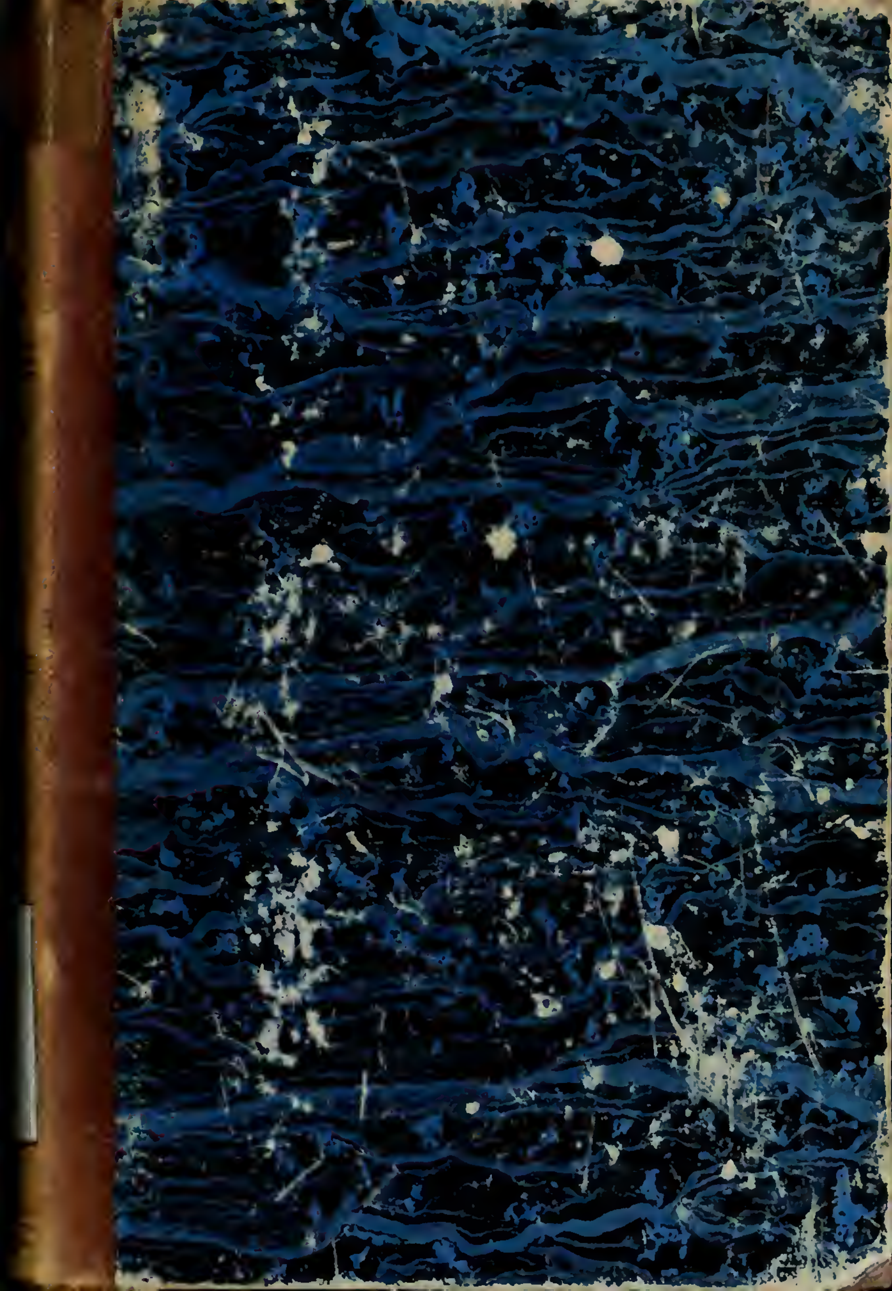

SCHWERS'sche
Buchhandlung
KIEL
Holstenstrasse 9.

Q. CURTII RUFI

DE

GESTIS

ALEXANDRI MAGNI

REGIS MACEDONUM

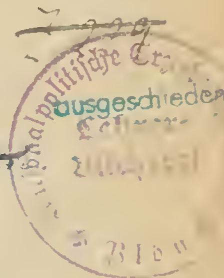
LIBRI QUI SUPERSUNT OCTO.

H II. 26.

RECOGNOVIT

HENRICUS EDUARDUS FOSS.

LIPSIAE

SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLXXI.

PA
6376
A2
1871

PRAEFATIO.

De critica in emendando Curtio exercenda quae mea sit sententia, satis a me in epistola ad Iulium Mützellium data, Alteuburgi a. 1845 edita, declaratum arbitror. Quam vero aliis praescripsi viam, eandem apparet etiam mihi in edendo opere Curtiano fuisse ingrediendam. Ex quo autem epistolam illam scripsi, nova Zumptii editio prodiit, et Florentinae bibliothecae copiae per viginti annos pressae tandem cum viris doctis communicatae sunt. Quarum accuratiore cognitione tantum abest ut de ea, in qua olim fui, deiectus sim sententia, ut firmius etiam in eadem perstem.

Itaque codices Leidensem, Vossianum 1, Bernensem A, Florentinos A et B, qui optimi solent vocari, quantum quidem tum per ipsorum rationem, tum per dicendi genus Curtii licebat, secutus sum. Etenim Curtii oratio, quamquam limata, venusta, subtilis atque adeo more illius aetatis distincta interdum est poëticis verbis, propius tamen accedit ad communem puri sermonis consuetudinem, aeque remota illa a laeta ubertate Ciceronis, atque ab austera Taciti brevitate. Multae igitur codicum vel omnium vel optimorum lectiones, quae apud Tacitum ferri possent, apud Curtium reiiciendae sunt atque emendandae. Codices autem Curtiani omnes, ne uno quidem excepto, corruptissimi sunt. In iis, qui optimi et sunt et habentur, quos supra nominavi, melior profecto est quam in ceteris plerumque collocatio verborum. Multa illi praeterea continent integra et incorrupta, quae in deterioribus vel omnibus vel plerisque foedata sunt mendis. Contra in verborum terminationibus tam vitiosi et corrupti omnes sunt, ut non liceat nimiae audaciae eum arguere, qui in hoc genere tantum sibi sumat, ut levi extremae syllabae litteraeve mutatione inducat, quod vel Curtii orationi accommodatius vel alia de causa melius sit lectione codicum. Omnes deinde uno eoque foedissimo occupantur vitio: plurimas habent lacunas. Tam frequentes tamque magnae illae in optimis codicibus sunt, ut, qui solos illos sequi vellet Curtiani libri editor, reiectis aliorum lectionibus, risu dignissimus esset. Itaque quum semel deteriorum librorum lectiones innumerabilibus locis recipi debeant, et, nisi monstrum libri procreare velimus, carere iis plane non possimus, ne nunc quidem potui mihi persuadere, quae in unis codicibus minus bonis inveniuntur, ea omnia, nisi ad ex-

plendam scriptoris orationem prorsus necessaria sint, tanquam librariorum additamenta esse spernenda. Huius igitur generis lectiones non dubitavi recipere, vulgares potius editiones quam Zumptium, quocum in aliis plerumque consensi, secutus, si vel aeque bona meliorve adiectio quam omissio videretur esse, vel non nimis exigua esset auctoritas, vel denique nulla de ascriptione per librarium facta oriretur suspicio: quae sane suspicio interdum satis firma et iusta est, ubi librarios apparet, quae legere non possent, coniectando assequi voluisse.

Multa tamen in Curtiano opere inveniuntur, quae, quum ope codicum, quos adhuc novimus, corrigi nequeant, coniectura sunt emendanda. Quoniam vero priores editores codicum lectiones, quae vitiosae viderentur, mutare non dubitaverunt, idem etiam mihi ius datum esse putavi: in quo hanc fere semper servavi legem, ut, nisi aperta essent vitia, coniecturis abstinerem. Meae coniecturae partim novae sunt, partim iam in epistola ad Mützellium propositae. Neque tamen omnia, quae olim excogitavi, nunc recepi, sed nonnulla, quae, vel re denuo pensitata vel cognitis Florentinorum codicum lectionibus, falsa esse intelligerem, repudiavi. Praeter Acidalii deinde, Zumptii, Mützellii emendationes Ieepii potissimum, viri ingeniosissimi, multas recepi correctiones, propositas illas in Mützellii libro menstruo gymnasiorum usibus destinato a. 1848. Vol. I. p. 419—427. et a. 1850. Vol. I. p. 57—65: commentationem eius de Q. Curtii Rufi historiarum fragmentis, Guelferb. a. 1827 editam, comparare mihi quamvis cupienti non contigit. Quas non recepi Ieepii coniecturas, eas certe omnes accurate examinavi neque ullam, nisi gravibus de causis, reieci: quamquam nunc quidem causas illas propter spatii mihi concessi angustias exponere non licet. Multo plures sine dubio recipere potuissem, nisi Ieepius Zumptii auctoritatem secutus multa, quae in optimis codicibus lacunosa sunt, spretis aliorum librorum additamentis, conatus esset mutandis singulis verbis emendare: in quo mihi vir egregius felicissimo suo ingenio non recte usus esse operamque perdidisse videtur.

Iam quum discipulis haec destinata editio sit, neque licuerit mihi adiectis annotationibus scriptoris verba illustrare receptasque defendere lectiones, hac certe praefatione breviter de iis Curtii dictis agam, quae vel mea vel aliorum opera videor mihi correxisse. Sed quoniam brevitate opus est, plerumque nec aliorum opiniones refutabo nec apponam exempla, quibus meam sententiam illustrem: uberius de iisdem rebus programmate scholastico, quod anno proximo sum editurus, disseram. Agam nunc autem de iis tantum coniecturis, quae a me primo vel factae sunt vel receptae: quae ab aliis, praesertim a Mützellio, iam receptae sunt, eas non commemorabo. Qui vero de mea opera iudicare velint, eos primum rogaverim, ut, antequam iudicent, penitus cognoverint Curtianorum codicum rationem, deinde, ne una Zumptii editione utantur et confidant, in qua de codicum lectionibus non semper accurate recteque traditur.

Ut primo statim obtutu lectoribus patescat, quae in codicibus sint, quae non sint, quaecunque vel a me vel ab aliis ad explendas lacunas interposita sunt, omnia uncis [ ] inclusi: quae additamenta ubi incertum erat num ipsa Curtii verba repraesentarent, an sententiam tantum necessariam redderent, minoribus litterarum formis exscribenda curavi: denique additamenta e Iustino in Curtii librum translata his signis [[ ]] a ceteris seiunxi. Ceterum et summam a me interpunctionis rationem habitam et diligentissime omnia exscripta typis esse facile intelligentes harum rerum iudices agnoscent.

III, 2 (4), 6. *Hyrcani egregii, ut inter illas gentes,* [*equites,*] *sex milia expleverant, additis equitibus m i l l e T a p u r i s.* Vulgo *militatura* pro *mille Tapuris.* Recte quidem Zumptius codicum scripturam *additis equitibus* pro vulgato *equis* recepit: sententia vero iam, nisi simul *militatura* mutetur, ineptissima est. Quid enim? ubi tandem gentium extat exercitus, cuius milites, non additis equitibus, militent? Nonne etiam in Darei exercitu Persis, Medis, Barcanis, Armeniis peditibus, quos modo nominavit Curtius, equites additi erant? Siquidem igitur Hyrcani pedites erant, potius, quot additi essent equites, quam fuisse additos tradere scriptor debebat. Si vero, ut Z. statuit, illud certaminis genus significare voluisset Curtius, quo pedites inter equites versabantur, debebat dicere *immixtis equitibus dimicatura* atque etiam numerum equitum ascribere. Deinde quid sibi vult futurum illud *militatura*, quum iam in exercitu essent Hyrcani et militarent? Scripsi igitur *mille Tapuris.* Qua recepta coniectura post *gentes* simul necesse erat adiicere *equites.* Et displicet sane illud *egregii* ad *Hyrcani* appositum, nisi additamento aliquo significetur, qua re Hyrcani excelluerint. Iam vero iusta verborum collocatio est: similes enim dicendi formulae, atque illa *ut inter illas gentes,* inter adiectivum et substantivum poni solent. IX, 1 (3), 14. *Ad magnam deinde, ut in ea regione, urbem pervenit.* Erant autem et Tapuri et Hyrcani o m n e s e q u i t e s et in acie coniuncti. Arrian. III, 8, 4. *Παρθυαίους καὶ Ὑρκανίους καὶ Ταπούρους, τ ο ὺ ς π ά ν τ α ς ἱ π π έ α ς, Φραταφέρνης ἦγεν.* Ibid. III, 11, 4. *ἐπὶ δὲ Τάπουροι καὶ Ὑρκάνιοι.* Curt. III, 9 (23), 5. *Hyrcani Mediquc e q u i t e s.* Ieepius (p. 57.) coniecit *additis equitibus mille. Tapuri et Derbices —.* In eandem ego quoque incideram coniecturam, sed quum sequantur verba *ex eadem gente,* quae ad *Tapuros et Derbices* referri nequeunt, eam reieci.

III, 2 (5), 17. *mansuetam naturam.* Codd. plerique *suam n.* Flor. C. Bern. A. Leid. *etiam n.* Haec diversitas inde orta est, quod librarii vocem prave et per compendium fortasse scriptam diversa ratione interpretati sunt. Equidem hanc vocem arbitror *mansuetam* fuisse. Prior eius pars, ut saepissime in his codicibus, intercidit: ex ea, quae relicta est, parte *suetam* alii *suam,* alii *etiam* fecerunt. Sic III, 4 (9), 1. prior pars vocis *Ciliciam* excidit: ex reliqua parte *iciam* in Voss. 1. Bern. B. Flor. C H. factum est *etiam.*

III, 3 (6), 5. *Quidam non ita* [*laeta*] *augurabantur*. Vid. epist. ad M. p. 13.

III, 4 (9), 1. [*in*] *regionem, quae Castra Cyri appellatur, pervenit.* Quamvis Z. putet, neminem ausurum, *in* contra omnium librorum auctoritatem interponere, ego tamen ausus sum. Saepissime in codd. Curtianis *in* praepositio omissa est. Nunquam autem Curtius verbum *pervenire*, quo sexcenties utitur, omissa praepositione, cum accusativo nominis, nisi illud proprium est, construit. IV, 7 (29), 2. *in regionem Aegypti, quam nunc Castra Alexandri vocant, pervenit.*

III, 11 (26), 4. *Iamque immissi in medium Persarum — tuebantur.* Vulgo *ipsi* pro *immissi.* Mützellius iam in hoc pronomine offendit. Curtius, quum, quid alios iusserit Alexander, modo narraverit, de illo quidem poterat pronomine *ipse* uti, de Macedonibus supra commemoratis non poterat. Deinde constructio nulla est, quum verba *in medium* neque cum verbo *tuebantur* neque cum participio *circumfusi* coniungi queant: quis vero cum Zumptio orationem addito participio *illati* suppleri posse putaverit? Si, quod ego conieci, *immissi* scribitur, omnis sublata est difficultas. Sententia enim haec est: qui in medium Persarum ab Alexandro immissi erant, (erant autem iidem, quos supra Curtius dixit in medium belli discrimen strenue ab eo translatos esse,) quamquam undique erant circumfusi, egregie tamen se tuebantur.

III, 11 (27), 15. *Equi pariter equitesque Persarum serie laminarum* [*obtecti et*] *ob id graves genus certaminis — aegre moliebantur.* Paulo audacius nunc in emendando h. l. versatus sum et a ratione in epist. p. 14. proposita paulum discessi. Etenim displicet mihi vulgatum *serie laminarum graves*, quum infra demum (IV, 9 (35), 3.) Curtius tegumentum illud equis equitibusque Persarum fuisse tradat. Quis tandem verba illa statim intelligat de tegumento dicta esse? Itaque quae in codd. ante *graves* posita verba sunt *ob id genus*, ea integra retinui, nisi quod *graves* et *genus*, quae sane similia sunt, locum inter se mutasse statui. Tum lacuna manifesta est, quam verbis *obtecti et* explevi. Haec autem *obtecti et ob id graves* prorsus ad eorum similitudinem dicta sunt exemplorum, quae epist. p. 15. apposui. *Obtecti et* videntur propterea excidisse, quia sequuntur verba *ob id.* *Agmen* in *certaminis* mutandum esse docui l. l. p. 15. Ceterum si quis statuat, *genus* ob pravam vocis *graves* interpretationem a librariis male additum esse, et sic scribat: *obtecti et ob id graves certamen — moliebantur*, equidem non repugnem.

III, 11 (27), 15. *Thessali inulti eos occupaverant.* In codd. paene omnibus *inulti* extat. Vulgaris lectio *multos*, quae in Flor. G. reperitur, ex *inulti eos* videtur orta esse: sic igitur scripsi.

III, 11 (28), 23. *qui tamen Dareo tabernaculum exornaverant* Reiecta coniectura in epist. p. 29. proposita, *tamen* pro eo, quod in codd. est, *cum* vel *tum*, scripsi. Saepe *tamen*, *tum*, *cum*, *eum* inter se commutantur. Levis iam in verbis inest reprehensio eorum, qui tam

celeriter obliti veteris domini ad novum transierint: quam reprehensionem aptissimam duco.

III, 12 (32), 24. *et, ut video, dignus es [imperio], qui — superaveris.* Vitiosa vulgaris lectio est: quippe verbis *qui — superaveris* affertur causa, cur dignus aliqua re sit Alexander, res ipsa autem, qua dignus sit, non commemoratur. Neque enim cum Z. intelligi posse *pro cuius salute deos precemur*, manifestum est. Quum vero, verba *et video* cur vitiosa habeantur et mutentur, causa nulla sit, ego potius lacunosam esse orationem statui.

III, 13 (33), 1. * * *atque quum praecessisse et Darei satrapam comperisset.* Quum in Flor. A. Leid. Voss. 1. Bern. A. *praecessisset et* scriptum sit, et pronomen *is*, quod vulgo additur, in libris mss. non extet, omisso autem eo non Alexandrum, sed Parmenionem sententiae esse subiectum nequeat intelligi, tutius equidem duxi, ita scribere, ut iam Mützellius vidit scribendum esse, et, quum sic manca ab initio oratio sit, apponere signa lacunae. Ceterum Mützellius *praecessisse* in *processisse* mutavit: recte fortasse.

III, 13 (33), 3. — *mitteret cum exigua manu, [cui traderet], quaecunque rex penes ipsum reliquisset.* Tractavi hunc locum epist. p. 15., sed falsam ibi ingressus sum viam. Multo rectius et prorsus egregie locum expedivit Zumptius, quem secutus sum.

III, 13 (35), 17. *Ceterum dii tantae fortunae proditorem, s e r i u l t o r e s, celeriter debita poena persecuti sunt.* Ieepio (p. 422.) obsecutus *seri ultores* scripsi pro eo, quod epist. p. 30. conieci, *seri saepe ultores*, quum illud explicari possit *qui seri solent esse ultores.* Sed quod Ieeplus etiam *dii*, quod et vulgares editiones habent et ego retinui, omitti posse dicit, non habet me assentientem. Quis enim, illud nisi addatur, intelligat, seros ultores esse deos? Neque verum est, quod Z. affirmat, in omnibus codd. mss. omitti *dii*, quum neque Snakenburgius a Leid. et Voss. 2. illud abesse tradat neque de aliis libris satis multis res certa sit.

IV, 1 (1), 3. — *quattuor milia, [omnis exercitus] iam regius. Tum —.* Epist. p. 17. lacunam sic explevi: *iam regius [exercitus]. Tum —.* Quum vero Z. in Flor. DFI tradat ante *iam* relictum spatium esse aliquot vocabulorum, duo ibi verba interposui. Similia additamenta interdum ap. Curt. reperiuntur. VII, 3 (11), 4. *Haud dubie robur omnium virium regis.* cf. III, 9 (23), 2. Ieepius (p. 57.) aliam ingressus viam coniecit *nec tamen segnius tum* vel *non segnius tamen.* Ego vero hanc mihi praescripsi et, quantum potui, servavi legem, ut, ubi lacunam deprehendisse mihi viderer, si quid ad explendam eam interponerem, verba in codicibus reperta aut paululum tantum aut plane non immutarem. Etenim si quis, neglecta hac lege, codicum verba audacter mutare et alia praeterea interponere vellet, profecto nimis latus tum temeritati pateret campus, et inferri in scriptorem facili negotio possent, quae nunquam ei venerunt in mentem.

IV, 1 (5), 30. *ad hoc oppidum.* Vulgo *ad hoc ipsum.* Z. *hoc*

ipsum. Nemo profecto rationem Zumptii probabit, putantis, *hoc ipsum* extra ordinem interpositum esse. Epist. p. 38. dixi scribendum esse *ad oppidum:* arbitror tamen, *ad hoc oppidum* propius etiam ad codicum lectionem accedere.

IV, 1 (5), 31. — *eduxit: ac, velut in medio positis fundis hostium, cuncta agebantur.* Egi de h. l. epist. p. 30. Et reliqua quidem ita constitui, ut l. l. constituenda esse dixi: *praedis* tamen (pro *fundis*) minus aptum vidi esse. Quum enim vulgo *omnibus* post *positis* additum sit, pro eo in optimis codd. *dis* vel *diis*, in Leid. *odis*, in plerisque *cunctis*, in Voss. 2. *terris* invenitur. Nunc igitur *fundis* scripsi, quo Curtium usum esse puto, ne iterum *agris* poneret. Quamquam enim haudquaquam ille, ut ne optimi quidem scriptores Latini, eorundem vocabulorum repetitionem reformidat, interdum tamen ad evitandam eam synonymis utitur. *Locus vero sine aedificio in urbe area, rure autem ager appellatur: idemque ager cum aedificio fundus dicitur.* Digg. lib. L. tit. 16, 211. Iam intelligitur, scriptura *dis* vel *diis* quomodo orta sit: quippe prior pars vocabuli, ut saepissime, excidit. Intelligitur deinde etiam, unde profecta lectio *cunctis* sit: *ct* et *d* enim saepissime, *f* et *c* interdum inter se commutantur. Intelligitur denique, quomodo Vossiani 2. nata scriptura sit *terris:* quippe in codd. Curtianis pro male intellectis verbis haud raro synonyma a librariis posita sunt. V. epist. p. 10. 11.

IV, 3 (13), 12. *triremes tris omnino.* V. epist. p. 31.

IV, 6 (25), 2. *Bactrianorum ducem, propere quam maximo — iubet.* Vulgo de Gronovii coniectura *B. praetorem, quam m.* In nonnullis codd. est *ducem, perquam:* in plerisque *ducem,* in nonnullis *Bactrianorum* omittitur. Certum est, *perquam,* quae vulgaris olim lectio fuit, falsum esse. Et ingeniosa quidem Gronovii coniectura illa a Zumptio aliisque recepta, neque tamen veram eam arbitror: cur enim *ducem* reiiciatur, causam non video. Itaque *per* mutavi in *propere.* Prior huius vocis pars excidit: quod, quum *per* et *pro* simillima sint et in codd. saepissime permutentur, fieri facile potuit. Simili modo IX, 6 (23), 2. verba *corpori invalido* mutilata sunt: omissa est *cor* syllaba, et ex *pori invalido* deinde factum *perinvalido.* Ceterum *propere* h. l. aptissimum, quoniam celeritate sane tunc opus erat.

IV. 6 (27), 19. *largius.* Vulgo *latius,* codd. *longius.* Quum neque, quam late, neque, quam longe sanguis manaverit, referat, posui, quod iam Mützellio in mentem venit, *largius.*

IV, 6 (27), 19. *tepens.* Vulgo *recens,* Z. *stupens.* Nulla profecto explicatione defendi poterit *stupens vulnus.* Non elegantissima modo, sed etiam verissima Acidalii coniectura est, a me recepta, ad quam etiam vulgaris lectio ducit. Probatur illa Ieepio quoque, qui (p. 68.) allatis exemplis Zumptii sententiam refutavit, opinantis, non vulnus, sed sanguinem tepere.

IV, 7 (29), 4. [*ad*] *Cercasoron amne superato.* Codd. *Oron.* Zumptius *Heroon* de Schmiederi coni. scripsit. Heroon amnem Schmie-

derus et Zumptius putant esse canalem ex Pelusiaco Nili brachio usque ad sinum Arabicum prope Heroopolim deductum, qui postea canalis regius Ptolemaei vel Traiani appellatus est. At in hac lectione ne integrum quidem servatum est *oron*, quod in codd. est: deinde vero quis unquam canalem illum vocavit Heroon amnem? Itaque scripsi [*ad*] *Cercasoron*. Nomina propria in codd. Curtianis omnium maxime corrupta et mutilata sunt: fieri igitur etiam in hoc nomine poterat, ut pars prior cum praepositione excideret. *Nilus* autem, ut ait Mela 1, 9, 2, *iuxta Cercasorum oppidum triplex esse incipit* h. e. primum dividitur. Iam quum Alexander, ut Arrianus III, 1, 3. narrat, Pelusio Heliopolim atque inde Memphim proficisceretur, verisimile profecto, Mazacem Memphi, quae urbs in sinistra Nili ripa sita erat, Cercasorum contendisse ibique amne superato Alexandro vel Heliopoli adhuc versanti vel inde iam profecto occurrisse. Oppidum illud, a Strabone Cercasura nominatum, ab Herodoto *Κερκάσωρος*, a Mela Cercasorus appellatur. Satis autem constat, Curtium in urbium nominibus praeferre terminationes Graecas.

IV, 7 (32), 29. *Vera et salubri aestimatione fidem oraculi* [*pensanti*] *vana profecto responsa, sicut erant, videri potuissent.* Tractavi hunc locum epist. p. 31. Nunc tamen non *exigenti*, sed *pensanti* interposui, quia *exigere* hac examinandi significatione semel tantum, *pensare* saepe ap. Curt. reperitur.

IV, 11 (43), 2. *hoc tertium.* Correxi, quod vulgo scribitur, *tertio:* quippe exemplum adverbii in *o* exeuntis, ita cum pronomine coniuncti, nullum reperitur. Apud Curtium autem in hoc genere audendum aliquid: terminationes enim quum ceterae, tum praesertim illae *o* et *um* saepissime in his codd. permutatae sunt.

IV, 11 (44), 11. *qui nunc vincti.* Vulgo *multi.* V. epist. p. 38.

IV, 11 (44), 19. *ubi igitur me affamini? numne obliti estis? nempe ultra Euphraten sum.* Quae in multis codd. et vett. editt. post *affamini* interponuntur, *nempe obliti estis*, post Modium ab editoribus omissa sunt. Sed quis persuadeat sibi, talia a librariis addi? Mutavi igitur *nempe* in *numne* nihilque iam esse censeo, quod iure in illis verbis reprehendas. Cic. N. D. 1, 31, 88. *Quid? deum ipsum numne vidisti?*

IV, 12 (45). 7. *Pedites his plurium gentium non immixtos, sed suae quasque nationis iunxerat copias.* Quum intellexerim, *immixtos* defendi posse, id quidem retinui, pro *quisque* autem sine dubitatione *quasque* scripsi. V. epist. p. 39. Neque enim Zumptii explicatio cuiquam facile probabitur, quum subiectum sententiae et sit et debeat esse *Dareus*.

IV, 13 (50), 28. *post eum Orestae Lyncestaeque sunt* [*positi*]. *Sunt*, quod vulgo omittitur, Z. e codd. recepit. Nunquam tamen Curtius in describenda acie tempore praesenti utitur, sed aut perfecto aut imperfecto. *Positi*. quod adieci, ob sequens *post* facile omitti a librario potuit.

IV. 13 (50), 28. *Huius agmini proximus Amyntas erat: Philippus Balacri Stymphaeos regebat, in societatem nuper ascitos.* Vulgo priora

sic scribuntur: *Huius agminis princeps Amyntas erat*, quae rectissime Z. inepta esse dicit. Neque enim *princeps* puto cum Mützellio ita intelligi posse, ut Amyntam statuamus principem in hoc cornu tenuisse locum: nam a dextro cornu orsus ad laevum Curtius transit: Amyntas igitur ultimum potius, siquidem non alius dux sequebatur, habebat locum. Iam quum Arrianus III, 11, 9. tradat, Amyntae agmen, quamquam propter ducis ipsius absentiam Simmias ei tum praeerat, excepisse agmen Polypercontis, scripsi *huius agmini proximus Amyntas erat.* Sequentia vulgo sic scripta sunt: *Philagus Balacros regebat, in societatem nuper adscitos.* Bern. A. Flor. AB. Leid. Voss. 1. habent *phaligrus baracrieos regebant*, Flor. DFGI. *balacris eos*, Flor. C. *balacre eos*, Flor. E. *balacri eos.* Diodorus XVII, 57. Philippum Balacri in acie excepisse Polypercontem scribit: itaque non possum, quin *Philippus Balacri* recte a Zumptio receptum esse putem. Tum vero *eos*, quod in codd. et editt. extat, pars nominis gentis eius est, quam Philippus regebat: ad eam etiam *ascitos* (Z. *ascitus*) refertur, quod in omnibus libris mss. est. Iam liceat quidem cum Mützellio scribere *Parauaeos*, cuius nominis pars prior propter similitudinem nominis Balacri facile intercidere potuerit: sed quum non constet, Parauaeos in phalange Macedonum fuisse, deinde quum *s* littera in nonnullis codd. genitivo *Balacri* adiuncta sit, *Stymphaeos* scripsi. Diodorus quidem Polypercontem scribit rexisse Stymphaeos: at Curtius hunc peregrino militi narrat praefuisse, et Polyperconti, ut Diodorus refert, in acie proximus Philippus erat. Quamobrem, sive Diodori sive Curtii dicamus esse errorem, licet sane statuere, Curtium Stymphaeos, quos Polyperconti non adiunxerit, attribuisse Philippo. In acie certe erant. Iam Diodori et Arriani narrationes apte inter se conciliatae sunt. Polyperconti enim proximum Amyntae agmen, huic Philippus Balacri erat. Diodorus Amyntae, Arrianus Philippi omisit mentionem.

IV, 14 (55), 22. *nisi quid in vobis spei, ego — sum.* Vulgo *vobis, ipse ego* scribitur: sic autem prior sententiae pars imperfecta est: requiritur enim genitivus, qui ad *quid* referatur. Apte addideris *opis* vel *spei*. *Opis*, quum *nobis* antecedat, poterat sane excidere: et frequentissima haec dicendi ratio apud Curtium: *aliquid opis est in aliquo.* Non hoc tamen interposui, sed *ipse*, quod otiosum prorsus et male adiectum est, in *spei* mutavi. Neque enim revera se ipsum captivum esse dicit Dareus, sed maiorem tantum sui partem h. e. matrem, filias, filium, in Alexandri esse potestate: quod si voluit dicere, ut voluit. non licebat addere *ipse*.

IV, 15 (57), 17. *trunci quoque et debiles quidam arma tamen non omittebant.* Bern. AB. Flor. CH. Voss. 1. Leid. Voss. 2. *quidem* habent. non eodem tamen omnes loco: Flor. CIG. ed. Mod. *tamen*, sed ne hoc quidem eodem in omnibus loco reperitur. Utrumque, vulgo omissum, ego recepi, ita tamen, ut *quidem* mutarem in *quidam*, quod Zumptio iam videtur placuisse. Neque verisimile est, omnes truncos et debiles retinuisse arma.

IV, 16 (61). 11. *devios saltus.* Vulgo *diversos*, Z. *divisos.* Ego leepii (p. 59.) elegantissimam coniecturam praetuli.

V, 1 (4), 29. *vix sustinendo operi firmum.* Vulgo *sufficiendo*, quod ferri nullo modo potest. Quia enim, quaeso, cum Zumptio unquam dixerit, pontem in locum egesti limi strui vel fieri? Neque *sufficere* significat *substruere*, quae Mützellii est opinio. Mutatio, qua usus sum, admodum exigua est: qua adhibita tam apta sententia tamque aperta est, ut ne verbum quidem adiicere opus sit.

V, 1 (6), 45. *trium stipendium mensium.* Omisi nunc, quod epist. p. 32. adiiciendum esse dixi, *mercenarius*, quum verba illa putari possint apposita esse ad *ducenos.*

V, 2 (9). 19. *dono se, quae docerent, dare.* Z. *donoque se doceret dare*, vulgo *donoque doceret dare.* Zumptius explicatione horum verborum mihi non satisfacit: sententia enim ieiuna et inanis est. Deinde cur Curtius narravit, purpuram cum his, quae confecerant, traditam esse Sisygambi? Quae debeat esse sententia, Mützellius docuit, sed coniectura eius *donoque, quae docerent, dare* non tota usus sum. Etenim quum *se* in codd. sit, ratus equidem, *que* h. e. *quae* et *se* locum mutasse, scripsi. ut supra posui. *Docerent* est etiam in Bong. 1.

V, 4 (14), 16. [*et*] *persequentium regem.* Verba *persequentium regem*, quae editoribus male addita visa sunt, quum in codd. omnibus extent, difficile sane est eiicere. Quod ego apposui, *et*, facile propter antecedens *exaudisset* excidere potuit. Persequentes regem autem non sunt barbari, sed Macedones regem comitantes. *Persequi* enim hac significatione apud Curt. satis frequens. IV, 1 (5). 27. V, 8 (24), 8. V, 9 (27). 12. IX, 6 (24). 12.

V, 4 (15). 20. *monitos, quia et eques pediti erat mixtus, ut quum pinguissimum esset solum — sensim procederent.* Vulgo *monitos, ut, quia eques p. e. m., qua p. e. s. — s. procederent.* Sed in optimis plurimisque codd. *et* ante *pedes* appositum, deinde *et quum* vel *et quam* pro *qua* scriptum est. Vulgaris lectio uno Flor. C. nititur. Sententia autem non satis apta: neque enim verisimile est, iussisse Alexandrum equites modo sensim, — ubi pingue esset solum, — modo celeriter procedere. Deinde Curtius, id si volebat exprimere, non *pinguissimum*, sed *pingue* ponere debebat. Rectius verbis *quum pinguissimum esset solum* causam afferri statuimus, cur sensim procedere Alexander equites iusserit. Ergo secutus sum optimos codices, omisi tamen primum *et* (post *monitos*), tertium autem (ante *quum*) mutav' in *ut.*

V, 6 (20), 4. *quae reperiebant.* Vulgo *reperiebantur*, Z. codices secutus *recipiebant.* At displicent argutiae, quas in oppositis sibi verbis recipiendi et capiendi sibi repperisse Z. videtur.

V, 7 (22), 7. *aggerentem igni faces.* *Igni*, in codd. paulo inferius post *aqua* appositum, ab editoribus omissum est. Quo ego transtuli illud, ibi sane aptissime collocatum est. VI, 6 (23), 29. *Ergo aggeri alias arbores iubet et igni dari alimenta.* Post partic

pium autem collocavi, quia Curtius fere semper participiis casus ex iis nexos postponit.

V, 8 (24), 3. *fidelitate.* Vulgo *fide*, codd. *fideliter.* V. epist. p. 40. Quod Z. dicit, *fidelitas* apud Curtium non inveniri, verum quidem est, sed quum alioqui probum locoque aptissimum sit vocabulum, non dubitavi recipere.

V, 9 (26), 1. *supra.* Sic de certissima Acidalii coniectura pro vulgato *saepe* scripsi. Quis tandem sibi persuadeat, Curtium in duobus primis libris deperditis tam levis momenti rem saepe commemorasse, praesertim quum VI, 5 (14), 1. eius iterum mentionem faciat? Ceterum ibi in eiusdem rei hominisque commemoratione *supra* posuit.

V, 10 (27), 10. [*quasi*] *deprecarentur.* V. epist. p. 33.

V, 11 (30), 6. *utinam etiam ceteris.* Vulgo *et in.* Dativum sententia requiri Modius iam et Mützellius viderunt. Illi igitur *in* eiecerunt, ego *et in* mutavi in *etiam.*

V, 11 (31), 7. *interpretis* [*ore*] *relato.* V. epist. p. 34.

V, 11 (31), 8. *in ultimo discrimine et fortunae tuae et vita.* V. epist. p. 40.

V, 11 (31), 10. *Eludant, rideant licet —.* Vulgo *eludant licet*, sed codd. *eludant videlicet.* Z. codices sequitur, fatetur tamen, *videlicet* non apte cum coniunctivo coniungi, sed requiri *licet.* Idem Mützellius et Ieepius rectissime statuunt. Iam facile fuerit, corrigere *eludent:* cum futuro enim *videlicet* recte coniungitur. Neque tamen illud tempus in hac sententiae conformatione locum habere arbitror. Itaque *rideant licet* scripsi. Statuo enim, syllabam *ant* excidisse, deinde ex *ride licet* factum esse *videlicet.* De toto hoc loco Ieepius (p. 60.) disputavit, sed virum doctissimum, qui cetera omnia ingeniose, multa felicissime tractavit, in hoc loco expediendo et explicando miror prorsus a vero aberrasse.

VI, 1 (3), 20. *a quo Lacedaemonii — precati: a rege autem veniam defectionis — impetraverunt.* Tandem hunc locum difficillimum prorsus emendatum esse arbitror. Tractavi eum epist. p. 17 sqq., sed admodum dubitanter *gratae* adiectivum defendi, tum quia illud ipsum non valde placebat, tum propter discrepantiam, quae sic inter Diodori et Curtii narrationes oriretur. Non multo post quam epistolam edidi, vidi, pro *geate*, quod in optimis libris est, ex quo Z. *Tegeatae* fecit, scribendum esse *a rege autem.* Primae enim syllabae *a re* propter antecedentes *ati* interciderunt. Etenim in Pal. I. Mer. Ald. *precari* legitur: iam si ita coniunxeris syllabas: *arigeate*, videbis, haec paene iam esse *a rege autem*, siquidem *autem* per compendium scribitur. Tanto certiorem hanc coniecturam duco, quia in eandem fere Ieepius (p. 425.) incidit: — *precati a rege veniam — impetraverunt.*

VI, 3 (8), 9. *insequentur.* Heinsii haec coniectura; in codd. optimis *si sequentur* scriptum est.

VI, 6 (21), 10. *quo tandem ore.* Egregia et omnibus numeris

absoluta haec est Ieepii (p. 420.) coniectura. Vulgo *tantae morae pretium.*

VI, 7 (25), 15. *Ioleum.* Quod in codd. est, *Ioceum,* non est Graecum nomen. *Ioleus* alia forma est nominis *Iolaus* vel *Iollas.*

VI, 9 (32), 2. *spes.* Etiamnum hoc verum puto, praesertim quum sequantur verba *adhuc — posse.* V. epist. p. 41.

VI, 9 (33), 7. *indignatione repressa.* Vulgo *pressa*, codd. *expressa. Repressa* aptissimum est: militum enim indignatio iam eruperat et fremitu se ostenderat. *Re* et *ex* interdum in libris mss. permutantur. Sic VII, 5 (23), 29. Flor. EH. Bern. B. *recipiunt* pro *excipiunt.*

VI, 9 (34), 21. *[Id] si ipsi admiseritis.* Vulgo *id si ipse admisit.* In codd. *id* non invenitur: pro *ipse* plerique et optimi libri habent *ipsi.* Vulgatae lectionis sententiam non esse aptam probe sensit Ieepius (p. 61.). Neque enim lamentatur Alexander, sed puniri vult Philotam seque vindicari: neque ille, quasi de Philotae scelere dubitet, *si admisit* potest dicere, quum admisisse eum maxima asseveratione affirmet. Iam Flor. C. habet *ad miseri*, Iun. Mod. *dimisero:* recte igitur Ieepius coniecit *si ipsi admiseritis.* Hunc secutus sum: retinui tamen etiam, quod Freinshemius adiecit, *id*, quod mihi non modo multo fortius, sed etiam necessarium videtur: *ipsi* enim non est nominativus, sed dativus ad Philotam relatus.

VI, 9 (34), 22. *ipsum.* Sic pro vulgato *ipsi* de Zumptii coniectura scripsi. Alexander enim Parmenionis fastigio suum opponit.

VI, 10 (37), 9. *Dimnus sane, si viveret adhuc, ut vellet mihi parcere.* V. epist. p. 41.

VI, 10 (39), 28. *Dum consulitur Hammon, dum arcanum et occultum scelus. Iupiter enim —.* V. epist. p. 21.

VII, 1 (4), 29. *Si non, propemodum in tua verba erratum est. Omnes —.* V. epist. p. 23.

VII, 2 (7), 12. — *quam quibus eluderentur, reputans.* Vulgo *eluderet*, Z. de Heinsii coniectura *se tueretur.* Codd. Leid. Voss. 1, Bern. A. Flor. EGH. Bern. B. *eluderetur.* Ieepius (p. 62.) veram lectionem vidit esse *eluderentur.*

VII, 2 (10), 36. *Et qui forte taedium laboris per litteras erant questi.* Haec, quae vulgo infra post *exceptae sunt* leguntur, in hunc locum transponenda esse docui epist. p. 45. Vitiorum hoc genus rarius in codd. Curtianis est, haudquaquam tamen hoc unum eius est exemplum. Ego vero facilius putavi, transferre verba in eum locum, quo iam aptissime posita sunt, quam cum Mützellio post ea statuere lacunam, quam quomodo expleas nescias, praesertim quum illa ipsa post verba *querentium litterae exceptae sunt* molestissima sint.

VII, 3 (12), 8. *latere puro.* Ego, quid sit *latere primo*, — sic enim vulgo scribitur, — fateor me nescire. Etenim qui fieri possit, ut verba *struunt latere primo* significent id, quod Z. significare ea affirmat: fundamentum quoque faciunt ex latere, haud sane intelligo

Quae ego scripsi, *struunt latere puro*, significant: struunt latere, nulla adhibita materia, cuius illud solum erat sterile. *Purus* adiectivum hanc habere significationem lexica docent. Facilior etiam coniectura fuerit *optimo*: facile enim *o* intercidere et ex *ptimo* fieri potuit *primo:* sententia tamen minus videtur apta esse.

VII, 3 (12), 9. 10. — *accipiunt. Ad medium vites et arbores — obtegunt.* Non recepi audacissimam Zumptii coniecturam *admittunt* pro *accipiunt ad medium*, sed codices et vulgares editiones secutus sum. Vulgo tamen post *medium* interpungitur: ego codices secutus post *accipiunt* posui punctum. Deinde *obtegunt* pro vulgato *obruunt* scripsi. Res satis aperta est. Hieme vites et arbores penitus defossae latent: sed etiam reliqua anni parte tantus terrae rigor est, ut prorsus carere tegumento et exponi frigori nequeant, sed ad medium certe obtectae debeant esse. Etiam in nostris regionibus arbores delicatiores ab hortulanis auctumno et hieme usque ad medium, vites autem atque etiam tenellae aliquot arbores totae stramento obteguntur. Sed hac ipsa de causa, quia sine dubio non terra arbores et vites obruebantur, sed stramento obtegebantur a Parapamisadis, *obtegunt* scripsi.

VII, 3 (13), 17. *nunc in medio.* Vulgo *medium.* Quum sequantur deinceps verba *nunc in ultimo agmine*, quamquam probe scio, *aderat in medium* Latine dici, tamen, quoniam extremae syllabae vocabulorum in codd. Curtianis tam saepe corruptae sunt, ausus sum corrigere *in medio.*

VII, 4 (16), 9. *periculum * * [Bessus] * * poculum —. Bessus* inter lacunae signa interposui, ut statim legenti appareat, quae sequantur verba, ad illum referri.

VII, 4 (16), 11. *alias cupiditas.* Acutissime vidit Ieepius (p. 62.), vulgarem lectionem *aliis* mendosam esse. Ad verba *obstat metus* addendum est *alias*, ut respondeant sibi iam *alias — alias — nonnunquam.*

VII, 4 (16), 11. *Expertus es utcunque, quod ipse reppereris* —. Etiam haec emendatio Ieepio (l. l.) debetur. Vulgo audacius correctum — *unumquemque, quod ipse reppererit* —, quum in codd. sit *utrumque* (vel *utramque*) — *reppereris.*

VII, 4 (19), 34. *dux hostilis exercitus* [*Erigyius*]. V. epist. p. 42.

VII, 4 (19), 40. *cui Erigyius spolia barbari caesi.* V. epist. p. 43.

VII, 5 (21), 16. — *quam praeterierant, qui agmen cludebant.* Vera haec lectio est, a Ieepio (p. 426.) reperta. Extat illa in Leid. Voss. 2. Flor. G, nisi quod in illis *ducebant* pro *cludebant* scriptum est. Hoc Ieepius coniectura invenit.

VII, 5 (22), 25. — *sed Alexandro propitios esse, cuius victoriam semper etiam hostes adiuvissent.* Vulgo *esse* om., et *hostis adiuvisset* scribitur. Sed vulgata lectio Aldi coniectura orta est: in codd. reperitur *propitios insecutos victoriam.* Manifestum iam est, *cuius* nihil esse nisi alteram partem verbi *insecutos:* relinquitur *inse*, quod ego quidem in *esse* mutavi. Etenim recte Bessus Dareo dicit deos non

iniquos fuisse, quia iam mortuus ille erat, Alexandro autem esse propitios, quia etiamtum ille vivebat, neque desierant dii ei favere. Simili modo VII, 5 (24), 37. *Existat ab inferis* (*Dareus*), *qui illo supplicio indignus fuit et hoc solatio dignus est. Hostes adiuvissent* scripsi, quia Bern. A. Leid. Voss. 1. Flor. ABEGH. Paris. ABC. *adiuvissent*, Flor. F. *hostes adiuvissent* habent, et pluralis numerus accommodatus rei videtur: neque enim Dareus solus Alexandrum adiuvit, sed multi etiam alii hostes, praesertim Bessus ipse interficiendo Dareo, et Spitamenes capiendo Besso.

VII, 5 (23), 31. *occurrentibus Branchidis.* Vulgo *occurrentibus, Branchidas.* Editoribus, Zumptio certe, satisfactum videtur vulgatae lectionis explicatione a Radero proposita, dicente, milites Alexandri Milesios occurrisse ad audiendam regis sententiam. At quomodo tandem milites dici poterant regi occurrere, quocum ipsi in itinere erant? Adiicit Zumptius, Alexandrum milites iussisse secum procedere Branchidas h. e. in Branchidarum urbem, quasi ad hanc rem iussu opus esset. Alexandrum cum exercitu procedentem sponte sine dubio milites Milesii sequebantur. Iam quum occurrendi verbum de regibus, principibus, ducibus, urbium incolis Alexandro interdum quidem dimicandi causa, plerumque vero ad conciliandam gratiam veniamque petendam obviam euntibus frequentissimum apud Curtium sit, apparet, etiam h. l. Branchidas regi appropinquanti, ut se dederent, obviam ivisse. Itaque scribendum *Branchidis*, ut est in Voss. 2. B. 1. (*Branciadis*) utque Modius iam scribi posse vidit. Ceterum *occ. Branchidis* malim pro ablativis abs. quam pro dativis habere et ad *iubet* adiicere *eos*: cf. VIII, 10 (34), 1. 2.

VII, 5 (24), 42. *Nunc si forsitan — possit, tunc — fuit.* Sic scribendum esse conieci, — vulgo enim *nam si — tamen — fuit* scribitur, — antequam Snakenburgii apparatum criticum inspexi: ex quo cognovi, *nunc* esse in Bong., *tum* autem in optimis Leid. Voss. 1. D., *tam* in Pal. 1. Bong. Iam vero inter *tum* et *tunc* tam exiguum in codd. est discrimen, tamque saepe illa inter se commutantur, ut, si quis *tunc* ponat, ubi in codd. *tum* inveniatur, haec vix nominari possit mutatio: *tunc* autem h. l. fortius aptiusque, quam *tum*. Vulgaris lectio non habet aptam explicationem. Nam si tunc (sic enim vulgata scriptura a Z. explicatur, nec potest aliter) tam celeber usus sagittandi erat, ut Catenis ars minus admirabilis videri possit, qui tandem factum est, ut tamen miraculum visentibus esset? Curtius vero illi aetati suam opponit. Ipsius aetate propter celebrem sagittandi usum ars excipiendi aves volantes non adeo admirabilis erat, tunc visentibus ingens miraculum.

VII, 6 (26), 12. *super Bosporum colunt.* Codd. et vulg. *super Bosporo incolunt*, Z. *super Bosporon colunt.* Ego, quum *o* et *u*, *in* et *m* saepe in his codd. permutentur, *Bosporum colunt* scripsi, ut VI, 2 (6), 13. VIII, 1 (1), 7.

VII, 7 (29), 4. *Recta deinde regione* [*ad*] *Alaunum ultra Istrum iacentem colit.* Vulgo *recta* (Z. *rectam*) *deinde regionem aliam —:*

codd. plerique et optimi *recta deinde regione alium* —. In his *alium* vitiosum est, verissimum autem, quod Merulae editio habet, *alaunum*, modo addatur *ad:* quam lectionem editores non debebant negligere. Alaunus, ut Ptolemaeus III, 5. tradit, mons erat Sarmatiae Europaeae inter Borysthenem et Tanaim situs. Curtius autem VI, 2 (6), 13. *at qui (Scythae)*, ait, *in Europa sunt, a laevo Thraciae latere ad Borysthenem atque inde ad Tanaim, alium amnem, recta plaga attinent.* Iuxta Alaunum montem Scythae Alauni habitabant, qui, ut refert Eustathius ad Dionys. Perieg. p. 146. Bernh., a monte nomen traxerunt, diversi illi ab Alanis in Asia habitantibus. Supra Istrum septentrionem versus habitasse Alaunos illos Scythas, ergo etiam montem iacuisse Alaunum Dionysius Perieg. v. 302. 305. docet.

VII, 7 (31), 25. *Tibi autem, qui scitius, quam potest [ille, interpretaberis], denuntio* —. Codd. optimi *tibi autem*, *qui* (nonnulli *qui* om.) *sepius*, *quam potest:* in vulg. editt. *qui sepius* om. Z. *tibi autem quietius*, *quam potest.* Zumptii haec coniectura deterrima sine dubio est: nam quis, quaeso, quietius quicquam potest denuntiare, quam potest? Neque, quod Ieepius (p. 426.) coniecit, *qui serius, quam potest*, mihi probatur. Nam ut concedam, quod nequit concedi, *indicas* propter sequens *indices* assumi ad *qui serius* posse, ut taceam, non *quam potest*, sed *quam poteras* vel *quam debebas* dicendum fuisse, cur tandem Alexander, quum Aristandrum iam dicat serius indicare, denuntiat ei, ut sibi ipsi indicet? Haeccine dicendi ratio unquam probari potuerit? *Sepius* autem, quod in multis codd. est, minime tamen certum: nam in Flor. CEGHI. Bern. B. scriptum est *sepius vel citius*, quod quid significet, scient, qui codd. Curtianos cognoverint. Indicare voluerunt librarii, vocem in codice, quem describebant, male scriptam sibique non prorsus intellectam vel *sepius* vel *citius* sibi videri esse. Quid igitur verisimilius, quam illam vocem fuisse *scitius?* Quod qui intellexerit, ei primum non poterit esse dubium, quin lacuna h. l. sit, deinde sententia ipsa statim erit apertissima. Dixerat Alexander, Erigyium metu suo interprete extorum usum esse, h. e. eum, quum affirmaret, tristia exta fuisse, male ea interpretatum esse. Tum rex ad Aristandrum conversus, tu, inquit, scitius quam Erigyius interpretaberis exta, h. e. tu dices, laeta illa fuisse: id enim dicere vatem vult atque ita ei, quid respondendum sit, satis aperte significat. Iam patebit causa, cur verba *ille* (h. e. Erigyius), *interpretaberis* interposuerim. Ceterum pro *ille* licebat etiam interponere *metus.* VIII, 9 (33), 33. *Siderum motus scite spectare dicuntur et futura praedicere.* III, 3 (6), 6. *protinusque Chaldaeos interpretatos, imperium Persarum ad eos transiturum, quorum arma esset imitatus.* Sic nova etiam lux affulgebit loco, quem deinceps tractaturus sum.

VII, 7 (31), 28. *Rex iussum — remisit ad sacra.* In codd. *ad alia*, deinde in plerisque *remisit* om. Z. quidem *remisit* ab omnibus abesse affirmat, sed de nonnullis certe id non est traditum. Ingeniose, ut solet, Ieepius (p. 420.) coniecit *fatalia* (pro *ad alia*), sed dubito

tamen, num Alexandro tam temeraria tribui possit sententia, ut deos dicat fatis destinata sibi concedere. Iam vero *remisit*, quamvis incertae sit auctoritatis, plane necessarium mihi videtur. Num tandem Curtium, quum mox Aristandrum supervenisse et laeta exta renuntiasse tradat, putabimus antea non narrasse, abisse eum vel remissum a rege esse? Deinde autem, nisi adiicitur *remisit*, Alexandri ratio et calliditas plane non potest perspici nec ita, ut decebat, a Curtio detegitur. Vidimus supra, Alexandrum vati suppeditasse, quod ab eo responderi vellet. Is tamen, nimis obstupefactus et attonitus, non statim perspexit voluntatem regis nec ita, ut debebat, respondit. Qua re coactus remittit eum Alexander ad repetenda sacrificia simulque felicitati suae iubet confidere: deos enim concedere sibi h. e. si nova instituerit sacra, deos laeta exta daturos esse. Tum demum vates regis mentem ca pit moxque supervenit, nuntians, quae volebat Alexander audire. Quae quum ita sint, *ad alia* mutavi in *ad sacra*. Fortasse tamen etiam h. l. lacuna est sic explenda: *ad alia* [*sacrificia facienda*].

VII, 8 (34), 17. *iugum boum et aratrum*. Codd. *iugum, boves et aratrum*, vulgo *iugum boum, aratrum*, Z. *boves et* om. *Boum* verum esse et sententia declarat et codicis Flor. G. scriptura *bovem: et* autem omittere non licet, propterea quod iugum boum et aratrum ad significandam agriculturam accurate coniuncta sunt unumque efficiunt, cui recte deinceps tria illa: *hasta*, *sagitta*, *patera*, sine copula adiiciuntur.

VII, 8 (35), 29. *nos religionem in ipsa fide ponimus*. Vix putaverim, *novimus*, quae vulgaris lectio est, ita explicari posse, ut idem fere esse dicatur, quod *colimus*. Itaque, quamquam nemo adhuc in hac voce offendit, facere tamen non potui, quin scriberem *ponimus*.

VII, 9 (37), 14. *Reliquum* [*agmen sero*] *substitit*. Epist. p. 35. lacunam sic explevi: *agmen non*. Nunc *non* mihi idcirco minus aptum videtur, quia Alexander suis modo praecepit, ut, donec lucis aliquid superesset, fugientium tergis inhaererent.

VII, 9 (38), 19. *Elpinicon*. Quum, quod codices exhibent, *Excipinon*, nec sit nec possit esse nomen Graecum, ego, quoniam non putavi, monstrum illud relinquendum esse, nihilque, quod similius esset, repperi, scripsi *Elpinicon*.

VII, 11 (42), 15. *quibus* [*alii*], *quum cuneos inter saxa defigerent*, *gradus subdidere*, *quis insisterent*. Codd. *subinde* pro *subdidere*, editores etiam *quibus* deleverunt. Codicum et editionum vulgarium et Zumptii scripturas falsas esse, ut alia omittam argumenta, una iam docet adverbii *subinde* collocatio: neque *quibus* tam temere omitti potest. Iam minime credibile est, qui adiectis funium laqueis evaserint, eosdem, quum tamen funes manibus tenerent, simul cuneos inter saxa defixisse, quibus insisterent: immo verisimile, ab aliis eos, ut in nitendo fieri solet, adiutos esse, et, quum pedum fultura egerent nec ipsi facile cuneos infigere possent, alios id fecisse atque ita illorum pedibus gradus subdidisse. Sic coniecturam meam satis defensam arbitror.

VII, 11 (42), 18. *in inviis et asperis.* Vulgo *et in asperis*, quod ineptum.

VIII, 1 (3), 24. *non alia re.* Nihil melius certiusve hac Zumptii coniectura, quam cur ipse non receperit, nescio: *alias*, quod vulgo legitur, et *simulatione* nullo modo opponi sibi possunt. VIII, 13 (45), 14. *nulla re melius quam audacia armati.*

VIII, 4 (15), 15. [*aegre*] *seque et arma sustentans. Aegre* desiderari iam vidit Mützellius: ipse tamen non interposuit.

VIII, 5 (19), 19. [*a victis*] *discere.* Interposui *a victis* de coniectura Freinshemii.

VIII, 6 (22), 18. *humanae mentes ingentia concupiscentes devoraverunt.* Plerique codd. *ingentes concupiscentiae*, quae sane nihili sunt: Mützellius ea ita mutavit coniectura, ut ego scripsi. Additamentum non modo bonum, sed etiam necessarium.

VIII, 6 (22), 19. *collaudatis quoque.* Codd. et vulg. *collaudatisque*, Z. *collaudatis*. Rectius, opinor, ego mutavi: *quoque*, ut saepe apud Curtium, est *etiam*, *adeo*. Alexander eos, qui insidiaturi ipsi tota nocte perstiterant, adeo collaudavit.

VIII, 7 (25), 15. *parce* [*parentibus et*], *quorum orbas senectutem, suppliciis ne oneraveris.* Vulgo *parce, quorum orbam senectutem suppliciis ne oneraveris.* Inepta autem haec scriptura. Nam quum *parce* nihil fere aliud sit, nisi *supplicio ne afficias*, iam haec oritur sententia: supplicio ne afficias eos, quorum orbam senectutem supplicio ne afficias. Ieepius (p. 426.) *orbam* in *orbas* mutavit, cetera intacta reliquit: sed *parce*, *ne* — *oneraveris* pro *parce onerare*, quae iam ipsa poëtica dicendi ratio est, non licet dicere. At felicissime tamen coniecit, *orbas* scribendum esse. Hoc ego retinui, expleta simul lacuna, quam inter *parce* et *quorum*, quae coniungi apte nequeunt, apparet esse. *Parentibus et*, quum *parce* aequatur, propter initii utriusque vocis similitudinem interciderunt. Iam vero acumen in sententia inest et acerbitas truci Hermolai ingenio accommodatissima. Infra, VIII, 8 (28), 18. Alexander haec Hermolai verba respiciens, *At nunc*, inquit, *mones me, ut vestris parentibus parcam.*

VIII, 8 (26), 2. *tamen non solum ipse* [*audivi*, *sed etiam*, *ut vos*] *audiretis, expressi.* H. l. tam aperta lacuna est, ut nemo de ea dubitet. In explenda ea Mützellium potius quam Zumptium secutus sum, quamquam ita *ipsi* in *ipse* mutandum erat. Deinde *etiam* addidi, quia Curtius illud, ubi verba *non solum, non modo* antecedunt, rarissime omittit, neque sane causa est, cur h. l. id fecisse eum statuamus et tam parci simus verborum.

VIII, 8 (26), 3. *et ferunt a tutoribus pupilli.* Elegantissima haec est Acidalii coniectura et dignissima profecto, quae recipiatur. Vulgo *ut* legitur. Editores non ausi sunt eam recipere, quia, quomodo codicum scriptura orta esset, non perspexerunt: nunc, accuratius cognita codicum natura, facile est intellectu. Intercidit enim prior verbi pars *fer*, deinde ex *unt* factum est *ut*.

VIII, 8 (29), 20. *horum manibus.* Vulgo *hominibus.* V. epist. p. 44.

VIII, 9 (30), 6. *Uterque rubro mari accipitur. Indus ripas multasque arbores — exsorbet.* Vulgo *utque r. m. a. findens ripas multas arbores — exsorbet.* Sic etiam Z., nisi quod codicum scripturam *uterque* et *multasque* restituit. Hanc codicum Zumptiique lectionem falsam esse docet dicendi ratio ipsa. Quis enim apte coniungat *mari accipitur* et *findens ripas* et *arbores exsorbet?* quasi amnis tum demum ripas findat et arbores exsorbeat, quum mari accipiatur. Licet vero prima verba *uterque — accipitur* ad Gangem et Indum relata tolerari possint, sequentia tamen de uno Indo accipienda esse tum res ipsa docet, tum ex eo apparet, quod sequuntur haec: *Acesines eum auget.* Et Z. quidem *Indum* scripsit, in codd. tamen *eum* est, idque retinendum. Itaque Mützellius *Indus, qui* pro *uterque* scripsit: quae mihi paulo audacior videtur esse coniectura, quum non valde similes sint litterarum ductus. Haec vero paene primaria in emendando Curtio lex est, ut in coniecturis faciendis quam proxime ad litterarum ductus, qui in codicibus inveniuntur, accedatur: in quibus coniecturis haec non servata lex est, de iis magna plerumque erit dubitatio. Itaque *uterque*, quamquam, quod Curtius de utroque amne narrat, falsum est, tamen servandum. Vitium potius in participio *findens* iaest. Etenim quid tandem est illud *findere ripas?* Comparat quidem Mützellius Horatianum *findere tellurem*, at longe id diversum sine dubio: nam terram sive campos profecto amnis perfluens findit, at quomodo ripas? Iam si *findere ripas* statuas esse i. q. *findendo (campos) efficere ripas*, quo modo Z. ad IV, 12 (45), 3. *dividere cornua* explicavit, primum ego de hac omnino explicatione dubitaverim, deinde, quum ita quidem omnes omnino fluvii ripas findant, nemo profecto credat, id tanquam magnum aliquid et peculiare de celeberrimo flumine Indo Curtium nobis narrare. Itaque *findens* mutavi in *Indus.* Iam etiam *multasque* aptissimum, neque *multas*, ut vulgo, scribere opus est. *Exsorbere ripas* rectissime dicitur et rectius profecto, quam *findere ripas.*

VIII, 9 (30), 8. *Ganges * decursurum in mare intercipit, magnoque motu amnis uterque colliditur: quippe Ganges — obiicit.* Vulgatam lectionem codicum auctoritate defensam et firmatam retinui. Z. de Indo et Acesine hic agi ratus Gangis nomen utroque loco omisit. Mützellius, quum de confluentibus Acesinis et Hydaspis Curtius IX, 4 (15), 9. similia hisce narret, priore loco *Ganges* in *Hydaspen* mutavit, altero omisit. Haec omnia magnae mihi videntur esse audaciae. De mea sententia potius verisimillimum est, de Gange h. l. agi. Nam quum editores recte statuant, Dyardanem, qui deinceps commemoratur, in Gangem influere, paene necessarium antea Gangis est nomen. Itaque post prius illud *Ganges* apposui lacunae signum: intercidit enim nomen amnis in Gangem influentis. Quis ille fuerit, non possumus scire: fortasse tamen Iomanes fuit, cuius nomen non adeo dissimile est, ut non potuerit post nomen Gangis intercidere.

VIII, 9 (30), 12. *aquilone maxime deuruntur*. Codd. *aquiloni m. decurrunt*, vulgo *aquilones m. deurunt*. Codicum scripturam non potest artificiosa Zumptii explicatio tueri. Verum sine dubio est deurendi verbum: sed quum singularis numerus *is* — *mitis* sequatur, satis ille codicum auctoritate defensus, scripsi *aquilone* — *deuruntur*. Litterae *e* et *i*, deinde terminationes activi et passivi frequentissime in his codicibus permutantur.

VIII, 9 (30), 13. *Nec cur ibi se natura [inverterit, patescit] causa*. Epist. p. 26. proposui — *natura [inverterit]*, *causa [impressa]*. Nunc melius duxi, unam quam duas statuere lacunas. Iam explicari fortasse potest, unde, quod in nonnullis codd. reperitur, *ingrescit* s. *nigrescit*, infra illud post *alluitur* locatum, profectum sit. Etenim si excidit *verterit*, ex *inpatescit* fieri sane poterat *ingrescit*. Sic X, 1 (5), 12. ex *invictus quondam*, postquam *victus* excidit, factum est *in quodam* (*quoddam*, *quosdam*).

VIII, 9 (32), 23. *Quum rex semet* —. Codd. aliquot *se ne*, vulgo *sane*, al. *sese* vel *se*. Forma *semet* Curtium delectari recte Z. annotavit.

VIII, 10 (38), 32. *admotas*. Voss. 1. Flor. BG. et a pr. m. Leid. Flor. A. *adiutas*, alii *auditas*, alii *aductas*. Vulgo *adductas*, Mützellius *advectas*. Ego *iu*, quod in codicibus est, *m* esse et *o* excidisse puto. Curtius enim turres semper moveri et admoveri dicit. IV, 6 (26), 9. V, 3 (10), 7. VI, 6 (24), 34. VIII, 2 (9), 26. VIII, 11 (41). 19.

VIII, 11 (41), 24. [*speciem*] *tamen* — *fecit*. Quod Mützellius interponendum esse vidit, *speciem*, recepi quidem, neque tamen ante *fecit*, ut Mützellius, sed ante *tamen* collocavi.

VIII, 12 (41), 2. *per funditores ac sagittarios*. Vulgo *cum funditore ac sagittario*: Z. Iunium secutus *cum* omisit. Quum vero *funditores ac sagittarios* in omnibus codd. sit, in Flor. et Leid. autem praeterea anteponatur *fere*, non dubitavi hoc mutare in *per*.

VIII, 13 (46), 26. [*Alexander*] *obscuritatem* —. Quum antecedat *terruisset alium*, et Alexander alii opponatur, Z. recte vidit, interponendum esse regis nomen: ipse tamen non interposuit. *At*, quod idem dixit addendum esse, certe necessarium non puto.

IX, 4 (15), 10. *aestu*. Sic de Ieepii (p. 63.) coniectura scripsi. Vulgo *metu*.

IX, 7 (27), 4. *Margianum*. Vulgo *Macerianum*, quod, quum corruptum sit, Zumptius in *Macarianum* mutavit. At Strabo Boxum tradit fuisse Persam, neque verisimile est, Bitonem Graeco usum esse sicario. Deinde de forma nominis dubitare licet: quippe Graece incolae urbis Macariae *Μακαρεῖς* vel *Μακαρεᾶται* appellantur. His de causia *Margianum* scripsi. Margiana regio Asiae est, inter Bactrianam et Hyrcaniam sita.

IX, 7 (29), 19. *Ingens hic militum convenerat multitudo: inter quos qui erant Graeci, Dioxippo studebant*. Recepi, quod Z. iam intellexit scribendum esse. Vulgo *ingens h. m.*, *inter quos erant Graeci*,

qui D. s., convenerat multitudo. Secutus Z. codices est, nisi quod *qui* de coniectura transposuit.

IX, 8 (32), 17. *in regno.* Vulgo *in regnum*, quod h. l. haudquaquam ferri potest: Flor. G. *in regione.* Ceterum aliud fortasse latet vitium, quod tamen ut detegerem et corrigerem nondum mihi contigit.

IX, 9 (34), 1. [*compulit*] — *permittere.* Epist. p. 35. *perpulit* post *permittere* adiiciendum esse dixi, ubi Zumptius *coëgit* collocaverat. Nunc *compulit* commodiore loco media in sententia posui: ibidem codex Theocren. *adegit* habet. *Perpellere* apud alios quidem scriptores cum infinitivo, apud Curtium semper cum *ut* particula construitur. Itaque quamquam constructio illa etiam apud Curtium minime improbari possit, nolui tamen eam in hunc scriptorem inferre.

IX, 9 (35), 12. *Hi contis navigia appellebant et, dum remos aptari prohibebant, consederant.* Vulgo *hi*, *dum* pro *et*, *dum.* Vulgaris haec lectio inepta est nec potest intelligi. Docere vult Curtius exemplo nautarum militumque Alexandri, in tumultu festinationem quoque tardam esse. Id tamen priore sententiae parte minime docetur, quum, quod malum ex eo, quod contis propellerentur navigia, ortum sit, non indicetur. Altera vero pars plane obscura est: neque enim quisquam perspicit, quî factum sit, ut nonnulli remos aptari prohiberent. Itaque *hi* mutavi in *et.* Etenim qui naves contis appellebant, eo ipso remos aptari prohibebant atque ita, quum contis non neque bene atque remis regi illae possent, sed inhabiles essent, consederant. Iam *hi* — *quidam* — *aliae* sibi respondent: punctum igitur post *consederant* delendum et colon ponendum erat. Ceterum quod in Voss. 2. esse traditur, *propellebant*, magis placet, quam *appellebant.*

IX, 9 (35), 13. *omnes receperant.* Vulgo *non r.* Ineptum illud *non* mirum in modum Z. explicat: quippe totum locum non intellexit. Mützellius *non* omisit, quod, quum interdum illud male additum in codicibus sit, profecto reprehendi nequit. Ego tamen cum Scheffero *non* in *omnes* mutavi, quod sane rei accommodatissimum est. Tribus argumentis vel exemplis Curtius probat, quod docere vult. Alii enim ob festinationem contis, non remis naves propellebant, atque ita factum est, ut considerent: alii enavigare properantes non expectabant, donec satis nautarum adesset: ergo propter hominum paucitatem clauda et inhabilia navigia erant: alii denique omnes, quotquot ruebant, in naves inconsulte recipiebant atque propter nimium hominum multitudinem celeriter navigare non poteraut. Ex his apparet, *inconsulte* non ad *ruentes*, sed ad *receperant* pertinere.

IX, 10 (40), 16. *versa.* Vulgo *versi.* Licet quidem dicere (X, 7 (22), 1.) *in seditionem ac discordiam versa concio*, non puto autem, dici posse *homo in rabiem vertitur.* Quod ego scripsi, *in rabiem desperatione versa*, prorsus more Curtii dictum est. III, 8 (21), 20 *in sollicitudinem versa fiducia est;* VII, 2 (7), 12. V, 3 (12), 20.

ira in rabiem versa. IV, 6 (28), 29. IV, 10 (40), 14. IV, 16 (61), 12 VIII, 11 (40), 12. IX, 3 (11), 2. IX, 10 (40), 15.

X, 1 (1), 1. [*adducentes*]. V. epist. p. 36. Non persuadebo mihi, *adducentes* omitti posse, nisi mihi prorsus simile exemplum e bono depromptum auctore afferatur.

X, 1 (5), 42. *contra tantum.* Quum etiam codd. Florentini *traiectum* habeant, repudiavi coniecturam epist. p. 27. propositam. Quod nunc excogitavi, ad scripturam codicum prope videtur accedere, siquidem statuimus, syllabam *con* excidisse. *Tantum* apud ipsum Ciceronem pro *adeo* poni constat. Iustin. XII, 4, 1. *a Philippo illum patre tantum degenerasse.* Tacit. German. c. 45. *in tantum — degenerant.*

X, 2 (7), 6. 7. *Soli Athenienses non suae modo, sed etiam publicae vindices [libertatis], — assueti. Prohibuere igitur exules —.* Reiecta coniectura epist. p. 28. proposita, retinui codicum lectionem, nisi quod prima verba ex vulgari ratione scripsi et *ordinem hominum* in *ordinum omnium* mutavi: commate autem post Athenienses deleto, post *assueti* punctum posui, ut primaria sententia sic conformata sit: *Soli Athenienses vindices* (*erant* vel *extiterunt*), *quia colluvionem — aegre ferebant — assueti.*

X, 2 (8), 11. [*cum*] *fide facta professio est.* Non *professi sunt,* ut vulgo scribitur, sed *professio est* in codd. est: Ieepium igitur (p. 62.) secutus *cum* ante *fide* interposui.

X, 3 (11), 5. *quum — prohibiti aditu regis essent.* Vulgo *aditu venissent.* Conieci olim *revenissent*, sed ne hoc quidem, nisi addatur *in castra*, placere potest. Mützellius satis feliciter proposuit *remissi essent:* melior tamen fortasse nova mea coniectura *regis essent. Aditus* cum genitivo saepe construitur. Iustin. XXI, 6, 5. *per Parmenionem aditu regis obtento.*

X, 5 (18), 29. *ita et iuveni et in tantis admittenda rebus.* Vulgo *ita ut.* Quod ego posui, elegantius et consuetudini Curtii accommodatius est. VI, 11 (42), 15. *utpote et damnatus et inimicis — torquentibus.* IV, 10 (42), 32. *et dominus et iuvenis.* V, 10 (29), 15. *qualem et regem et virum fallerent.* VI, 10 (38), 13. *unde et parricidae et proditori tam alti quies somni?*

X, 6 (19), 5. *vices.* Vulgo *vires.* V. epist. p. 44. Zumptius, ut defendat, quod nequit defendi, Perdiccam statuit ita dignitatem anuli significare, ut Alexandrum dicat eo gazam regiam occlusisse. Praeclara profecto sententia, et Perdicca ipso et occasione, qua eius oratio habita est, dignissima!

X, 7 (22), 5. *Impensa probra, quae obiecerat —.* Vulgo *obiecerat* om., codd. *impense.* Nihil quidem melius inveni, quam quod olim conieci, *intendit, sed:* nam quod Ieepius (p. 65.) excogitavit, *impetit, sed,* in Curtium non cadit: tutius tamen nunc duxi, nihil prorsus mutare, nisi quod *impensa* pro *impense* scripsi, atque lacunae signa ante *haud ambigue* collocare. Neque enim in iis, quae adhuc dixit Pithon, insunt probra.

X, 7 (23), 10. *suffragari* *s p e i* *publicae de novo rege paulo ante* *c o n c e p t a e* *robur aetatis: experirentur modo stirpem Philippi et filium ac fratrem regum duorum: sibimetipsis potissimum crederent.* Vulgo *suffragari* *r e t publicae d. n. r. p. a.* *c o n c e p t o:* *robur aetatis experirentur: modo stirpem Philippi, et f. a. f. r. d., sibimetipsis potissimum crederent.* Correxit hunc locum Tellierius, quem Mützellius sequitur: ego tamen *publicae*, quod Mützellius omisit, retinui: deinde Meleagrum verbis *sibimetipsis potissimum crederent* non se significare. sed milites ipsos arbitror. Hortatur milites, ut sibi ipsis potius quam principibus credant.

X, 7 (23), 11. *si et nova.* Vulgo *si nova,* codd. *et si nova.*

X, 8 (25), 6. *quum regem* *a d i s s e n t*, *interrogare eum coepit, an Perdiccam comprehendi ipse iussisset.* Vulgo *adisset.* Quod ego scripsi. in Flor. G. invenitur, in quo tamen codice male etiam *coeperunt* scriptum est. Res autem haec erat. Milites indignati, quod Perdiccas ad mortis periculum adductus esset, Meleagrum ultum ire decreverant. Meleager vero, qui seditionem providerat, paratus erat ad evitandam militum iram. Itaque quum illi regem adissent, ipse quoque aderat et coram militibus publice interrogavit eum, an Perdiccam comprehendi ipse iussisset: antea autem ei iam suppeditaverat, quod responderet. Ergo Meleagri instinctu rex respondit, se, non Meleagrum, iussisse. Sic Meleager periculum effugit.

Q. CURTII RUFI
DE GESTIS
ALEXANDRI MAGNI
REGIS MACEDONUM
LIBER III.

ARGUMENTUM.

I. Celaenarum urbe et arce recepta, primariam Phrygiae urbem Alexander ingreditur, in qua fatalem Gordii nodum solvit, ac deinde obviam Dareo ire statuit. II. Exercitus Persici lustratio: de quo quum Darei iussu Charidemus Atheniensis verum liberumque protulisset iudicium, capite multatus est. III. Thymodes Pharnabazo, hic Memnoni succedit. Darei somnium eiusque varia interpretatio. Pompae Persarum regum orto sole demum procedentium, tum copiarum Alexandri descriptio. IV. Desertas ab Arsame, Darei praefecto, Ciliciae fauces Alexander opportune occupat. V. Quum in Cydnum flumen abluendi corporis gratia intempestive descendisset, gravissimo morbo corripitur. VI. Mox a fido sapientique medico Philippo pristinae valetudini restituitur. VII. Vegetior factus Dareum aggredi constituit Sisenemque Persam imprudentia delinquentem occidi iubet. VIII. Darei ante pugnam consilia: tum exercitus Persici consternatio, proximae internecionis praesagium. IX. Utrinsque aciei descriptio. X. Alexandri oratio ad milites. XI. Pugna ad Issum, in qua centena milia peditum ac decem milia equitum Persarum occumbunt, reliquis fusis fugatisque. XII. Matris et uxoris Darei aliarumque captivarum luctum levat Alexander. XIII. Darei gazam immensam cum ingenti nobilium numero praefectus Damasci Parmenioni tradit.

CAP. I.

1 (1 ed. Zumpt.) Inter haec Alexander, ad condu- A. 333
cendum ex Peloponnēso militem Cleandro cum pecu- ineunte
nia misso, Lyciae Pamphyliaeque rebus composi- a. Chr. n. Ol.
2 tis, ad urbem Celaenas exercitum admovit. Media 111, 3.
illa tempestate moenia interfluebat Marsȳas amnis, fabulo-

sis Graecorum carminibus inclitus. Fons eius ex summo 3
montis cacumine excurrens in subiectam petram magno
strepitu aquarum cadit: inde diffusus circumiectos rigat
campos, liquidus et suas dumtaxat undas trahens. Itaque 4
color eius placido mari similis locum poëtarum mendacio
fecit: quippe traditum est, Nymphas amore amnis retentas
in illa rupe considere. Ceterum quamdiu intra muros fluit, 5
nomen suum retinet: at quum extra munimenta se evolvit,
maiore vi ac mole agentem undas Lycum appellant.

Alexander quidem urbem destitutam a suis intrat, ar- 6
cem vero, in quam confugerant, oppugnare adortus cadu-
ceatorem praemisit, qui denuntiaret, ni dederent, ipsos
ultima esse passuros. Illi caduceatorem in turrem et situ 7
et opere multum editam perductum, quanta esset altitudo,
intueri iubent ac nuntiare Alexandro, non eadem ipsum et
incolas aestimatione munimenta metiri: se scire, inexpu-
gnabiles esse: ad ultimum, pro fide morituros. Ceterum, 8
ut circumsideri arcem et omnia sibi in dies artiora vide-
runt esse, sexaginta dierum inducias pacti, ut, nisi intra
eos auxilium Darēus ipsis misisset, dederent urbem, post-
quam nihil inde praesidii mittebatur, ad praestitutam diem
permisere se regi.

Superveniunt deinde legati Atheniensium, petentes, 9
ut capti apud Granīcum amnem redderentur sibi. Ille non
hos modo, sed etiam ceteros Graecos restitui suis iussu-
rum respondit, finito Persico bello.

(2) Ceterum Darēo imminens, quem nondum Euphrā- 10
ten superasse cognoverat, undique omnes copias contra-
hit, totis viribus tanti belli discrimen aditurus. Phrygia 11
erat, per quam ducebatur exercitus, pluribus vicis quam
urbibus frequens. Tunc habebat nobilem quondam Midae 12
regiam: Gordium nomen est urbi, quam Sangarius amnis
interfluit, pari intervallo Pontico et Cilicio mari distantem.
Inter haec maria angustissimum Asiae spatium esse com- 13
perimus, utroque in artas fauces compellente terram. Quae
quia continenti adhaeret, sed magna ex parte cingitur flu-
ctibus, speciem insulae praebet ac, nisi tenue discrimen
obiiceret, quae nunc dividit maria, committeret.

14 Alexander, urbe in ditionem suam redacta, Iovis
templum intrat. Vehiculum, quo Gordium, Midae patrem,
vectum esse constabat, aspexit, cultu haud sane a viliori-
15 bus vulgatisque usu abhorrens. Notabile erat iugum,
astrictum compluribus nodis in semetipsos implicatis et
16 celantibus nexus. Incolis deinde affirmantibus, editam
esse oraculo sortem, Asiae potiturum, qui inexplicabile
vinculum solvisset, cupido incessit animo sortis eius im-
17 plendae. Circa regem erat et Phrygum turba et Macedŏ-
num, illa expectatione suspensa, haec sollicita ex temera-
ria regis fiducia: quippe serie vinculorum ita astricta, ut,
unde nexus inciperet quove se conderet, nec ratione nec
visu percipi posset, solvere aggressus iniecerat curam, ne
18 in omen verteretur irritum inceptum. Ille nequicquam diu
luctatus cum latentibus nodis, *Nihil*, inquit, *interest, quo-
modo solvantur:* gladioque ruptis omnibus loris oraculi
sortem vel elusit vel implevit.

19 (3) Quum deinde Darēum, ubicunque esset, occupare
statuisset, ut a tergo tuta relinqueret, Amphotĕrum classi
ad oram Hellesponti, copiis autem praefecit Hegelŏchum,
Lesbum et Chium Coumque praesidiis hostium liberatu-
20 ros. His talenta ad belli usum quingenta attributa: ad An-
tipătrum et eos, qui Graecas urbes tuebantur, sexcenta
missa: ex foedere naves sociis imperatae, quae Helle-
21 sponto praesiderent. Nondum enim Memnŏnem vita exces-
sisse cognoverat: in quem omnes intenderat curas, satis
gnarus, cuncta in expedito fore, si nihil ab eo moveretur.

22 Iamque ad urbem Ancўram ventum erat, ubi numero
copiarum inito Paphlagoniam intrat: huic iuncti erant He-
nĕti, unde quidam Venĕtos trahere originem credunt.
23 Omnis haec regio paruit regi, datisque obsidibus tributum,
quod ne Persis quidem tulissent, pendere ne cogerentur,
24 impetraverunt. Calas huic regioni praepositus est: ipse,
assumptis, qui ex Macedonia nuper advenerant, Cappado-
ciam petiit.

CAP. II.

1 (4) At Darēus nuntiata Memnŏnis morte haud secus,

quam par erat, motus, omissa omni alia spe, statuit ipse
decernere: quippe, quae per duces suos acta erant, cuncta
damnabat, ratus, pluribus curam, omnibus abfuisse fortu-
nam. Igitur castris ad Babyloniam positis, quo maiore 2
animo capesserent bellum, universas vires in conspectum
dedit et, circumdato vallo, quod decem milium armatorum
multitudinem caperet, Xerxis exemplo numerum copiarum
iniit. Orto sole ad noctem agmina, sicut descripta erant, 3
intravere vallum. Inde emissa occupaverant Mesopota-
miae campos, equitum peditumque propemodum innume-
rabilis turba, maiorem, quam pro numero, speciem ferens.
Persarum erant centum milia, in quîs eques triginta imple- 4
bat. Medi decem equitum, quinquaginta milia peditum
habebant. Barcanorum equitum duo milia fuere, armati 5
bipennibus levibusque scutis cetrae maxime speciem red-
dentibus: peditum decem milia pari armatu sequebantur.
Armenii quadraginta milia miserant peditum, additis sep- 6
tem milibus equitum. Hyrcāni, egregii, ut inter illas gen-
tes, [equites,] sex milia expleverant, additis equitibus
mille Tapūris. Derbĭces quadraginta peditum milia arma- 7
verant: pluribus aere aut ferro praefixae hastae, quidam
lignum igni duraverant. Hos quoque duo milia equitum
ex eadem gente comitata sunt. A Caspio mari octo mi- 8
lium pedester exercitus venerat, ducenti equites. Cum
his erant ignobiles aliae gentes: duo milia peditum, equi-
tum duplicem paraverant numerum. His copiis triginta 9
milia Graecorum mercede conducta, egregiae iuventutis,
adiecta sunt. Nam Bactriānos et Sogdiānos et Indos ce-
terosque rubri maris accolas, ignota etiam ipsi gentium
nomina, festinatio prohibebat acciri. Nec quicquam illi 10
minus quam multitudo militum defuit.

(5) Cuius tum universae aspectu admodum laetus,
purpuratis solita vanitate spem eius inflantibus, conversus
ad Charidēmum Atheniensem belli peritum et ob exilium
infestum Alexandro, — quippe Athēnis, iubente eo, fuerat
expulsus, — percontari coepit, satisne ei videretur in-
structus ad obterendum hostem. At ille et suae sortis et 11
regiae superbiae oblitus, *Verum*, inquit, *et tu forsitan au-*

dire nolis et ego, nisi nunc dixero, alias nequicquam con-
12 *fitebor. Hic tanti apparatus exercitus, haec tot gentium et*
totius orientis excita sedibus suis moles finitimis potest esse
terribilis: nitet purpura auroque, fulget armis et opulentia,
quantam qui oculis non subiecere, animis concipere non pos-
13 *sunt. Sed Macedŏnum acies, torva sane et inculta, clypeis*
hastisque immobiles cuneos et conferta robora virorum tegit.
Ipsi phalangem vocant, peditum stabile agmen: vir viro,
armis arma conserta sunt: ad nutum monentis intenti sequi
14 *signa, ordines servare didicerunt. Quod imperatur, omnes*
exaudiunt: obsistere, circumire, discurrere in cornu, mutare
15 *pugnam non duces magis quam milites callent. Ac ne auri*
argentique studio teneri putes, adhuc illa disciplina pauper-
tate magistra stetit. Fatigatis humus cubile est: cibus, quem
occupati parant, satiat: tempora somni artiora quam noctis
16 *sunt. Iam Thessăli equites et Acarnānes Aetolique, invicta*
bello manus, fundis, credo, et hastis igne duratis repellentur?
Pari robore opus est. In illa terra, quae hos genuit, auxilia
quaerenda sunt: argentum istud atque aurum ad conducen-
17 *dum militem mitte.* Erat Darēo mite ac tractabile ingenium,
nisi mansuetam naturam plerumque fortuna corrumperet.
Itaque veritatis impatiens hospitem ac supplicem tunc
quummaxime utilia suadentem abstrahi iussit ad capitale
18 supplicium. Ille ne tum quidem libertatis oblitus, *Habeo,*
inquit, *paratum mortis meae ultorem: expetet poenas con-*
silii mei spreti is ipse, contra quem tibi suasi. Tu quidem li-
centia regni tam subito mutatus documentum eris posteris,
homines, quum se permisere fortunae, etiam naturam dedis-
19 *cere.* Haec vociferantem, quibus imperatum erat, iugu-
lant. Sera deinde poenitentia subit regem, ac vera dixisse
confessus sepeliri eum iussit.

CAP. III.

1 (6) Thymōdes erat, Mentŏris filius, impiger iuvenis: cui praeceptum est a rege, ut omnes peregrinos milites, in quis plurimum habebat spei, a Pharnabāzo acciperet, opera eorum usurus in bello: ipsi Pharnabāzo tradit imperium, quod antea Memnŏni dederat.

Anxium de instantibus curis agitabant etiam per 2
somnum species imminentium rerum, sive illas aegritudo,
sive divinatio animi praesagientis accersit. Castra Ale- 3
xandri magno ignis fulgore collucere ei visa sunt, et paulo
post Alexander adduci ad ipsum in eo vestis habitu, quo
ipse fuisset, equo deinde per Babyloniam vectus subito cum
ipso equo oculis esse subductus. Ad haec vates varia 4
interpretatione curam distrinxerant. Alii laetum id regi
somnium esse dicebant, quod castra hostium arsissent,
quod Alexandrum, deposita regia veste, in Persico et vul-
gari habitu perductum esse vidisset. Quidam non ita [laeta] 5
augurabantur: quippe illustria Macedŏnum castra visa ful-
gorem Alexandro portendere: quem regnum Asiae occu-
paturum esse haud ambigere, quoniam in eodem habitu
Darēus fuisset, quum appellatus est rex. Vetera quoque 6
omina, ut fert sollicitudo, revocaverant: recensebant enim,
Darēum in principio imperii vaginam acinacis Persicam
iussisse mutari in eam formam, qua Graeci uterentur, pro-
tinusque Chaldaeos interpretatos, imperium Persarum ad
eos transiturum, quorum arma esset imitatus. Ceterum 7
ipse et vatum responso, quod edebatur in vulgus, et spe-
cie, quae per somnum oblata erat, admodum laetus castra
ad Euphrāten moveri iubet.

(7) Patrio more Persarum traditum est, orto sole de- 8
mum procedere. Die iam illustri signum e tabernaculo
regis bucina dabatur. Super tabernaculum, unde ab om-
nibus conspici posset, imago solis crystallo inclusa fulge-
bat. Ordo autem agminis erat talis. Ignis, quem ipsi sa- 9
crum et aeternum vocabant, argenteis altaribus praefere-
batur. Magi proximi patrium carmen canebant. Magos 10
trecenti et sexaginta quinque iuvenes sequebantur, puni-
ceis amiculis velati, diebus totius anni pares numero:
quippe Persis quoque in totidem dies descriptus est an-
nus. Currum deinde Iovi sacratum albentes vehebant 11
equi: hos eximiae magnitudinis equus, quem Solis appel-
labant, sequebatur. Aureae virgae et albae vestes regen-
tes equos adornabant. Haud procul erant vehicula decem, 12
multo auro argentoque caelata. Sequebatur haec equita-

13 tus duodecim gentium variis armis et moribus. Proximi
ibant, quos Persae Immortales vocant, ad decem milia.
Cultus opulentiae barbarae non alios magis honestabat:
illi aureos torques, illi vestem auro distinctam habebant
14 manicatasque tunicas, gemmis etiam adornatas. Exiguo
intervallo, quos cognatos regis appellant, decem et quin-
que milia hominum. Haec vero turba muliebriter prope-
modum culta luxu magis quam decoris armis conspicua
15 erat. Doryphŏroe vocabantur proximum his agmen, so-
liti vestem excipere regalem. Hi currum regis anteibant,
16 quo ipse eminens vehebatur. Utrumque currus latus deo-
rum simulacra ex auro argentoque expressa decorabant:
distinguebant internitentes gemmae iugum, ex quo emine-
bant duo aurea simulacra cubitalia, quorum alterum Nini,
alterum Beli gerebat effigiem. Inter haec auream aqui-
lam pinnas extendenti similem sacraverant.
17 (8) Cultus regis inter omnia luxuria notabatur. Pur-
18 pureae tunicae medium album intextum erat: pallam auro
distinctam aurei accipitres, velut rostris inter se concur-
rerent, adornabant: et zona aurea muliebriter cinctus aci-
19 nacem suspenderat, cui ex gemma vagina erat. Cidărim
Persae vocabant regium capitis insigne: hoc caerulea fa-
20 scia albo distincta circumibat. Currum decem milia hasta-
torum sequebantur: hastas argento exornatas, spicula auro
21 praefixa gestabant. Dextra laevaque regem ducenti ferme
nobilissimi propinquorum comitabantur. Horum agmen
claudebatur triginta milibus peditum, quos equi regis qua-
22 dringenti sequebantur. Intervallo deinde unius stadii ma-
trem Darēi Sisygambim currus vehebat, et in alio erat con-
iunx. Turba feminarum reginas comitantium equis vecta-
23 batur. Quindecim deinde, quas armamaxas appellabant,
sequebantur. In his erant liberi regis et qui educabant
eos spadonumque grex, haud sane illis gentibus vilis.
24 Tum regiae pellices trecentae et sexaginta vehebantur, et
ipsae regali cultu ornatuque. Post quas pecuniam regis
sexcenti muli et trecenti cameli vehebant, praesidio sagit-
25 tariorum prosequente. Propinquorum amicorumque con-
iuges huic agmini proximae lixarumque et calonum gre-

ges vehebantur. Ultimi erant cum suis quisque ducibus,
qui cogerent agmen, leviter armati. Contra si quis aciem 26
Macedŏnum intueretur, dispar facies erat, equis virisque
non auro, non discolori veste, sed ferro atque aere ful-
gentibus. Agmen et stare paratum et sequi, nec turba 27
nec sarcinis praegrave, intentum ad ducis non signum
modo, sed etiam nutum. Et castris locus et exercitui com-
meatus suppetebant. Ergo Alexandro in acie miles non 28
defuit: Darēus, tantae multitudinis rex, loci, in quo pu-
gnavit, angustiis redactus est ad paucitatem, quam in
hoste contempserat.

CAP. IV.

(9) Interea Alexander, Abistamĕne Cappadociae prae- 1
posito, Ciliciam petens cum omnibus copiis [in] regionem,
quae Castra Cyri appellatur, pervenerat. Stativa illic ha-
buerat Cyrus, quum adversus Croesum in Lydiam duce-
ret. Aberat ea regio quinquaginta stadia ab aditu, quo 2
Ciliciam intramus: Pylas incolae dicunt artissimas fauces,
munimenta, quae manu ponimus, naturali situ imitante.
Igitur Arsămes, qui Ciliciae praeerat, reputans, quid ini- 3
tio belli Memnon suasisset, quondam salubre consilium
sero exequi statuit: igni ferroque Ciliciam vastat, ut hosti
solitudinem faciat: quicquid usui potest esse, corrumpit,
sterile ac nudum solum, quod tueri nequibat, relicturus.
Sed longe utilius fuit, angustias aditus, qui Ciliciam ape- 4
rit, valido occupare praesidio iugumque opportune itineri
imminens obtinere, unde inultus subeuntem hostem aut
prohibere aut opprimere potuisset: nunc paucis, qui cal- 5
libus praesiderent, relictis, retro ipse concessit, populator
terrae, quam a populationibus vindicare debebat. Ergo,
qui relicti erant, proditos se rati ne conspectum quidem
hostis sustinere valuerunt, quum vel pauciores locum ob-
tinere potuissent.

(10) Namque perpetuo iugo montis asperi ac prae- 6
rupti Cilicia includitur: quod quum a mari assurgat, ve-
lut sinu quodam flexuque curvatum, rursus altero cornu
in diversum litus excurrit. Per hoc dorsum, qua maxime 7

introrsus mari cedit, asperi tres aditus et perangusti sunt,
quorum uno Cilicia intranda est. Campestris eadem, qua
vergit ad mare, planitiem eius crebris distinguentibus ri-
8 vis: Pyrămus et Cydnus incliti amnes fluunt. Cydnus non
spatio aquarum, sed liquore memorabilis: quippe leni
tractu e fontibus labens puro solo excipitur, nec torrentes
9 incurrunt, qui placide manantis alveum turbent: itaque
incorruptus idemque frigidissimus, — quippe multa ripa-
rum amoenitate inumbratus, — ubique fontibus suis simi-
10 lis in mare evadit. Multa in ea regione monumenta, vul-
gata carminibus, vetustas exederat. Monstrabantur ur-
bium sedes, Lyrnessi et Thebes, Typhōnis quoque specus
et Corycium nemus, ubi crocum gignitur, ceteraque, in
quibus nihil praeter famam duraverat.

11 (11) Alexander fauces iugi, quae Pylae appellantur,
intravit. Contemplatus locorum situm non alias magis
dicitur admiratus esse felicitatem suam: obrui potuisse vel
saxis confitebatur, si fuissent, qui [in] subeuntes propelle-
12 rent. Iter vix quaternos capiebat armatos: dorsum mon-
tis imminebat viae non angustae modo, sed plerumque
praeruptae, crebris oberrantibus rivis, qui ex radicibus
13 montium manant. Thraeas tamen leviter armatos praece-
dere iusserat scrutarique calles, ne occultus hostis in sub-
euntes erumperet. Sagittariorum quoque manus occupa-
verat iugum: intentos arcus habebant, moniti, non iter ip-
14 sos inire, sed proelium. Hoc modo agmen pervenit ad
urbem Tarson, cui tum maxime Persae subiiciebant ignem,
15 ne opulentum oppidum hostis invaderet. At ille, Parme-
niōne ad inhibendum incendium cum expedita manu prae-
misso, postquam barbaros adventu suorum fugatos esse
cognovit, urbem a se conservatam intrat.

CAP. V.

1 (12) Mediam Cydnus amnis, de quo paulo A. 333 a. Chr. n.
ante dictum est, interfluit, et tunc aestas erat, cuius Ol. 111, 4.
calor non aliam magis quam Ciliciae oram vapore solis
2 accendit, et diei fervidissimum tempus coeperat. Pulvere
simul ac sudore perfusum regem invitavit liquor fluminis,

ut calidum adhuc corpus ablueret. Itaque veste deposita,
in conspectu agminis, — decorum quoque futurum ratus,
si ostendisset suis, levi et parabili cultu corporis se esse
contentum, — descendit in flumen. Vixque ingressi sub- 3
ito horrore artus rigere coeperunt: pallor deinde suffusus
est, et totum propemodum corpus vitalis calor reliquit.
Expiranti similem ministri manu excipiunt nec satis com- 4
potem mentis in tabernaculum deferunt. Ingens sollicitudo
et paene iam luctus in castris erat. Flentes querebantur, 5
in tanto impetu cursuque rerum omnis aetatis ac memo-
riae clarissimum regem non in acie saltem, non ab hoste
deiectum, sed abluentem aqua corpus ereptum esse et
extinctum. Instare Darēum, victorem, antequam vidisset 6
hostem. Sibi easdem terras, quas victoria peragrassent,
repetendas: omnia aut ipsos aut hostes populatos: per va-
stas solitudines, etiamsi nemo insequi velit, euntes fame
atque inopia debellari posse. Quem signum daturum fu- 7
gientibus? quem ausurum Alexandro succedere? Iam ut
ad Hellespontum fuga penetrarent, classem, qua transeant,
quem praeparaturum? Rursus in ipsum regem misericor- 8
dia versa, illum florem iuventae, illam vim animi, eundem
regem et commilitonem divelli a se et abrumpi immemo-
res sui querebantur.

(13) Inter haec liberius meare spiritus coeperat: al- 9
levabat rex oculos et, paulatim redeunte animo, circum-
stantes amicos agnoverat, laxataque vis morbi ob hoc so-
lum videbatur, quia magnitudinem mali sentiebat. Animi 10
autem aegritudo corpus urgebat: quippe Darēum quinto
die in Cilicia fore nuntiabatur. Vinctum ergo se tradi et
tantam victoriam eripi sibi ex manibus obscuraque et ig-
nobili morte in tabernaculo extingui se querebatur. Ad- 11
missisque amicis pariter ac medicis, *In quo me*, inquit, *ar-*
ticulo rerum mearum fortuna deprehenderit, cernitis. Stre-
pitum hostilium armorum exaudire mihi videor et, qui ultro
intuli bellum, iam provocor. Darēus ergo, quum tam super- 12
bas litteras scriberet, fortunam meam in consilio habuit: sed
nequicquam, si mihi arbitrio meo curari licet. Lenta reme- 13
dia et segnes medicos non expectant tempora mea: vel mori

strenue quam tarde convalescere mihi melius est. Proinde,
si quid opis, si quid artis in medicis est, sciant, me non tam
14 *mortis, quam belli remedium quaerere.* Ingentem omnibus
incusserat curam tam praeceps temeritas eius. Ergo pro
se quisque precari coepere, ne festinatione periculum au-
15 geret, sed esset in potestate medentium: inexperta reme-
dia haud iniuria ipsis esse suspecta, quum ad perniciem
eius etiam a latere ipsius pecunia sollicitaret hostis.
16 Quippe Darēus mille talenta interfectori Alexandri datu-
rum se pronuntiari iusserat. Itaque ne ausurum quidem
quemquam arbitrabantur experiri remedium, quod propter
novitatem posset esse suspectum.

CAP. VI.

1 (14) Erat inter nobiles medicos ex Macedonia regem
secutus Philippus, natione Acarnan, fidus admodum regi
puero comes et custos salutis datus non ut regem modo,
2 sed etiam ut alumnum eximia caritate diligebat. Is non
praeceps se, sed strenuum remedium afferre tantamque
vim morbi potione medicata levaturum esse promisit.
Nulli promissum eius placebat praeter ipsum, cuius peri-
3 culo pollicebatur. Omnia quippe facilius quam moram
perpeti poterat: arma et acies in oculis erant, et victo-
riam in eo positam esse arbitrabatur, si tantum ante signa
stare potuisset, id ipsum, quod post diem tertium medica-
mentum sumpturus esset (ita enim medicus praedixerat),
4 aegre ferens. Inter haec a Parmeniōne, fidissimo purpu-
ratorum, litteras accipit, quibus ei denuntiabat, ne salutem
suam Philippo committeret: mille talentis a Darēo et spe
5 nuptiarum sororis eius esse corruptum. Ingentem animo
sollicitudinem litterae incusserant, et quicquid in utram-
que partem aut metus aut spes subiecerat, secreta aesti-
6 matione pensabat. *Bibere perseverem? ut, si venenum da-*
tum fuerit, ne immerito quidem, quicquid acciderit, evenisse
videatur? Damnem medici fidem? in tabernaculo ergo me
opprimi patiar? At satius est, alieno me mori scelere, quam
7 *metu nostro.* Diu animo in diversa versato, nulli, quid

scriptum esset, enuntiat epistolamque, sigillo anuli sui impresso, pulvino, cui incumbebat, subiecit.

(15) Inter has cogitationes biduo absumpto, illuxit a 8
medico destinatus dies, et ille cum poculo, in quo medica-
mentum diluerat, intravit. Quo viso Alexander, levato cor- 9
pore in cubili, epistolam a Parmeniōne missam sinistra
manu tenens accipit poculum et haurit interritus: tum
epistolam Philippum legere iubet: nec a vultu legentis mo-
vit oculos, ratus, aliquas conscientiae notas in ipso ore
posse deprehendere. Ille, epistola perlecta, plus indigna- 10
tionis quam pavoris ostendit: proiectisque amiculo et lit-
teris ante lectum, *Rex*, inquit, *semper quidem spiritus meus*
ex te pependit, sed nunc vere, arbitror, sacro et venerabili
ore trahitur. Crimen parricidii, quod mihi obiectum est, tua 11
salus diluet. Servatus a me vitam mihi dederis: oro quaeso-
que, omisso metu, patere medicamentum concipi venis: laxa
paulisper animum, quem intempestiva sollicitudine amici sane
fideles, sed moleste seduli turbant. Non securum modo haec 12
vox, sed etiam laetum regem ac plenum bonae spei fecit.
Itaque, *Si dii*, inquit, *Philippe, tibi permisissent, quo modo*
maxime velles animum experiri meum, alio profecto voluis-
ses, sed certiore, quam expertus es, ne optasses quidem. Hac 13
epistola accepta, tamen, quod dilueras, bibi: et nunc crede,
me non minus pro tua fide quam pro mea salute esse solli-
citum. Haec locutus dextram Philippo offert.

(16) Ceterum tanta vis medicamenti fuit, ut, quae se- 14
cuta sunt, criminationem Parmeniōnis adiuverint. Inter-
clusus spiritus arte meabat. Nec Philippus quicquam
inexpertum omisit. Ille fomenta corpori admovit, ille tor-
pentem nunc cibi, nunc vini odore excitavit. Atque ut 15
primum mentis compotem esse sensit, modo matris soror-
umque, modo tantae victoriae appropinquantis admonere
non destitit. Ut vero medicamentum se diffudit in venas, 16
et sensim toto corpore salubritas percipi potuit, primum
animus vigorem suum, deinde corpus quoque expectatione
maturius recuperavit: quippe post tertium diem, quam in
hoc statu fuerat, in conspectum militum venit. Nec avidius 17
ipsum regem quam Philippum intuebatur exercitus: pro

se quisque dextram eius amplexi grates habebant velut
praesenti deo. Namque haud facile dictu est, praeter in-
genitam illi genti erga reges suos venerationem, quantum
huius utique regis vel admirationi dediti fuerint vel cari-
18 tate flagraverint. Iam primum nihil sine divina ope aggredi
videbatur: nam quum praesto esset ubique fortuna, teme-
19 ritas in gloriam cesserat. Aetas quoque vix tantis matura
rebus, sed abunde sufficiens, omnia eius opera honesta-
bat. Et quae leviora haberi solent, plerumque in re mili-
tari gratiora vulgo sunt, exercitatio corporis inter ipsos,
cultus habitusque paulum a privato abhorrens, militaris
20 vigor: quîs ille vel ingenii dotibus vel animi artibus, ut
pariter carus ac venerandus esset, effecerat.

CAP. VII.

1 (17) At Darēus, nuntio de adversa valetudine eius
accepto, celeritate, quantam capere tam grave agmen
poterat, ad Euphrāten contendit iunctoque eo pontibus
quinque tamen diebus traiecit exercitum, Ciliciam occu-
2 pare festinans. Iam Alexander, viribus corporis receptis,
ad urbem Solos pervenerat: cuius potitus, ducentis talen
tis multae nomine exactis, arci praesidium militum impo-
3 suit. Vota deinde pro salute suscepta per ludum atque
otium reddens ostendit, quanta fiducia barbaros sperneret:
4 quippe Aesculapio et Minervae ludos celebravit. Spectanti
nuntius laetus affertur Halicarnasso, Persas acie a suis
esse superatos, Myndios quoque et Caunios et pleraque
5 tractus eius suae facta ditionis. Igitur edito spectaculo
ludicro castrisque motis et Pyrămo amne ponte iuncto, ad
urbem Mallon pervenit: inde alteris castris ad oppidum
6 Castabŭlum. Ibi Parmenio regi occurrit, quem praemiserat
ad explorandum iter saltus, per quem ad urbem, Isson
7 nomine, penetrandum erat. Atque ille, angustiis eius occu-
patis et praesidio modico relicto, Isson quoque desertam
a barbaris ceperat. Inde progressus, deturbatis, qui in-
teriora montium obsidebant, praesidiis cuncta firmavit
occupatoque itinere, sicut paulo ante dictum est, idem et
8 auctor et nuntius venit. Isson deinde rex copias admovit:

ubi consilio habito, utrumne ultra progrediendum foret, an
ibi opperiendi essent novi milites, quos ex Macedonia ad-
ventare constabat, Parmenio non alium locum proelio
aptiorem esse censebat. Quippe illic utriusque regis copias 9
numero futuras pares, quum angustiae multitudinem non
caperent: planitiem ipsis camposque esse vitandos, ubi
circumiri, ubi ancipiti acie opprimi possent. Timere, ne
non virtute hostium, sed lassitudine sua vincerentur. Per-
sas recentes subinde successuros, si laxius stare potuis-
sent. Facile ratio tam salubris consilii accepta est. Itaque 10
inter angustias saltus hostem opperiri statuit.

(18) Erat in exercitu regis Sisĕnes Perses: quondam 11
a praetore Aegypti missus ad Philippum donisque et omni
honore cultus exilium patria sede mutaverat: secutus
deinde in Asiam Alexandrum inter fideles socios habe-
batur. Huic epistolam Cretensis miles obsignatam anulo, 12
cuius signum haud sane notum erat, tradidit. Nabarzānes,
praetor Darēi, miserat eam hortabaturque Sisĕnem, ut
dignum aliquid nobilitate atque moribus suis ederet: magno
id ei apud regem honori fore. Has litteras Sisĕnes, utpote 13
innoxius, ad Alexandrum saepe deferre tentavit: sed
quum tot curis apparatuque belli regem videret urgeri,
aptius subinde tempus expectans suspicionem initi scelesti
consilii praebuit. Namque epistola, priusquam ei redde- 14
retur, in manus Alexandri pervenerat, lectamque eam et
ignoti anuli sigillo impresso Sisĕni dari iusserat ad aesti-
mandam fidem barbari. Qui quia per complures dies non 15
adierat regem, scelesto consilio eam visus est suppres-
sisse et in agmine a Cretensibus haud dubie iussu regis
occisus est.

CAP. VIII.

(19) Iamque Graeci milites, quos Thymōdes a Phar- 1
nabāzo acceperat, praecipua spes et propemodum unica,
ad Darēum pervenerant. Hi magnopere suadebant, ut retro 2
abiret spatiososque Mesopotamiae campos repeteret: si
id consilium damnaret, at ille divideret saltem innumera-
biles copias neu sub unum fortunae ictum totas vires regni

3 cadere pateretur. Minus hoc regi quam purpuratis eius displicebat: ancipitem fidem et mercede venalem proditionem imminere, et dividi non ob aliud copias velle, quam ut ipsi in diversa digressi, si quid commissum esset, tra-
4 derent Alexandro. Nihil tutius fore, quam circumdatos eos exercitu toto obrui telis, documentum non inultae per-
5 fidiae futuros. At Darēus, ut erat sanctus ac mitis, se vero tantum facinus negat esse facturum, ut suam secutos fidem, suos milites, iubeat trucidari. Quem deinde amplius nationum exterarum salutem suam crediturum sibi, si tot
6 militum sanguine imbuisset manus? Neminem stolidum consilium capite luere debere. Defuturos enim, qui suaderent, si suasisse periculosum esset. Denique ipsos quotidie ad se advocari in consilium variasque sententias dicere, nec tamen melioris fidei haberi, qui prudentius
7 suaserit. Itaque Graecis nuntiare iubet, ipsum quidem benivolentiae illorum gratias agere, ceterum, si retro ire pergat, haud dubie regnum hostibus traditurum. Fama
8 bella stare et eum, qui recedat, fugere credi. Trahendi vero belli vix ullam esse rationem. Tantae enim multitudini, utique quum iam hiems instaret, in regione vasta et invicem a suis atque hoste vexata non suffectura alimenta.
9 Ne dividi quidem copias posse, servato more maiorum, qui universas vires discrimini bellorum semper obtulerint.
10 Et hercule, terribilem antea regem et absentia sua ad vanam fiduciam elatum, postquam adventare se senserit, cautum pro temerario factum, delituisse inter angustias saltus ritu ignobilium ferarum, quae, strepitu praetereuntium
11 audito, silvarum latebris se occuluerint. Iam etiam valetudinis simulatione frustrari suos milites. Sed non amplius ipsum esse passurum detrectare certamen. In illo specu, in quem pavidi recessissent, oppressurum esse cunctantes. Haec magnificentius iactata, quam verius.

12 (20) Ceterum pecunia omni rerumque pretiosissimis Damascum Syriae cum modico praesidio militum missis, reliquas copias in Ciliciam duxit, insequentibus more patrio agmen coniuge ac matre. Virgines quoque cum
13 parvo filio comitabantur patrem. Forte eadem nocte et

Alexander ad fauces, quibus Syria aditur, et Darēus ad
eum locum, quem Amanicas Pylas vocant, pervenit. Nec 14
dubitavere Persae, quin, Isso relicta, quam ceperant, Ma-
cedŏnes fugerent. Nam etiam saucii quidam et invalidi,
qui agmen non poterant persequi, excepti erant. Quos 15
omnes instinctu purpuratorum barbara feritate saevientium,
praecisis adustisque manibus, circumduci, ut copias suas
noscerent, satisque omnibus spectatis nuntiare, quae vi-
dissent, regi suo iussit. Motis ergo castris, superat Pină- 16
rum amnem, in tergis, ut credebat, fugientium haesurus.

(21) At illi, quorum amputaverat manus, ad castra
Macedŏnum penetrant, Darēum, quanto maximo cursu
posset, sequi nuntiantes. Vix fides habebatur. Itaque 17
speculatores [in] maritimas regiones praemissos explorare
iubet, ipse adesset, an praefectorum aliquis speciem prae-
buisset universi venientis exercitus. Sed quum specula- 18
tores reverterentur, procul ingens multitudo conspecta est.
Ignes deinde totis campis collucere coeperunt, omniaque
velut continenti incendio ardere visa, quum incondita mul-
titudo maxime propter iumenta laxius tenderet. Itaque eo 19
ipso loco metari suos castra iusserat, laetus, quod omni
expetierat voto, in illis potissimum angustiis decernendum
fore. Ceterum, ut solet fieri, quum ultimi discriminis tem- 20
pus adventat, in sollicitudinem versa fiducia est. Illam
ipsam fortunam, qua aspirante res tam prospere gesserat,
verebatur, — nec iniuria ex his, quae tribuisset sibi, —
quamque mutabilis esset reputabat: unam superesse no-
ctem, quae tanti discriminis moraretur eventum. Rursus 21
occurrebat, maiora periculis praemia, et sicut dubium
esset, an vinceret, ita illud utique certum esse, honeste et
cum magna laude moriturum. Itaque corpora milites 22
curare iussit ac deinde tertia vigilia instructos et armatos
esse. Ipse in iugum editi montis ascendit multisque collu-
centibus facibus patrio more sacrificium diis praesidibus
loci fecit. Iamque tertium, sicut praeceptum erat, signum 23
tuba miles acceperat, itineri simul paratus ac proelio:
strenueque iussi procedere oriente luce pervenerunt ad
angustias, quas occupare decreverant. Darēum triginta 24

inde stadia abesse praemissi indicabant. Tunc consistere
agmen iubet armisque ipse sumptis aciem ordinat.
(22) Darēo adventum hostium pavidi agrestes nuntia-
verunt, vix credenti, occurrere etiam, quos ut fugientes
25 sequebatur. Ergo non mediocris omnium animos for-
mido [incesserat], — quippe itineri quam proelio aptiores
erant, — raptimque arma capiebant. Sed ipsa festinatio
discurrentium suosque ad arma vocantium maiorem me-
26 tum incussit. Alii in iugum montis evaserant, ut hostium
agmen inde prospicerent, equos plerique frenabant. Di-
scors exercitus nec ad unum intentus imperium vario
27 tumultu cuncta turbaverat. Darēus initio iugum montis
cum parte copiarum occupare statuit, et a fronte et a tergo
circumiturus hostem, a mari quoque, quo dextrum eius
cornu tegebatur, alios obiecturus, ut undique urgeret.
28 Praeter haec viginti milia praemissa cum sagittariorum
manu Pinărum amnem, qui duo agmina interfluebat, trans-
ire et obiicere sese Macedŏnum copiis iusserat: si id
praestare non possent, retrocedere in montes et occulte
29 circumire ultimos hostium. Ceterum destinata salubriter
omni ratione potentior fortuna discussit: quippe alii prae
metu imperium exequi non audebant, alii frustra exeque-
30 bantur, quia, ubi partes labant, summa turbatur.

CAP. IX.

1 (23) Acies autem hoc modo stetit. Nabar- A. 333
zānes equitatu dextrum cornu tuebatur, additis a. Chr. n. Ol. 111, 4.
funditorum sagittariorumque viginti fere milibus. mense Maemacterione
2 In eodem Thymōdes erat, Graecis peditibus mer- (Novembri.)
cede conductis, triginta milibus, praepositus. Hoc erat haud
dubie robur exercitus, par Macedonicae phalangi acies.
3 In laevo cornu Aristomēdes Thessălus viginti milia bar-
barorum peditum habebat. In subsidiis pugnacissimas
4 locaverat gentes. Ipsum regem in eodem cornu dimica-
turum tria milia delectorum equitum, assueta corporis
custodia, et pedestris acies, quadraginta milia, sequeban-
5 tur. Hyrcāni deinde Medique equites: his proximi cete-
rarum gentium, ultra eos dextra laevaque dispositi. Hoc

agmen, sicut dictum est, instructum sex milia iaculatorum
funditorumque antecedebant. Quicquid in illis angustiis 6
adiri poterat, impleverant copiae, cornuaque hinc ab iugo,
illinc a mari stabant: uxorem matremque regis et alium
feminarum gregem in medium agmen acceperant.

(24) Alexander phalangem, qua nihil apud Macedŏ- 7
nas validius erat, in fronte constituit. Dextrum cornu Ni-
cānor, Parmeniōnis filius, tuebatur: huic proximi stabant
Coenos et Perdiccas et Meleāger et Ptolemaeus et Amyn-
tas, sui quisque agminis duces. In laevo, quod ad mare 8
pertinebat, Cratĕrus et Parmenio erant, sed Cratĕrus Par-
meniōni parere iussus. Equites ab utroque cornu locati:
dextrum Macedŏnes, Thessălis adiunctis, laevum Pelopon-
nesii tuebantur. Ante hanc aciem posuerat funditorum 9
manum, sagittariis admixtis. Thraces quoque et Cretenses
ante agmen ibant, et ipsi leviter armati. At his, qui prae- 10
missi a Darēo iugum montis insederant, Agriānos oppo-
suit, ex Graecia nuper advectos. Parmeniōni autem prae-
ceperat, ut, quantum posset, agmen ad mare extenderet,
quo longius abesset acies montibus, quos occupaverant
barbari. At illi neque obstare venientibus nec circumire 11
praetergressos ausi, funditorum maxime aspectu territi,
profugerant: eaque res Alexandro tutum agminis latus,
quod ne superne incesseretur timuerat, praestitit. Triginta 12
et duo armatorum ordines ibant: neque enim latius ex-
tendi aciem patiebantur angustiae. Paulatim deinde laxare
se sinus montium et maius spatium aperire coeperant, ita
ut non pedes solum pluribus ordinibus incedere, sed etiam
lateribus circumfundi posset equitatus.

CAP. X.

(25) Iam in conspectu, sed extra teli iactum utraque 1
acies erat, quum priores Persae inconditum et trucem
sustulere clamorem. Redditur et a Macedonibus, maior 2
exercitus numero, iugis montium vastisque saltibus reper-
cussus: quippe semper circumiecta nemora petraeque,
quantamcunque accepere vocem, multiplicato sono refe-
runt. Alexander ante prima signa ibat, identidem manu 3

suos inhibens, ne suspensi, acrius ob nimiam festina-
4 tionem concitato spiritu, capesserent proelium. Quum-
que agmini obequitaret, varia oratione, ut cuiusque
animis aptum erat, milites alloquebatur. Macedŏnes, tot
bellorum in Europa victores, ad subigendam Asiam at-
que ultima orientis non ipsius magis quam suo ductu
5 profecti, inveteratae virtutis admonebantur. Illos, ter-
rarum orbis liberatores emensosque olim Hercŭlis et
Libĕri patris terminos, non Persis modo, sed etiam omni-
bus gentibus impositures iugum: Macedŏnum provin-
cias Bactra et Indos fore. Minima esse, quae nunc in-
6 tuerentur: sed omnia victoria aperiri. Non in praeruptis
petris Illyriorum et Thraciae saxis sterilem laborem fore:
spolia totius orientis offerri. Vix gladio futurum opus:
totam aciem suo pavore fluctuantem umbonibus posse
7 propelli. Victor ad haec Atheniensium Philippus pater
invocabatur, domitaeque nuper Boeotiae et urbis in ea no-
bilissimae, ad solum dirutae, species repraesentabatur
animis. Iam Granīcum amnem, iam tot urbes aut expugna-
tas aut in fidem acceptas omniaque, quae post tergum
erant, strata et pedibus ipsorum subiecta memorabat.
8 Quum adierat Graecos, admonebat, ab his gentibus illata
Graeciae bella Darēi prius, deinde Xerxis insolentia,
aquam ipsos terramque poscentium, ut neque fontium
9 haustum nec solitos cibos relinquerent deditis. Ab his
templa ruinis et ignibus esse deleta, urbes eorum ex-
pugnatas, foedera divini humanique iuris violata referebat.
Illyrios vero et Thracas, rapto vivere assuetos, aciem
hostium auro purpuraque fulgentem intueri iubebat, prae-
10 dam, non arma gestantem. Irent et imbellibus feminis
aurum viri eriperent. Aspera montium suorum iuga nudas-
que calles et perpetuo rigentes gelu ditibus Persarum
campis agrisque mutarent.

CAP. XI.

1 (26) Iam ad teli iactum pervenerant, quum Persarum
equites ferociter in laevum cornu hostium invecti sunt:
quippe Darēus equestri proelio decernere optabat, pha-

langem Macedonici exercitus robur esse coniectans. Iam-
que etiam dextrum Alexandri cornu circumibatur. Quod 2
ubi Macĕdo conspexit, duabus alis equitum ad iugum montis
iussis subsistere, ceteros in medium belli discrimen stre-
nue transfert. Subductis deinde ex acie Thessălis equiti- 3
bus, praefectum eorum occulte circumire tergum suorum
iubet Parmenionique coniungi et, quod is imperasset, im-
pigre exequi. Iamque immissi in medium Persarum, un- 4
dique circumfusi, egregie [se] tuebantur, sed conferti et
quasi cohaerentes tela vibrare non poterant: simul erant
emissa, in eosdem concurrentia implicabantur, levique et
vano ictu pauca in hostem, plura in humum innoxia cade-
bant. Ergo comminus pugnam coacti conserere gladios
impigre stringunt. Tum vero multum sanguinis fusum est: 5
duae quippe acies ita cohaerebant, ut armis arma pulsa-
rent, mucrones in ora dirigerent. Non timido, non ignavo
cessare tum licuit: collato pede, quasi singuli inter se di-
micarent, in eodem vestigio stabant, donec vincendo lo-
cum sibi facerent. Tum demum ergo promovebant gradum, 6
quum hostem prostraverant. At illos novus excipiebat
adversarius fatigatos, nec vulnerati, ut alias solent, acie
poterant excedere, quum hostis instaret a fronte, a tergo
sui urgerent.

(27) Alexander non ducis magis quam militis munia 7
exequebatur, opimum decus caeso rege expetens. Quippe
Darēus curru sublimis eminebat, et suis ad se tuendum et
hostibus ad incessendum ingens incitamentum. Ergo fra- 8
ter eius Oxāthres, quum Alexandrum instare ei cerneret,
equites, quibus praeerat, ante ipsum currum regis obiecit,
armis et robore corporis multum super ceteros eminens,
animo vero et pietate in paucissimis. Illo utique proelio
clarus alios improvide instantes prostravit, alios in fugam
avertit. At Macedŏnes, ut circa regem erant, mutua adhor- 9
tatione firmati cum ipso in equitum agmen irrumpunt. Tum
vero similis ruinae strages erat. Circa currum Darēi iace-
bant nobilissimi duces, ante oculos regis egregia morte de-
functi, omnes in ora proni, sicut dimicantes procubuerant,
adverso corpore vulneribus acceptis. Inter hos Atizy̆es et 10

Rheomĭthres et Satăces, praetor Aegypti, magnorum exer-
cituum praefecti, noscitabantur: circa eos cumulata erat
peditum equitumque obscurior turba. Macedŏnum quoque
non quidem multi, sed promptissimi tamen caesi sunt: in-
ter quos Alexandri dextrum femur leviter mucrone per-
11 strictum est. Iamque, qui Darēum vehebant equi, confossi
hastis et dolore efferati iugum quatere et regem curru ex-
cutere coeperant: quum ille veritus, ne vivus veniret in
hostium potestatem, desilit et in equum, qui ad hoc ipsum
sequebatur, imponitur, insignibus quoque imperii, ne fu-
12 gam proderent, indecore abiectis. Tum vero ceteri dissi-
pantur metu et, qua cuique ad fugam patebat via, erum-
punt, arma iacientes, quae paulo ante ad tutelam corporum
13 sumpserant: adeo pavor etiam auxilia formidat. Instabat
fugientibus eques a Parmeniōne missus, et forte in illud
cornu omnes fuga abstulerat.

At in dextro Persae Thessălos equites vehementer
14 urgebant. Iamque una ala ipso impetu proculcata erat,
quum Thessăli, strenue circumactis equis dilapsi, rursus in
proelium redeunt sparsosque et incompositos victoriae
15 fiducia barbaros ingenti caede prosternunt. Equi pariter
equitesque Persarum serie laminarum [obtecti et] ob id
graves genus certaminis, quod celeritate maxime constat,
aegre moliebantur: quippe in circumagendis equis suis
Thessăli inulti eos occupaverant.

16 (28) Hac tam prospera pugna nuntiata, Alexander,
non ante ausus persequi barbaros, utrimque iam victor in-
17 stare fugientibus coepit. Haud amplius regem quam mille
equites sequebantur, quum ingens multitudo hostium cade-
ret. Sed quis aut in victoria aut in fuga copias numerat?
Agebantur ergo a tam paucis pecorum modo, et idem me-
18 tus, qui cogebat fugere, fugientes morabatur. At Graeci,
qui in Darēi partibus steterant, Amynta duce, (praetor hic
Alexandri fuerat, tunc transfuga) abrupti a ceteris, haud
19 sane fugientibus similes evaserant. Barbari longe diversam
fugam intenderunt: alii, qua rectum iter in Persĭdem duce-
bat, quidam circuitu rupes saltusque montium occultos
petivere, pauci castra Darēi.

Sed iam illa quoque victor intraverat, omni quidem 20
opulentia ditia. Ingens auri argentique pondus, non belli,
sed luxuriae apparatum, diripuerant milites. Quumque plus
raperent, passim strata erant itinera vilioribus sarcinis,
quas in comparatione meliorum avaritia contempserat.
Iamque ad feminas perventum erat, quibus quo cariora 21
ornamenta sunt, violentius detrahebantur: ne corpo-
ribus quidem vis ac libido parcebat. Omnia planctu 22
tumultuque, prout cuique fortuna erat, repleverant, nec
ulla facies mali deerat, quum per omnes ordines aetates-
que victoris crudelitas ac licentia vagaretur. Tunc vero 23
impotentis fortunae species conspici potuit, quum ii, qui
tamen Darēo tabernaculum exornaverant, omni luxu et
opulentia instructum, eadem illa Alexandro, quasi veteri
domino, reservabant. Namque id solum intactum omise-
rant milites, ita tradito more, ut victorem victi regis taber-
naculo exciperent.

(29) Sed omnium oculos animosque in semet averte- 24
rant captivae mater coniunxque Darēi: illa non maiestate
solum, sed etiam aetate venerabilis, haec formae pulchri-
tudine, ne illa quidem sorte corruptae. Receperat in sinum
filium nondum sextum annum aetatis egressum, in spem
tantae fortunae, quantam pater eius paulo ante amiserat,
genitum. At in gremio anus aviae iacebant adultae virgi- 25
nes duae, non suo tantum, sed etiam illius maerore con-
fectae. Ingens circa eam nobilium feminarum turba con-
stiterat, laceratis crinibus abscissaque veste, pristini de-
coris immemores, reginas dominasque veris quondam,
tunc alienis nominibus invocantes. Illae suae calamitatis 26
oblitae, in utro cornu Darēus stetisset, quae fortuna dis-
criminis fuisset, requirebant. Negabant, se captas, si vi-
veret rex. Sed illum equos subinde mutantem longius fuga
abstulerat.

In acie autem caesa sunt Persarum peditum centum 27
milia, decem equitum. At a parte Alexandri quattuor et
quingenti saucii fuere, ex peditibus triginta omnino et duo
desiderati sunt, equitum centum quinquaginta interfecti.
Tantulo impendio ingens victoria stetit.

CAP. XII.

1 (30) Rex quidem Darēum persequendo fatigatus,
postquam et nox appetebat et consequendi spes non erat,
2 in castra paulo ante a suis capta pervenit. Invitari deinde
amicos, quibus maxime assueverat, iussit (quippe summa
dumtaxat cutis in femine perstricta non prohibebat inter-
3 esse convivio): quum repente e proximo tabernaculo lu-
gubris clamor barbaro ululatu planctuque permixtus epu-
lantes conterruit. Cohors quoque, quae excubabat ad
tabernaculum regis, verita, ne maioris motus principium
4 esset, armare se coeperat. Causa subiti pavoris fuit, quod
mater uxorque Darēi cum captivis nobilibus regem, quem
interfectum esse credebant, ingenti gemitu eiulatuque de-
5 flebant. Unus namque e captivis spadonibus, qui forte ante
ipsarum tabernaculum steterat, amiculum, quod Darēus,
sicut paulo ante dictum est, ne cultu proderetur, abiecerat,
in manibus eius, qui repertum ferebat, agnovit ratusque,
interfecto detractum esse, falsum nuntium mortis eius
6 attulerat. Hoc mulierum errore comperto, Alexander for-
tunae Darēi et pietati earum illacrimasse fertur. Ac primo
Mithrēnem, qui Sardis tradiderat, peritum linguae Persi-
7 cae, ire ad consolandas eas iusserat. Veritus deinde, ne
proditor captivarum iram doloremque renovaret, Leonnā-
tum ex purpuratis suis misit, iussum indicare, falso lamen-
tari eas vivum. Ille cum paucis armigeris in tabernaculum,
in quo captivae erant, pervenit missumque se a rege nun-
8 tiare iubet. At hi, qui in vestibulo erant, ut armatos con-
spexere, rati, actum esse de dominis, in tabernaculum
currunt, vociferantes, adesse supremam horam missosque,
9 qui occiderent captas. Itaque, ut quae nec prohibere pos-
sent nec admittere auderent, nullo responso dato, tacitae
10 opperiebantur victoris arbitrium. Leonnātus, expectato
diu, qui se introduceret, postquam nemo procedere aude-
bat, relictis in vestibulo satellitibus, intrat in tabernaculum.
Ea ipsa res turbaverat feminas, quod irrupisse non admis-
11 sus videbatur. Itaque mater et coniunx provolutae ad pe-
des orare coeperunt, ut, priusquam interficerentur, Darēi
corpus ipsis patrio more sepelire permitteret: functas

supremo in regem officio impigre sese morituras. Leonnā- 12
tus, et vivere Darēum et ipsas non incolumes modo, sed
etiam apparatu pristinae fortunae reginas fore. Tum de-
mum Darēi mater allevari se passa est.

(31) Alexander postero die, cum cura sepultis militi- 13
bus, quorum corpora invenerat, Persarum quoque nobilis-
simis eundem honorem haberi iubet matrique Darēi per-
mitti, quos vellet, patrio more sepeliret. Illa paucos arta 14
propinquitate coniunctos pro habitu praesentis fortunae
humari iussit, apparatum funerum, quo Persae suprema
officia celebrarent, invidiosum fore existimans, quum victo-
res haud pretiose cremarentur.

Iamque, iustis defunctorum corporibus solutis, prae- 15
mittit ad captivas, qui nuntiarent, ipsum venire, inhibita-
que comitantium turba tabernaculum cum Hephaestiōne
intrat. Is longe omnium amicorum carissimus erat regi, 16
cum ipso pariter educatus, secretorum omnium arbiter:
libertatis quoque in admonendo eo non alius ius habebat:
quod tamen ita usurpabat, ut magis a rege permissum
quam vindicatum ab eo videretur: et sicut aetate par erat
regi, ita corporis habitu praestabat. Ergo reginae illum 17
esse regem ratae suo more veneratae sunt. Inde ex capti-
vis spadonibus, quis Alexander esset, monstrantibus, Si-
sygambis advoluta est pedibus eius, ignorationem nun-
quam antea visi regis excusans. Quam manu allevans rex,
Non errasti, inquit, *mater*, *nam et hic Alexander est.*

(32) Equidem, hac continentia animi si ad ultimum vi- 18
tae perseverare potuisset, feliciorem fuisse crederem, quam
visus est esse, quum Libĕri patris imitaretur triumphum,
ab Hellesponto usque ad Oceănum omnes gentes victoria
emensus. Sic vicisset profecto superbiam atque iram, 19
mala invicta: sic abstinuisset inter epulas caedibus ami-
corum egregiosque bello viros et tot gentium secum do-
mitores indicta causa veritus esset occidere. Sed nondum 20
fortuna se animo eius superfuderat: itaque orientem eam
moderate et prudenter tulit, ad ultimum magnitudinem eius
non cepit.

Tunc quidem ita se gessit, ut omnes ante eum reges 21

et continentia et clementia vincerentur. Virgines reginas,
excellentis formae, tam sancte habuit, quam si eodem, quo
22 ipse, parente genitae forent: coniugem eiusdem, quam nulla
aetatis suae pulchritudine corporis vicit, adeo ipse non
violavit, ut summam adhibuerit curam, ne quis captivo
23 corpori illuderet: omnem cultum reddi feminis iussit, nec
quicquam ex pristinae fortunae magnificentia captivis
24 praeter fiduciam defuit. Itaque Sisygambis, *Rex*, inquit,
*mereris, ut ea precemur tibi, quae Darēo nostro quondam
precatae sumus, et, ut video, dignus es [imperio], qui tantum
regem non felicitate solum, sed etiam aequitate superaveris.*
25 *Tu quidem matrem me et reginam vocas, sed ego me tuam
famulam esse confiteor. Et praeteritae fortunae fastigium
capio et praesentis iugum pati possum: tua interest, quantum
in nos licuerit, si id potius clementia quam saevitia vis esse*
26 *testatum.* Rex bonum animum habere eas iussit: Darēi
filium collo suo admovit, atque nihil ille conspectu tunc
primum a se visi conterritus cervicem eius manibus amplectitur. Motus ergo rex constantia pueri, Hephaestiōnem
intuens, *Quam vellem*, inquit, *Darēus aliquid ex hac indole
hausisset!*

27 (33) Tum tabernaculo egressus, tribus aris in ripa Pināri amnis Iovi atque Hercŭli Minervaeque sacratis, Syriam
petit, Damascum, ubi regis gaza erat, Parmeniōne praemisso.

CAP. XIII.

1 * * atque quum praecessisse et Darēi satrapam comperisset, veritus, ne paucitas suorum sperneretur, accersere
2 maiorem manum statuit. Sed forte in exploratores ab eo
praemissos incidit natione Mardus, qui ad Parmeniōna perductus litteras ad Alexandrum a praefecto Damasci missas
tradit ei: nec dubitare eum, quin omnem regiam supelle-
3 ctilem cum pecunia traderet, adiecit. Parmenio, asservari
eo iusso, litteras aperit: in quis erat scriptum, ut mature
Alexander aliquem ex ducibus suis mitteret cum manu
exigua, [cui traderet], quaecunque rex penes ipsum reliquisset. Itaque Mardum, datis comitibus, ad proditorem

remittit. Ille e manibus custodientium lapsus Damascum
ante lucem intrat. Turbaverat ea res Parmeniōnis animum 4
insidias timentis, et ignotum iter sine duce non audebat
ingredi: felicitati tamen regis sui confisus agrestes, qui
duces itineris essent, excipi iussit. Quibus celeriter reper-
tis quarto die ad urbem pervenit, iam metuente praefecto,
ne sibi fides habita non esset. Igitur, quasi parum muni- 5
mentis oppidi fidens, ante solis ortum pecuniam regiam
(gazam Persae vocant) cum pretiosissimis rerum efferri
iubet, fugam simulans, re vera, ut praedam hosti offerret.
(34) Multa milia virorum feminarumque excedentem 6
oppido sequebantur, omnibus miserabilis turba praeter
eum, cuius fidei commissa erat. Quippe quo maior prodi-
tionis merces foret, obiicere hosti parabat gratiorem omni
pecunia praedam, nobiles viros, praetorum Darēi coniu-
ges liberosque, praeter hos Graecarum urbium legatos,
quos Darēus, velut in arce tutissima, in proditoris reli-
querat manibus. Gangăbas Persae vocant humeris onera 7
portantes: hi quum [frigus] tolerare non possent, — quippe
et procella subito nivem effuderat et humus rigebat gelu
tum astricta, — vestes, quas cum pecunia portabant, auro
et purpura insignes induunt, nullo prohibere auso, quum
fortuna regis etiam humillimis in ipsum licentiam faceret.
Praebuere ergo Parmeniōni non spernendi agminis spe- 8
ciem: qui intentiore cura suos quasi ad iustum proelium
paucis adhortatus equis calcaria iubet subdere et acri im-
petu in hostem evehi. At illi, qui sub oneribus erant, omis- 9
sis per metum, capessunt fugam: armati quoque, qui eos
prosequebantur, eodem metu arma iactare ac nota diver-
ticula petere coeperunt. Praefectus, quasi et ipse conter- 10
ritus, simulans cuncta pavore compleverat. Iacebant totis
campis opes regiae, illa pecunia stipendio ingenti militum
praeparata, ille cultus tot nobilium virorum, tot illustrium
feminarum, aurea vasa, aurei freni, tabernacula regali
magnificentia ornata, vehicula quoque a suis destituta, in- 11
gentis opulentiae plena, facies etiam praedantibus tristis,
si qua res avaritiam moraretur. Quippe tot annorum in-
credibili et fidem excedente fortuna cumulata tunc alia

stirpibus lacerata, alia in coenum demersa cruebantur. non sufficiebant praedantium manus praedae.

12 (35) Iamque etiam ad eos, qui primi fugerant, ventum erat: feminae pleraeque parvos trahentes liberos ibant. Inter quas fuere tres virgines, Ochi, qui ante Darēum regnaverat, filiae, olim quidem ex fastigio paterno rerum mutatione detractae, sed tum sortem earum crudelius ag-
13 gravante fortuna. In eodem grege uxor quoque eiusdem Ochi fuit Oxathrisque (frater hic erat Darēi) filia et coniunx Artabāzi, principis purpuratorum, [et] filius, cui Ilio-
14 nēo fuit nomen. Pharnabāzi quoque, cui summum imperium maritimae orae rex dederat, uxor cum filio excepta est, Mentŏris filiae tres ac nobilissimi ducis Memnŏnis coniunx et filius: — vixque ulla domus purpurati expers fuit
15 tantae cladis: — Lacedaemonii [quoque] et Athenienses, societatis fide violata Persas secuti: Aristogīton et Dropĭdes et Iphicrătes, inter Athenienses genere famaque longe clarissimi: Lacedaemonii Pausippus et Onomastorĭdes cum
16 Monĭmo et Callicratĭde, hi quoque domi nobiles. Summa pecuniae signatae fuit talentûm duo milia et sexcenta, facti argenti pondus quingenta aequabat. Praeterea triginta milia hominum cum septem milibus iumentorum dorso onera
17 portantium capta sunt. Ceterum dii tantae fortunae proditorem, seri ultores, celeriter debita poena persecuti sunt. Namque unus e consciis eius, credo, regis vicem etiam in illa sorte reveritus, interfecti proditoris caput ad Darēum tulit, opportunum solatium prodito: quippe et ultus inimicum erat et nondum in omnium animis memoriam maiestatis suae exolevisse cernebat.

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

I. Alexander litteris a Dareo superbe scriptis regie respondet. Abdalonymum Sidoniis regem praeficit. Amyntas transfuga miro modo a Persis ipsis occiditur. Variae variis locis praefectorum Darei clades.
II. Tyrus urbs, incolis Alexandrum recipere recusantibus, obsidetur.

III. Quae obsidio dubiis belli eventibus admodum nobilitata est. IV. Tandem vi capta funesto vastatur incendio. V. Darei iterata de pace submissiorque legatio ab Alexandro repudiatur: quo facto Graeci eum corona aurea donant: ille per praefectos plerasque Persarum provincias in potestatem suam redigit. VI. Ad bellum dum se accingit Dareus, Alexander Gazam expugnat eiusque praefectum Betim crudeli afficit supplicio. VII. Dein Aegyptum pergit et adit Iovis Hammonis oraculum. VIII. In Aegypto Alexandriam condit, Memphim petit, res Aegypti ordinat. IX. Dareus ad Arbela pervenit eoque invito Alexander Tigrim superat. X. Milites ob lunae defectum turbatos per Aegyptios vates confirmat Alexander. Persas vastatores coniicit in fugam. Darei uxor captiva, moerore confecta, supremum diem obit, unde Alexandri lacrimae. Darei suspiciones luctusque et vota. XI. Pacem tertium quaesitam Dareus non impetrat, immo ad deditionem aut ad bellum ab Alexandro provocatur. XII. Ad proelium dum Persarum se exercitus parat, Macedones terrore velut lymphatico perculsi arma alacriter capessunt. XIII. Consilia de nocturno proelio Parmenionis et Polypercontis Alexander damnat somnoque refectus interrito vultu suos ad pugnam accendit. XIV. Alexandri ad Graecorum, Darei ad Persarum exercitus ante pugnam orationes. XV. Cruenti ad Arbela proelii descriptio. Victor Alexander Dareum victum persequitur. XVI. Parmenio in discrimine constitutus Alexandrum retrahit. Tandem integra victoria potiti Macedones reliquos Persas fuga sibi quaerere salutem cogunt.

CAP. I.

(1 ed. Zumpt.) Darēus, tanti modo exercitus rex, qui 1
triumphantis magis quam dimicantis more curru sublimis
inierat proelium, per loca, quae prope immensis agminibus impleverat, iam inania et ingenti solitudine vasta, fugiebat. Pauci regem sequebantur: nam nec eodem omnes 2
fugam intenderant et, deficientibus equis, cursum eorum,
quos rex subinde mutabat, aequare non poterant. Onchas 3
deinde pervenit, ubi excepere eum Graecorum quattuor
milia, [omnis exercitus] iam regius. Tum ad Euphrāten
contendit, id demum credens fore ipsius, quod celeritate
praecipere potuisset.

At Alexander Parmeniōnem, per quem apud Damas- 4
cum recepta erat praeda, iussum, eam ipsam et captivos
diligenti asservare custodia, Syriae, quam Coelen vocant,
praefecit. Novum imperium Syri, nondum belli cladibus 5
satis domiti, aspernabantur: sed celeriter subacti obedienter imperata fecerunt. Arădus quoque insula deditur regi.

6 Maritimam tum oram et pleraque longius etiam a mari re-
cedentia rex eius insulae Strato possidebat: quo in fidem
accepto castra movit ad urbem Marăthon.
7 (2) Ibi illi litterae a Darēo redduntur, quibus, ut su-
perbe scriptis, vehementer offensus est. Praecipue eum
movit, quod Darēus sibi regis titulum nec eundem Alexan-
8 dri nomini adscripserat. Postulabat autem magis, quam
petebat, ut, accepta pecunia, quantamcunque tota Mace-
donia caperet, matrem sibi et coniugem liberosque resti-
9 tueret: de regno aequo, si vellet, Marte contenderet. Si
saniora consilia tandem pati potuisset, contentus patrio,
cederet alieni imperii finibus: socius amicusque esset. In
ea se fidem et dare paratum et accipere.
10 Contra Alexander in hunc maxime modum rescripsit:
*Rex Alexander Darēo. Cuius nomen sumpsisti, Darēus Grae-
cos, qui oram Hellesponti tenent, coloniasque Graecorum Io-
nias omni clade vastavit: cum magno deinde exercitu mare*
11 *traiecit, illato Macedoniae et Graeciae bello. Rursus Xerxes,
gentis eiusdem, ad oppugnandos nos cum immanium barba-
rorum copiis venit: qui navali proelio victus Mardonium
tamen reliquit in Graecia, ut absens quoque popularetur*
12 *urbes, agros ureret. Philippum vero, parentem meum, quis
ignorat ab his interfectum esse, quos ingentis pecuniae spe
sollicitaverant vestri? Impia enim bella suscipitis et, quum ha-
beatis arma, licemini hostium capita: sicut tu proxime talentis
mille, tanti exercitus rex, percussorem in me emere voluisti.*
13 *Repello igitur bellum, non infero. Et dii quoque pro meliore
stant causa: magnam partem Asiae in ditionem redegi meam,
te ipsum acie vici. Quem etsi nihil a me impetrare oportebat,
utpote qui ne belli quidem in me iura servaveris, tamen, si
veneris supplex, et matrem et coniugem et liberos sine pretio
recepturum esse promitto. Et vincere et consulere victis scio.*
14 *Quod si te committere nobis times, dabimus fidem, impune
venturum. De cetero, quum mihi scribes, memento. non solum*
15 *regi te, sed etiam tuo scribere.* Ad hanc perferendam Ther-
sippus est missus.
(3) Ipse in Phoenīcen descendit et oppidum Byblon
traditum recepit. Inde ad Sidōna ventum est, urbem ve-

tustate famaque conditorum inclitam. Regnabat in ea 16
Strato, Darēi opibus adiutus: sed quia deditionem magis
popularium quam sua sponte fecerat, regno visus in-
dignus, Hephaestionique permissum, ut, quem eo fastigio
[e] Sidoniis dignissimum arbitraretur, constitueret regem.
Erant Hephaestiōnis hospites clari inter suos iuvenes: qui, 17
facta ipsis potestate regnandi, negaverunt, quemquam
patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum.
Admiratus Hephaestion magnitudinem animi spernentis, 18
quod alii per ignes ferrumque peterent, *Vos quidem macti*
virtute, inquit, *estote*, *qui primi intellexistis*, *quanto maius*
esset, *regnum fastidire*, *quam accipere. Ceterum date ali-*
quem regiae stirpis, qui meminerit, *a vobis acceptum habere*
se regnum. Atque illi, quum multos imminere tantae spei 19
cernerent, singulis amicorum Alexandri ob nimiam regni
cupiditatem adulantes, statuunt, neminem esse potiorem,
quam Abdalonȳmum quendam, longa quidem cognatione
stirpi regiae annexum, sed ob inopiam suburbanum hor-
tum exigua colentem stipe. Causa ei paupertatis, sicut 20
plerisque, probitas erat: intentusque operi diurno strepitum
armorum, qui totam Asiam concusserat, non exaudiebat.

(4) Subito deinde, de quibus ante dictum est, cum 21
regiae vestis insignibus hortum intrant, quem forte steriles
herbas eligens Abdalonȳmus repurgabat. Tum rege eo sa- 22
lutato, alter ex his, *Habitus*, inquit, *hic vestis, quam cernis*
in meis manibus, *cum isto squalore permutandus tibi est.*
Ablue corpus illuvie aeternisque sordibus squalidum: cape
regis animum et in eam fortunam, *qua dignus es, istam con-*
tinentiam perfer. Et quum in regali solio residebis, vitae ne-
cisque omnium civium dominus, cave obliviscaris huius status,
in quo accipis regnum, immo hercule, propter quem. Somnio 23
similis res Abdalonȳmo videbatur: interdum, satisne sani
essent, qui tam proterve sibi illuderent, percontabatur.
Sed ut cunctanti squalor ablutus est, et iniecta vestis pur-
pura auroque distincta, et fides a iurantibus facta, serio
iam rex, iisdem comitantibus, in regiam pervenit.

Fama deinde, ut solet, strenue tota urbe discurrit: 24
aliorum studium, aliorum indignatio eminebat: divitissi-

mus quisque humilitatem inopiamque eius apud amicos
25 Alexandri criminabatur. Admitti eum rex protinus iussit
diuque contemplatus, *Corporis*, inquit, *habitus famae gene-
ris non repugnat: sed libet scire, inopiam qua patientia tule-
ris.* Tum ille, *Utinam*, inquit, *eodem animo regnum pati
possim! hae manus suffecere desiderio meo: nihil habenti
26 nihil defuit.* Magnae indolis specimen ex hoc sermone Ab-
dalonȳmi cepit. Itaque non Stratōnis modo regiam su-
pellectilem attribui ei iussit, sed pleraque etiam ex Per-
sica praeda: regionem quoque urbi appositam ditioni eius
adiecit.
27 (5) Interea Amyntas, quem ad Persas ab Alexandro
transfugisse diximus, cum quattuor milibus Graecorum
ipsum ex acie persecutis fuga Tripŏlin pervenit. Inde, in
naves militibus impositis, Cyprum transmisit et, quum in
illo statu rerum id quemque, quod occupasset, habiturum
arbitraretur, velut certo iure possessum, Aegyptum petere
decrevit, utrique regi hostis et semper ex ancipiti muta-
28 tione temporum pendens. Hortatusque milites ad spem
tantae rei docet, Satăcem, praetorem Aegypti, cecidisse
in acie: Persarum praesidium et sine duce esse et invali-
dum: Aegyptios, semper praetoribus eorum infestos, pro
29 sociis ipsos, non pro hostibus aestimaturos. Omnia expe-
riri necessitas cogebat: quippe quum primas spes fortuna
destituit, futura praesentibus videntur esse potiora. Igitur
conclamant, duceret, quo videretur. Atque ille utendum
animis, dum spe calerent, ratus ad Pelusium ostium pene-
30 trat, simulans, a Darēo se esse praemissum. Potitus ergo
Pelusii Memphim copias promovit: ad cuius famam Ae-
gyptii, vana gens et novandis quam gerendis aptior rebus,
ex suis quique vicis urbibusque ad hoc oppidum concur-
runt ad delenda praesidia Persarum. Qui territi, tamen
31 spem retinendi Aegyptum non omiserunt. Sed eos Amyn-
tas proelio superatos in urbem compellit castrisque po-
sitis victores ad populandos agros eduxit: ac, velut in
32 medio positis fundis hostium, cuncta agebantur. Itaque
Mazăces, quamquam infelici proelio suorum animos terri-
tos esse cognoverat, tamen palantes et victoriae fiducia

incautos ostentans perpulit, ne dubitarent ex urbe erum-
pere et res amissas recuperare. Id consilium non ratione 33
prudentius quam eventu felicius fuit: ad unum omnes
cum ipso duce occisi sunt. Has poenas Amyntas utrique
regi dedit, nihilo magis ei, ad quem transfugerat, fidus,
quam illi, quem deseruerat.

(6) Darēi praetores, qui proelio apud Isson super- 34
fuerant, cum omni manu, quae fugientes secuta erat, as-
sumpta etiam Cappadŏcum et Paphlagŏnum iuventute, Ly-
diam recuperare temptabant. Antigŏnus, praetor Alexandri, 35
Lydiae praeerat: qui, quamquam plerosque militum ex
praesidiis ad regem dimiserat, tamen, barbaris spretis, in
aciem suos eduxit. Eadem illic quoque fortuna partium
fuit: tribus proeliis alia atque alia regione commissis
Persae funduntur. Eodem tempore classis Macedŏnum ex 36
Graecia accita Aristomĕnen, qui ad Hellesponti oram re-
cuperandam a Darēo erat missus, captis eius aut mersis
navibus, superat. A Milesiis deinde Pharnabāzus, prae- 37
fectus Persicae classis, pecunia exacta et praesidio in urbem
Chium introducto, centum navibus Andrum et inde Siph-
num petiit. Has quoque insulas praesidiis occupat, pecu-
nia multat.

Magnitudo belli, quod ab opulentissimis Europae 38
Asiaeque regibus in spem totius orbis occupandi gereba-
tur, Graeciae quoque et Cretae arma commoverat. Agis, 39
Lacedaemoniorum rex, octo milibus Graecorum, qui ex
Cilicia profugi domos repetierant, contractis, bellum Anti-
pătro, Macedoniae praefecto, moliebatur. Cretenses has 40
aut illas partes secuti nunc Spartanorum, nunc Macedŏ-
num praesidiis occupabantur. Sed leviora inter illos fuere
discrimina, unum certamen, ex quo cetera pendebant, in-
tuente fortuna.

CAP. II.

(7) Iam tota Syria, iam Phoenīce quoque, excepta 1
Tyro, Macedŏnum erat, habebatque rex castra in conti-
nenti, a qua urbem angustum fretum dirimit. Tyros et 2
magnitudine et claritate ante omnes urbes Syriae Phoeni-

cesque memorabilis facilius societatem Alexandri accep-
tura videbatur, quam imperium. Coronam igitur auream
donum legati afferebant commeatusque large et hospita-
3 liter ex oppido advexerant. Ille dona, ut ab amicis, accipi
iussit benigneque legatos allocutus Hercŭli, quem praeci-
pue Tyrii colerent, sacrificare velle se dixit: Macedŏnum
reges credere, ab illo deo ipsos genus ducere: se vero, ut
4 id faceret, etiam oraculo monitum. Legati respondent, esse
templum Hercŭlis extra urbem in ea sede, quam Palaetȳron
5 ipsi vocent: ibi regem deo sacrum rite facturum. Non
tenuit iram Alexander, cuius alioqui potens non erat. Ita-
que, *Vos quidem*, inquit, *fiducia loci, quod insulam incolitis,
pedestrem hunc exercitum spernitis: sed brevi ostendam, in
continenti vos esse. Proinde sciatis licet, aut intraturum me
6 urbem aut oppugnaturum.* Cum hoc responso dimissos
monere amici coeperunt, ut regem, quem Syria, quem
Phoenīce recepisset, ipsi quoque urbem intrare pateren-
7 tur. At illi loco satis fisi obsidionem ferre decreverant.

(8) Namque urbem a continenti quattuor stadiorum
fretum dividit: Afrĭco maxime obiectum crebros ex alto
8 fluctus in litus evolvit. Nec accipiendo operi, quo Mace-
dŏnes continenti insulam iungere parabant, quicquam ma-
gis quam ille ventus obstabat. Quippe vix leni et tran-
quillo mari moles agi possunt: Afrĭcus vero prima quae-
que congesta, pulsu illiso mari, subruit, nec ulla tam firma
moles est, quam non exedant undae, et per nexus operum
manantes et, ubi acrior flatus extitit, summi operis fastigio
9 superfusae. Praeter hanc difficultatem haud minor alia
erat: muros turresque urbis praealtum mare ambiebat:
non tormenta nisi e navibus procul excussa mitti, non
scalae moenibus applicari poterant: praeceps in salum
murus pedestre interceperat iter: naves nec habebat rex
et, si admovisset, pendentes et instabiles missilibus arceri
poterant.

10 Inter quae parva dictu res Tyriorum fiduciam accen-
dit. Carthaginiensium legati ad celebrandum sacrum an-
niversarium more patrio tunc venerant: quippe Carthagi-
nem Tyrii condiderunt, semper parentum loco culti.

Hortari ergo Poeni coeperunt, ut obsidionem forti animo 11
paterentur: brevi Carthagine auxilia ventura. Namque
ea tempestate magna ex parte Punicis classibus maria obsidebantur.

(9) Igitur bello decreto, per muros turresque A. 333 12
tormenta disponunt, arma iunioribus dividunt, opi- exeunte a. Chr. n.
fices, quorum copia urbs abundabat, in officinas Ol. III, 4.
distribuunt. Omnia belli apparatu strepunt: ferreae quoque manus (harpagonas vocant), quas operibus hostium iniicerent, corvique et alia tuendis urbibus excogitata
praeparabantur. Sed quum fornacibus ferrum, quod ex- 13
cudi oportebat, impositum esset, admotisque follibus ignem flatu accenderent, sanguinis rivi sub ipsis flammis extitisse dicuntur: idque omen in Macedŏnum metum verterunt Tyrii. Apud Macedŏnas quoque quum forte panem 14
quidam militum frangerent, manantis sanguinis guttas notaverunt, territoque rege Aristander, peritissimus vatum, si extrinsecus cruor fluxisset, Macedonibus id triste futurum ait: contra, quum ab interiore parte manaverit, urbi,
quam obsidere destinassent, exitium portendere. Alexan- 15
der, quum et classem procul haberet et longam obsidionem magno sibi ad cetera impedimento videret fore, caduceatores, qui ad pacem eos compellerent, misit: quos Tyrii contra ius gentium occisos praecipitaverunt in altum. Atque ille suorum tam indigna morte commotus urbem obsidere statuit.

(10) Sed ante iacienda moles erat, quae continenti 16
urbem committeret. Ingens ergo animos militum desperatio incessit, cernentium profundum mare, quod vix divina ope posset impleri: quae saxa tam vasta, quas tam proceras arbores posse reperiri? exhauriendas esse regiones, ut illud spatium exaggeraretur: exaestuare semper fretum, quoque artius volutetur inter insulam et con-
tinentem, hoc acrius furere. At ille haudquaquam rudis 17
pertractandi militares animos speciem sibi Hercŭlis in somno oblatam esse pronuntiat, dextram porrigentis: illo duce, illo aperiente, in urbem intrare se visum. Inter haec caduceatores interfectos, gentium iura violata referebat:

unam esse urbem, quae cursum victoris morari ausa es-
18 set. Ducibus deinde negotium datur, ut suos quisque ca-
stiget, satisque omnibus stimulatis opus orsus est. Magna
vis saxorum ad manum erat, Tyro vetere praebente: ma-
teries ex Libăno monte ratibus et turribus faciendis adve-
19 hebatur. Iamque a fundo maris in altitudinem modicam
opus excreverat, nondum tamen aquae fastigium aequa-
bat, — et quo longius moles agebatur a litore, hoc magis,
20 quicquid ingerebatur, praealtum absorbebat mare: — quum
Tyrii, parvis navigiis admotis, per ludibrium exprobra-
bant, illos armis inclitos dorso, sicut iumenta, onera ge-
stare: interrogabant etiam, num maior Neptūno Alexander
esset. Haec ipsa insectatio alacritatem militum accendit.
21 (11) Iamque paulum moles aqua eminebat, et simul
aggeris latitudo crescebat, urbique admovebatur: quum
Tyrii, magnitudine molis, cuius incrementum eos antea fe-
fellerat, conspecta, levibus navigiis nondum commissum
opus circumire coeperunt, missilibus quoque eos, qui pro
22 opere stabant, incessere. Multis ergo impune vulneratis,
quum et removere et appellere scaphas in expedito esset,
23 ad curam semet ipsos tuendi ab opere converterant. Igi-
tur rex munientibus coria velaque iussit obtendi, ut extra
teli iactum essent, duasque turres ex capite molis erexit,
24 e quibus in subeuntes scaphas tela ingeri possent. Contra
Tyrii navigia procul a conspectu hostium litori appellunt
expositisque militibus eos, qui saxa gestabant, obtrun-
cant. In Libăno quoque Arăbum agrestes, incomposi-
tos Macedŏnas adorti, triginta fere interficiunt, paucioribus captis.

CAP. III.

1 Ea res Alexandrum dividere copias coēgit: et ne segniter assidere uni urbi videretur, operi Perdiccan Crateronque praefecit, ipse cum expedita manu Arabiam petiit.

2 (12) Inter haec Tyrii navem magnitudine eximia, saxis arenaque a puppi oneratam, ita ut multum prora emineret, bitumine ac sulphure illitam remis concitaverunt.

et quum magnam vim venti vela quoque concepissent, ce-
leriter ad molem successit: tum prora eius accensa, remi- 3
ges desiluere in scaphas, quae ad hoc ipsum praeparatae
sequebantur. Navis autem, igne concepto, latius fundere
incendium coepit, quod, priusquam posset occurri, turres
et cetera opera in capite molis posita comprehendit. At 4
qui desiluerant in parva navigia, faces et quicquid alendo
igni aptum erat in eadem opera ingerunt. Iamque non
modo Macedŏnum turres, sed etiam summa tabulata con-
ceperant ignem: quum hi, qui in turribus erant, partim
haurirentur incendio, partim, armis omissis, in mare se-
met ipsi immitterent. At Tyrii, qui capere eos quam in- 5
terficere mallent, natantium manus stipitibus saxisque la-
cerabant, donec debilitati impune navigiis excipi possent.
Nec incendio solum opera consumpta, sed forte eodem 6
die vehementior ventus totum ex profundo mare illisit in
molem, crebrisque fluctibus compages operis verberatae
se laxavere, saxaque interfluens unda medium opus ru-
pit. Prorutis igitur lapidum cumulis, quibus iniecta terra 7
sustinebatur, praeceps in profundum ruit, tantaeque molis
vix ulla vestigia invenit Arabia rediens Alexander.

(13) Hic, quod in adversis rebus solet fieri, alius in
alium culpam referebant, quum omnes verius de saevitia
maris queri possent. Rex novi operis molem orsus in ad- 8
versum ventum non latere, sed recta fronte direxit: ea
cetera opera, velut sub ipsa latentia, tuebatur: latitudinem
quoque aggeri adiecit, ut turres in medio excitatae pro-
cul teli iactu abessent. Totas autem arbores cum ingen- 9
tibus ramis in altum iaciebant, deinde saxis onerabant
rursusque cumulo eorum alias arbores iniiciebant: tum
humus aggerebatur, superque alia strue saxorum arbo-
rumque cumulata velut quodam nexu continens opus iun-
xerant.

Nec Tyrii, quicquid ad impediendam molem excogi-
tari poterat, segniter exequebantur. Praecipuum auxilium 1
erat, qui procul hostium conspectu subibant aquam oc-
cultoque lapsu ad molem usque penetrabant, falcibus pal-
mites arborum eminentium ad se trahentes: quae ubi se-

cutae erant, pleraque secum in profundum dabant: tum
levatos onere stipites truncosque arborum haud aegre mo-
liebantur: deinde totum opus, quod stipitibus fuerat in-
nixum, fundamento lapso, sequebatur.
11 Aegro animi Alexandro nec, perseveraret, an abiret,
satis certo classis Cypro advenit eodemque tempore Cle-
ander, cum Graecis militibus in Asiam nuper advectus.
Centum et nonaginta navium [classem] in duo dividit cor-
nua: laevum Pnytagŏras, rex Cypriorum, cum Cratĕro tue-
batur, Alexandrum in dextro quinqueremis regia vehebat.
12 Nec Tyrii, quamquam classem habebant, ausi navale inire
certamen: triremes tris omnino ante ipsa moenia oppo-
suerunt: quibus rex invectus, ipsas demersit.
13 (14) Postera die classe ad moenia admota, undique
tormentis et maxime arietum pulsu muros quatit: quos
Tyrii raptim obstructis saxis refecerunt, interiorem quo-
que murum, ut, si prior fefellisset, illo se tuerentur, undi-
14 que orsi. Sed undique vis mali urgebat: moles intra teli
iactum erat, classis moenia circumibat, terrestri simul na-
valique clade obruebantur. Quippe binas quadriremes
Macedŏnes inter se ita iunxerant, ut prorae cohaererent,
puppes intervallo, quantum capere poterant, distarent.
15 Hoc puppium intervallum antennis asseribusque validis
deligatis superque eos pontibus stratis, qui militem susti-
nerent, impleverant: sic instructas quadriremes ad urbem
agebant: inde missilia in propugnantes ingerebantur tuto,
16 quia proris miles tegebatur. Media nox erat, quum clas-
sem, sicuti dictum est, paratam circumire muros iubet:
iamque naves urbi undique admovebantur, et Tyrii despe-
ratione torpebant: quum subito spissae nubes intendere
se coelo, et, quicquid lucis internitebat, effusa caligine
17 extinctum est. Tum inhorrescens mare paulatim levari,
deinde, acriore vento concitatum, fluctus ciere et inter se
navigia collidere. Iamque scindi coeperunt vincula, qui-
bus connexae quadriremes erant, ruere tabulata et cum
18 ingenti fragore in profundum secum milites trahere. Ne-
que enim conserta navigia ulla ope in turbido regi pote-
rant: miles ministeria nautarum, remex militis officia tur-

babat, et, quod in eiusmodi casu accidit, periti ignaris pa-
rebant: quippe gubernatores, alias imperare soliti, tum
metu mortis iussa exequebantur. Tandem remis pertina-
cius everberatum mare veluti eripientibus navigia classi-
cis cessit, appulsaque sunt litori, lacerata pleraque.

(15) Iisdem forte diebus Carthaginiensium legati tri- 19
ginta superveniunt, magis obsessis solatium, quam auxi-
lium: quippe domestico bello Poenos impediri nec de im-
perio, sed pro salute dimicare nuntiabant. Syrăcusāni 20
tunc Africam urebant et haud procul Carthaginis muris lo-
caverant castra. Non tamen defecere animis Tyrii, quam-
quam ab ingenti spe destituti erant, sed coniuges liberos-
que devehendos Carthaginem tradiderunt, fortius, quic-
quid accideret, laturi, si carissimam sui partem extra sor-
tem communis periculi habuissent. Quumque unus e ci- 21
vibus in concione indicasset, oblatam esse per somnum
sibi speciem Apollinis, quem eximia religione colerent,
urbem deserentis, molemque a Macedonibus in salo iactam
in silvestrem saltum esse mutatam: quamquam auctor le- 22
vis erat, tamen ad deteriora credenda proni metu aurea
catena devinxere simulacrum araeque Hercŭlis, cuius nu-
mini urbem dicaverant, inseruere vinculum, quasi illo deo
Apollinem retenturo. Syracūsis id simulacrum devexe-
rant Poeni et in maiore locaverant patria: multisque aliis
spoliis urbium a semet captarum non Carthaginem magis
quam Tyrum ornaverant. Sacrum quoque, quod equidem 23
diis minime cordi esse crediderim, multis saeculis inter-
missum repetendi auctores quidam erant, ut ingenuus puer
Saturno immolaretur: quod sacrilegium verius quam sa-
crum Carthaginienses, a conditoribus traditum, usque ad
excidium urbis suae fecisse dicuntur. Ac nisi seniores
obstitissent, quorum consilio cuncta agebantur, humanita-
tem dira superstitio vicisset.

(16) Ceterum efficacior omni arte necessitas non usi- 24
tata modo praesidia, sed quaedam etiam nova admovit.
Namque ad implicanda navigia, quae muros subibant, va-
lidis asseribus corvos et ferreas manus cum uncis ac fal-
cibus illigaverant, ut, quum tormento asseres promovis-

25 sent, subito laxatis funibus, iniicerent. Unci quoque et
falces ex iisdem asseribus dependentes aut propugnatores
aut ipsa navigia lacerabant. Clypeos vero aereos multo
igne torrebant, quos repletos fervida arena coenoque de-
26 cocto e muris subito devolvebant. Nec ulla pestis magis
timebatur: quippe ubi loricam corpusque fervens arena
penetraverat, nec ulla vi excuti poterat et, quicquid atti-
gerat, perurebat, iacientesque arma, laceratis omnibus,
quis protegi poterant, vulneribus inulti patebant: corvi
vero et ferreae manus tormento remissae plerosque ra-
piebant.

CAP. IV.

1 (17) His rex fatigatus statuerat, soluta obsidione, Ae-
gyptum petere. Quippe quum Asiam ingenti velocitate
percurrisset, circa muros unius urbis haerebat, tot maxi-
2 marum rerum opportunitate dimissa. Ceterum tam dis-
cedere irritum, quam morari pudebat: famam quoque, qua
plura quam armis everterat, ratus leviorem fore, si Ty-
rum quasi testem, se posse vinci, reliquisset. Igitur ne
quid inexpertum omitteret, plures naves admoveri iubet
3 delectosque militum imponi. Et forte belua, inusitatae mag-
nitudinis, super ipsos fluctus dorso eminens ad molem,
quam Macedŏnes iecerant, ingens corpus applicuit diver-
beratisque fluctibus allevans semet utrimque conspecta
4 est: deinde a capite molis rursus alto se immersit ac,
modo super undas eminens magna sui parte, modo super-
fusis fluctibus condita, haud procul munimentis urbis
5 emersit. Utrisque laetus fuit beluae aspectus: Macedŏnes
iter iaciendo operi monstrasse eam augurabantur, Tyrii,
Neptūnum, occupati maris vindicem, abripuisse beluam,
ac molem brevi profecto ruituram. Laetique omine eo ad
epulas dilapsi oneravere se vino, quo graves, orto sole, na-
vigia conscendunt, redimita floribus coronisque: adeo vi-
ctoriae non omen modo, sed etiam gratulationem praece-
perant.

5 (18) Forte rex classem in diversam partem agi ius-
serat, triginta minoribus navigiis relictis in litore: e qui-

bus Tyrii duobus captis cetera ingenti terruerunt metu,
donec, suorum clamore audito, Alexander classem litori,
a quo fremitus acciderat, admovit. Prima e Macedŏnum 7
navibus quinqueremis velocitate inter ceteras eminens occurrit: quam ut conspexere Tyriae, duae ex diverso in latera eius invectae sunt, in quarum alteram quinqueremis eadem concitata, et ipsa rostro icta est et illam invicem
tenuit. Iamque ea, quae non cohaerebat, libero impetu 8
evecta in aliud quinqueremis latus invehebatur: quum opportunitate mira triremis e classe Alexandri in eam ipsam, quae quinqueremi imminebat, tanta vi impulsa est,
ut Tyrius gubernator in mare excuteretur e puppi. Plures 9
deinde Macedŏnum naves superveniunt, et rex quoque aderat: quum Tyrii inhibentes remis aegre evellere navem, quae haerebat, portumque omnia simul navigia repetunt. Confestim rex insecutus portum quidem intrare non potuit, quum procul e muris missilibus summoveretur, naves autem omnes fere aut demersit aut cepit.

(19) Biduo deinde ad quietem dato militibus, iussis- 10
que et classem et machinas pariter admovere, ut undique territis instaret, ipse in altissimam turrem ascendit,
ingenti animo, periculo maiore. Quippe regio insigni et 11
armis fulgentibus conspicuus unus praecipue telis petebatur. Et digna prorsus spectaculo edidit: multos e muris propugnantes hasta transfixit, quosdam etiam comminus gladio clypeoque impulsos praecipitavit: quippe turris, ex qua dimicabat, muris hostium propemodum cohaere-
bat. Iamque, crebris arietibus saxorum compage laxata, 12
munimenta defecerant, et classis intraverat portum, et quidam Macedŏnum in turres hostium desertas evaserant: quum Tyrii, tot simul malis victi, alii supplices in templa confugiunt, alii, foribus aedium obseratis, occupant liberum mortis arbitrium, nonnulli ruunt in hostem, haud inulti ta-
men perituri, magna pars summa tectorum obtinebat, saxa 13
et quicquid fors in manus dederat ingerentes subeuntibus. Alexander, exceptis, qui in templa confugerant, omnes in-
terfici ignemque tectis iniici iubet. His per praecones pro- 14
nuntiatis, nemo tamen armatus opem a diis petere susti-

nuit: pueri virginesque templa compleverant, viri in ve-
stibulo suarum quisque aedium stabant, parata saevienti-
15 bus turba. Multis tamen saluti fuere Sidonii, qui intra
Macedŏnum praesidia erant. Hi urbem quidem inter vi-
ctores intraverant, sed cognationis cum Tyriis memores
(quippe utramque urbem Agenŏrem condidisse credebant)
multos Tyriorum, etiam protegentes, ad sua perduxere
navigia: quibus occultati Sidōna devecti sunt. Quindecim
16 milia hoc furto subducta saevitiae sunt. Quantumque san-
guinis fusum sit, vel ex hoc existimari potest, quod intra
munimenta urbis sex milia armatorum trucidata sunt.
17 Triste deinde spectaculum victoribus ira praebuit regis.
Duo milia, in quibus occidendi defecerat rabies, crucibus
18 affixi per ingens litoris spatium pependerunt. Carthagi-
niensium legatis pepercit, addita denuntiatione belli, quod
praesentium rerum necessitas moraretur.

19 (20) Tyros septimo mense, quam oppugnari A. 332
coepta erat, capta est, urbs et vetustate originis et medio a. Chr. n.
crebra fortunae varietate ad memoriam posterita- Ol. 112, 1.
tis insignis. Condita ab Agenŏre diu mare, non mense Hecatom-
vicinum modo, sed quodcunque classes eius ad- baeone.
ierunt, ditionis suae fecit. Et si famae libet credere, haec
20 gens litteras prima aut docuit aut didicit. Coloniae certe
eius paene orbe toto diffusae sunt: Carthāgo in Africa, in
Boeotia Thebae, Gades ad Oceănum. Credo, libero com-
meantes mari saepiusque adeundo ceteris incognitas ter-
ras elegisse sedes iuventuti, qua tunc abundabat: sive
quia crebris motibus terrae (nam hoc quoque traditur)
cultores eius fatigati nova et externa domicilia armis
21 sibimet quaerere cogebantur. Multis ergo casibus de-
functa et post excidium renata, nunc tamen, longa pace
cuncta refovente, sub tutela Romanae mansuetudinis ac-
quiescit.

CAP. V.

1 (21) Iisdem ferme diebus Darēi litterae allatae sunt,
tandem ut regi scriptae. Petebat, uti filiam suam (Statīrae
erat nomen) nuptiis Alexander sibi adiungeret: dotem fore

omnem regionem inter Hellespontum et Halyn amnem si-
tam: inde orientem spectantibus terris contentum se fore.
Si forte dubitaret, quod offerretur, accipere: nunquam diu 2
eodem vestigio stare fortunam semperque homines, quan-
tamcunque felicitatem habeant, invidiam tamen sentire ma-
iorem. Vereri se, ne avium modo, quas naturalis levitas 3
ageret ad sidera, inani ac puerili mentis affectu efferretur.
Nihil difficilius esse, quam in illa aetate tantam capere for-
tunam. Multas se adhuc reliquias habere nec semper in- 4
ter angustias posse deprehendi: transeundum esse Ale-
xandro Euphrāten Tigrinque et Araxen et Hydaspen, magna
munimenta regni sui. Veniendum in campos, ubi pauci-
tate suorum erubescendum sit. Mediam, Hyrcaniam, 5
Bactra et Indos, Oceăni accolas, quando aditurum? ne
Sogdiānos et Arachosios nominem ceterasque gentes ad
Caucăsum et Tanăim pertinentes. Senescendum fore tan-
tum terrarum vel sine proelio obeunti. Se vero ad ipsum 6
vocare desineret: namque illius exitio se esse venturum.
Alexander his, qui litteras attulerant, respondit, Darēum 7
sibi aliena promittere et, quod totum amiserit, velle par-
tiri. Doti sibi dari Lydiam, Iōnas, Aeolĭdem, Hellesponti
oram, victoriae suae praemia. Leges autem a victoribus
dici, accipi a victis. In utro statu ambo essent, si solus
ignoraret, quamprimum Marte decerneret. Se quoque, 8
quum transiret mare, non Ciliciam aut Lydiam, — quippe
tanti belli exiguam hanc esse mercedem, — sed Persepŏ-
lim, caput regni eius, Bactra deinde et Ecbatăna ultimique
orientis oram imperio suo destinasse. Quocunque ille fu-
gere potuisset, ipsum sequi posse: desineret terrere flu-
minibus, quem sciret maria transisse.

(22) Reges quidem haec invicem scripserant. Sed 9
Rhodii urbem suam portusque dedebant Alexandro. Ille
Ciliciam Socrăti tradiderat, Philōta regioni circa Tyrum
iusso praesidere. Syriam, quae Coele appellatur, Andro-
măcho Parmenio tradiderat, bello, quod supererat, in-
terfuturus. Rex, Hephaestiōne Phoenīces oram classe 10
praetervehi iusso, ad urbem Gazam cum omnibus copiis
venit.

11 Iisdem fere diebus sollemne erat ludicrum A. 332
Isthmiorum, quod conventu totius Graeciae cele- a. Chr. n. aestate.
bratur. In eo concilio Graeci, ut sunt temporaria Ol. 112, 1.
ingenia, decernunt, ut quindecim legarentur ad regem, qui
ob res pro salute ac libertate Graeciae gestas coronam au-
12 ream donum victoriae ferrent. Iidem paulo ante incertae
famae captaverant auram, ut, quocunque pendentes ani-
mos tulisset fortuna, sequerentur.

13 (23) Ceterum non ipse modo rex obibat urbes adhuc
iugum imperii recusantes, sed praetores quoque ipsius,
egregii duces, pleraque invaserant. Calas Paphlagoniam,
Antigŏnus Lycaoniam, Balăcrus, Hydarne, Darēi praetore,
14 superato, Milētum cepit: Amphotĕrus et Hegelŏchus cen-
tum sexaginta navium classe insulas inter Achaiam atque
Asiam in ditionem Alexandri redegerunt. Tenĕdo quŏ-
que recepta, Chium, incolis ultro vocantibus, statuerant
15 occupare: sed Pharnabāzus, Darēi praetor, comprehensis,
qui res ad Macedŏnes trahebant, rursus Apollonĭdi et
Athenagŏrae, suarum partium viris, urbem cum modico
16 praesidio militum tradit. Praefecti Alexandri in obsidione
urbis perseverabant, non tam suis viribus, quam ipsorum,
qui obsidebantur, voluntate. Nec fefellit opinio. Namque
inter Apollonĭden et duces militum orta seditio irrumpendi
17 in urbem occasionem dedit, quumque, porta effracta, co-
hors Macedŏnum intrasset, oppidani, olim consilio prodi-
tionis agitato, aggregant se Amphotĕro et Hegelŏcho: Per-
sarumque praesidio caeso Pharnabāzus cum Apollonĭde
18 et Athenagŏra vincti traduntur, duodecim triremes cum
suo milite ac remige, praeter eas triginta inanes, et pira-
tici lembi Graecorumque tria milia, a Persis mercede con-
ducta. His in supplementum copiarum suarum distribu-
tis piratisque supplicio affectis, captivos remiges adiecere
classi suae.

19 (24) Forte Aristonīcus, Methymnaeorum tyrannus,
cum piraticis navibus, ignarus omnium, quae apud Chium
acta erant, prima vigilia ad portus claustra successit in-
terrogatusque a custodibus, quis esset, Aristonīcum ad
20 Pharnabāzum venire respondit. Illi Pharnabāzum quidem

iam quiescere et non posse tum adiri, ceterum patere socio atque hospiti portum et postera die Pharnabāzi copiam fore affirmant. Nec dubitavit Aristonīcus primus 21
intrare: secuti sunt ducem piratici lembi, ac dum applicant navigia crepidini portus, obiicitur a vigilibus claustrum, et, qui proximi excubabant, ab iisdem excitantur. nullo ex his auso repugnare, omnibus catenae iniectae sunt, Amphotĕro deinde Hegelochoque traduntur. Hinc 22
Macedŏnes transiere Mitylēnen, quam Chares Atheniensis nuper occupatam duorum milium Persarum praesidio tenebat: sed quum obsidionem tolerare non posset, urbe tradita, pactus, ut incolumi abire liceret, Imbrum petit. Deditis Macedŏnes pepercerunt.

CAP. VI.

(25) Darēus, desperata pace, quam per litteras lega- 1
tosque impetrari posse crediderat, ad reparandas vires bellumque impigre renovandum intendit animum. Duces 2
ergo copiarum Babyloniam convenire, Bessum quoque, Bactrianorum ducem, propere quam maximo posset exercitu coacto, descendere ad se iubet. Sunt autem Bactriāni 3
inter illas gentes promptissimi, horridis ingeniis multumque a Persarum luxu abhorrentibus: siti haud procul Scytharum bellicosissima gente et rapto vivere assueta semper in armis erant. Sed Bessus, suspecta perfidia, haud 4
sane aequo animo in secundo se continens gradu, regem terrebat. Nam quum regnum affectaret, proditio, qua sola id assequi poterat, timebatur.

Ceterum Alexander, quam regionem Darēus petisset, 5
omni cura vestigans, tamen explorare non poterat, more quodam Persarum arcana regum mira celantium fide. Non 6
metus, non spes elicit vocem, qua prodantur occulta. Vetus disciplina regum silentium vitae periculo sanxerat. Lingua gravius castigatur, quam ullum probrum: nec magnam rem magis sustineri posse credunt ab eo, cui tacere grave sit, quod homini facillimum voluerit esse natura.

(26) Ob hanc causam Alexander omnium, quae apud 7

hostem gererentur, ignarus urbem Gazam obsidebat.
Praeerat urbi Betis, eximiae in regem suum fidei, modico-
8 que praesidio muros ingentis operis tuebatur. Alexan-
der, aestimato locorum situ, agi cuniculos iussit, facili ac
levi humo acceptante occultum opus: quippe multam
arenam vicinum mare evomit, nec saxa cotesque, quae in-
9 terpellent specus, obstant. Igitur ab ea parte, quam oppi-
dani conspicere non possent, opus orsus, ut a sensu eius
averteret, turres muris admoveri iubet. Sed eadem hu-
mus movendis inutilis turribus, desidente sabulo, agilita-
tem rotarum morabatur et tabulata turrium perfringebat,
multique vulnerabantur impune, quum idem recipiendis
10 qui admovendis turribus labor eos fatigaret. Ergo recep-
tui signo dato, postero die muros corona circumdari ius-
sit ortoque sole, priusquam admoveret exercitum, opem
11 deûm exposcens sacrum patrio more faciebat. Forte prae-
tervolans corvus glebam, quam unguibus ferebat, subito
amisit: quae quum regis capiti incidisset, resoluta deflu-
xit, ipsa autem avis in proxima turre consedit. Illita erat
turris bitumine ac sulphure, in qua alis haerentibus fru-
12 stra se allevare conatus a circumstantibus capitur. Digna
res visa, de qua vates consuleret: et erat non intactae a
superstitione mentis. Ergo Aristander, cui maxima fides
habebatur, urbis quidem excidium augurio illo portendi,
ceterum periculum esse, ne rex vulnus acciperet: itaque
13 monuit, ne quid eo die inciperet. Ille, quamquam unam
urbem sibi, quo minus securus Aegyptum intraret, ob-
stare aegre ferebat, tamen paruit vati signumque receptui
dedit.

(27) Hinc animus crevit obsessis, egressique porta
recedentibus inferunt signa, cunctationem hostium suam
14 fore occasionem rati. Sed acrius quam constantius proe-
lium inierunt: quippe ut Macedŏnum signa circumagi vi-
dere, repente sistunt gradum. Iamque ad regem proelian-
tium clamor pervenerat, quum denuntiati periculi haud
sane memor loricam tamen, quam raro induebat, amicis
15 orantibus, sumpsit et ad prima signa pervenit. Quo con-
specto Arabs quidam, Darēi miles, maius fortuna sua fa-

cinus ausus, gladium clypeo tegens, quasi transfuga geni-
bus regis advolvitur. Ille assurgere supplicem recipique
inter suos iussit. At barbarus, gladio strenue in dextram 16
translato, cervicem appetit regis: qui, exigua corporis de-
clinatione evitato ictu, in vanum manum barbari lapsam
amputat gladio, denuntiato in illum diem periculo, ut arbi-
trabatur ipse, defunctus. Sed, ut opinor, inevitabile est 17
fatum. Quippe dum inter primores promptius dimicat, sa-
gitta ictus est: quam per loricam adactam, stantem in hu-
mero medicus eius Philippus evellit. Plurimus deinde 18
sanguis manare coepit, omnibus territis, quia non, quam
alte penetrasset telum, lorica obstante, cognoverant. Ipse,
ne oris quidem colore mutato, supprimi sanguinem et vul-
nus obligari iussit. Diu ante ipsa signa, vel dissimulato 19
vel victo dolore, perstiterat: quum suppressus paulo ante
sanguis medicamento, quo retentus erat, manare largius
coepit, et vulnus, quod tepens adhuc dolorem non move-
rat, frigente sanguine, intumuit. Linqui deinde animo et 20
submitti genu coepit: quem proximi exceptum in castra
receperunt. Et Betis interfectum ratus urbem ovans victo-
ria repetit.

(28) At Alexander, nondum percurato vulnere, agge- 21
rem, quo moenium altitudinem aequaret, extruxit pluribus-
que cuniculis muros subrui iussit. Oppidani ad pristinum 22
fastigium moenium novum extruxere munimentum, sed
ne id quidem turres aggeri impositas poterat aequare.
Itaque interiora quoque urbis infesta telis erant. Ultima 23
pestis urbis fuit cuniculo subrutus murus, per cuius ruinas
hostis intravit. Ducebat ipse rex antesignanos, et dum in-
cautius subit, saxo crus eius affligitur. Innixus tamen telo, 24
nondum prioris vulneris obducta cicatrice, inter primores
dimicat, ira quoque accensus, quod duo in obsidione ur-
bis eius vulnera acceperat. Betim, egregia edita pugna 25
multisque vulneribus confectum, deseruerunt sui, nec ta-
men segnius proelium capessebat, lubricis armis suo pa-
riter atque hostium sanguine. Sed quum undique telis 26
[peteretur, ad postremum, exhaustis viribus, vivus in potestatem
hostium pervenit]: quo adducto, insolenti gaudio iuvenis

elatus, alias virtutis etiam in hoste mirator, *Non, ut voluisti,*
inquit, *morieris, Beti, sed, quicquid in captivum inveniri*
27 *potest, passurum esse te cogita.* Ille non interrito modo, sed
contumaci quoque vultu intuens regem nullam ad minas
28 eius reddidit vocem. Tum Alexander, *Videtisne obstinatum*
ad tacendum? inquit. *Num genu posuit? num supplicem vo-*
cem misit? Vincam tamen silentium et, si nihil aliud, certe
29 *gemitu interpellabo.* Ira deinde vertit in rabiem, iam tum
peregrinos ritus nova subeunte fortuna. Per talos enim spi-
rantis lora traiecta sunt, religatumque ad currum traxere
circa urbem equi: gloriante rege, Achillem, a quo genus
ipse deduceret, imitatum se esse poena in hostem capienda.
30 Cecidere Persarum Arabumque circa decem milia: nec
Macedonibus incruenta victoria fuit. Obsidio certe
non tam claritate urbis nobilitata est, quam ge-
minato periculo regis.

A. 332 a. Chr. n. aestate. Ol. 112, 1.

Qui Aegyptum adire festinans Amyntan cum decem
triremibus in Macedoniam ad inquisitionem novorum mi-
31 litum misit. Namque etiam secundis atterebantur tamen
copiae, devictarumque gentium militi minor quam do-
mestico fides habebatur.

CAP. VII.

1 (29) Aegyptii olim Persarum opibus infensi, — quippe
avare et superbe imperitatum sibi esse credebant, — ad
spem adventus eius erexerant animos, utpote qui Amyn-
tam quoque transfugam et cum precario imperio venien-
2 tem laeti recepissent. Igitur ingens multitudo Pelusium,
qua intraturus videbatur, convenerat. Atque ille septimo
die, postquam a Gaza copias moverat, in regionem Ae-
gypti, quam nunc Castra Alexandri vocant, pervenit.
3 Deinde, pedestribus copiis Pelusium petere iussis, ipse
cum expedita delectorum manu Nilo amne vectus est: nec
sustinuere adventum eius Persae, defectione quoque per-
4 territi. Iamque haud procul Memphi erat: in cuius praesi-
dio Mazăces, praetor Darēi, relictus, [ad] Cercasōron amne
superato, octingenta talenta Alexandro omnemque re-
5 giam supellectilem tradidit. A Memphi eodem flumine

vectus ad interiora Aegypti penetrat compositisque rebus
ita, ut nihil ex patrio Aegyptiorum more mutaret, adire
Iovis Hammōnis oraculum statuit. Iter expeditis quoque 6
et paucis vix tolerabile ingrediendum erat: terra coeloque
aquarum penuria est, steriles arenae iacent, quas ubi va-
por solis accendit, fervido solo exurente vestigia, intole-
rabilis aestus existit. Luctandumque est non solum cum 7
ardore et siccitate regionis, sed etiam cum tenacissimo
sabulo, quod praealtum et vestigio cedens aegre moliun-
tur pedes. Haec Aegyptii vero maiora iactabant. Sed in- 8
gens cupido animum stimulabat adeundi Iovem, quem
generis sui auctorem, haud contentus mortali fastigio, aut
credebat esse aut credi volebat.

A. 331 ineunte a. Chr. n. Ol. 112, 1.

(30) Ergo cum his, quos ducere secum sta- 9
tuerat, secundo amne descendit ad Mareōtin pa-
ludem. Eo legati Cyrenensium dona attulere,
pacem et ut adiret urbes suas petentes. Ille, donis acceptis
amicitiaque coniuncta, destinata exequi pergit. Ac primo 10
quidem et sequenti die tolerabilis labor visus, nondum tam
vastis nudisque solitudinibus aditis, iam tamen sterili et
emoriente terra. Sed ut aperuere se campi alto obruti 11
sabulo, haud secus quam profundum aequor ingressi ter-
ram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti soli oc- 12
currebat vestigium. Aqua etiam defecerat, quam utribus
cameli vexerant, et in arido solo ac fervido sabulo nulla
erat. Ad hoc sol omnia incenderat, siccaque et adusta 13
erant ora: quum repente, sive illud deorum munus sive
casus fuit, obductae coelo nubes condidere solem, ingens
aestu fatigatis, etiamsi aqua deficeret, auxilium. Enimvero 14
ut largum quoque imbrem excusserunt procellae, pro se
quisque excipere eum, quidam, ob sitim impotentes sui,
ore quoque hianti captare coeperunt. Quatriduum per 15
vastas solitudines absumptum est. Iamque haud procul
oraculi sede aberant, quum complures corvi agmini occur-
runt, modico volatu prima signa antecedentes, et modo
humi residebant, quum lentius agmen incederet, modo se
pennis levabant antecedentium iterque monstrantium ritu.

(31) Tandem ad sedem consecratam deo ventum est. 16

Incredibile dictu, inter vastas solitudines sita undique am-
bientibus ramis, vix in densam umbram cadente sole, con-
tecta est, multique fontes, dulcibus aquis passim mananti-
17 bus, alunt silvas. Coeli quoque mira temperies, verno
tepori maxime similis, omnes anni partes pari salubritate
18 percurrit. Accolae sedis sunt ab oriente proximi Aethiŏ-
pum. In meridiem versam Arăbes spectant: Troglodȳtis
cognomen est: horum regio usque ad rubrum mare ex-
19 currit. At qua vergit ad occidentem, alii Aethiŏpes colunt,
quos Scenītas vocant. A septentrione Nasamōnes sunt,
20 gens Syrtica, navigiorum spoliis quaestuosa: quippe ob-
sident litora et aestu destituta navigia notis sibi vadis occu-
pant. Incolae nemoris, quos Hammonios vocant, dispersis
tuguriis habitant: medium nemus pro arce habent, triplici
21 muro circumdatum. Prima munitio tyrannorum veterem
regiam clausit: in proxima coniuges eorum cum liberis et
pellicibus habitant: hic quoque dei oraculum est: ultima
22 munimenta satellitum armigerorumque sedes erant. Est et
aliud Hammōnis nemus: in medio habet fontem, quem So-
lis aquam vocant: sub lucis ortum tepida manat, medio
die, cuius vehementissimus est calor, frigida eadem fluit,
inclinato in vesperam calescit, media nocte fervida ex-
aestuat: quoque nox propius vergit ad lucem, multum ex
nocturno calore decrescit, donec sub ipsum diei ortum as-
23 sueto tepore languescat. Id, quod pro deo colitur, non
eandem effigiem habet, quam vulgo diis artifices accom-
modaverunt: umbilico maxime similis est habitus, sma-
24 ragdo et gemmis coagmentatus. Hunc, quum responsum
petitur, navigio aurato gestant sacerdotes, multis argenteis
pateris ab utroque navigii latere pendentibus: sequuntur
matronae virginesque, patrio more inconditum quoddam
carmen canentes, quo propitiari Iovem credunt, ut certum
edat oraculum.

25 (32) Ac tum quidem regem propius adeuntem maxi-
mus natu e sacerdotibus filium appellat, hoc nomen illi
parentem Iovem reddere affirmans. Ille se vero et accipere
26 ait et agnoscere, humanae sortis oblitus. Consuluit deinde,
an totius orbis imperium fatis sibi destinaret pater. Aeque

in adulationem compositus terrarum omnium rectorem
fore ostendit. Post haec institit quaerere, an omnes paren- 27
tis sui interfectores poenas dedissent. Sacerdos parentem
eius negat ullius scelere posse violari, Philippi autem om-
nes interfectores luisse supplicia: adiecit, invictum fore,
donec excederet ad deos. Sacrificio deinde facto, dona et 28
sacerdotibus et deo data sunt, permissumque amicis, ut
ipsi quoque consulerent Iovem. Nihil amplius quaesierunt,
quam, an auctor esset sibi divinis honoribus colendi suum
regem. Hoc quoque acceptum fore Iovi vates respondet,
ut ipsi victorem regem divino honore colerent. Vera et 29
salubri aestimatione fidem oraculi [pensanti] vana profecto
responsa, sicut erant, videri potuissent: sed fortuna, quos
uni sibi credere coëgit, magna ex parte avidos gloriae
magis quam capaces facit. Iovis igitur filium se non so- 30
lum appellari passus est, sed etiam iussit rerumque gesta-
rum famam, dum augere vult tali appellatione, corrupit.
Et Macedŏnes assueti quidem regio imperio, sed in maiore 31
libertatis umbra, quam ceterae gentes, immortalitatem af-
fectantem contumacius, quam aut ipsis expediebat aut regi,
aversati sunt. Sed haec suo quaeque tempori reserventur: 32
nunc cetera exequi pergam.

CAP. VIII.

(33) Alexander ab Hammōne rediens, ut Mareōtin pa- 1
ludem haud procul insula Pharo sitam venit, contemplatus
loci naturam primum in ipsa insula statuerat urbem novam
condere. Inde, ut apparuit, magnae sedis insulam haud ca- 2
pacem esse, elegit urbi locum, ubi nunc est Alexandrīa,
appellationem trahens ex nomine auctoris. Complexus,
quicquid soli est inter paludem ac mare, octoginta stadio-
rum muris ambitum destinat et, qui exaedificandae urbi
praeessent, relictis, Memphim petit. Cupido haud iniusta 3
quidem, ceterum intempestiva incesserat, non interiora
modo Aegypti, sed etiam Aethiopiam invisere: Memnŏnis
Tithonique celebrata regia cognoscendae vetustatis avi-
dum trahebat paene extra terminos solis. Sed imminens 4
bellum, cuius multo maior supererat moles, otiosae pere-

grinationi tempora exemerat. Itaque Aegypto praefecit
Aeschȳlum Rhodium et Peucesten Macedŏnem, quattuor
milibus militum in praesidium regionis eius datis: claustra
Nili fluminis Polemōnem tueri iubet: triginta ad hoc trire-
5 mes datae. Africae deinde, quae Aegypto iuncta est, prae-
positus Apollonius: vectigalibus eiusdem Africae Aegypti-
que Cleomĕnes. Ex finitimis urbibus commigrare Alexan-
drīam iussis, novam urbem magna multitudine implevit.
6 Fama est, quum rex urbis futurae muros polenta, ut Mace-
dŏnum mos est, destinasset, avium greges advolasse et po-
lenta esse pastas: quumque id omen pro tristi a plerisque
esset acceptum, respondisse vates, magnam illam urbem
advenarum frequentiam culturam multisque eam terris
alimenta praebituram.

7 (34) Regem, quum secundo amne deflueret, assequi
cupiens Hector, Parmeniōnis filius, eximio aetatis flore, in
paucis Alexandro carus, parvum navigium conscendit, plu-
ribus, quam capere posset, impositis. Itaque mersa navis
8 omnes destituit. Hector diu flumini obluctatus, quum ma-
dens vestis et adstricti crepidis pedes natare prohiberent, in
ripam tamen semianimis evasit et ut primum fatigatus spi-
ritum laxavit, quem metus et periculum intenderat, nullo
adiuvante, (quippe in diversum evaserant alii) exanimatus
9 est. Amissi eius desiderio vehementer afflictus est reper-
tumque corpus magnifico extulit funere.

Oneravit hunc dolorem nuntius mortis Andromăchi,
quem praefecerat Syriae: vivum Samarītae cremaverant.
10 Ad cuius interitum vindicandum, quanta maxima celeri-
tate potuit, contendit, advenientique sunt traditi tanti sce-
11 leris auctores. Andromăcho deinde Memnŏna substituit,
affectisque supplicio, qui praetorem interemerant, tyran-
nos, inter quos Methymnaeorum Aristonīcum et Chryso-
lāum, popularibus suis tradidit: quos illi ob iniurias tortos
necaverunt.

12 Atheniensium deinde, Rhodiorum et Chiorum legatos
audit. Athenienses victoriam gratulabantur et, ut captivi
Graecorum suis restituerentur, orabant: Rhodii et Chii de
13 praesidio querebantur Omnes aequa desiderare visi im-

petraverunt. Mitylenaeis quoque, ob egregiam in partes fidem, et pecuniam, quam in bellum impenderant, reddidit et magnam regionem finibus adiecit. Cypriorum quo- 14
que regibus, qui et a Darēo defecerant ad ipsum et oppugnanti Tyrum miserant classem, pro merito honos habitus est.

Amphotĕrus deinde, classis praefectus, ad liberandam 15
Cretam missus (namque et Persarum et Spartanorum armis pleraque eius insulae obsidebantur) ante omnia mare a piraticis classibus vindicare iussus: quippe obnoxium erat praedonibus, in bellum utroque rege con-
verso. His compositis, Hercŭli Tyrio ex auro cra- 16
teram cum triginta pateris dicavit: imminensque Darēo iter ad Euphrāten pronuntiari iussit.

A. 331 a. Chr. n. incipiente vere. Ol. 112, 1.

CAP. IX.

(35) At Darēus, quum ab Aegypto devertisse in Africam 1
hostem comperisset, dubitaverat, utrumne circa Mesopotamiam subsisteret, an interiora regni sui peteret, haud dubie potentior auctor praesens futurus ultimis gentibus impigre bellum capessendi, quas aegre per praefectos suos moliebatur. Sed ut idoneis auctoribus fama vulgavit, 2
Alexandrum cum omnibus copiis, quamcunque ipse adisset regionem, petiturum: haud ignarus, quam cum strenuo res esset, omnia longinquarum gentium auxilia Babyloniam contrahi iussit. Bactriāni Scythaeque et Indi convenerant: nam et ceterarum gentium copiae partibus simul affuerunt. Ceterum, quum dimidio ferme maior esset exercitus, quam 3
in Cilicia fuerat, multis arma deerant: quae summa cura comparabantur. Equitibus equisque tegumenta erant ex ferreis laminis serie inter se connexis: quîs antea praeter iacula nihil dederat, scuta gladiique adiiciebantur: equo- 4
rumque domandi greges peditibus distributi sunt, ut maior pristino esset equitatus: ingensque, ut crediderat, hostium terror ducentae falcatae quadrigae, unicum illarum gentium auxilium, secutae sunt. Ex summo temone 5
hastae praefixae ferro eminebant: utrimque a iugo ternos direxerat gladios: inter radios rotarum plura spicula emi-

nebant in adversum: aliae deinde falces summissae rota-
rum orbibus haerebant, et aliae in terram demissae, quic-
quid obvium concitatis equis fuisset, amputaturae.
6 (36) Hoc modo instructo exercitu ac perarmato, Ba-
bylōne copias movit. A parte dextra erat Tigris, nobilis
fluvius, laevam tegebat Euphrātes, agmen Mesopotamiae
7 campos impleverat. Tigri deinde superato, quum audisset,
haud procul abesse hostem, Satropăten, equitum prae-
fectum, cum mille delectis praemisit. Mazaeo praetori sex
8 milia data, quibus hostem transitu amnis arceret: eidem
mandatum, ut regionem, quam Alexander esset aditurus,
popularetur atque ureret: quippe credebat, inopia debel-
lari posse nihil habentem, nisi quod rapiendo occupasset:
ipsi autem commeatus alii terra, alii Tigri amne subvehe-
9 bantur. Iam pervenerat Arbēla vicum, nobilem sua clade
facturus. Hic commeatuum sarcinarumque maiore parte
deposita, Lycum amnem ponte iunxit et per dies quinque,
10 sicut ante Euphrāten, traiecit exercitum. Inde octoginta
fere stadia progressus ad alterum amnem (Boumēlo no-
men est) castra posuit. Opportuna explicandis copiis re-
gio erat, equitabilis et vasta planities. Ne stirpes quidem
et brevia virgulta operiunt solum, liberque prospectus
oculorum etiam ad ea, quae procul recessere, permittitur.
Itaque si qua campi eminebant, iussit aequari totumque
fastigium extendi.
11 (37) Alexandro, qui numerum copiarum eius, quan-
tum procul coniectari poterat, aestimabant, vix fecerunt
fidem, tot milibus caesis, maiores copias esse reparatas.
12 Ceterum omnis periculi et maxime multitudinis contemptor
undecimis castris ad Euphrāten pervenit: quo A. 331
pontibus iuncto equites primos ire, phalangem a. Chr. n.
sequi iubet, Mazaeo, qui ad inhibendum transitum media aestate.
eius cum sex milibus equitum occurrerat, non auso Ol. 112, 2.
13 periculum sui facere. Paucis deinde non ad quie- mense Hecatom-
tem, sed ad reparandos animos diebus datis mi- baeone.
liti, strenue hostem insequi coepit, metuens, ne interiora
regni sui peteret sequendusque esset per loca omni soli-
14 tudine atque inopia vasta. Igitur quarto die praeter Ar-

bēla penetrat ad Tigrin. Tota regio ultra amnem recenti
fumabat incendio: quippe Mazaeus, quaecunque adierat,
haud secus quam hostis urebat. Ac primo, caligine, quam 15
fumus effuderat, obscurante lucem, insidiarum metu sub-
stitit: deinde, ut speculatores praemissi tuta omnia nuntia-
verunt, paucos equitum ad tentandum vadum fluminis
praemisit: cuius altitudo primo summa equorum pectora,
mox, ut in medium alveum ventum est, cervices quoque
aequabat. Nec sane alius ad orientis plagam tam violen- 16
tus invehitur, multorum torrentium non aquas solum, sed
etiam saxa secum trahens. Itaque a celeritate, qua defluit,
Tigri nomen est inditum, quia Persica lingua Tigrin sagit-
tam appellant.

(38) Igitur pedes, velut divisus in cornua, circum- 17
dato equitatu, levatis super capita armis, haud aegre ad
ipsum alveum penetrat. Primus inter pedites rex egressus 18
in ripam vadum militibus manu, quando vox exaudiri non
poterat, ostendit. Sed gradum firmare vix poterant, quum
modo saxa lubrica vestigium fallerent, modo rapidior
unda subduceret. Praecipuus erat labor eorum, qui hume- 19
ris onera portabant: quippe quum semetipsos regere non
possent, in rapidos gurgites incommodo onere auferebant-
tur, et, dum sua quisque spolia consequi studet, maior
inter ipsos quam cum amni orta luctatio est, cumulique
sarcinarum passim fluitantes plerosque perculerant. Rex 20
monere, ut satis haberent arma retinere, cetera se reddi-
turum. Sed neque consilium neque imperium accipi po-
terat: obstrepebat hinc metus, praeter hunc invicem nu-
tantium mutuus clamor. Tandem, qua leniore tractu amnis 21
aperit vadum, emersere, nec quicquam praeter paucas
sarcinas desideratum est. Deleri potuit exercitus, si quis 22
vincere ausus esset, sed perpetua fortuna regis avertit
inde hostem. Sic Granīcum, tot milibus equitum peditum-
que in ulteriore stantibus ripa, superavit, sic angustis in
Ciliciae callibus tantam multitudinem hostium: audaciae 23
quoque, qua maxime viguit, ratio minui potest, quia nun-
quam in discrimen venit, an temere fecisset. Mazaeus,
qui, si transeuntibus flumen supervenisset, haud dubie

oppressurus fuit incompositos, in ripa demum et iam per-
24 armatos adequitare coepit. Mille admodum equites prae-
miserat. Quorum paucitate Alexander explorata, deinde
contempta, praefectum Paeŏnum equitum Aristōna laxatis
25 habenis invehi iussit. Insignis eo die pugna equitum et
praecipue Aristōnis fuit: praefectum equitatus Persarum
Satropăten directa in gutture hasta transfixit fugientemque
per medios hostes consecutus ex equo praecipitavit et
obluctanti caput gladio dempsit, quod relatum magna cum
laude ante regis pedes posuit.

CAP. X.

1 (39) Biduo ibi rex stativa habuit: in proxi- A. 331
2 mum deinde iter pronuntiari iussit. Sed prima a. Chr. n.
fere vigilia luna deficiens primum nitorem sideris nocte inter
sui condidit, deinde, sanguinis colore suffuso, lu- 20. et 21.
men omne foedavit, sollicitisque sub ipsum tanti Septembr.
discriminis casum ingens religio et ex ea formido intercedente. Ol. 112, 2.
3 quaedam incussa est. Diis invitis in ultimas terras trahi
se querebantur: iam nec flumina posse adiri nec sidera
pristinum servare fulgorem: vastas terras, deserta omnia
occurrere: in unius hominis iactationem tot milium san-
guinem impendi: fastidio esse patriam, abdicari Philippum
4 patrem, coelum vanis cogitationibus petere. Iam prope
seditionem res erat, quum ad omnia interritus duces prin-
cipesque militum frequentes adesse praetorio Aegyptios-
que vates, quos coeli ac siderum peritissimos esse crede-
5 bat, quid sentirent, expromere iubet. At illi, qui satis
scirent, temporum orbes implere destinatas vices lunam-
que deficere, quum aut terram subiret, aut sole premere-
tur, rationem quidem ipsis perceptam non edocent vulgus:
6 ceterum affirmant, solem Graecorum, lunam esse Persa-
rum, quotiensque illa deficiat, ruinam stragemque illis
gentibus portendi: veteraque exempla percensent Persĭdis
regum, quos adversis diis pugnasse lunae ostendisset de-
7 fectio. Nulla res multitudinem efficacius regit, quam su-
perstitio: alioquin impotens, saeva, mutabilis, ubi vana
religione capta est, melius vatibus quam ducibus suis

paret. Igitur edita in vulgus Aegyptiorum responsa rursus
ad spem et fiduciam erexere torpentes.

(40) Rex impetu animorum utendum ratus secunda 8
vigilia castra movit: dextra Tigrim habebat, a laeva mon-
tes, quos Gordyaeos vocant. Hoc ingresso iter speculatores, 9
qui praemissi erant, sub lucis ortum Darēum adventare
nuntiaverunt. Instructo igitur milite et composito agmine
antecedebat. Sed Persarum moratores erant, mille ferme, 10
qui speciem magni agminis fecerant: quippe ubi explorari
vera non possunt, falsa per metum augentur. His cognitis, 11
rex cum paucis suorum assecutus agmen refugientium ad
suos, alios cecidit, alios cepit: equitesque praemisit simul
speculatum, simul ut ignem, quo barbari cremaverant vi-
cos, extinguerent. Quippe fugientes raptim tectis acervis- 12
que frumenti iniecerant flammas, quae, quum in summo
haesissent, ad inferiora nondum penetraverant. Extincto 13
igitur igne, plurimum frumenti repertum est: copia alia-
rum quoque rerum abundare coeperunt. Ea res ipsa militi
ad persequendum hostem animum incendit: quippe urente
et populante eo terram, festinandum erat, ne incendio
cuncta praeciperet. In rationem ergo necessitas versa est: 14
quippe Mazaeus, qui antea per otium vicos incenderat,
iam fugere contentus pleraque inviolata hosti reliquit.
Alexander haud longius centum quinquaginta stadiis Da- 15
rēum a se abesse compererat. Itaque ad satietatem quo-
que copia commeatuum instructus quatriduo in eodem
loco substitit.

Interceptae deinde Darēi litterae sunt, quibus Graeci 16
milites sollicitabantur, ut regem aut interficerent aut pro-
derent: dubitavitque, an eas pro concione recitaret, satis
confisus Graecorum quoque erga se benivolentiae ac fidei.
Sed Parmenio deterruit, non esse talibus promissis im- 17
buendas aures militum affirmans: patere vel unius insidiis
regem: nihil nefas esse avaritiae. Secutus consilii aucto- 18
rem castra movit.

(41) Iter facienti spado e captivis, qui Darēi uxorem
comitabantur, deficere eam nuntiat et vix spiritum ducere. 19
Itineris continui labore animique aegritudine fatigata inter

socrus et virginum filiarum manus collapsa erat, deinde et
20 extincta. Id ipsum nuntians alius supervenit. Et rex haud
secus, quam si parentis suae mors nuntiata esset, crebros
edidit gemitus lacrimisque obortis, quales Darēus profudisset, in tabernaculum, in quo mater erat Darēi, defuncto
21 assidens corpori, venit. Hic vero renovatus est maeror, ut
prostratam humi vidit. Recenti malo priorum quoque admonita receperat in gremium adultas virgines, magna quidem mutui doloris solatia, sed quibus ipsa deberet esse
22 solatio. In conspectu erat nepos parvulus, ob id ipsum
miserabilis, quod nondum sentiebat calamitatem, ex maxi-
23 ma parte ad ipsum redundantem. Crederes, Alexandrum
inter suas necessitudines flere et solatia non adhibere, sed
quaerere. Cibo certe abstinuit omnemque honorem funeri
patrio Persarum more servavit, dignus hercule, qui nunc
quoque tantum et mansuetudinis et continentiae ferat fru-
24 ctum. Semel omnino eam viderat, quo die capta est, nec
ut ipsam, sed ut Darēi matrem videret, eximiamque pulchritudinem formae eius non libidinis habuerat incitamentum, sed gloriae.

25 (42) E spadonibus, qui circa reginam erant, Tyriōtes
inter trepidationem lugentium elapsus per eam portam,
quae, quia ab hoste aversa erat, levius custodiebatur, ad
Darēi castra pervenit exceptusque a vigilibus in taberna-
26 culum regis perducitur, gemens et veste lacerata. Quem
ut conspexit Darēus, multiplici doloris expectatione commotus et, quid potissimum timeret, incertus, *Vultus*, inquit, *tuus nescio quod ingens malum praefert, sed cave miseri hominis auribus parcas: didici esse infelix, et saepe ca-*
27 *lamitatis solatium est, nosse sortem suam. Num, quod maxime
suspicor et loqui timeo, ludibria meorum nuntiaturus es, mihi*
28 *et, ut credo, ipsis quoque omni tristiora supplicio?* Ad haec
Tyriōtes, *Istud quidem procul abest,* inquit: *quantuscunque
enim reginis honos ab his, qui parent, haberi potest, tuis a
victore servatus est, sed uxor tua paulo ante excessit e vita.*
29 Tum vero non gemitus modo, sed etiam eiulatus totis
castris exaudiebantur, nec dubitavit Darēus, quin interfecta esset, quia nequisset contumeliam perpeti. Ex-

clamatque amens dolore: *Quod ego tantum nefas commisi,*
Alexander, quem tuorum propinquorum necavi, ut hanc vi-
cem saevitiae meae redderes? Odisti me, non quidem provo-
catus: sed finge, iustum intulisse te bellum: cum feminis ergo
agere debueras? Tyriōtes affirmare per deos patrios, nihil 30
in eam gravius esse consultum: ingemuisse etiam Alexan-
drum morti et non parcius flevisse, quam ipse lacrimaret.
Ob haec ipsa amantis animus in sollicitudinem suspicio- 31
nemque revolutus est, desiderium captivae profecto a
consuetudine stupri ortum esse coniectans. Summotis igi- 32
tur arbitris, uno dumtaxat Tyriōte retento, iam non flens,
sed suspirans, *Videsne*, inquit, *Tyriōte, locum mendacio*
non esse? tormenta iam hic erunt: sed ne expectaveris per
deos, si quid tibi tui regis reverentiae est: num, quod et scire
expeto et quaerere pudet, ausus est et dominus et iuvenis?
Ille quaestioni corpus offerre, deos testes invocare, caste 33
sancteque habitam esse reginam. Tandem ut fides facta 34
est, vera esse, quae affirmaret spado, capite velato, diu
flevit manantibusque adhuc lacrimis, veste ab ore reiecta,
ad coelum manus tendens, *Dii patrii*, inquit, *primum mihi*
stabilite regnum: deinde, si de me iam transactum est, pre-
cor, ne quis potius Asiae rex sit, quam iste tam iustus hostis,
tam misericors victor.

CAP. XI.

(43) Itaque quamquam, frustra pace bis petita, omnia 1
in bellum consilia converterat, victus tamen continentia
hostis ad novas pacis conditiones ferendas decem lega-
tos, cognatorum principes, misit: quos Alexander, consilio
advocato, introduci iussit. E quibus maximus natu, *Da-* 2
rēum, inquit, *ut pacem a te iam hoc tertium peteret, nulla vis*
subegit, sed tua iustitia et continentia expressit. Matrem, 3
coniugem, liberos eius, nisi quod sine illo sunt, captos esse non
sensimus: pudicitiae earum, quae supersunt, curam haud
secus quam parens agens reginas appellas, speciem pristinae
fortunae retinere pateris. Vultum tuum video, qualis Darēi 4
fuit, quum dimitteremur ab eo: et ille tamen uxorem, tu ho-
stem luges. Iam in acie stares, nisi cura te sepulturae eius

*moraretur. Ecquid mirum est, si tam ab amico animo pacem
petit? quid opus est armis, inter quos odia sublata sunt?*
5 *Antea imperio tuo finem destinabat Halyn amnem, qui Ly-
diam terminat. Nunc, quicquid inter Hellespontum et Eu-*
6 *phrāten est, in dotem filiae offert, quam tibi tradit: Ochum
filium, quem habes, pacis et fidei obsidem retine, matrem et
duas virgines filias redde: pro tribus corporibus triginta mi-*
7 *lia talentûm auri precatur accipias. Nisi moderationem
animi tui notam haberem, non dicerem, hoc esse tempus, quo*
8 *pacem non dare solum, sed etiam occupare deberes. Re-
spice, quantum post te reliqueris: intuere, quantum petas.
Periculosum est praegrave imperium: difficile est enim, con-
tinere, quod capere non possis. Videsne, ut navigia, quae*
9 *modum excedunt, regi nequeant? Nescio, an Darēus ideo
tam multa amiserit, quia nimiae opes magnae iacturae locum
faciunt. Facilius est, quaedam vincere, quam tueri: quam,
hercule, expeditius manus nostrae rapiunt, quam continent!
Ipsa mors uxoris Darēi admonere te potest, minus iam mise-
ricordiae tuae licere, quam licuit.*
10 (44) Alexander, legatis excedere tabernaculo iussis,
quid placeret, ad consilium refert. Diu nemo, quid senti-
11 ret, ausus est dicere, incerta regis voluntate. Tandem
Parmenio, antea suasisse, ait, ut captivos apud Damascum
redimentibus redderet: ingentem pecuniam potuisse redigi
ex his, qui nunc vincti virorum fortium occuparent manus.
12 Et nunc magnopere censere, ut unam anum et duas puel-
las, itinerum agminumque impedimenta, triginta milibus
13 talentûm auri permutet. Opimum regnum occupare posse
conditione, non bello, nec quemquam alium inter Istrum
et Euphrāten possedisse terras ingenti spatio intervallo-
que discretas. Macedoniam quoque potius respiceret,
14 quam Bactra et Indos intueretur. Ingrata oratio regi fuit.
Itaque ut finem dicendi fecit, *Et ego*, inquit, *pecuniam
quam gloriam mallem, si Parmenion essem. Nunc Alexan-
der de paupertate securus sum et me non mercatorem memini*
15 *esse, sed regem. Nihil quidem habeo venale, sed fortunam
meam utique non vendo: captivos si placet reddi, honestius*
16 *dono dabimus, quam pretio remittemus.* Introductis deinde

legatis, ad hunc modum respondit: *Nuntiate Dareo*, ⟦*gra-*
tiarum actionem apud hostem supervacaneam esse, et⟧ *me,*
quae fecerim clementer et liberaliter, non amicitiae eius tri-
buisse, sed naturae meae, ⟦*nec adversus calamitates, sed ad-* 17
versus hostium vires contendere⟧. *Bellum cum captivis et*
feminis gerere non soleo: armatus sit oportet, quem oderim.
Quodsi saltem pacem bona fide peteret, deliberarem forsitan, 18
an darem. Verum enimvero, quum modo milites meos litte-
ris ad proditionem, modo amicos ad perniciem meam pecu-
nia sollicitet, ad internecionem mihi persequendus est, non ut
iustus hostis, sed ut percussor veneficus. Conditiones vero 19
pacis, quas affertis, si accepero, victorem eum faciunt. Quae
post Euphrāten sunt, liberaliter donat. Ubi igitur me affa-
mini? numne obliti estis? nempe ultra Euphrāten sum. Sum-
mum ergo dotis, quam promittit, terminum castra mea trans-
eunt. Hinc me depellite, ut sciam, vestrum esse, quod ceditis.
Eadem liberalitate dat mihi filiam suam: nempe quam scio 20
alicui servorum eius nupturam. Multum vero mihi praestat,
si me Mazaeo generum praeponit! Ite, nuntiate regi vestro, 21
et quae amisit et quae adhuc habet, praemia esse belli: hoc
regente utriusque terminos regni, id quemque habiturum,
quod proximae lucis assignatura fortuna est, ⟦*et me in Asiam* 22
non venisse, ut ab aliis [*leges*] *acciperem, sed ut aliis darem.*
Si secundus et non par mihi vellet haberi, facerem forsitan,
quae petit. Ceterum nec mundus duobus solibus potest regi
nec duo summa regna, salvo statu terrarum, potest habere.
Proinde aut deditionem hodie aut in crastinum bellum paret: 23
nec aliam sibi, quam expertus est, polliceatur fortunam⟧. Le- 24
gati respondent, quum bellum in animo sit, facere eum
simpliciter, quod spe pacis non frustraretur. Ipsos pe-
tere, ut quamprimum dimittantur ad regem: eum quo-
que bellum parare debere. Dimissi nuntiant, adesse cer-
tamen.

CAP. XII.

(45) Ille quidem confestim Mazaeum cum tribus equi- 1
tum milibus ad itinera, quae hostis petiturus erat, occu-
panda praemisit. Alexander, corpori uxoris eius iustis 2

persolutis omnique graviore comitatu intra eadem muni-
menta cum modico praesidio relicto, ad hostem conten-
3 dit. In duo cornua diviserat peditem, utrique lateri equite
4 circumdato: impedimenta sequebantur agmen. Praemis-
sum deinde cum citis equitibus Menĭdan iubet explorare,
ubi Darēus esset. At ille, quum Mazaeus haud procul
consedisset, non ausus ultra procedere, nihil aliud quam
fremitum hominum hinnitumque equorum exaudisse nun-
5 tiat. Mazaeus quoque, conspectis procul exploratoribus,
in castra se recepit, adventus hostium nuntius. Igitur
Darēus, qui in patentibus campis decernere optabat, ar-
6 mari militem iubet aciemque disponit. In laevo cornu
Bactriāni ibant equites, mille admodum, Dahae totidem, et
Arachosii Susianique quattuor milia explebant. Hos quin-
quaginta falcati currus sequebantur. Proximus quadrigis
erat Bessus cum octo milibus equitum item Bactriānis.
7 Massagĕtae duobus milibus agmen eius claudebant. Pe-
dites his plurium gentium non immixtos, sed suae quas-
que nationis iunxerat copias. Persas deinde cum Mardis
8 Sogdianisque Ariobarzānes et Orontobătes ducebant. Illi
partibus copiarum, summae Orsīnes praeerat, a septem
Persis oriundus, ad Cyrum quoque, nobilissimum regem,
9 originem sui referens. Hos aliae gentes, ne sociis qui-
dem satis notae, sequebantur. Post quas quinquaginta
quadrigas Phradātes magno Caspiorum agmine antecede-
bat. Indi ceterique rubri maris accolae, nomina verius
10 quam auxilia, post currus erant. Claudebatur hoc agmen
aliis falcatis curribus quinquaginta: quis peregrinum mili-
tem adiunxerat. Hunc Armenii, quos minores appellant,
Armenios Babylonii, utrosque Belītae et qui montes Cos-
11 saeorum incolebant sequebantur. Post hos ibant Gor-
tŭae, gentis quidem Euboicae, Medos quondam secuti, sed
iam degeneres et patrii moris ignari. Applicuerat his
Phrygas et Cataŏnas. Parthienorum deinde gens, inco-
lentium terras, quas nunc Parthi Scythia profecti tenent,
12 claudebant agmen. Haec sinistri cornus acies fuit. Dex-
trum tenebant natio maioris Armeniae Cadusiique et Cap-
padŏces et Syri ac Medi. His quoque falcati currus quin-

quaginta erant. Summa totius exercitus, equites quadra- 13
ginta quinque milia, pedestris acies ducenta milia exple-
verat. Hoc modo instructi decem stadia procedunt iussi-
que subsistere armati hostem expectabant.
(46) Alexandri exercitum pavor, cuius causa non 14
suberat, invasit: quippe lymphati trepidare coeperunt,
omnium pectora occulto metu percurrente. Coeli fulgor,
tempore aestivo ardenti similis internitens, ignis praebuit
speciem, flammasque ex Darēi castris splendere, velut
illati temere praesidiis, credebant. Quodsi perculsis Ma- 15
zaeus, qui praesidebat itineri, supervenisset, ingens cla-
des accipi potuit: nunc, dum ille segnis in eo, quem oc-
cupaverat, tumulo sedet, contentus non lacessi, Alexander, 16
cognito pavore exercitus, signum ut consisterent dari, ante
ipsos arma deponere ac levare corpora iubet, admonens,
nullam subiti causam esse terroris, hostem procul stare.
Tandem compotes sui pariter arma et animos recepere: 17
nec quicquam ex praesentibus tutius visum est, quam eo-
dem loco castra munire. Postero die Mazaeus, qui cum 18
delectis equitum in edito colle, ex quo Macedŏnum pro-
spiciebantur castra, consederat, sive metu, sive quia spe-
culari modo iussus erat, ad Darēum rediit. Macedŏnes 19
eum ipsum collem, quem deseruerat, occupaverunt: nam
et tutior planitie erat et inde acies hostium, quae in campo
explicabatur, conspici poterat. Sed caligo, quam circa 20
humidi effuderant montes, universam equidem rei faciem
non abstulit, ceterum agminum discrimina atque ordinem
prohibuit perspici. Multitudo inundaverat campos, fremi-
tusque tot milium etiam procul stantium aures impleverat.
Fluctuari animo rex et modo suum, modo Parmeniōnis 21
consilium sera aestimatione perpendere: quippe eo ven-
tum erat, unde recipi exercitus, nisi victor, sine clade non
posset. [Movebat etiam eum multitudo hostium, respectu
paucitatis suae gentis: sed interdum reputabat, quantas 22
res cum hac gente gessisset quantosque populos fudis-
set.] Itaque, [quum spes metum vinceret, periculosius bel-
lum differre ratus, ne desperatio suis cresceret,] dissimu-
lato eo, mercenarium equitem ex Paeonia praecedere iubet.

23 Ipse phalangem, sicut antea dictum est, in duo cornua extenderat: utrumque cornu equites tegebant. Iamque nitidior lux, discussa caligine, aciem hostium ostenderat, et Macedŏnes sive alacritate sive taedio expectationis ingentem pugnantium more edidere clamorem. Redditus et a Persis nemora vallesque circumiectas terribili sono im-
24 pleverat. Nec iam contineri Macedŏnes poterant, quin cursu quoque ad hostem contenderent. Melius adhuc ratus, in eodem tumulo castra munire, vallum iaci iussit: strenueque opere perfecto in tabernaculum, ex quo tota acies hostium conspiciebatur, secessit.

CAP. XIII.

1 (47) Tum vero universa futuri discriminis facies in oculis erat: armis insignibus equi virique splendebant, et omnia intentiore cura praeparari apud hostem sollicitudo
2 praetorum agmina sua interequitantium ostendebat: ac pleraque inania, sicut fremitus hominum, equorum hinnitus, armorum internitentium fulgor, sollicitam expectatione
3 mentem turbaverant. Igitur sive dubius animi, sive ut suos experiretur, consilium adhibet, quid optimum factu
4 esset, exquirens. Parmenio, peritissimus inter duces artium belli, furto, non proelio opus esse censebat: intempesta nocte opprimi posse hostes: discordes moribus, linguis, ad hoc somno et improviso periculo territos, quando
5 in nocturna trepidatione coituros? At interdiu primum terribiles occursuras facies Scytharum Bactrianorumque: hirta illis ora et intonsas comas esse, praeterea eximiam vastorum magnitudinem corporum. Vanis et inanibus mi-
6 litem magis quam iustis formidinis causis moveri. Deinde tantam multitudinem circumfundi paucioribus posse. Non in Ciliciae angustiis et inviis callibus, sed in aperta
7 et lata planitie dimicare. Omnes fere Parmeniōni assentiebantur: Polypercon haud dubie in eo consilio positam
8 victoriam arbitrabatur. Quem intuens rex, — namque Parmeniōnem nuper acrius, quam vellet, increpitum rursus castigare non sustinebat, — *Latrunculorum*, inquit, *et furum ista sollertia est, quam praecipitis mihi: quippe illo-*

rum votum unicum est, fallere. Meae vero gloriae semper 9
aut absentiam Darēi aut angustias locorum aut furtum no-
ctis obstare non patiar: palam luce aggredi certum est: malo,
me meae fortunae poeniteat, quam victoriae pudeat. Ad 10
haec illud quoque accedit: vigilias agere barbaros et in armis
stare, ut ne decipi quidem possint, compertum habeo. Ita-
que ad proelium vos parate. Sic incitatos ad corpora cu-
randa dimisit.

(48) Darēus id, quod Parmenio suaserat, hostem fa- 11
cturum esse coniectans frenatos equos stare magnamque
exercitus partem in armis esse ac vigilias intentiore cura
servari iusserat: ergo ignibus tota eius castra fulgebant.
Ipse cum ducibus propinquisque agmina in armis stan- 12
tium circumibat, Solem et Mithren sacrumque et aeternum
invocans ignem, ut illis dignam vetere gloria maiorumque
monumentis fortitudinem inspirarent. Et profecto, si qua 13
divinae opis auguria humana mente concipi possent, deos
stare secum. Illos nuper Macedŏnum animis subitam in-
cussisse formidinem: adhuc lymphatos ferri agique, arma
iacientes: expetere praesides Persarum imperii debitas e
vecordibus poenas. Nec ipsum ducem saniorem esse: 14
quippe ritu ferarum praedam modo, quam expeteret, in-
tuentem in perniciem, quae ante praedam posita esset, in-
currere.

Similis apud Macedŏnes quoque sollicitudo erat, no-
ctemque, velut in eam certamine edicto, metu egerunt.
Alexander non alias magis territus ad vota et preces Ari- 15
standrum vocari iubet. Ille in candida veste, verbenas
manu praeferens, capite velato, praeibat preces regi, Io-
vem Minervamque [et] Victoriam propitianti. Tunc qui- 16
dem sacrificio rite perpetrato, reliquum noctis acquietu-
rus in tabernaculum rediit. Sed nec somnum capere nec
quietem pati poterat. Modo e iugo montis aciem in dex-
trum Persarum cornu demittere agitabat, modo recta fronte
concurrere hosti, interdum haesitare, an potius in laevum
detorqueret agmen. Tandem gravatum animi anxietate 17
corpus altior somnus oppressit.

(49) Iamque luce orta duces ad accipienda imperia

convenerant, insolito circa praetorium silentio attoniti:
18 quippe alias accersere ipsos et interdum morantes casti-
gare assueverat: tunc ne ultimo quidem rerum discrimine
excitatum esse mirabantur et non somno quiescere, sed
19 pavore marcere credebant. Non tamen quisquam ex cu-
stodibus corporis intrare tabernaculum audebat: et iam
tempus instabat, nec miles iniussu ducis aut arma capere
20 poterat aut in ordines ire. Diu Parmenio cunctatus, cibum
ut caperent, ipse pronuntiat. Iamque exire necesse erat:
tunc demum intrat tabernaculum saepiusque nomine com-
21 pellatum, quum voce non posset, tactu excitavit. *Multa
lux*, inquit, *est: instructam aciem hostis admovit: tuus miles
adhuc inermis expectat imperium. Ubi est vigor ille animi
22 tui? nempe excitare vigiles soles.* Ad haec Alexander: *Cre-
disne, me prius somnum capere potuisse, quam exonerarem
animum sollicitudine, quae quietem morabatur?* signumque
23 pugnae tuba dari iussit. Et quum in eadem admiratione
Parmenio perseveraret, quod solutum se curis somnum
cepisse dixisset, *Minime*, inquit, *mirum est: ego enim, quum
Darēus terram ureret, vicos excinderet, alimenta corrumpe-
24 ret, potens mei non eram: nunc vero quid metuam, quum acie
decernere paret? Hercule, votum meum implevit. Sed huius
consilii postea quoque ratio reddetur: vos ite ad copias, qui-
bus quisque praeest. Ego iam adero et, quid fieri velim, ex-
25 ponam.* Raro admodum, admonitu magis amicorum quam
metu discriminis adeundi, thorace uti solebat: tunc quo-
que munimento corporis sumpto, processit ad milites. Haud
alias tam alacrem viderant regem: et vultu eius interrito
certam spem victoriae augurabantur.
26 (50) Atque ille, proruto vallo, exire copias iubet
aciemque disponit. In dextro cornu locati sunt equites,
quos agema appellabant. Praeerat his Clitus, cui iunxit
Philōtae turmas: ceterosque praefectos equitum lateri eius
27 applicuit. Ultima Meleāgri ala stabat, quam phalanx se-
quebatur. Post phalangem Argyraspīdes erant: his Nicā-
28 nor, Parmeniōnis filius, praeerat. In subsidiis cum manu sua
Coenos, post eum Orestae Lyncestaeque sunt [positi]: post
illos Polypercon, dux peregrini militis: huius agmini proxi-

mus Amyntas erat. Philippus Balăcri Stymphaeos rege-
bat, in societatem nuper ascitos. Haec dextri cornus facies
erat. In laevo Cratĕrus Peloponnensium equites habebat, 29
Achaeorum et Locrensium et Malieôn turmis sibi adiun-
ctis. Hos Thessăli equites claudebant, Philippo duce. Pe-
ditum acies equitatu tegebatur. Frons laevi cornus haec
erat. Sed ne circumiri posset a multitudine, ultimum agmen 30
valida manu cinxerat. Cornua quoque subsidiis firmavit.
non recta fronte, sed a latere positis, ut, si hostis circum-
venire aciem tentasset, parata pugnae forent. Hic Agri- 31
āni erant, quibus Attălus praeerat, adiunctis sagittariis
Cretensibus. Ultimos ordines avertit a fronte, ut totam
aciem orbe muniret. Illyrii hic erant, adiuncto milite mer-
cede conducto. Thracas quoque simul obiecerat leviter
armatos. Adeoque aciem versabilem posuit, ut, qui ul- 32
timi stabant, ne circumirentur, verti tamen et in frontem
circumagi possent. Itaque non prima, quam latera, non
latera munitiora fuere, quam terga.

(51) His ita ordinatis, praecipit, ut, si falcatos currus 33
cum fremitu barbari emitterent, ipsi, laxatis ordinibus, im-
petum incurrentium silentio exciperent, haud dubius, sine
noxa transcursuros, si nemo se opponeret: sin autem sine
fremitu immisissent, eos ipsi clamore terrerent pavidos-
que equos telis utrimque suffoderent. Qui cornibus prae- 34
erant, extendere ea iussi, ita ut nec circumvenirentur, si
artius starent, nec tamen ultimam aciem exinanirent. Im- 35
pedimenta cum captivis, inter quos mater liberique Darēi
custodiebantur, haud procul acie in edito colle constituit,
modico praesidio relicto. Laevum cornu, sicut alias, Par-
meniōni tuendum datum: ipse in dextro stabat.

Nondum ad iactum teli pervenerant, quum Bion qui- 36
dam transfuga, quanto maximo cursu potuerat, ad regem
pervenit, nuntians, murices ferreos in terram defodisse
Darēum, qua hostem equites emissurum esse credebat,
notatumque certo signo locum, ut fraus evitari a suis pos-
set. Asservari transfuga iusso, duces convocat: exposi- 37
toque, quod nuntiatum erat, monet, ut regionem monstra
tam declinent equitemque periculum edoceant.

38 (52) Ceterum hortantem exercitus exaudire non po-
terat, usum aurium intercipiente fremitu duorum agminum,
sed in conspectu omnium duces et proximum quemque
interequitans alloquebatur.

CAP. XIV.

1 Emensis tot terras in spem victoriae, de qua dimican-
dum foret, hoc unum superesse discrimen. Granīcum hic
amnem Ciliciaeque montes et Syriam Aegyptumque prae-
euntibus raptas, ingentia spei gloriaeque incitamenta, re-
2 ferebat. Reprehensos ex fuga Persas pugnaturos, quia
fugere non possent. Tertium iam diem metu exsangues,
armis suis oneratos, in eodem vestigio haerere. Nullum
desperationis illorum maius indicium esse, quam quod
urbes, quod agros suos urerent, quicquid non corrupis-
3 sent, hostium esse confessi. Nomina modo vana gentium
ignotarum ne extimescerent. Neque enim ad belli discri-
men pertinere, qui ab his Scythae, quive Cadusii appella-
rentur. Ob id ipsum, quod ignoti essent, ignobiles esse.
4 Nunquam ignorari viros fortes: at imbelles, ex latebris
suis erutos, nihil praeter nomina afferre. Macedŏnas vir-
tute assecutos, ne quis toto orbe locus esset, qui tales vi-
5 ros ignoraret. Intuerentur barbarorum inconditum agmen
alium nihil praeter iaculum habere, alium funda saxa li-
brare, paucis iusta arma esse. Itaque illinc plures stare,
6 hinc plures dimicaturos. Nec postulare se, ut fortiter ca-
pesserent proelium, ni ipse ceteris fortitudinis fuisset ex-
emplum. Se ante prima signa dimicaturum. Spondere
pro se tot cicatrices, totidem corporis decora: scire ipsos,
unum paene se praedae communis exsortem in illis co-
7 lendis ornandisque usurpare victoriae praemia. Haec se
fortibus viris dicere. Si qui dissimiles eorum essent, illa
fuisse dicturum: pervenisse eo, unde fugere non possent.
Tot terrarum spatia emensis, tot amnibus montibusque
post tergum obiectis, iter in patriam et penates manu esse
8 faciendum. Sic duces, sic proximi militum instincti sunt.
(53) Darēus in laevo cornu erat, magno suorum agmi-
ne, delectis equitum peditumque, stipatus, contempserat

que paucitatem hostis, vanam aciem esse, extentis corni-
bus, ratus. Ceterum, sicut curru eminebat, dextra laeva- 9
que ad circumstantia agmina oculos manusque circumfe-
rens, *Terrarum*, inquit, *quas Oceănus hinc alluit, illinc clau-*
dit Hellespontus, paulo ante domini, iam non de gloria, sed
de salute et, quod saluti praeponitis, de libertate pugnandum
est. Hic dies imperium, quo nullum amplius vidit aetas, aut 10
constituet aut finiet. Apud Granīcum minima virium parte
cum hoste certavimus: in Cilicia victos Syria poterat exci-
pere: magna munimenta regni Tigris atque Euphrātes erant.
Ventum est eo, unde pulsis ne fugae quidem locus est. Om- 11
nia tam diutino bello exhausta post tergum sunt: non incolas
suos urbes, non cultores habent terrae. Coniuges quoque et
liberi sequuntur hanc aciem, parata hostibus praeda, nisi
pro carissimis pignoribus corpora opponimus. Quod mea- 12
rum fuit partium, exercitum, quem paene immensa planities
vix caperet, comparavi: equos, arma distribui: commeatus,
ne tantae multitudini deessent, providi: locum, in quo acies
explicari posset, elegi. Cetera in vestra potestate sunt: au- 13
dete modo vincere famamque, infirmissimum adversus fortes
viros telum, contemnite.

(54) *Temeritas est, quam adhuc pro virtute timuistis:*
quae ubi primum impetum effudit, velut quaedam animalia,
emisso aculeo, torpet. Hi vero campi deprehendere pauci- 14
tatem, quam Ciliciae montes absconderant. Videtis ordines
raros, cornua extenta, mediam aciem vanam et exhaustam:
nam ultimi, quos locavit aversos, terga iam praebent. Obteri
mehercule equorum ungulis possunt, etiamsi nil praeter fal-
catos currus emisero. Et bello vicerimus, si vicimus proe- 15
lio: nam ne illis quidem ad fugam locus est: hinc Euphrātes,
illinc Tigris prohibet inclusos. Et quae antea pro illis erant, 16
in contrarium versa sunt. Nostrum mobile et expeditum
agmen est, illud praeda grave. Implicatos ergo spoliis no-
stris trucidabimus, eademque res et causa erit victoriae et
fructus. Quodsi quem e vobis nomen gentis movet, cogitet, 17
Macedŏnum illic arma esse, non corpora. Multum enim san-
guinem invicem hausimus, et semper gravior in paucitate ia-
ctura est. Nam Alexander, quantuscunque ignavis et timi- 18

dis videri potest, unum animal est et, si quid mihi creditis,
temerarium et vecors, adhuc nostro pavore quam sua virtute
19 *felicius. Nihil autem potest esse diuturnum, cui non subest*
ratio. Licet felicitas aspirare videatur, tamen ad ultimum
temeritati non sufficit. Praeterea breves et mutabiles vices
20 *rerum sunt, et fortuna nunquam simpliciter indulget. For-*
sitan ita dii fata ordinaverunt, ut Persarum imperium, quod
secundo cursu per ducentos triginta annos ad summum fa-
stigium evexerant, magno motu concuterent magis, quam af-
fligerent admonerentque nos fragilitatis humanae, cuius
21 *nimia in prosperis rebus oblivio est. Modo Graecis ultro*
bellum inferebamus: nunc in sedibus nostris propulsamus il-
latum. Iactamur invicem varietate fortunae. Videlicet im-
perium, quia mutuo affectamus, una gens non capit.
22 (55) *Ceterum, etiamsi spes non subesset, necessitas ta-*
men stimulare deberet: ad extrema perventum est. Matrem
meam, duas filias, Ochum in spem huius imperii genitum,
principes, illam sobolem regiae stirpis, duces vestros, regum
instar, vinctos habet: nisi quid in vobis spei, ego maiore mei
parte captivus sum. Eripite viscera mea ex vinculis: resti-
tuite mihi pignora, pro quibus ipsi mori non recusatis, paren-
23 *tem, liberos: nam coniugem in illo carcere amisi. Credite,*
nunc omnes hos tendere ad vos manus, implorare patrios
deos, opem vestram, misericordiam, fidem exposcere, ut com-
pedibus, ut servitute, ut precario victu ipsos liberetis. An
creditis, aequo animo his servire, quorum reges esse fa-
24 *stidiunt? Video, admoveri hostium aciem: sed quo pro-*
pius discrimen accedo, hoc minus his, quae dixi, possum
esse contentus. Per ego vos deos patrios aeternumque ignem,
qui praefertur altaribus, fulgoremque solis intra fines regni
mei orientis, per aeternam memoriam Cyri, qui ademptum
Medis Lydisque imperium primus in Persidem intulit: vin-
25 *dicate ab ultimo dedecore nomen gentemque Persarum. Ite*
alacres et spe pleni, ut, quam gloriam accepistis a maiori-
bus vestris, posteris relinquatis. In dextris vestris iam liber-
tatem, opem, spem futuri temporis geritis. Effugit mortem,
quisquis contempserit: timidissimum quemque consequitur.
26 *Ipse non patrio more solum, sed etiam ut conspici possim,*

curru vehor nec recuso, quo minus imitemini me, sive fortitudinis exemplum sive ignaviae fuero.

CAP. XV.

(56) Interim Alexander, ut et demonstratum A. 331 1
a transfuga insidiarum locum circumiret et Darēo, a. Chr. n. Kal. Octbr.
qui cornu tuebatur, occurreret, agmen obliquum Ol. 112, 2.
incedere iubet. Darēus quoque eodem suum obvertit, 2
Besso admonito, ut Massagĕtas equites in laevum Alexan-
dri cornu [a] latere invehi iuberet. Ipse ante se falcatos 3
currus habebat, quos signo dato universos in hostem ef-
fudit. Ruebant laxatis habenis aurigae, quo plures, non-
dum satis proviso impetu, obtererent. Alios ergo hastae 4
multum ultra temonem eminentes, alios ab utroque latere
dimissae falces laceravere. Nec sensim Macedŏnes cede-
bant, sed effusa fuga turbaverant ordines. Mazaeus quo- 5
que perculsis metum incussit, mille equitibus ad diripienda
hostis impedimenta circumvehi iussis, ratus, captivos quo-
que, qui simul asservabantur, rupturos vincula, quum suos
appropinquantes vidissent. Non fefellerat Parmeniōnem, 6
qui in laevo erat: propere igitur Polydamanta mittit ad
regem, qui et periculum ostenderet et, quid fieri iuberet,
consuleret. Ille, audito Polydamante, *Abi*, *nuntia*, inquit, 7
*Parmeniōni, si acie vicerimus, non nostra solum nos recupe-
raturos, sed etiam, quae hostium sunt, occupaturos. Proinde* 8
*non est, quod virium quicquam subducat ex acie, sed, ut me,
ut Philippo patre dignum est, contempto sarcinarum damno,
fortiter dimicet.* Interim barbari impedimenta turbaverant, 9
caesisque plerisque custodum captivi, vinculis ruptis,
quicquid obvium erat, quo armari possent, arripiunt et
aggregati suorum equitibus Macedŏnas ancipiti circum-
ventos malo invadunt: laetique, qui circa Sisygambim 10
erant, vicisse Darēum, ingenti caede prostratos hostes, ad
ultimum etiam impedimentis exutos esse nuntiant: quippe
eandem fortunam ubique esse credebant et victores Per-
sas ad praedam discurrisse. Sisygambis, hortantibus ca- 11
ptivis, ut animum a maerore allevaret, in eodem, quo an-
tea fuit, perseveravit. Non vox ulla excidit ei, non oris

color vultusve mutatus est: sedit immobilis (credo, prae-
coci gaudio verita irritare fortunam), adeo ut, quid mallet,
12 intuentibus eam fuerit incertum. Inter haec Menĭdas, prae-
fectus equitum Alexandri, cum paucis turmis opem impe-
dimentis laturus advenerat, incertum, suone consilio, an re-
gis imperio: sed non sustinuit Cadusiorum Scytharumque
impetum: quippe vix tentato certamine refugit ad regem,
amissorum impedimentorum testis magis, quam vindex.
13 Iam consilium Alexandri dolor vicerat, et, ne cura recu-
perandi sua militem a proelio averteret, non immerito ve-
rebatur. Itaque Arĕten, ducem hastatorum (sarissophŏros
vocabant), adversus Scythas mittit.
14 (57) Inter haec currus, qui circa prima signa turba-
verant aciem, in phalangem invecti erant. Macedŏnes con-
15 firmatis animis in medium agmen accipiunt. Vallo similis
acies erat: iunxerant hastas et ab utroque latere temere
incurrentium ilia suffodiebant. Circumire deinde currus et
16 propugnatores praecipitare coeperunt: ingens ruina equo-
rum aurigarumque aciem compleverat. Hi territos regere
non poterant, qui crebra iactatione cervicum non iugum
modo excusserant, sed etiam currus everterant: vulnerati
interfectos trahebant, nec consistere territi nec progredi
17 debiles poterant. Paucae tamen evasere quadrigae in ulti-
mam aciem, iis, quibus inciderunt, miserabili morte con-
sumptis: quippe amputata virorum membra humi iacebant,
et quia calidis adhuc vulneribus aberat dolor, trunci quo-
que et debiles quidam arma tamen non omittebant, donec,
multo sanguine effuso, exanimati procumberent.
18 Interim Arĕtes, Scytharum, qui impedimenta diripie-
bant, duce occiso, gravius territis instabat. Supervenere
deinde missi a Darēo Bactriāni pugnaeque vertere fortu-
nam. Multi ergo Macedŏnum primo impetu obtriti sunt,
19 plures ad Alexandrum refugerunt. Tum Persae, clamore
sublato, qualem victores solent edere, ferociter in hostem,
quasi ubique profligatum, incurrerunt. Alexander territos
castigare, adhortari, proelium, quod iam elanguerat, solus
accendere, confirmatisque tandem animis ire in hostem
iubet.

(58) Rarior acies erat in dextro cornu Persarum: 20
namque inde Bactriāni discesserant ad opprimenda impedi-
menta. Itaque Alexander laxatos ordines invadit et multa
caede hostium invehitur. At qui in laevo cornu erant Per- 21
sae, spe, posse eum includi, agmen suum a tergo dimican-
tis opponunt: ingensque periculum in medio haerens
adisset, ni equites Agriāni, calcaribus subditis, circumfusos
regi barbaros adorti essent aversosque caedendo in se
obverti coëgissent. Turbata erat utraque acies. Alexander 22
et a fronte et a tergo hostem habebat: qui averso ei in-
stabant, ab Agriānis equitibus premebantur, et Bactriāni,
impedimentis hostium direptis, reversi ordines suos re-
cuperare non poterant: plura simul abrupta a ceteris ag-
mina, ubicunque alium alii fors miscuerat, dimicabant.
Duo reges, iunctis prope agminibus, proelium accenderant. 23
Plures Persae cadebant: par ferme utrimque numerus vul-
nerabatur: curru Darēus, Alexander equo vehebatur: 24
utrumque delecti tuebantur, sui immemores. Quippe
amisso rege nec volebant salvi esse nec poterant. Ante
oculos sui quisque regis mortem occumbere ducebat egre-
gium. Maximum tamen periculum adibant, quos maxime 25
tuebantur: quippe sibi quisque caesi regis expetebat decus.
(59) Ceterum, sive ludibrium oculorum sive vera spe- 26
cies fuit, qui circa Alexandrum erant, vidisse se credide-
runt paululum super caput regis placide volantem aqui-
lam, non sono armorum, non gemitu morientium territam:
diuque circa equum Alexandri pendenti magis quam vo-
lanti similis apparuit. Certe vates Aristander alba veste 27
indutus et dextra praeferens lauream militibus in pugnam
intentis avem monstrabat, haud dubium victoriae auspi-
cium. Ingens ergo alacritas et fiducia paulo ante territos 28
accendit ad pugnam, utique postquam auriga Darēi, qui
ante ipsum sedens equos regebat, hasta transfixus est.
Nec aut Persae aut Macedŏnes dubitavere, quin ipse rex
esset occisus. Ergo lugubri ululatu et incondito clamore 29
gemituque totam fere aciem adhuc aequo Marte pugnan-
tium turbavere cognati Darēi et armigeri: laevumque cornu
in fugam effusum destituerat currum, quem a dextra parte

30 stipati in medium agmen receperunt. Dicitur acinace stricto
Darēus dubitasse, an fugae dedecus honesta morte vitaret.
Sed eminens curru nondum omnem suorum aciem proelio
31 excedentem destituere erubescebat: dumque inter spem
et desperationem haesitat, sensim Persae cedebant et laxaverant ordines. Alexander, mutato equo, — quippe plures
fatigaverat, — resistentium adversa ora fodiebat, fugien-
32 tium terga. Iamque non pugna, sed caedes erat, quum
Darēus quoque currum suum in fugam vertit. Haerebat
in tergis fugientium victor, sed prospectum oculorum nubes pulveris, quae ad coelum ferebatur, abstulerat: ergo
haud secus quam in tenebris errabant, ad sonum notae
33 vocis, ut signum, subinde coëuntes. Exaudiebant tamen
strepitus habenarum, quibus equi currum vehentes identidem verberabantur: haec sola fugientis vestigia excepta
sunt.

CAP. XVI.

1 (60) At in laevo Macedŏnum cornu, quod Parmenio,
sicut ante dictum est, tuebatur, longe alia fortuna utriusque
partis res gerebatur. Mazaeus cum omni suorum equitatu
2 vehementer invectus urgebat Macedŏnum alas. Iamque
abundans multitudine aciem circumvehi coeperat, quum
Parmenio equites nuntiare iubet Alexandro, in quo discrimine ipsi essent: ni maturc subveniretur, non posse sisti
3 fugam. Iam multum viae praeceperat rex, imminens fugientium tergis, quum a Parmeniōne tristis nuntius venit.
Refrenare equos iussi, qui sequebantur, agmenque constitit, frendente Alexandro, eripi sibi victoriam e manibus
4 et Darēum felicius fugere, quam se sequi. Interim ad Mazaeum superati regis fama pervenerat. Itaque, quamquam
validior erat, tamen fortuna partium territus perculsis
languidius instabat. Parmenio ignorabat quidem causam
sua sponte pugnae remissae, sed occasione vincendi stre-
5 nue est usus. Thessālos equites ad se vocari iubet. *Ecquid videtis*, inquit, *istos, qui ferociter modo instabant, pedem
referre, subito pavore perterritos? Nimirum nobis quoque
regis nostri fortuna vicit. Omnia Persarum caede strata sunt.*

Quid cessatis? an ne fugientibus quidem pares estis? Vera 6
dicere videbatur, et spes languentes quoque erexerat.
Subditis calcaribus, proruere in hostem: et illi iam non
sensim, sed citato gradu recedebant, nec quicquam fugae,
nisi quod nondum terga verterant, deerat. Parmenio ta- 7
men ignarus, quaenam in dextro cornu fortuna regis es-
set, repressit suos: Mazaeus, dato pugnae spatio, non
recto itinere, sed maiore et ob id tutiore circumitu Tigrin
superat et Babyloniam cum reliquiis devicti exercitus
intrat.

(61) Darēus paucis fugae comitibus ad Lycum am- 8
nem contenderat: quo traiecto dubitavit, an solveret pon-
tem: quippe hostem iam affore nuntiabatur. Sed tot milia
suorum, quae nondum ad amnem pervenerant, ponte
rescisso videbat hostis praedam fore. Abeuntem, quum 9
intactum sineret pontem, dixisse constat, malle se se-
quentibus iter dare, quam auferre fugientibus. Ipse in-
gens spatium fuga emensus media fere nocte Arbēla per-
venit.

Quis tot ludibria fortunae, ducum, agminum caedem 10
multiplicem, devictorum fugam, clades nunc singulorum,
nunc universorum aut animo assequi queat aut oratione
complecti? Propemodum saeculi res in unum illum diem
pro! fortuna cumulavit. Alii qua brevissimum patebat 11
iter, alii devios saltus et ignotas sequentibus calles pete-
bant. Eques pedesque confusi sine duce, armatis inermes,
integris debiles implicabantur. Deinde, misericordia in 12
metum versa, qui sequi non poterant, inter mutuos gemi-
tus deserebantur. Sitis praecipue fatigatos et saucios per-
urebat, passimque omnibus rivis prostraverant corpora,
praeterfluentem aquam hianti ore captantes. Quam quum 13
avide turbidam hausissent, tendebantur extemplo praecor-
dia, premente limo: resolutisque et torpentibus membris,
quum supervenisset hostis, novis vulneribus excitabantur.
Quidam, occupatis proximis rivis, deverterant longius, ut, 14
quicquid occulti humoris usquam manaret, exciperent,
nec ulla adeo avia et sicca lacuna erat, ut vestigantium
sitim falleret. E proximis vero itineri vicis ululatus senum 15

feminarumque exaudiebantur, barbaro ritu Darēum adhuc
regem clamantium.
16 (62) Alexander, ut supra dictum est, inhibito suorum
impetu, ad Lycum amnem pervenerat, ubi ingens multi-
tudo fugientium oneraverat pontem: et plerique, quum
hostis urgeret, in flumen se praecipitaverant gravesque
armis et proelio ac fuga defatigati gurgitibus hauriebantur.
17 tur. Iamque non pons modo fugientes, sed ne amnis qui-
dem capiebat agmina sua improvide subinde cumulantes:
quippe ubi intravit animos pavor, id solum metuunt, quod
18 primum formidare coeperunt. Alexander, instantibus suis,
impune abeuntem hostem permitteret sequi, hebetia esse
tela et manus fatigatas tantoque cursu corpora exhausta
19 et praeceps in noctem diei tempus causatus est. Revera
de laevo cornu, quod adhuc in acie stare credebat, solli-
citus reverti ad ferendam opem suis statuit. Iamque signa
converterat, quum equites a Parmeniōne missi illius quo-
20 que partis victoriam nuntiant. Sed nullum eo die maius
periculum adiit, quam dum copias reducit in castra. Pauci
eum et incompositi sequebantur, ovantes victoria: — quippe
omnes hostes aut in fugam effusos aut in acie cecidisse
21 credebant: — quum repente ex adverso apparuit agmen
equitum, qui primo inhibuere cursum, deinde, Macedŏnum
22 paucitate conspecta, turmas in obvios concitaverunt. Ante
signa rex ibat, dissimulato magis periculo, quam spreto.
23 Nec defuit ei perpetua in dubiis rebus felicitas: namque
praefectum equitatus avidum certaminis et ob id ipsum
incautius in se ruentem hasta transfixit: quo ex equo
24 lapso proximum ac dein plures eodem telo confodit. In-
vasere turbatos amici quoque: nec Persae inulti cadebant:
quippe non universae acies, quam hae tumultuariae manus,
25 vehementius iniere certamen. Tandem barbari, quum
obscura luce tutior fuga videretur esse, quam pugna, dis-
persis agminibus abiere. Rex extraordinario periculo de-
functus incolumes suos reduxit in castra.
26 (63) Cecidere Persarum, quorum numerum victores
finire potuerunt, milia XL: Macedŏnum minus quam CCC
27 desiderati sunt. Ceterum hanc victoriam rex maiore ex parte

virtuti quam fortunae suae debuit: animo, non, ut antea, loco
vicit. Nam et aciem peritissime instruxit et promptissime 28
ipse pugnavit et magno consilio iacturam sarcinarum im-
pedimentorumque contempsit, quum in ipsa acie summae
rei videret esse discrimen: dubioque adhuc pugnae eventu
pro victore se gessit: perculsos deinde hostium fudit, fu- 29
gientes, quod in illo ardore animi vix credi potest, pru-
dentius quam avidius persecutus est. Nam si, parte exer- 30
citus adhuc in acie stante, instare cedentibus perseveras-
set, aut culpa sua victus esset, aut aliena virtute vicisset.
Iam si multitudinem equitum occurrentium extimuisset,
victori aut foede fugiendum aut miserabiliter cadendum
fuit. Ne duces quidem copiarum sua laude fraudandi sunt: 31
quippe vulnera, quae quisque excepit, indicia virtutis sunt.
Hephaestiōnis brachium hasta ictum est: Perdicca et Coe- 32
nos et Menĭdas sagittis prope occisi. Et si vere aestimare 33
Macedŏnas, qui tunc erant, volumus, fatebimur, et regem
talibus ministris et illos tanto rege fuisse dignissimos.

LIBER V.

ARGUMENTUM.

I. Dareo Mediae fines ingresso, Arbelis potitur Alexander et Babylone, cuius situs, amplitudo, corrupti mores describuntur. II. Militibus praemia proponit, ut iis otium excuteret. Susa urbem ac regum Persarum thesauros recipit, Sisygambim solatur. III. Uxiorum regione superata, Madatem praefectum ac deditos et captivos tum libertate, tum immunitate donat Persidemque intrare cogitans ab Ariobarzane recedere cogitur. IV. Captivo quodam iter paucis cognitum aperiente, Persarum exercitum, ipso Ariobarzane occiso, delet. V. Ad Persepolim properans captivorum Graecorum IV milia liberat. VI. Opulentissima urbe Persepoli direpta, interiorem Persidis regionem petit ac Mardorum domat gentem. VII. Alexander in convivio a Thaide impulsus Persarum regiam incendit, deinde persequi Dareum statuit. VIII. Darei suos ad pugnam hortantis oratio. IX. Variae principum sententiae ac tumultus ob Nabarzanis, qui cum Besso proditionis societatem inierat, consilium. X. Bessi et Narbazanis de Dareo prodendo aut occidendo nefaria deliberatio, quam nimis

artibus occultant. XI. Insidiae proditorum Dareo aperiuntur. Is tamen praesens Graecorum respuit auxilium, paratus perire, si salvum esse sui nollent milites. XII. Bessus Dareum fictis verbis et lacrimis delusum comprehendit aureisque vinctum compedibus in sordido vehiculo ad Alexandrum deducere parat. XIII. Alexander, audito Darei periculo, ad Persarum exercitum contendit. Bessus autem cum reliquis parricidis arma vultumque victoris metuens Dareum multis confossum vulneribus relinquit fugaque sibi consulit. Darei corpus repertum Alexander lacrimis prosequitur et ad Sisygambim sepeliendum mittit.

CAP. I.

1 (1 ed. Zumpt.) Quae interim ductu imperioque Alexandri vel in Graecia vel in Illyriis ac Thracia gesta sunt, si suis quaeque temporibus reddere voluero, interrumpen-
2 dae sunt res Asiae, quas utique ad fugam mortemque Darēi universas in conspectum dari et, sicut inter se cohaerent, ita opere ipso coniungi haud paulo aptius videri potest. Igitur ante, quae proelio apud Arbēla coniuncta sunt, ordiar dicere.

3 Darēus media fere nocte Arbēla pervenerat, eodemque magnae partis amicorum eius ac militum fugam fortuna
4 compulerat. Quibus convocatis exponit, haud dubitare se, quin Alexander celeberrimas urbes agrosque omni copia rerum abundantes petiturus esset: praedam opimam pa-
5 ratamque ipsum et milites eius spectare. Id suis rebus tali in statu saluti fore: quippe se deserta cum expedita manu petiturum. Ultima regni sui adhuc intacta esse: inde bello
6 vires haud aegre reparaturum. Occuparet sane gazam avidissima gens et ex longa fame satiaret se auro, mox futura praedae sibi: usu didicisse, pretiosam supellectilem pellicesque et spadonum agmina nihil aliud fuisse, quam onera et impedimenta: eadem trahentem Alexandrum, qui-
7 bus rebus antea vicisset, inferiorem fore. Plena omnibus desperationis videbatur oratio, quippe Babyloniam, urbem opulentissimam, dedi cernentibus: iam Susa, iam cetera ornamenta regni causamque belli victorem occupaturum.
8 At ille docere pergit, non speciosa dictu, sed usu necessaria in rebus adversis sequenda esse: ferro geri bella,

non auro, viris, non urbium tectis: omnia sequi armatos:
sic maiores suos perculsos in principio rerum celeriter
pristinam reparasse fortunam. Igitur, sive confirmatis 9
eorum animis, sive imperium magis quam consilium se-
quentibus, Mediae fines ingressus est.

(2) Paulo post Alexandro Arbēla traduntur, regia su- 10
pellectile ditique gaza repleta: quattuor milia talentûm
fuere, praeterea pretiosae vestes, totius, ut supra dictum
est, exercitus opibus in illam sedem congestis. Ingruen- 11
tibus deinde morbis, quos odor cadaverum totis iacen-
tium campis vulgaverat, maturius castra movit. Eunti-
bus a parte laeva Arabia, odorum fertilitate nobilis regio,
campestre iter est. Inter Tigrin et Euphrāten iacentia tam 12
uberi et pingui solo sunt, ut a pastu repelli pecora dican-
tur, ne satietas perimat. Causa fertilitatis est humor, qui
ex utroque amne manat, toto fere solo propter venas aqua-
rum resudante. Ipsi amnes ex Armeniae montibus pro- 13
fluunt ac magno deinde aquarum divortio iter, quod coe-
perunt, percurrunt: duo milia et quingenta stadia emensi
sunt, qui amplissimum intervallum circa Armeniae montes
notaverunt. Iidem quum Mediae et Gordyaeorum terram 14
secare coeperunt, paulatim in artius coëunt et, quo longius
manant, hoc angustius inter se spatium terrae relinquunt.
Vicini maxime sunt in campis, quos incolae Mesopotamiam 15
appellant: mediam namque ab utroque latere concludunt.
Iidem per Babyloniorum fines in rubrum mare irrumpunt.
Alexander quartis castris ad Mennin urbem pervenit. Ca- 16
verna ibi est, ex qua fons ingentem bituminis vim effun-
dit, adeo ut satis constet, Babylonios muros ingentis
operis huius fontis bitumine interlitos esse.

(3) Ceterum Babyloniam procedenti Alexandro Ma- 17
zaeus, qui ex acie in eam urbem confugerat, cum adultis
liberis supplex occurrit, urbem seque dedens. Gratus ad-
ventus eius fuit regi: quippe magni operis obsidio futura
erat tam munitae urbis. Ad hoc vir illustris et manu 18
promptus famaque etiam proximo proelio celebris et ce-
teros ad deditionem sui incitaturus exemplo videbatur.
Igitur hunc quidem benigne cum liberis excipit: ceterum 19

quadrato agmine, quod ipse ducebat, velut in aciem irent,
ingredi suos iubet. Magna pars Babyloniorum constiterat
in muris, avida cognoscendi novum regem: plures obviam
20 egressi sunt. Inter quos Bagophănes, arcis et regiae pe-
cuniae custos, ne studio a Mazaeo vinceretur, totum iter
floribus coronisque constraverat, argenteis altaribus utro-
que latere dispositis, quae non ture modo, sed omnibus
21 odoribus cumulaverat. Dona eum sequebantur greges pe-
corum equorumque: leones quoque et pardales caveis
22 praeferebantur. Magi deinde suo more carmen canentes,
post hos Chaldaei Babyloniorumque non vates modo, sed
etiam artifices cum fidibus sui generis ibant: laudes hi
regum canere soliti, Chaldaei siderum motus et statas vi-
23 ces temporum ostendere. Equites deinde Babylonii, suo
equorumque cultu ad luxuriam magis quam ad magnifi-
centiam exacto, ultimi ibant. Rex armatis stipatus oppi-
danorum turbam post ultimos pedites ire iussit: ipse cum
curru urbem ac deinde regiam intravit. Postero die supel-
lectilem Darēi et omnem pecuniam recognovit.
24 (4) Ceterum ipsius urbis pulchritudo ac vetustas non
regis modo, sed etiam omnium oculos in semet haud im-
merito convertit. Semirămis eam condiderat, non, ut ple-
25 rique credidere, Belus, cuius regia ostenditur. Murus in-
structus laterculo coctili, bitumine interlitus, spatium XXX
et duorum pedum [in] latitudinem amplectitur: quadrigae
26 inter se occurrentes sine periculo commeare dicuntur. Al-
titudo muri L cubitorum eminet spatio: turres denis pedi-
bus quam murus altiores sunt. Totius operis ambitus
CCCLXV stadia complectitur: singulorum stadiorum stru-
cturam singulis diebus perfectam esse memoriae proditum
est. Aedificia non sunt admota muris, sed fere spatium
27 iugeri unius absunt. Ac ne totam quidem urbem tectis occu-
paverunt: per LXXX stadia habitatur, nec omnia continua
sunt, credo, quia tutius visum est, pluribus locis spargi.
Cetera serunt coluntque, ut, si externa vis ingruat, obses-
28 sis alimenta ex ipsius urbis solo subministrentur. Euphrā-
tes interfluit magnaeque molis crepidinibus coercetur. Sed
omnium operum magnitudinem circumveniunt cavernae

ingentes, in altitudinem pressae ad accipiendum impetum
fluminis, quod, ubi appositae crepidinis fastigium exces-
sit, urbis tecta corriperet, nisi essent specus lacusque, qui
exciperent. Coctili laterculo structi sunt: totum opus bi- 29
tumine adstringitur. Pons lapideus flumini impositus iun-
git urbem. Hic quoque inter mirabilia orientis opera nu-
meratus est: quippe Euphrātes altum limum vehit, quo
penitus ad fundamenta iacienda egesto vix sustinendo operi
firmum reperiunt solum: arenae autem subinde cumulatae 30
et saxis, quîs pons sustinetur, annexae morantur amnem,
qui retentus acrius, quam si libero cursu mearet, illiditur.
(5) Arcem quoque ambitu XX stadia complexam habent. 31
XXX pedes in terram turrium fundamenta demissa sunt, ad
LXXX summum munimenti fastigium pervenit. Super arcem, 32
vulgatum Graecorum fabulis miraculum, pensiles horti sunt,
summam murorum altitudinem aequantes multarumque ar-
borum umbra et proceritate amoeni. Saxo pilae, quae to- 33
tum onus sustinent, instructae sunt: super pilas lapide
quadrato solum stratum est, patiens terrae, quam altam
iniiciunt, et humoris, quo rigant terras: adeoque validas
arbores sustinent moles, ut stipites earum VIII cubitorum
spatium crassitudine aequent, in L pedum altitudinem
emineant, frugiferaeque sint, ut si terra sua alerentur. Et 34
quum vetustas non opera solum manu facta, sed etiam
ipsam naturam paulatim exedendo perimat, haec moles,
quae tot arborum radicibus premitur tantique nemoris
pondere onerata est, inviolata durat: quippe XX [pedes]
lati parietes sustinent, undecim pedum intervallo distan-
tes, ut procul visentibus silvae montibus suis imminere
videantur. Syriae regem Babylōne regnantem hoc opus 35
esse molitum memoriae proditum est, amore coniugis vi-
ctum, quae desiderio nemorum silvarumque in campestri-
bus locis virum compulit amoenitatem naturae genere hu-
ius operis imitari.

(6) Diutius in hac urbe quam usquam constitit rex: 36
nec alius locus disciplinae militari magis nocuit. Nihil ur-
bis eius corruptius moribus, nihil ad irritandas illiciendas-
que immodicas cupiditates instructius. Liberos coniuges- 37

que cum hospitibus stupro coire, modo pretium flagitii
detur, parentes maritique patiuntur. Convivales ludi tota
Perside regibus purpuratisque cordi sunt: Babylonii ma-
xime in vinum et quae ebrietatem sequuntur effusi sunt.
38 Feminarum convivia ineuntium in principio modestus est
habitus: dein summa quaeque amicula exuunt paulatim-
que pudorem profanant: ad ultimum (honos auribus habitus
sit) ima corporum velamenta proiiciunt. Nec meretricum
hoc dedecus est, sed matronarum virginumque, apud quas
39 comitas habetur vulgati corporis vilitas. Inter haec flagitia
exercitus ille domitor Asiae per XXXIV dies saginatus ad
ea, quae sequebantur, discrimina haud dubie debilior fu-
turus fuit, si hostem habuisset.

Ceterum, quo minus damnum sentiret, identidem in-
40 cremento renovabatur. Namque Amyntas Androměni ab
Antipătro Macedŏnum peditum sex milia adduxit, D prae-
41 terea eiusdem generis equites: cum his DC Thracas, ad-
iunctis peditibus suae gentis III milibus quingentis: et ex
Peloponnēso mercenarius miles ad IV milia advenerat cum
42 CCCLXXX equitibus. Idem Amyntas adduxerat L princi-
pum Macedoniae liberos adultos ad custodiam corpo-
ris: quippe inter epulas hi sunt regis ministri, iidemque
equos ineuntibus proelium admovent venantesque comi-
tantur et vigiliarum vices ante cubiculi fores servant: ma-
gnorumque praefectorum et ducum haec incrementa sunt
et rudimenta.

43 Igitur rex, arci Babyloniae Agathōne praesidere iusso
cum DCC Macedŏnum trecentisque mercede conductis,
praetores, qui regioni Babyloniae ac Ciliciae praeessent,
Menētem et Apollodōrum relinquit. Duo milia his mili-
tum cum mille talentis data: utrique praeceptum, ut in
44 supplementum milites legerent. Mazaeum transfugam sa-
trapea Babyloniae donat, Bagophănem, qui arcem tradi-
derat, se sequi iussit: Armenia Mithrēni, Sardium proditori,
45 data est. Ex pecunia deinde Babyloniae tradita Ma-
cedŏnum equitibus sexceni denarii tributi: peregrinus
eques quingenos accepit, ducenos pedes, trium stipendium
mensium.

CAP. II.

(7) His ita compositis, in regionem, quae Satrapēne 1
vocatur, pervenit. Fertilis terra, copia rerum et omni com-
meatu abundans. Itaque diutius ibi substitit ac, ne desi- 2
des otio demitterent animos, iudices dedit praemiaque
proposuit de virtute militari certantibus. Novem, qui for- 3
tissimi iudicati essent, singulis militum milibus praefuturi
erant (chiliarchas vocabant), tunc primum in hunc nume-
rum copiis distributis: namque antea quingenariae cohortes
fuerant nec fortitudinis praemia cesserant. Ingens mili- 4
tum turba convenerat, egregio interfutura certamini, testis
eadem cuiusque factorum et de iudicibus latura senten-
tiam: quippe verone an falso honos cuique haberetur,
ignorari non poterat. Primus omnium virtutis causa dona- 5
tus est Atharrĭas senior, qui omissum apud Halicarnasson
a iunioribus proelium unus maxime accenderat: proximus
ei Antigĕnes visus est: tertium locum Philōtas Augaeus
obtinuit: quartus Amyntae datus: post hos Antigŏnus et ab
eo Lyncestes Amyntas fuit: septimum locum Theodŏtus,
ultimum obtinuit Hellanīcus. In disciplina quoque militaris 6
rei a maioribus [tradita] pleraque summa utilitate mutavit.
Nam quum ante equites in suam quisque gentem describe-
rentur seorsus a ceteris, exempto nationum discrimine,
praefectis, non utique suarum gentium, sed delectis, attri-
buit. Tuba, quum castra movere vellet, signum dabat, cu- 7
ius sonus plerumque, tumultuantium fremitu exoriente,
haud satis exaudiebatur: ergo perticam, quae undique
conspici posset, supra praetorium statuit, ex qua signum
eminebat, pariter omnibus conspicuum: observabatur ignis
noctu, fumus interdiu.

(8) Iamque Susa ei aditura Abulītes, regionis eius 8
praefectus, sive Darēi iussu, ut Alexandrum praeda reti-
neret, sive sua sponte filium obviam misit, traditurum se
urbem promittens. Benigne iuvenem excepit rex et eodem 9
duce ad Choaspen amnem pervenit, delicatam, ut fama est,
vehentem aquam. Hic Abulītes cum donis regalis opulen- 10
tiae occurrit. Dromades cameli inter dona erant, velocita-

tis eximiae, XII elephanti a Darēo ex India acciti, iam non
terror, ut speraverat, Macedŏnum, sed auxilium, opes victi
11 ad victorem transferente fortuna. Ut vero urbem intravit,
incredibilem ex thesauris summam pecuniae egessit, L
milia talentûm argenti non signati forma, sed rudi pon-
12 dere. Multi reges tantas opes longa aetate cumulaverant
liberis posterisque, ut arbitrabantur, quas una hora in
13 externi regis manus intulit. Consedit deinde in regia sella
multo excelsiore, quam pro habitu corporis. Itaque quum
pedes imum gradum non contingerent, unus ex regiis
14 pueris mensam subdidit pedibus. Et quum spadonem,
qui Darēi fuerat, ingĕmiscentem conspexisset rex, causam
maestitiae requisivit. Ille indicat, Darēum vesci in ea so-
litum seque sacram eius mensam ad ludibrium reciden-
15 tem sine lacrimis conspicere non posse. Subiit ergo regem
verecundia violandi hospitales deos, iamque subduci iu-
bebat, quum Philōtas: *Minime vero haec feceris, rex, sed
omen quoque accipe, mensam, ex qua libavit hostis epulas,
tuis pedibus esse subiectam.*

16 (9) Rex Persĭdis finem aditurus Susa urbem Archelāo
et praesidium III milium tradidit: Xenophĭlo arcis cura
mandata est, Macedŏnum aetate gravibus praesidere arcis
17 custodiae iussis: thesaurorum Callicrăti tutela permissa:
satrapea regionis Susiānae restituta Abulītae. Matrem
18 quoque Darēi et liberos in eadem urbe deponit. Ac forte
Macedonicas vestes multamque purpuram dono ex Mace-
donia sibi missam cum his, quae confecerant, tradi Sisy-
gambi iubet: — omni namque honore eam et filii quoque
19 pietate prosequebatur: — admonerique iussit, ut, si cordi
quoque vestis esset, conficere eam neptes suas assueface-
ret: dono se, quae docerent, dare. Ad hanc vocem lacri-
mae obortae prodidere animum aspernantis id munus:
quippe non aliud magis in contumeliam Persarum feminae
20 accipiunt, quam admovere lanae manus. Nuntiant, qui
dona tulerant, tristem esse Sisygambim, dignaque res et
excusatione et solatio visa. Ipse ergo pervenit ad eam et,
Mater, inquit, *hanc vestem, qua indutus sum, sororum non
donum solum, sed etiam opus vides: nostri decepere me mo-*

res. Cave, obsecro, in contumeliam acceperis ignorationem 21
meam. Quae tui moris esse cognovi, ut spero, abunde servata
sunt. Scio, apud vos filio in conspectu matris nefas esse con- 22
sidere, nisi quum illa permisit: quotiescunque ad te veni, do-
nec, ut considerem, annueres, restiti. Procumbens venerari
me saepe voluisti: inhibui. Dulcissimae matri Olympiădi
nomen debitum tibi reddo.

CAP. III.

(10) Mitigato animo eius, rex quartis castris pervenit 1
ad Tigrim fluvium: Pasitĭgrim incolae vocant. Oritur in
montibus Uxiorum et per L stadia silvestribus ripis prae-
ceps inter saxa devolvitur. Accipiunt deinde eum campi, 2
quos clementiore alveo praeterit, iam navium patiens. DC
sunt stadia mollioris soli, per quod leni tractu aquarum
Persico mari se insinuat. Amne superato, cum IX milibus 3
peditum et Agriānis sagittariisque [et] Graecorum merce-
nariorum tribus milibus, additis Thracum [mille], in regio-
nem Uxiorum pervenit. Finitima Susis est et in primam
Persĭdem excurrit, artum inter se et Susiānos aditum re-
linquens. Madātes erat regionis praefectus, haud sane 4
temporum homo: quippe ultima pro fide experiri decreve-
rat. Sed periti locorum Alexandrum docent, occultum iter 5
esse per calles et aversum ab urbe: si paucos misisset le-
viter armatos, super capita hostium evasuros. Quum 6
consilium placuisset, iidem itinerum fuerunt duces. M et
D mercede conducti et Agriāni fere mille Taurōni prae-
fecto dati ac post solis occasum iter ingredi iussi. Ipse, 7
tertia vigilia castris motis, circa lucis ortum superat an-
gustias caesaque materia cratibus et pluteis faciundis, ut,
qui turres admoverent, extra teli iactum essent, urbem
obsidere coepit. Praerupta erant omnia, saxis et cotibus 8
impedita. Multis ergo vulneribus depulsi, ut quibus non
cum hoste solum, sed etiam cum loco dimicandum esset,
subibant tamen, quia rex inter primos constiterat, inter- 9
rogans, tot urbium victores an erubescerent haerere in
obsidione castelli exigui et ignobilis, simul admonens,
iam * *.

inter haec eminus petebatur: quem testudine obiecta mi-
lites, [ubi], ut inde cederet, perpellere nequierant, tue-
bantur.
10 (11) Tandem Tauron super arcem urbis se cum suo
agmine ostendit: ad cuius conspectum et hostium animi
11 labare et Macedŏnes acrius proelium inire coeperunt. An-
ceps oppidanos malum urgebat, nec sisti vis hostium po-
terat. Paucis ad moriendum, pluribus ad fugam animus
fuit, magna pars in arcem concessit. Inde XXX oratoribus
missis ad deprecandum, triste responsum a rege redditur,
12 non esse veniae locum. Itaque suppliciorum quoque metu
perculsi ad Sisygambim, Darēi matrem, occulto itinere
ignotoque hostibus mittunt, qui peterent, ut ipsa regem
mitigaret, haud ignari, parentis eam loco diligi colique.
Et Madātes sororis eius filiam secum matrimonio iunxerat,
13 Darēum propinqua cognatione contingens. Diu Sisygam-
bis supplicum precibus repugnavit, abnuens, deprecatio-
nem pro illis convenire fortunae, in qua esset: adiecitque,
metuere sese, ne victoris indulgentiam fatigaret, saepius-
14 que cogitare, captivam esse se, quam reginam fuisse. Ad
ultimum victa litteris Alexandrum ita deprecata est, ut id
ipsum excusaret, quod deprecaretur: petere se, ut illis
quoque, si minus, sibi ignosceret: pro necessario ac pro-
pinquo suo, iam non hoste, sed supplice, tantum vitam
15 precari. Moderationem clementiamque regis, quae tunc
fuit, vel una haec res possit ostendere: non Madāti modo
ignovit, sed omnes et deditos et captivos libertate atque
immunitate donavit, urbem reliquit intactam, agros sine
tributo colere permisit. A victore Darēo plura mater non
impetrasset.
16 (12) Uxiorum dein gentem subactam Susianorum sa-
trapae contribuit: divisisque cum Parmeniōne copiis illum
campestri itinere procedere iubet, ipse cum expedito ag-
mine iugum montium cepit, quorum perpetuum dorsum
17 in Persĭdem excurrit. Omni hac regione vastata, tertio die
Persĭdem, quinto angustias, quas illi Susĭdas pylas vocant,
intrat. Ariobarzānes has cum XXV milibus peditum oc-
cupaverat rupes abscissas et undique praeruptas, in qua-

rum cacuminibus extra teli iactum barbari stabant, de in-
dustria quieti et paventibus similes, donec in artissimas
fauces penetraret agmen. Quod ubi contemptu sui pergere 18
vident, tum vero ingentis magnitudinis saxa per montium
prona devolvunt, quae incussa saepius subiacentibus pe-
tris maiore vi incidebant nec singulos modo, sed agmina
proterebant. Fundis quoque excussi lapides et sagittae 19
undique ingerebantur. Nec id miserrimum fortibus viris
erat, sed quod inulti, quod ferarum ritu, velut in fovea de-
prehensi, caederentur. Ira igitur in rabiem versa, eminen- 20
tia saxa complexi, ut ad hostem pervenirent, alius alium
levantes conabantur ascendere. Ea ipsa multorum simul
manibus correpta et convulsa in eos, qui commoverant,
recidebant. Nec stare ergo poterant nec niti, ne testudine 21
quidem protegi, quum tantae molis onera propellerent bar-
bari. Regem non dolor modo, sed etiam pudor temere in
illas angustias ciecti exercitus angebat. Invictus ante eam 22
diem fuerat, nihil frustra ausus: impune Ciliciae fauces
intraverat, mare quoque novum in Pamphyliam iter ape-
ruerat: tunc haesitabat deprehensa felicitas, nec aliud re-
medium erat, quam reverti, qua venerat. Itaque signo re- 23
ceptui dato, densatis ordinibus scutisque super capita
consertis, retro evadere ex angustiis iubet. XXX fuere
stadia, quae remensi sunt.

CAP. IV.

(13) Tum castris undique aperto loco positis, non con- 1
sultare modo, quid agendum esset, sed vates quoque ad-
hibere coepit a superstitione animi. Sed quid tum praedi- 2
cere Aristander, cui plurimum credebat ex vatibus, poterat?
Itaque damnatis intempestivis sacrificiis, peritos locorum
convocari iubet. Per Mediam iter ostendebant tutum aper-
tumque: sed rex deserere milites insepultos erubescebat, 3
ita tradito more, ut vix ullum militiae tam sollemne esset
munus, quam humandi suos. Captivos ergo, quos nuper 4
exceperat, vocari iubet: inter quos erat quidam Graecae
Persicaeque linguae peritus, qui frustra eum in Persĭdem
montium dorso exercitum ducere affirmat: silvestres esse

calles, vix singulis pervios: omnia contegi frondibus im-
5 plexosque arborum ramos silvas committere. Namque Per-
sis ab altero latere perpetuis montium iugis clauditur: quod
in longitudinem MDC, in latitudinem CLXX stadia procurrit.
Hoc dorsum a Caucăso monte ad rubrum mare pertinet:
quaque defecit mons, aliud munimentum, fretum, obiectum
6 est. Planities deinde sub radicibus montium spatiosa pro-
cumbit, fertilis terra multisque vicis atque urbibus fre-
7 quens. Araxes amnis per hos campos multorum aquas
torrentium evolvit in Medum: Medus ad mare ad meridiem
versus — minor amnis eo, quem accepit — evehitur,
gignendaeque herbae non alius est aptior, quicquid alluit,
8 floribus vestiens. Platani quoque et populi contegunt ri-
pas, ita ut procul visentibus continuata videantur monti-
bus nemora riparum. Quippe obumbratus amnis presso in
solum alveo dilabitur, imminentque colles, ipsi quoque
9 frondibus laeti, radices eorum humore subeunte. Regio
non alia tota Asia salubrior habetur: temperat coelum
hinc perpetuum iugum opacum et umbrosum, quod aestus
levat, illinc mare adiunctum, quod modico tepore terras
fovet.
10 (14) His captivus expositis interrogatus a rege, au-
ditune an oculis comperta haberet, quae diceret, pastorem
se fuisse et omnes eas calles percurrisse respondit: bis
11 captum, semel a Persis in Lycia, iterum ab ipso. Subit
animum regis memoria oraculo editae sortis: quippe con-
sulenti responsum erat, ducem in Persĭdem ferentis viae
12 Lycium civem fore. Igitur promissis, quanta et praesens
necessitas exigebat et ipsius fortuna capiebat, oneratum
armari iubet Macedŏnum more et, quod bene verteret,
monstrare iter: quamvis arduum et praeceps, evasurum
se esse cum paucis, nisi forte crederet, quo ipse pecoris
causa isset, Alexandrum pro gloria et perpetua laude ire
13 non posse. Etiam atque etiam docere captivus, quam dif-
ficile iter esset, maxime armatis. Tum rex, *Praedem*, in-
quit, *me accipe, neminem eorum, qui sequuntur, recusaturum*
14 *ire, qua duces.* Cratĕro igitur ad custodiam castrorum re-
licto cum peditibus, quis assueverat, et iis copiis, quas

Meleāger ducebat, et sagittariis equitibus M praecipit, ut,
castrorum specie manente, plures de industria ignes fieri
imperet, quo magis barbari credant, ipsum regem in ca-
stris esse. Ceterum, si forte Ariobarzānes cognovisset, 15
per callium anfractus intrare, et ad occupandum iter suum
partem copiarum tentasset opponere, Cratĕrus eum, illato
terrore, retineret, ad propius periculum conversurum ag-
men: sin autem ipse hostem fefellisset et saltum occupas- 16
set, quum trepidantium barbarorum tumultum exaudisset
[et] persequentium regem, id ipsum iter, quo pridie pulsi
fuerant, ne dubitaret ingredi: quippe vacuum fore, hosti-
bus in semet aversis.

(15) Ipse tertia vigilia, silenti agmine ac ne tuba qui- 17
dem dato signo, pergit ad demonstratum iter callium. Tri-
dui alimenta portare militem iusserat, leviter armatum.
Sed praeter invias rupes ac praerupta saxa, vestigium sub- 18
inde fallentia, nix cumulata vento ingredientes fatigabat:
quippe, velut in foveas delati, hauriebantur et, quum a com-
militonibus allevarentur, trahebant magis adiuvantes, quam
sequebantur. Nox quoque et ignota regio ac dux, incer- 19
tum, an satis fidus, multiplicabant metum: si custodes fe-
fellisset, quasi feras bestias ipsos posse deprehendi: ex
unius captivi vel fide vel anima pendere et regis salutem
et suam. Tandem venere in iugum. A dextra iter ad ipsum 20
Ariobarzānen erat: hic Philōtam et Coenon cum Amynta
et Polyperconte, expeditam habentes manum, relinquit,
monitos, quia et eques pediti erat mixtus, ut, quum pin-
guissimum esset solum et pabuli fertile, sensim procede-
rent: duces erant itineris de captivis dati. Ipse cum armi- 21
geris et ala, quam agema appellabant, ardua semita, sed
longius a stationibus hostium remota, multa cum vexa-
tione processit. Medius erat dies, et fatigatis necessa- 22
ria quies: quippe tantundem itineris supererat, quantum
emensi erant, sed minus praecipitis atque ardui. Itaque 23
refectis cibo somnoque militibus, secunda vigilia surgit.
Et cetera quidem haud aegre praeterit: ceterum, qua se
montium iugum paulatim ad planiora demittit, ingens vo-
rago, concursu cavata torrentium, iter ruperat. Ad hoc 24

arborum rami alius alio implicati et cohaerentes ut perpe-
tuam obiecerant sepem. Desperatio igitur ingens, adeo ut
25 vix lacrimis abstinerent, incesserat. Praecipue obscuritas
terrori erat: nam etiamsi qua sidera internitebant, conti-
nenti fronde tectae arbores conspicere prohibebant. Ne
aurium quidem usus supererat, silvas quatiente vento,
qui concurrentibus ramis maiorem, quam pro flatu, sonum
26 edebat. Tandem expectata lux omnia, quae terribiliora
nox fecerat, minuit: circumiri brevi spatio poterat eluvies,
et sibi quisque dux itineris coeperat fieri.
27 (16) Evadunt ergo in editum verticem: ex quo ho-
stium statione conspecta strenue armati a tergo se osten-
dunt nihil tale metuentibus: quorum pauci, qui congredi
28 ausi erant, caesi sunt. Itaque hinc morientium gemitus,
hinc ad suos recurrentium miserabilis facies integros quo-
que, antequam discrimen experirentur, in fugam avertit.
29 Fremitu deinde in castra, quîs Cratĕrus praesidebat, illato,
ad occupandas angustias, in quibus pridie haeserant, mi-
30 les educitur. Simul et Philōtas cum Polyperconte Amyn-
taque et Coeno diversum iter ingredi iussus alium terro
31 rem intulit barbaris. Undique ergo Macedŏnum armis ful-
gentibus, ancipiti malo oppressi memorabile tamen proe-
lium edunt. Ut opinor, ignaviam quoque necessitas acuit,
32 et saepe desperatio spei causa est. Nudi complectebantur
armatos et ingenti corporum mole secum ad terram de-
33 trahentes ipsorum telis plerosque fodiebant. Ariobarzānes
tamen XL ferme equitibus et quinque milibus peditum
stipatus per mediam aciem Macedŏnum cum multo suo-
rum atque hostium sanguine erupit, Persepŏlim urbem,
34 caput regionis, occupare festinans. Sed a custodibus ur-
bis exclusus, consecutis strenue hostibus, cum omnibus
fugae comitibus, renovato proelio, cecidit. Cratĕrus quo-
que, raptim agmine acto, supervenit.

CAP. V.

1 (17) Rex eodem loco, quo hostium copias fuderat,
castra communit. Quamquam enim undique fugati hostes
victoriam concesserant, tamen praealtae praecipitesque

fossae, pluribus locis obiectae, abruperant iter, sensim-
que et caute progrediendum erat, iam non hostium, sed
locorum fraude suspecta. Procedenti ei litterae redduntur 2
a Tiridāte, custode pecuniae regiae, indicantes, eos, qui in
urbe essent, audito eius adventu, diripere velle thesau-
ros dimissos: properaret occupare: expeditum iter esse,
quamquam Araxes amnis interfluat. Nullam virtutem regis 3
istius magis quam celeritatem laudaverim. Relictis pe-
destribus copiis, tota nocte cum equitibus itineris tanto
spatio fatigatis ad Araxen prima luce pervenit. Vici erant 4
in propinquo: quibus dirutis pontem ex materia eorum,
subditis saxis, strenue induxit.

Iamque haud procul urbe erant, quum miserabile ag- 5
men, inter pauca fortunae exempla memorandum, regi oc-
currit. Captivi erant Graeci, ad quattuor milia fere, quos
Persae vario suppliciorum modo affecerant: alios pedibus, 6
quosdam manibus auribusque amputatis inustisque barba-
rarum litterarum notis in longum sui ludibrium reservave-
rant: et quum se quoque alienae ditionis esse cernerent,
volentes regi occurrere non prohibuerant. Invisitata si- 7
mulacra, non homines videbantur, nec quicquam in illis
praeter vocem poterat agnosci. Plures igitur lacrimas
commovere, quam profuderant ipsi: quippe in tam multi-
plici variaque fortuna singulorum intuentibus similes qui-
dem, sed tamen dispares poenas, quis maxime miserabilis
esset, liquere non poterat. Ut vero Iovem illi tandem, Grae- 8
ciae ultorem, aperuisse oculos conclamavere, omnes pari
supplicio affecti sibi videbantur. Rex, abstersis, quas pro-
fuderat, lacrimis, bonum habere animum iubet, visuros
urbes suas coniugesque: et castra inde duo ab urbe stadia
communit.

(18) Graeci excesserant vallo, deliberaturi, quid po- 9
tissimum a rege peterent: quumque aliis sedem in Asia
rogare, aliis reverti domos placeret, Euctēmon Cymaeus
ita locutus ad eos fertur: *Ii, qui modo etiam ad opem pe-* 10
tendam ex tenebris et carcere procedere erubuimus, *ut nunc
est, supplicia nostra*, *quorum nos pudeat magis, an poeniteat,
incertum est*, *ostentare Graeciae velut laetum spectaculum*

11 *cupimus. Atqui optime miserias ferunt, qui abscondunt: nec*
ulla tam familiaris est infelicibus patria, quam solitudo et
status prioris oblivio. Nam qui multum in suorum misericor-
dia ponunt, ignorant, quam celeriter lacrimae inarescant.
12 *Nemo fideliter diligit, quem fastidit: nam et calamitas que-*
rula est et superba felicitas. Ita suam quisque fortunam in
consilio habet, quum de aliena deliberat. Nisi mutuo essemus
miseri, olim alius alii potuissemus esse fastidio: quid mirum
13 *est, fortunatos semper parem quaerere? Obsecro vos, olim*
vita defuncti quaeramus locum, in quo haec semesa membra
obruamus, ubi horribiles cicatrices celet exilium. Grati pror-
sus coniugibus, quas iuvenes duximus, revertemur! Liberi
in flore et aetatis et rerum agnoscent patres ergastuli detri-
14 *menta? Et quota pars nostri tot obire terras potest? Procul*
Europa in ultima orientis relegati, senes, debiles, maiore
membrorum parte multati, tolerabimus scilicet, quae armatos
15 *et victores fatigarunt. Coniuges deinde, quas captis fors et*
necessitas unicum solatium applicuit, parvosque liberos tra-
himus nobiscum, an relinquimus? Cum his venientes nemo
16 *agnoscere volet. Relinquemus ergo extemplo praesentia pi-*
gnora, quum incertum sit, an visuri simus illa, quae petimus?
Inter hos latendum est, qui nos miseros nosse coeperunt. Haec
Euctēmon.

17 (19) Contra Theaetētus Atheniensis orsus est dicere:
Neminem pium habitu corporis suos aestimaturum, utique
saevitia hostis, non natura calamitosos. Dignum esse omni
malo, qui erubesceret fortuito: tristem enim de mortalitate
ferre sententiam et desperare misericordiam, quia ipse
18 alteri denegaturus sit. Deos, quod ipsi nunquam optare
ausi forent, offerre patriam, coniuges, liberos et quicquid
19 homines vel vita aestimant vel morte redimunt. Quin illi
ex hoc carcere erumperent: alium domi esse coeli hau-
stum, alium lucis aspectum: mores, sacra, linguae com-
mercium etiam a barbaris expeti: quae ingenita ipsi omis-
suri sint sua sponte, non ob aliud tam calamitosi, quam
20 quod illis carere coacti essent. Se certe rediturum ad pe-
nates et in patriam tantoque beneficio regis usurum: si
quos contubernii liberorumque, quos servitus coëgisset

agnoscere, amor detineret, relinquerent, quibus nihil patria carius esset.

Pauci huius sententiae fuere: ceteros consuetudo na- 21
turâ potior vicit. Consenserunt, petendum esse a rege, ut
aliquam ipsis attribueret sedem. Centum ad hoc electi 22
sunt: quos Alexander ratus, quod ipse praestare cogitabat, petituros, *Iumenta*, inquit, *assignari*, *quae vos veherent, et singulis vestrum milia denariûm dari iussi. Quum redieritis in Graeciam, praestabo*, *ne quis statum suum, si haec calamitas absit*, *vestro credat esse meliorem.* Illi, obortis 23
lacrimis, terram intuebantur nec aut erigere vultus aut loqui audebant: tandem, rege tristitiae causam exigente, Euctēmon similia iis, quae in consilio dixerat, respondit.
Atque ille non fortunae solum eorum, sed etiam poeniten- 24
tiae misertus terna milia denariûm singulis dari iussit: denae vestes adiectae sunt, et armenta cum pecoribus ac frumento data, ut coli serique attributus iis ager posset.

CAP. VI.

(20) Postero die convocatos duces copiarum docet, 1
nullam infestiorem urbem Graecis esse, quam regiam veterum Persĭdis regum. Hinc illa immensa agmina infusa: hinc Darēum prius, dein Xerxem Europae impium intulisse bellum. Excidio illius parentandum esse maioribus. Iamque barbari, deserto oppido, qua quem- 2
que metus agebat, diffugerant: quum rex phalangem nihil cunctatus inducit. Multas urbes refertas opulentia regia partim expugnaverat, partim in fidem acceperat, sed urbis huius divitiae vicere praeterita. In hanc 3
totius Persĭdis opes congesserant barbari: aurum argentumque cumulatum erat, vestis ingens modus, supellex non ad usum, sed ad ostentationem luxus comparata. Ita- 4
que inter ipsos victores ferro dimicabatur: pro hoste erat, qui pretiosiorem occupaverat praedam: et quum omnia, quae reperiebant, capere non possent, iam res non occupabantur, sed aestimabantur. Lacerabant regias vestes, 5
ad se quisque partem trahentes: dolabris pretiosae artis vasa caedebant: nihil neque intactum erat neque integrum

A. 330 a. Chr. n. mense Ianuario. Ol. 112, 2.

ferebatur: abrupta simulacrorum membra, ut quisque avel-
6 lerat, trahebat. Neque avaritia solum, sed etiam crudelitas
in capta urbe grassata est: auro argentoque onusti vilia
captivorum corpora trucidabant, passimque obvii caede-
7 bantur, quos ante pretium sui miserabiles fecerat. Multi
ergo hostium manus voluntaria morte occupaverunt, pre-
tiosissima vestium induti e muris semetipsos cum coniu-
gibus ac liberis in praeceps iacientes. Quidam ignes (quod
paulo post facturus hostis videbatur) subiecerant aedibus,
8 ut cum suis vivi cremarentur. Tandem suis rex corporibus
et cultu feminarum abstinere iussit. Ingens captivae pe-
9 cuniae modus traditur, prope ut fidem excedat. Ceterum
aut de aliis quoque dubitabimus, aut credemus, in huius
urbis gaza fuisse C et XX milia talentûm: ad quae vehenda
(namque ad usus belli secum portare decreverat) iumenta
10 et camelos a Susis et a Babylōne contrahi iussit. Acces-
sere ad hanc pecuniae summam, captis Persagădis, sex
milia talentûm. Cyrus Persagădum urbem condiderat, quam
Alexandro praefectus eius Gobăres tradidit.
11 (21) Rex arcem Persepŏlis, III milibus Macedŏnum
praesidio relictis, Nicarchĭden tueri iubet: Tiridāti quoque,
qui gazam tradiderat, servatus est honos, quem apud Da-
rēum habuerat: magnaque exercitus parte et impedimentis
ibi relictis Parmeniōna Craterumque praefecit. A. 330
12 Ipse cum mille equitibus peditumque expedita a. Chr. n. vere.
manu interiorem Persĭdis regionem sub ipsum Ver- Ol. 112, 2
giliarum sidus petiit multisque imbribus et prope intole-
rabili tempestate vexatus procedere tamen, quo intende-
13 rat, perseveravit. Ventum erat ad iter perpetuis obsitum
nivibus, quas frigoris vis gelu adstrinxerat, locorumque
squalor et solitudines inviae fatigatum militem terrebant,
humanarum rerum terminos se videre credentem. Omnia
vasta atque sine ullo humani cultus vestigio attoniti intue-
bantur et, antequam lux quoque et coelum ipsos defice-
14 rent, reverti iubebant. Rex castigare territos supersedit:
ceterum ipse equo dèsiluit pedesque per nives et concre-
tam glaciem ingredi coepit. Erubuerunt non sequi pri-
mum amici, deinde copiarum duces, ad ultimum milites:

primusque rex dolabra glaciem perfringens iter sibi fecit:
exemplum regis ceteri imitati sunt. Tandem propemodum 15
invias silvas emensi humani cultus rara vestigia et pas-
sim errantes pecorum greges repperere: et incolae, qui
sparsis tuguriis habitabant, quum se callibus inviis septos
esse credidissent, ut conspexere hostium agmen, interfe-
ctis, qui comitari fugientes non poterant, devios montes
et nivibus obsitos petiverunt. Inde per colloquia captivo- 16
rum paulatim feritate mitigata, tradidere se regi. Nec in
deditos gravius consultum.

Vastatis inde agris Persĭdis vicisque compluribus re- 17
dactis in potestatem, ventum est in Mardorum gentem bel-
licosam et multum a ceteris Persis cultu vitae abhorrentem.
Specus in montibus fodiunt, in quos seque ac coniuges
et liberos condunt: pecorum aut ferarum carne vescuntur.
Ne feminis quidem pro naturae habitu molliora ingenia 18
sunt: comae prominent hirtae, vestis super genua est,
funda vinciunt frontem: hoc et ornamentum capitis et te-
lum est. Sed hanc quoque gentem idem fortunae impetus 19
domuit. Itaque tricesimo die, postquam a Persepŏli pro-
fectus erat, eodem rediit. Dona deinde amicis ceterisque 20
pro cuiusque merito dedit. Propemodum omnia, quae in
ea urbe ceperat, distributa.

CAP. VII.

(22) Ceterum ingentia animi bona, illam indolem, qua 1
omnes reges antecessit, illam in subeundis periculis con-
stantiam, in rebus moliendis efficiendisque velocitatem, in
deditos fidem, in captivos clementiam, in voluptatibus per-
missis quoque et usitatis temperantiam, haud tolerabili
vini cupiditate foedavit. Hoste et aemulo regni reparante 2
tummaxime bellum, nuper subactis, quos vicerat, novum-
que imperium aspernantibus, de die inibat convivia, quibus
feminae intererant, non quidem, quas violari nefas esset,
quippe pellices, licentius, quam decebat, cum armato vi-
vere assuetae. Ex his una Thais, et ipsa temulenta, maxi- 3
mam apud omnes Graecos initurum gratiam affirmat, si
regiam Persarum iussisset incendi: expectare hoc eos,

4 quorum urbes barbari delessent. Ebrio scorto de tanta re
ferenti sententiam unus et alter, et ipsi mero onerati, as-
sentiuntur. Rex quoque avidior fuit, quam patientior:
Quin igitur ulciscimur Graeciam et urbi faces subdimus?
5 Omnes incaluerant mero: itaque surgunt temulenti ad in-
cendendam urbem, cui armati pepercerant. Primus rex
ignem regiae iniecit, tum convivae et ministri pellicesque.
Multa cedro aedificata erat regia: quae, celeriter igne
6 concepto, late fudit incendium. Quod ubi exercitus, qui
haud procul urbe tendebat, conspexit, fortuitum ratus ad
7 opem ferendam concurrit. Sed ut ad vestibulum regiae
ventum est, vident regem ipsum adhuc aggerentem igni
faces. Omissa igitur, quam portaverant, aqua, aridam ma
teriem in incendium iacere coeperunt.

8 (23) Hunc exitum habuit regia totius orientis, unde
tot gentes antea iura petebant, patria tot regum, unicus
quondam Graeciae terror, molita mille navium classem et
exercitus, quibus Europa inundata est, contabulato mari
molibus perfossisque montibus, in quorum specus fretum
9 immissum est. Ac ne tam longa quidem aetate, quae ex-
cidium eius secuta est, resurrexit. Alias urbes habuere
Macedŏnum reges, quas nunc habent Parthi: huius vesti-
gium non inveniretur, nisi Araxes amnis ostenderet. Haud
procul moenibus fluxerat: inde urbem fuisse XX stadiis
10 distantem credunt magis quam sciunt accolae. Pudebat
Macedŏnes, tam praeclaram urbem a comissabundo rege
deletam esse. Itaque res in serium versa est, et imperave-
runt sibi, ut crederent, illo potissimum modo fuisse delen-
11 dam. Ipsum, ut primum gravatam ebrietate mentem quies
reddidit, poenituisse constat et dixisse, maiores poenas
Persas Graecis daturos fuisse, si ipsum in solio regiaque
12 Xerxis conspicere coacti essent. Postero die Lycio, itineris,
quo Persĭdem intraverat, duci, XXX talenta dono dedit.

Hinc in regionem Mediae transiit, ubi supplementum
novorum e Cilicia militum occurrit. Peditum erant quin-
que milia, equites mille: utrisque Platon Athenien- A. 330
sis praeerat. His copiis auctus Darēum persequi mense Maio.
statuit. Ol. 112, 2.

CAP. VIII.

(24) Ille iam Ecbatăna pervenerat. Caput Mediae urbs 1
haec: nunc tenent Parthi, eaque aestiva agentibus sedes
est. Adire deinde Bactra decreverat, sed veritus, ne cele-
ritate Alexandri occuparetur, consilium iterque mutavit.
Aberat ab eo Alexander stadia MD: sed iam nullum inter- 2
vallum adversus velocitatem eius satis longum videbatur.
Itaque proelio magis quam fugae se praeparabat. XXX 3
milia peditum sequebantur, in quibus Graecorum erant
quattuor milia, fidelitate erga regem ad ultimum invicta.
Funditorum quoque et sagittariorum manus quattuor milia 4
expleverat: praeter hos III milia et CCC equites erant,
maxime Bactrianorum. Bessus praeerat, Bactriānae regio-
nis praefectus. Cum hoc agmine Darēus paulum declina- 5
vit via militari, iussis praecedere lixis impedimentorum-
que custodibus. Consilio deinde advocato, *Si cum ignavis,* 6
inquit, *et pluris qualemcunque vitam honesta morte aesti-*
mantibus me fortuna iunxisset, tacerem potius, quam frustra
verba consumerem. Sed maiore, quam vellem, documento et vir- 7
tutem vestram et fidem expertus magis etiam conniti debeo, ut
dignus talibus amicis sim, quam dubitare, an vestri similes ad-
huc sitis. Ex tot milibus, quae sub imperio fuerunt meo, bis me 8
victum, bis fugientem persecuti estis. Fides vestra et constan-
tia, ut regem me esse credam, facit. Proditores et transfugae 9
in urbibus meis regnant: non hercule, quia tanto honore digni
habentur, sed ut praemiis eorum vestri sollicitentur animi.
Meam fortunam tamen, quam victoris, maluistis sequi, dignis-
simi, quibus, si ego non possim, dii pro me gratiam referant.
Et mehercule, referent. Nulla erit tam surda posteritas, 10
nulla tam ingrata fama, quae non in coelum vos debitis lau-
dibus ferat. (25) *Itaque etiamsi consilium fugae, a qua mul-*
tum abhorret animus, agitassem, vestra tamen virtute fretus
obviam issem hosti. Quousque enim in regno exulabo et per 11
fines imperii mei fugiam externum et advenam regem, quum
liceat experto belli fortunam aut reparare, quae amisi, aut
honesta morte defungi? Nisi forte satius est, expectare victo- 12
ris arbitrium et Mazaei et Mithrēnis exemplo precarium ac-
cipere regnum nationis unius, ut iam malit ille gloriae suae

13 *quam irae obsequi. Nec dii siverint, ut hoc decus mei capitis*
aut demere mihi quisquam aut condonare possit, nec hoc im-
perium vivus amittam, idemque erit regni mei, qui spiritus
14 *finis. Si hic animus, si haec lex, nulli non parta libertas est:*
nemo e vobis fastidium Macedŏnum, nemo vultum superbum
ferre cogetur. Sua cuique dextra aut ultionem tot malorum
15 *pariet aut finem. Equidem, quam versabilis fortuna sit, do-*
cumentum ipse sum nec immerito mitiores vices eius expecto.
Sed si iusta ac pia bella dii aversantur, fortibus tamen viris
16 *licebit honeste mori. Per ego vos decora maiorum, qui totius*
orientis regna cum memorabili laude tenuerunt, per illos
viros, quibus stipendium Macedonia quondam tulit, per tot
navium classes in Graeciam missas, per tot tropaea regum
oro et obtestor, ut nobilitate vestra gentisque dignos spiritus
17 *capiatis, ut eadem constantia animorum, qua praeterita tole-*
rastis, experiamini, quicquid deinde fors tulerit. Me certe in
perpetuum aut victoria egregia nobilitabit aut pugna.

CAP. IX.

1 (26) Haec dicente Darēo, praesentis periculi species
omnium simul corda animosque horrore perstrinxerat, nec
aut consilium suppetebat aut vox: quum Artabāzus, ve-
tustissimus amicorum, quem hospitem fuisse Philippi su-
pra diximus, *Nos vero*, inquit, *pretiosissimam vestem induti*
armisque, quanto maximo cultu possumus, adornati regem in
aciem sequemur, ea quidem mente, ut victoriam speremus,
2 *mortem non recusemus.* Assensu excepere ceteri hanc vo-
cem. Sed Nabarzānes, qui in eodem consilio erat cum
Besso, inauditi antea facinoris societate inita, regem suum
per milites, quibus ambo praeerant, comprehendere et
vincire decreverant, ea mente, ut, si Alexander ipsos in-
secutus foret, tradito rege vivo, inirent gratiam victoris,
magni profecto cepisse Darēum aestimaturi: sin autem
eum effugere potuissent, interfecto Darēo, regnum ipsi oc-
3 cuparent bellumque renovarent. Hoc parricidium quum
diu volutassent, Nabarzānes aditum nefariae spei prae-
parans, *Scio, me*, inquit, *sententiam esse dicturum, prima*
specie haudquaquam auribus tuis gratam. Sed medici quoque

graviores morbos asperis remediis curant, et gubernator, ubi naufragium timet, iactura, quicquid servari potest, redimit. Ego tamen, non ut damnum quidem facias, suadeo, sed ut te 4 *ac regnum tuum salubri ratione conserves. Diis adversis bellum inimus, et pertinax fortuna Persas urgere non desinit. Novis initiis et ominibus opus est. Auspicium et imperium interim alii trade, qui tamdiu rex appelletur, donec Asia decedat hostis, victor deinde regnum tibi reddat. Hoc autem brevi* 5 *futurum ratio promittit. Bactra intacta sunt, Indi et Sacae in tua potestate: tot populi, tot exercitus, tot equitum peditumque milia ad renovandum bellum vires paratas habent, ut maior belli moles supersit, quam exhausta sit. Quid rui-* 6 *mus beluarum ritu in perniciem non necessariam? Fortium virorum est, magis mortem contemnere, quam odisse vitam. Saepe taedio laboris ad vilitatem sui compelluntur ignavi: at* 7 *nihil virtus inexpertum omittit. Itaque ultimum omnium mors est, ad quam non pigre ire satis est. Proinde si Bactra, quod* 8 *tutissimum receptaculum est, petimus, praefectum regionis eius Bessum regem temporis gratia statuamus. Compositis rebus, iusto regi tibi fiduciarium restituet imperium.*

(27) Haud mirum est, Darēum non temperasse animo, 9 quamquam, tam impiae voci quantum nefas subesset, latebat. Itaque, *Pessimum*, inquit, *mancipium, repperisti exoptatum tibi tempus, quo parricidium aperires?* strictoque 10 acinace interfecturus eum videbatur, ni propere Bessus Bactrianique, [quasi] deprecarentur, tristium specie, ceterum, si perseveraret, vincturi, circumstetissent. Nabarzānes 11 interim elapsus, mox et Bessus consecutus copias, quibus praeerant, a cetero exercitu secedere iubent, secretum inituri consilium. Artabāzus convenientem praesenti for- 12 tunae sententiam orsus mitigare Darēum, temporum identidem admonens, coepit: ferret aequo animo qualiumcunque, suorum tamen vel stultitiam vel errorem. Instare Alexandrum, gravem, etiamsi omnes praesto essent: quid futurum, si persecuti fugam ipsius alienentur? Aegre pa- 13 ruit Artabāzo: et quamquam movere castra statuerat, turbatis tamen omnium animis eodem in loco substitit. Sed attonitus maestitia simul et desperatione tabernaculo se

4 inclusit. Ergo in castris, quae nullius regebantur imperio,
varii animorum motus erant, nec in commune, ut antea,
5 consulebatur. Dux Graecorum militum Patron arma capere
suos iubet paratosque esse ad exequendum imperium.
6 Persae secesserant: Bessus cum Bactriānis erat tentabat-
que Persas abducere, Bactra et intactae regionis opulenta
simulque, quae manentibus instarent pericula, ostentans.
Persarum omnium eadem fere fuit vox, nefas esse, deseri
7 regem. Inter haec Artabāzus omnibus imperatoriis funge-
batur officiis: ille Persarum tabernacula circumire, hortari,
monere nunc singulos, nunc universos non ante destitit,
quam satis constaret, imperata facturos. Idem aegre a
Darēo impetravit, ut cibum caperet animumque rebus ad-
verteret.

CAP. X.

1 (28) At Bessus et Nabarzānes olim agitatum scelus
exequi statuunt, regni cupiditate accensi: Darēo autem in-
2 columi tantas opes sperare non poterant. Quippe in illis
gentibus regum eximia maiestas est: ad nomen quoque
barbari conveniunt, et pristinae veneratio fortunae sequi-
3 tur adversam. Inflabat impios animos regio, cui praeerant,
armis virisque et spatio locorum nulli earum gentium se-
cunda. Tertiam partem Asiae tenet: multitudo iuniorum
4 exercitus, quos amiserat Darēus, aequabat. Itaque non il-
lum modo, sed etiam Alexandrum spernebant, inde vires
5 imperii repetituri, si regis potiri contigisset. Diu omnibus
cogitatis, placuit, per milites Bactriānos ad omne obse-
quium destinatos regem comprehendere mittique nuntium
6 ad Alexandrum, qui indicaret, vivum asservari eum, si, id
quod timebant, proditionem aspernatus esset, occisuri Da-
7 rēum et Bactra cum suarum gentium manu petituri. Cete-
rum propalam comprehendi Darēus non poterat, tot Per-
sarum milibus laturis opem regi: Graecorum quoque fides
8 timebatur. Itaque quod vi non poterant, fraude assequi
tentant: poenitentiam secessionis simulare decreverant et
9 excusare apud regem consternationem suam. Interim, qui
Persas sollicitarent, mittuntur. Hinc spe, hinc metu milita-

res animos versant: ruinae rerum subdere illos capita: in
perniciem trahi, quum Bactra pateant, exceptura eos donis
et opulentia, animis quam concipere non possint.
(29) Haec agitantibus Artabāzus supervenit sive re- 10
gis iussu sive sua sponte, affirmans, mitigatum esse Da-
rēum et eundem illis amicitiae gradum patere apud regem.
Illi lacrimantes nunc purgare se, nunc Artabāzum orare, ut 11
causam ipsorum tueretur precesque perferret. Sic peracta 12
nocte, sub lucis exortum Bessus et Nabarzānes cum Ba-
ctriānis militibus in vestibulo praetorii aderant, titulum
sollemnis officii occulto sceleri praeferentes. Darēus,
signo ad eundum dato, currum pristino more conscendit.
Nabarzānes ceterique parricidae procumbentes humi, quem 13
paulo post in vinculis habituri erant, sustinuere venerari:
lacrimas etiam poenitentiae indices profuderunt: adeo hu-
manis ingeniis parata simulatio est. Preces deinde suppli- 14
citer admotae Darēum natura simplicem et mitem non
credere modo, quae affirmabant, sed flere etiam coëgerunt.
Ac ne tum quidem cogitati sceleris poenituit, quum intue- 15
rentur, qualem et regem et virum fallerent. Ille quidem
securus periculi, quod instabat, Alexandri manus, quas
solas timebat, effugere properabat.

CAP. XI.

(30) Patron autem, Graecorum dux, praecepit suis, 1
ut arma, quae in sarcinis antea ferebantur, induerent, ad
omne imperium suum parati et intenti. Ipse currum regis 2
sequebatur, occasioni imminens alloquendi eum: quippe
Bessi facinus praesenserat. Sed Bessus id ipsum metuens,
custos verius quam comes, a curru non recedebat. Diu 3
ergo Patron cunctatus ac saepius sermone revocatus, inter
fidem timoremque haesitans, regem intuebatur. Qui ut tan- 4
dem advertit oculos, Bubăcen spadonem inter proximos
currum sequentem percontari iubet, numquid ipsi velit di-
cere. Patron se vero, sed remotis arbitris loqui velle cum
eo respondit: iussusque propius accedere sine interprete
(nam haud rudis Graecae linguae Darēus erat), *Rex*, in- 5
quit, *ex L milibus Graecorum supersumus pauci, omnis for-*

tunae tuae comites et in hoc tuo statu iidem, qui, florente te, fuimus, quascunque terras elegeris, pro patria et domesticis rebus petituri. Secundae adversaeque res tuae copulavere nos tecum. Per hanc fidem invictam oro et obtestor, in nostris castris tibi tabernaculum statue, nos corporis tui custodes esse patiaris. Omisimus Graeciam, nulla Bactra sunt nobis: spes omnis in te, utinam etiam ceteris esset. Plura dici non attinet. Custodiam corporis tui externus et alienigena non deposcerem, si crederem, alium posse praestare.

(31) Bessus, quamquam erat Graeci sermonis ignarus, tamen, stimulante conscientia, indicium profecto Patrōnem detulisse credebat: et, interpretis [ore] relato sermone Graeci, exempta dubitatio est. Darēus autem, quantum ex vultu concipi poterat, haud sane territus percontari Patrōna causam consilii, quod afferret, coepit. Ille non ultra differendum ratus, *Bessus*, inquit, *et Nabarzānes insidiantur tibi: in ultimo discrimine et fortunae tuae et vita. Hic dies aut parricidis aut tibi futurus ultimus.* Et Patron quidem egregiam conservati regis gloriam tulerat. Eludant, rideant licet, quibus forte temere humana negotia volvi agique persuasum est: [equidem aeterna constitutione crediderim] nexuque causarum latentium et multo ante destinatarum suum quemque ordinem immutabili lege percurrere. Darēus certe respondit, quamquam sibi Graecorum militum fides nota sit, nunquam tamen a popularibus suis recessurum. Difficilius sibi esse, damnare, quam decipi. Quicquid fors tulisset, inter suos perpeti malle, quam transfugam fieri. Sero se perire, si salvum esse milites sui nollent. Patron, desperata regis salute, ad eos, quibus praeerat, rediit, omnia pro fide experiri paratus.

CAP. XII.

(32) At Bessus occidendi protinus regis impetum ceperat. Sed veritus, ne gratiam Alexandri, nisi vivum eum tradidisset, inire non posset, dilato in proximam noctem sceleris consilio, agere gratias incipit, quod perfidi hominis insidias, iam Alexandri opes spectantis, prudenter

cauteque vitasset. Donum eum hosti laturum fuisse regis
caput. Nec mirari, hominem mercede conductum omnia 2
habere venalia: sine pignore, sine lare, terrarum orbis
exulem, ancipitem hostem, ad nutum licentium circumferri.
Purganti deinde se deosque patrios testes fidei suae invo- 3
canti Darēus vultu assentiebatur, haud dubius, quin vera
deferrentur a Graecis: sed eo rerum ventum erat, ut tam
periculosum esset, non credere suis, quam decipi. XXX 4
milia erant, quorum inclinata in scelus levitas timebatur:
IV milia Patron habebat: quibus si credidisset salutem
suam, damnata popularium fide, parricidio excusationem
videbat offerri. Itaque praeoptabat, immerito quam iure 5
violari. Besso tamen insidiarum consilium purganti re-
spondit, Alexandri sibi non minus iustitiam quam virtu-
tem esse perspectam. Falli eos, qui proditionis ab eo
praemium expectent: violatae fidei neminem acriorem fore
vindicem ultoremque. Iamque nox appetebat, quum Per- 6
sae more solito, armis positis, ad necessaria ex proximo
vico ferenda discurrunt. At Bactriāni, ut imperatum a
Besso erat, armati stabant.

(33) Inter haec Darēus Artabāzum acciri iubet: expo- 7
sitisque, quae Patron detulerat, haud dubitare Artabāzus,
quin transeundum esset in castra Graecorum: Persas quo-
que, periculo vulgato, secuturos. Destinatus sorti suae et 8
iam nullius salubris consilii patiens unicam in illa fortuna
opem, Artabāzum, ultimum illum visurus, amplectitur: per-
fususque mutuis lacrimis inhaerentem sibi avelli iubet:
capite deinde velato, ne inter gemitus digredientem velut
a rogo intueretur, in humum pronum corpus abiecit. Tum 9
vero custodia eius assueti, quos regis salutem vel pericu-
lis vitae tueri oportebat, dilapsi sunt, armatis, quos iam
adventare credebant, haud rati se futuros pares. Ingens
ergo in tabernaculo solitudo erat, paucis spadonibus, quia,
quo discederent, non habebant, circumstantibus regem.
At ille, remotis arbitris, diu aliud atque aliud consilium 1
animo volutabat. Iamque solitudinem, quam paulo ante
pro solatio petiverat, perosus Bubăcen vocari iubet. Quem 1
intuens, *Ite*, inquit, *consulite vobis, ad ultimum regi vestro,*

ut decebat, fide exhibita. Ego hic legem fati mei expecto. Forsitan mireris, quod vitam non finiam: alieno scelere quam
12 *meo mori malo.* Post hanc vocem spado gemitu non tabernaculum modo, sed etiam castra complevit. Irrupere deinde alii laceratisque vestibus lugubri et barbaro ululatu regem
13 deplorare coeperunt. Persae, ad illos clamore perlato, attoniti metu nec arma capere, ne in Bactriānos inciderent, nec quiescere audebant, ne impie deserere regem vide-
14 rentur. Varius ac dissonus clamor sine duce ac sine imperio totis castris referebatur.

(34) Besso et Nabarzāni nuntiaverant sui, regem a
15 semetipso interemptum esse. Planctus eos deceperat. Itaque citatis equis advolant, sequentibus, quos ad ministerium sceleris delegerant: et quum tabernaculum intrassent, quia regem vivere spadones indicabant, comprehendi vin-
16 cirique iusserunt. Rex curru paulo ante vectus et deorum auspiciis ac suis honoribus cultus, nulla externa ope admota, captivus servorum suorum, in sordidum vehiculum
17 pellibus undique contectum imponitur. Pecunia regis et supellex quasi belli iure diripitur: onustique praeda per
18 scelus ultimum parta fugam intendunt. Artabāzus cum his, qui imperio parebant, Graecisque militibus Parthiēnen pe-
19 tebat, omnia tutiora parricidarum contuitu ratus. Persae promissis Bessi onerati, maxime, quia nemo alius erat, quem sequerentur, coniunxere se Bactriānis, agmen eo-
20 rum tertio assecuti die. Ne tamen honos regi non haberetur, aureis compedibus Darēum vinciunt, nova ludibria subinde excogitante fortuna. Et ne forte cultu regio posset agnosci, sordidis pellibus vehiculum intexerant: ignoti iumenta agebant, ne percontantibus in agmine monstrari posset: custodes procul sequebantur.

CAP. XIII.

1 (35) Alexander, audito, Darēum movisse ab Ecbatănis, omisso itinere, quod patebat in Mediam, fugientem
2 insequi pergit strenue. Tabas (oppidum est in Paraetacēne ultima) pervenit: ibi transfugae nuntiant, praecipitem fuga
3 Bactra petere Darēum. Certiora deinde cognoscit ex Ba-

gistāne Babylonio: non equidem vinctum regem, sed in
periculo esse aut mortis aut vinculorum affirmabat. Rex, 4
ducibus convocatis, *Maximum*, inquit, *opus, sed labor bre-
vissimus superest. Darēus haud procul destitutus a suis aut
oppressus. In illo corpore posita est nostra victoria, et tanta
res celeritatis est praemium.* Omnes pariter conclamant, 5
paratos ipsos sequi: nec labori nec periculo parceret. Igi-
tur raptim agmen cursus magis quam itineris modo ducit,
ne nocturna quidem quiete diurnum laborem relaxante.
Itaque quingenta stadia processit, perventumque erat in 6
vicum, in quo Darēum Bessus comprehenderat. Ibi Me- 7
lon, Darēi interpres, excipitur. Corpore aeger non potuerat
agmen assequi et deprehensus celeritate regis transfugam
se esse simulabat. Ex hoc acta cognoscit. Sed fatigatis
necessaria quies erat. Itaque delectis equitum sex milibus, 8
trecentos, quos dimachas appellabant, adiungit: dorso hi
graviora arma portabant, ceterum equis vehebantur: quum
res locusque posceret, pedestris acies erat.

(36) Haec agentem Alexandrum adeunt Orsĭlos et Mi- 9
thracēnes, qui Bessi parricidium exosi transfugerant nun-
tiabantque, stadia D abesse Persas: ipsos brevius iter
monstraturos. Gratus regi adventus transfugarum fuit. 10
Itaque prima vespera, ducibus iisdem, cum expedita equi-
tum manu monstratam viam ingreditur, phalange, quan-
tum festinare posset, sequi iussa. Ipse quadrato agmine
incedens ita cursum regebat, ut primi coniungi ultimis
possent. CCC stadia processerant, quum occurrit Brocu- 11
bēlus, Mazaei filius, Syriae quondam praetor. Is quoque
transfuga nuntiabat, Bessum haud amplius quam CC sta-
dia abesse. Exercitum, utpote [qui nihil] praecaveret, in-
compositum inordinatumque procedere. Hyrcaniam videri
petituros. Si festinaret sequi, palantes superventurum.
Darēum adhuc vivere. Strenuo alioquin cupiditatem con- 12
sequendi transfuga iniecerat. Itaque calcaribus subditis,
effuso cursu eunt. Iamque fremitus hostium iter ingre-
dientium exaudiebatur, sed prospectum ademerat pulveris
nubes. Paulisper ergo inhibuit cursum, donec consideret
pulvis. Iamque conspecti a barbaris erant et abeuntium 13

agmen conspexerant, nequaquam futuri pares, si Besso
tantum animi fuisset ad proelium, quantum ad parrici-
dium fuerat. Namque et numero barbari praestabant et
robore: ad hoc refecti cum fatigatis certamen inituri erant.
14 Sed nomen Alexandri et fama, maximum in bello utique
momentum, pavidos in fugam avertit.
15 (37) Bessus vero et ceteri facinoris eius partici-
pes vehiculum Darēi assecuti coeperunt hortari eum, ut
16 conscenderet equum et se hosti fuga eriperet. Ille deos
ultores adesse testatur et Alexandri fidem implo- A. 330
rans negat, se parricidas velle comitari. Tum a. Chr. n. medio.
vero ira quoque accensi tela coniiciunt in regem Ol. 112, 3
17 multisque confossum vulneribus relinquunt. Iu- mense Hecatom-
menta quoque, ne longius prosequi possent, con- baeone.
vulnerant, duobus servis, qui regem comitabantur, occisis
18 Hoc edito facinore, ut vestigia fugae spargerent; Nabar-
zānes Hyrcaniam, Bessus Bactra, paucis equitum comi-
tantibus, petebant: barbari ducibus destituti, qua quem-
que aut spes ducebat aut pavor, dissipabantur: D tantum
equites congregaverant se, incerti adhuc, resistere melius
19 esset, an fugere. Alexander, hostium trepidatione com-
perta, Nicanōrem cum equitum parte ad inhibendam fugam
emittit: ipse cum ceteris sequitur. III ferme milia resisten-
tia occisa sunt: reliquum agmen pecudum more intactum
20 agebatur, iubente rege, ut caedibus abstineretur. Nemo
captivorum erat, qui monstrare Darēi vehiculum posset:
singuli, ut quaeque prenderent, scrutabantur, nec tamen
21 ullum vestigium fugae regis extabat. Festinantem Alexan-
drum vix tria milia equitum persecuta sunt. At in eos,
qui lentius sequebantur, incidebant universa fugientium
22 agmina. Vix credibile dictu: plures captivi, quam qui ca-
perent erant: adeo omnem sensum territis fortuna penitus
excusserat, ut nec hostium paucitatem nec multitudinem
suam satis cernerent.
23 (38) Interim iumenta, quae Darēum vehebant, nullo
regente, decesserant militari via et errore delata per quat-
tuor stadia in quadam valle constiterant, aestu simulque
24 vulneribus fatigata. Haud procul erat fons, ad quem mon-

stratum a peritis Polystrătus Macĕdo siti maceratus accessit: ac dum galea haustam aquam sorbet, tela iumentorum deficientium corporibus infixa conspexit. Miratusque, confossa potius quam abacta esse, semivivi hominis * * *

[Supplementum Freinshemii.]

[gemitum percipit. Itaque more ingenii humani cupidus visendi, quid rei vehiculo isto conderetur, dimotis pellibus, quibus obtectum erat, Dareum multis vulneribus confossum repperit. Regius enim cultus et aureae catenae, quis a parricidis vinctus fuerat, dubitationem eximebant. Non erat expers Graeci sermonis Dareus: gratiasque agebat diis, qui post tanta mala tamque gravia hoc tamen indulsissent solatii, ne omnino in solitudine extremum spiritum effunderet. *Itaque te*, inquit, *quisquis es mortalium, per communem hominum sortem, a qua nec maximos regum exemptos esse praesenti spectaculo moneris, rogo quaesoque, ut haec ad Alexandrum mandata mea perferas: nihil eorum, quae longe tristissima perpessus sum, ne hunc quidem incomparabilis calamitatis exitum ita gravem mihi accidisse, ut hoc unum, quod post tanta in me meosque merita adversus clementissimum victorem inimico vivendum fuit et nunc ingrato moriendum est. Sed si qua postremis miserorum votis apud deos vis est, et cum ipso spiritu profusas preces mitius aliquod numen exaudit, ille quidem sospes et incolumis longeque supra contagium meae sortis et invidiam fortunae positus in solio Cyri gloriosam aetatem exigat: suaeque virtutis memor eum matri liberisque meis locum apud se esse patiatur, quem illi fide et obsequio meruerint. At parricidas promptum exitium consequatur, quod Alexander irrogabit, si non misericordia infelicis hostis, saltem odio facinorum, et ne impunita in aliorum etiam regum suumque ipsius exitium erumpant.* Post haec, quum siti angeretur, allata per Polystratum aqua recreatus, *Ergo*, ait, *hanc etiam tantis calamitatibus extremam accedere oportuit, ut bene merito gratiam referre non possim: at referet Alexander, Alexandro vero dii.* Dextram deinde protendit eamque Alexandro, fidei regiae pignus, ferri iubens, apprehensa Polystrati manu, animam efflavit. Alexander an spiranti adhuc supervenerit, incertum est: illud constat, miserabili regis opulentissimi exitu comperto, copiosas lacrimas profudisse statimque chlamyde sibi detracta corpus operuisse et magno cum honore ad suos deferri iussisse, ut regio Persarum more curatum monumentis maiorum inferretur. Ingratitudinem hominum, a quîs pro summis beneficiis crudele exitium Dareus pertulit, quamquam suopte ingenio horrendam et exsecrabilem, insigniore ad posteritatem infamia damnavit canis cuiusdam mira fides, qui ab omnibus familiaribus derelicto solus adfuit et, quam in vivum prae se tulit benevolentiam, morienti quoque constanter praestitit. Hunc vitae finem sortitus est ille, quem modo contumelia affici putabant, nisi regem regum et

deorum consanguineum salutarent: magnoque iterum experimento approbatum est, neminem magis patere fortunae, quam qui pluribus eiusdem blanditiis irretitus iugum illius tota cervice receperit].

LIBER VI.

ARGUMENTUM.

I. Proelii inter Lacedaemonios atque Macedones descriptio. Agidis mors. Pax ab Alexandro victis Lacedaemoniis conceditur. II. Alexander bello invictus otio et deliciis frangitur: unde rumor in castris, qui torpentem excitat. III. Alexandri ad milites oratio, ut bellum in Asia inchoatum persequantur et absolvant. IV. Ziobetis, miri fluminis, descriptio. Alexander Nabarzani per litteras salutem quaerenti veniam pollicetur. Deinde mari Caspio et Hyrcaniae proximus quosdam Darei praefectos recipit in gratiam. V. Artabazo summa cum animi benivolentia excepto, Graecis, qui Dareum adiuverant, parcit Alexander et, Mardorum gente debellata, Amazonum reginae cupidini satisfacit. VI. Macedones Alexandri offenduntur moribus: qui, ut seditionem averteret, ad bellum Besso inferendum mentem convertit, quod stratagemate inchoat: Satibarzanem, quod defecisset, primum persequitur, barbaros a montibus fortiter dispellit, Artacoanam expugnat. VII. Coniurationem in Alexandrum Dimnus Nicomacho, hic per Cebalinum fratrem Alexandro detegit. Hinc mors Dimni, qui ipse sibi manus infert. VIII. Amicorum regiorum consilio Philotas, Parmenionis filius, coniurationis auctor et particeps creditus, capitur ac, velato capite, in regiam abducitur. IX. De coniuratione adversus Philotam Alexandri ad milites oratio, in quorum concionem adductus Philotas defensionem parat. X. Philotae oratio, qua coniurationis accusationem copiose refellit. XI. Concio a quodam Bolone accensa in Philotam surgit. Is paulo post, ut se cruciatibus liberaret, coniurationem sive fictam sive veram confitetur et a Macedonibus cum aliis a Nicomacho nominatis more patrio saxis obruitur.

[Supplementum Freinshemii.]

[Dum ea per Asiam geruntur, ne in Graecia quidem Macedoniaque tranquillae res fuere. Regnabat apud Lacedaemonios Agis, Archidami filius, qui Tarentinis opem ferens ceciderat eodem die, quo Philippus Athenienses ad Chaeroneam vicit. Is, Alexandri per virtutem aemulus, cives suos stimulabat, ne Graeciam servitute Macedonum diutius premi paterentur: nisi in tempore providerent, idem iugum ad ipsos transiturum esse. Annitendum igitur, dum aliquae adhuc Persis ad resistendum vires essent: illis oppressis, adversus immanem potentiam frustra

avitae libertatis memores futuros. Sic instinctis animis, occasionem belli ex commodo coeptandi circumspiciebant. Igitur felicitate Memnonis invitati consilia cum ipso miscere aggressi sunt: et, postquam ille rerum laetarum initia intempestiva morte destituit, nihilo remissius agebant. Sed ad Pharnabazum et Autophradaten profectus Agis triginta argenti talenta decemque triremes impetravit, quas Agesilao fratri misit, ut in Cretam navigaret, cuius insulae cultores inter Lacedaemonios et Macedonas diversis studiis distrahebantur. Legati quoque ad Dareum missi sunt, qui in usum belli ampliorem vim pecuniae pluresque naves peterent. Atque haec eorum coepta clades ad Issum (nam ea intervenerat) adeo non interpellavit, ut etiam adiuverit. Quippe fugientem insecutus Alexander in longinqua loca magis magisque rapiebatur: et ex ipso proelio mercenariorum ingens multitudo in Graeciam fuga penetraverat: quorum octo milia Persica pecunia conduxit Agis eorumque opera plerasque Cretensium urbes recepit. Quum deinceps Menon in Thraciam ab Alexandro missus barbaros ad defectionem impulisset, adque eam comprimendam Antipater exercitum ex Macedonia in Thraciam duxisset, opportunitate temporis strenue usi Lacedaemonii totam Peloponnesum, paucis urbibus exceptis, in partes traxerunt confectoque exercitu viginti milium peditum cum equitibus bis mille Agidi summam imperii detulerunt. Antipater, ea re comperta, bellum in Thracia, quibus potest conditionibus, componit raptimque in Graeciam regressus ab amicis sociisque civitatibus auxilia cogit. Quibus convenientibus ad quadraginta pugnatorum milia recensuit. Advenerat et ex Peloponneso valida manus: sed quia dubiam ipsorum fidem resciverat, dissimulata suspicione, gratias egit, quod ad defendendam adversus Lacedaemonios Alexandri dignitatem affuissent: scripturum se id regi, gratiam in tempore relaturo. In praesens nihil opus esse maioribus copiis: itaque domos redirent, foederis necessitate expleta. Nuntios deinde ad Alexandrum mittit, de motu Graeciae certiorem facturos. Atque illi regem apud Bactra demum consecuti sunt, quum interim Antipatri victoria et nece Agidis in Arcadia transactum esset. Sane iam pridem, tumultu Lacedaemoniorum cognito, quantum tot terrarum spatiis discretus potuit, providerat: Amphoterum cum Cypriis et Phoeniciis navibus in Peloponnesum navigare, Meneten tria milia talentûm ad mare deferre iusserat, ut ex propinquo pecuniam Antipatro subministraret, quanta illum indigere cognovisset. Probe enim perspexerat, quanti ad omnia momenti motus istius inclinatio futura esset, quamquam deinceps, accepto victoriae nuntio, suis operibus id discrimen comparans murium eam pugnam fuisse cavillatus est. Ceterum principia eius belli haud improspera Lacedaemoniis fuere. Iuxta Corrhagum, Macedoniae castellum, cum Antipatri militibus congressi victores extiterant: et rei bene gestae fama etiam, qui suspensis mentibus fortunam spectaverant, in societatem eorum pertracti sunt. Una ex Eleis Achaeisque urbibus Pellene foedus aspernabatur, et in Arcadia Megalopolis, fida Macedonibus ob Philippi memoriam, a

quo beneficiis affecta fuerat. Sed haec arte circumsessa haud procul deditione aberat, nisi tandem Antipater subvenisset. Is postquam castra castris contulit seque numero militum alioque apparatu superiorem conspexit, quamprimum de summa rerum proelio contendere statuit: neque Lacedaemonii detrectavere certamen. Ita commissa est pugna, quae rem Spartanam maiorem in modum afflixit. Quum enim angustiis locorum, in quibus pugnabatur, confisi, ubi hosti nullum multitudinis usum futurum credebant, animose congressi essent, neque Macedones impigre resisterent, multum sanguinis fusum est. Sed postquam Antipater integram subinde manum laborantibus suis subsidio mittebat, impulsa Lacedaemoniorum acies gradum paulisper retulit. Quod conspicatus Agis cum cohorte regia, quae ex fortissimis constabat, se in medium]

CAP. I.

1 (1 ed. Zumpt.) * * * pugnae discrimen immisit ob- A. 330
truncatisque, qui promptius resistebant, magnam a. Chr. n. ineunte
2 partem hostium propulit. Coeperant fugere victo- aestate.
res [et], donec avidius sequentes in planum de- Ol. 112, 2
duxere, inulti cadebant: sed ut primum locus, in quo stare
3 possent, fuit, aequis viribus dimicatum est. Inter omnes ta-
men Lacedaemonios rex eminebat non armorum modo et
corporis specie, sed etiam magnitudine animi, quo uno
4 vinci non potuit. Undique nunc comminus, nunc eminus
petebatur diuque arma circumferens alia tela clypeo exci-
piebat, corpore alia vitabat, donec hasta femina perfossa,
5 plurimo sanguine effuso, destituere pugnantem. Ergo
clypeo suo exceptum armigeri raptim in castra referebant,
6 iactationem vulnerum haud facile tolerantem. Non tamen
omisere Lacedaemonii pugnam et, ut primum sibi quam
hosti aequiorem locum capere potuerunt, densatis ordini-
7 bus, effuse fluentem in se aciem excepere. Non aliud dis-
crimen vehementius fuisse memoriae proditum est. Dua-
rum nobilissimarum bello gentium exercitus pari Marte
8 pugnabant. Lacedaemonii vetera, Macedones praesentia
decora intuebantur: illi pro libertate, hi pro dominatione
pugnabant: Lacedaemoniis dux, Macedonibus locus de-
9 erat. Diei quoque unius tam multiplex casus modo spem,
modo metum utriusque partis augebat, velut de industria
10 inter fortissimos viros certamen aequante fortuna. Ceterum

angustiae loci, in quo haeserat pugna, non patiebantur to-
tis ingredi viribus: spectabant ergo plures, quam inierant
proelium, et, qui extra teli iactum erant, clamore invicem
suos accendebant.

(2) Tandem Lacōnum acies languescere, lubrica arma 11
sudore vix sustinens: pedem deinde referre coepit et, ur-
gente hoste, apertius fugere. Insequebatur dissipatos 12
victor et emensus cursu omne spatium, quod acies Lacō-
num obtinuerat, ipsum Agin persequebatur. Ille, ut fugam 13
suorum et proximos hostium conspexit, deponi se iussit:
expertusque membra, an impetum animi sequi possent,
postquam deficere sensit, poplitibus semet excepit galea- 14
que strenue sumpta, clypeo protegens corpus, hastam
dextra vibrabat, ultro vocans hostem, si quis iacenti spo-
lia demere auderet. Nec quisquam fuit, qui sustineret 15
comminus congredi. Procul missilibus appetebatur, ea ipsa
in hostem retorquens, donec lancea nudo pectori infixa
est: qua ex vulnere evulsa inclinatum ac deficiens caput
clypeo paulisper excepit, deinde, linquente spiritu pariter
ac sanguine, moribundus in arma procubuit. Cecidere La- 16
cedaemoniorum V milia et CCC, ex Macedonibus haud
amplius mille: ceterum vix quisquam nisi saucius revertit
in castra.

(3) Haec victoria non Spartam modo sociosque eius,
sed etiam omnes, qui fortunam belli spectaverant, fregit.
Nec fallebat Antipătrum, dissentire ab animis gratulantium 17
vultus: sed bellum finire cupienti opus erat decipi. Et
quamquam fortuna rerum placebat, invidiam tamen, quia
maiores res erant, quam quas praefecti modus caperet,
metuebat. Quippe Alexander hostes vinci voluerat, Anti- 18
pătrum vicisse ne tacitus quidem indignabatur, suae dem-
ptum gloriae existimans, quicquid cessisset alienae. Ita- 19
que Antipăter, qui probe nosset spiritus eius, non est
ausus ipse agere arbitria victoriae, sed concilium Graeco-
rum, quid fieri placeret, consuluit. A quo Lacedaemonii 20
nihil aliud, quam ut oratores mittere ad regem liceret, pre-
cati: a rege autem veniam defectionis praeter auctores
impetraverunt: Megalepolitanis, quorum urbs obsessa erat

a defectionis sociis Achaeis et Elēis, CXX talenta dare iussi
21 sunt. Hic fuit exitus belli, quod repente ortum, prius ta-
men finitum est, quam Darēum Alexander apud Arbēla
superaret.

CAP. II.

1 (4) Sed ut primum instantibus curis laxatus est ani-
mus militarium rerum quam quietis otiique patientior, ex-
cepere eum voluptates, et, quem arma Persarum non fre-
2 gerant, vitia vicerunt: intempestiva convivia et perpotandi
pervigilandique insana dulcedo ludique et greges pellicum,
omnia in externum lapsa morem. Quem aemulatus, quasi
potiorem suo, ita popularium animos oculosque pariter
offendit, ut a plerisque amicorum pro hoste haberetur.
3 Tenaces quippe disciplinae suae solitosque parco ac pa-
rabili victu ad implenda naturae desideria defungi in pe-
4 regrina et devictarum gentium mala impulerat. Hinc sae-
pius comparatae in caput eius insidiae, secessio militum
et liberior inter mutuas querelas dolor, ipsius deinde nunc
ira, nunc suspiciones, quas excitabat inconsultus pavor,
ceteraque his similia, quae deinde dicentur.
5 (5) Igitur quum intempestivis conviviis dies pariter
noctesque consumeret, satietatem epularum ludis inter-
pellabat, non contentus artificum, quos e Graecia excive-
rat, turba: quippe captivae iubebantur suo ritu canere, in-
6 conditum et abhorrens peregrinis auribus carmen. Inter
quas unam rex ipse conspexit maestiorem quam ceteras
et producentibus eam verecunde reluctantem. Excellens
erat forma, et formam pudor honestabat: deiectis in ter-
ram oculis et, quantum licebat, ore velato, suspicionem
praebuit regi, nobiliorem esse, quam ut inter conviviales
7 ludos deberet ostendi. Ergo interrogata, quaenam esset,
neptem se Ochi, qui nuper regnasset in Persis, filio eius
genitam, esse respondit: uxorem Hystaspis fuisse. Propin-
quus hic Darēi fuerat, magni et ipse exercitus praetor.
8 Adhuc in animo regis tenues reliquiae pristini moris hae-
rebant. Itaque fortunam regia stirpe genitae et tam celebre
nomen reveritus non dimitti modo captivam, sed etiam

restitui ei suas opes iussit, virum quoque requiri, ut re-
perto coniugem redderet.

Postero autem die praecepit Hephaestiōni, ut omnes 9
captivos in regiam iuberet adduci. Ibi singulorum nobili-
tate spectata, secrevit a vulgo, quorum eminebat genus.
Mille hi fuerunt: inter quos repertus est Oxāthres, Darēi
frater, non illius fortuna quam indole animi sui clarior. Sex et 10
viginti milia talentûm proxima praeda redacta erant: e quîs
duodecim milia in congiarium militum absumpta sunt. Par
huic pecuniae summa custodum fraude subtracta est. Oxy- 11
dātes erat nobilis Perses, qui a Darēo capitali supplicio
destinatus cohibebatur in vinculis: huic liberato satrapeam
Mediae attribuit: fratremque Darēi recepit in cohortem
amicorum, omni vetustae claritatis honore servato.

(6) Hinc in Parthiēnen perventum est, tunc ignobilem 12
gentem, nunc caput omnium, qui post Euphrāten et Tigrim
amnes siti rubro mari terminantur. Scythae regionem 13
campestrem ac fertilem occupaverunt, graves adhuc acco-
lae. Sedes habent et in Europa et in Asia: qui super Bos-
pŏrum colunt, adscribuntur Asiae: at qui in Europa sunt,
a laevo Thraciae latere ad Borysthĕnem atque inde ad Ta-
năim, alium amnem, recta plaga attinent. Tanăis Europam 14
et Asiam medius interfluit. Nec dubitatur, quin Scythae,
qui Parthos condidere, non a Bospŏro, sed ex Europae re-
gione penetraverint.

Urbs erat ea tempestate clara Hecatompy̆los, condita 15
a Graecis: ibi stativa rex habuit, commeatibus undique
advectis. Itaque rumor, otiosi militis vitium, sine auctore
percrebruit, regem contentum rebus, quas gessisset, in Ma-
cedoniam protinus redire statuisse. Discurrunt lymphatis 16
similes in tabernacula et itineri sarcinas aptant: signum
datum crederes, ut vasa colligerent. Totis castris tumul-
tus hinc contubernales suos requirentium, hinc oneran-
tium plaustra perfertur ad regem. Fecerant fidem rumori 17
temere vulgato Graeci milites, redire iussi domos, quorum
equitibus singulis denariûm sena milia dono dederat. Ipsis
quoque finem militiae adesse credebant. Haud secus, 18
quam par erat, territus Alexander, qui Indos atque ultima

orientis peragrare statuisset, praefectos copiarum in praetorium contrahit: obortisque lacrimis ex medio gloriae spatio revocari se, victi magis quam victoris fortunam in
19 patriam relaturum, conquestus est: nec sibi ignaviam militum obstare, sed deorum invidiam, qui fortissimis viris subitum patriae desiderium admovissent, paulo post in
20 eandem cum maiore laude famaque redituris. Tum vero pro se quisque operam suam offerre, difficillima quaeque poscere, polliceri militum quoque obsequium, si animos
21 eorum leni et apta oratione permulcere voluisset. Nunquam infractos et abiectos recessisse, quotiens ipsius alacritatem et tanti animi spiritus haurire potuissent. Ita se facturum esse respondit: illi modo vulgi aures praepararent sibi: satisque omnibus, quae in rem videbantur esse, compositis vocari ad concionem exercitum iussit, apud quem talem orationem habuit.

CAP. III.

1 (7) *Magnitudinem rerum, quas gessimus, milites, intuentibus vobis, minime mirum est, et desiderium quietis et*
2 *satietatem gloriae occurrere. Ut omittam Illyrios, Triballos, Boeotiam, Thraciam, Spartam, Achaeos, Peloponnēsum, quorum alia ductu meo, alia imperio auspicioque perdomui:*
3 *ecce, orsi bellum ab Hellesponto Iōnas, Aeolĭdem servitio barbariae impotentis exemimus, Cariam, Lydiam, Cappadociam, Phrygiam, Paphlagoniam, Pamphyliam, Pisĭdas, Ciliciam, Syriam, Phoenīcen, Armeniam, Persĭdem, Medos,*
4 *Parthiēnen habemus in potestate: plures provincias complexus sum, quam alii urbes ceperunt, et nescio, an enumeranti mihi quaedam ipsarum rerum multitudo subduxerit.*
5 *Itaque si crederem, satis certam esse possessionem terrarum, quas tanta velocitate domuimus, ego vero, milites, ad penates meos, ad parentem sororesque et ceteros cives, vel retinentibus vobis, erumperem, ut ibi potissimum parta vobiscum laude et gloria fruerer, ubi nos uberrima victoriae praemia expectant, liberûm, coniugum parentumque laetitia, pax, quies,*
6 *rerum per virtutem partarum secura possessio. Sed in novo et, si verum fateri volumus, precarĭo imperio, adhuc iugum*

eius rigida cervice subeuntibus barbaris, tempore, milites,
opus est, dum mitioribus ingeniis imbuantur, et efferatos mol-
lior consuetudo permulceat. Fruges quoque maturitatem sta- 7
tuto tempore expectant: adeo etiam illa sensus omnis ex-
pertia tamen sua lege mitescunt. Quid? creditis, tot gentes 8
alterius imperio ac nomine assuetas, non sacris, non moribus,
non commercio linguae nobiscum cohaerentes, eodem proelio
domitas esse, quo victae sunt? Vestris armis continentur, non
suis moribus, et qui praesentes metuunt, in absentia hostes
erunt. Cum feris bestiis res est, quas captas et inclusas, quia
ipsarum natura non potest, longior dies mitigat.

(8) Et adhuc sic ago, tanquam omnia subacta sint ar- 9
mis, quae fuerunt in ditione Darēi. Hyrcaniam Nabarzānes
occupavit: Bactra non possidet solum parricida Bessus, sed
etiam minatur: Sogdiāni, Dahae, Massagĕtae, Sacae, Indi
sui iuris sunt. Omnes hi, simul terga nostra viderint, inse-
quentur. Illi enim eiusdem nationis sunt, nos alienigenae et 10
externi. Suis quisque autem placidius paret, etiam quum is
praeest, qui magis timeri potest. Proinde aut, quae cepimus,
omittenda sunt, aut, quae non habemus, occupanda. Sicut in 11
corporibus aegris, milites, nihil, quod nociturum est, medici
relinquunt, sic nos, quicquid obstat imperio, recidamus. Par-
va saepe scintilla contempta magnum excitavit incendium.
Nihil tuto in hoste despicitur: quem spreveris, valentiorem
negligentia facies. Ne Darēus quidem hereditarium Persa- 12
rum accepit imperium, sed in sedem Cyri beneficio Bagōae,
castrati hominis, admissus: ne vos magno labore credatis
Bessum vacuum regnum occupaturum.

(9) Nos vero peccavimus, milites, si Darēum ob hoc vici- 13
mus, ut servo eius traderemus imperium: qui ultimum ausus
scelus regem suum, etiam externae opis egentem, certe cui
nos victores pepercissemus, quasi captivum in vinculis habuit,
ad ultimum, ne a nobis conservari posset, occidit. Hunc vos 14
regnare patiemini, quem equidem cruci affixum videre
festino, omnibus regibus gentibusque et fidei, quam violavit,
meritas poenas solventem? At hercule, si mox eundem Grae- 15
corum urbes aut Hellespontum vastare nuntiatum erit vobis,
quo dolore afficiemini, Bessum praemia vestrae occupavisse

victoriae? Tunc ad repetendas res festinabitis, tunc arma
16 *capietis. Quanto autem praestat, territum adhuc et vix mentis*
suae compotem opprimere! Quatridui nobis iter superest, qui
tot proculcavimus nives, tot amnes superavimus, tot montium
iuga transcucurrimus. Non mare illud, quod exaestuans iter
fluctibus occupat, euntes nos moratur, non Ciliciae fauces et
17 *angustiae includunt: plana omnia et prona sunt. In ipso li-*
mine victoriae stamus. Pauci nobis fugitivi et domini sui in-
terfectores supersunt. Egregium mehercule opus et inter
prima gloriae vestrae numerandum posteritati famaeque
tradetis, Darēi quoque hostis, finito post mortem illius odio,
parricidas esse vos ultos, neminem impium effugisse vestras
18 *manus. Hoc perpetrato, quanto creditis Persas obsequentio-*
res fore, quum intellexerint, vos pia bella suscipere et Bessi
sceleri, non nomini suo irasci?

CAP. IV.

1 (10) Summa militum alacritate iubentium, quocunque
2 vellet, duceret, oratio excepta est. Nec rex moratus im-
petum: tertioque per Parthiēnen die ad fines Hyrcaniae
penetrat, Cratĕro relicto cum iis copiis, quibus praeerat,
et ea manu, quam Amyntas ducebat, additis sexcentis
equitibus et totidem sagittariis, ut ab incursione barbaro-
3 rum Parthiēnen tueretur. Erigyium impedimenta, modico
praesidio dato, campestri itinere ducere iubet. Ipse cum
phalange et equitatu CL stadia emensus castra in valle,
qua Hyrcaniam adeunt, communit. Nemus praealtis den-
sisque arboribus umbrosum est, pingue vallis solum ri-
4 gantibus aquis, quae ex petris imminentibus manant. Ex
ipsis radicibus montium Ziobētis amnis effunditur, qui tria
fere stadia in longitudinem universus fluit, deinde saxo,
quod alveolum interpellat, repercussus duo itinera, velut
5 dispensatis aquis, aperit. Inde torrens et saxorum, per
quae incurrit, asperitate violentior terram praeceps subit.
Per CCC stadia conditus labitur rursusque, velut ex
alio fonte conceptus, editur et novum alveum intendit,
6 priore sui parte spatiosior. Quippe in latitudinem decem
et trium stadiorum diffunditur rursusque angustioribus

coercitus ripis iter cogit: tandem in alterum amnem cadit,
cui Ridagno nomen est. Incolae affirmabant, quaecunque 7
demissa essent in cavernam, quae propior est fonti, rur-
sus, ubi aliud os amnis aperitur, existere. Itaque Alexan-
der duos tauros, qua subeunt aquae terram, praecipitari
iubet: quorum corpora, ubi rursus erumpit, expulsa vi-
dere, qui missi erant, ut exciperent.

(11) Quartum iam diem eodem loco quietem militi 8
dederat, quum litteras Nabarzānis, qui Darēum cum Besso
interceperat, accipit, quarum sententia haec erat: se Da-
rēo non fuisse inimicum, immo etiam, quae credidisset
utilia esse, suasisse et, quia fidele consilium regi dedis-
set, prope occisum ab eo. Agitasse Darēum, custodiam 9
corporis sui contra ius fasque peregrino militi tradere,
damnata popularium fide, quam per ducentos et triginta
annos inviolatam regibus suis praestitissent. Se in prae- 10
cipiti et lubrico stantem consilium a praesenti necessitate
repetisse. Darēum quoque, quum occidisset Bagōan, hac
excusatione satisfecisse popularibus, quod insidiantem
sibi interemisset. Nihil esse miseris mortalibus spiritu ca- 11
rius. Amore eius ad ultima esse propulsum. Sed ea ma-
gis esse secutum, quae coëgisset necessitas, quam quae
optasset. In communi calamitate suam quemque habere 12
fortunam. Si venire se iuberet, sine metu esse venturum.
Non timere, ne fidem datam tantus rex violaret: deos a
deo falli non solere. Ceterum si, cui fidem daret, videretur 13
indignus, multa exilia patere fugienti: patriam esse, ubi-
cunque vir fortis sedem sibi elegerit. Nec dubitavit Alexan- 14
der fidem, quo Persae modo accipiebant, dare, inviolatum,
si venisset, fore.

(12) Quadrato tamen agmine et composito ibat, spe-
culatores subinde praemittens, qui explorarent loca. Levis 15
armatura ducebat agmen, phalanx eam sequebatur, post
pedites erant impedimenta. Et gens bellicosa et naturae
situs difficilis aditu curam regis intenderat. Namque per- 16
petua valles iacet, usque ad mare Caspium patens. Duo
terrae eius velut brachia excurrunt: media flexu modico
sinum faciunt lunae maxime similem, quum eminent

17 cornua, nondum totum orbem sidere implente. Cercĕtae
et Mosȳni et Chalȳbes a laeva sunt, ab altera parte Leu-
cosȳri et Amazŏnum campi: et illos, qua vergit ad septen-
18 trionem, hos ad occasum conversa prospectat. Mare Ca-
spium dulcius ceteris ingentis magnitudinis serpentes
alit: piscium in eo longe diversus ab aliis color est. Qui-
dam Caspium, quidam Hyrcanium appellant: alii sunt, qui
Maeotiam paludem in id cadere putent: et argumentum
afferunt aquam, quod dulcior sit, quam cetera maria: in-
19 fuso paludis humore mitescere. A septentrione ingens in
litus mare incumbit longeque agit fluctus et magna parte
exaestuans stagnat. Idem alio coeli statu recipit in se fre-
tum eodemque impetu, quo effusum est, relabens terram
naturae suae reddit. Et quidam credidere, non Caspium
mare esse, sed ex India in Hyrcaniam cadere, cuius fasti-
gium, ut supra dictum est, perpetua valle summittitur.
20 (13) Hinc rex XX stadia processit semita propemo-
dum invia, cui silva imminebat, torrentesque et eluvies
iter morabantur. Nullo tamen hoste obvio, penetrat, tan-
21 demque ad cultiora perventum est. Praeter alios commea-
tus, quorum tum copia regio abundabat, pomorum quoque
ingens modus nascitur, et uberrimum gignendis uvis so-
22 lum est. Frequens arbor faciem quercus habet, cuius folia
multo melle tinguntur: sed, nisi solis ortum incolae occu-
paverint, vel modico tepore sucus extinguitur.
23 XXX hinc stadia processerat, quum Phrataphernes ei
occurrit, seque et eos, qui post Darēi mortem profugerant,
dedens: quibus benigne exceptis ad oppidum Arvas per
24 venit. Hic ei Cratĕrus et Erigyius occurrunt. Praefectum
Tapurorum gentis Phradātem adduxerant. Hic quoque in
fidem receptus multis exemplo fuit experiendi clementiam
25 regis. Satrapen deinde Hyrcaniae dedit Manăpin: exul
hic, regnante Ocho, ad Philippum pervenerat: Tapurorum
quoque gentem Phradāti reddidit.

CAP. V.

1 (14) Iamque rex ultima Hyrcaniae intraverat, quum
Artabāzus, quem Darēo fidissimum fuisse supra diximus,

cum propinquis Darēi ac suis liberis modicaque Graeco-
rum militum manu occurrit. Dextram venienti obtulit rex: 2
quippe et hospes Philippi fuerat, quum, Ocho regnante,
exularet, et hospitii pignora in regem suum ad ultimum
fides conservata vincebat. Comiter igitur exceptus, *Tu* 3
quidem, inquit, *rex, deos quaeso, perpetua felicitate floreas.
Ego ceteris laetus hoc uno torqueor, quod praecipiti senectute
diu frui tua bonitate non possum.* Nonagesimum et quintum
annum agebat. Novem iuvenes, omnes eadem matre ge- 4
niti, patrem comitabantur: hos Artabāzus dexterae regis
admovit, precatus, ut tam diu viverent, donec utiles
Alexandro essent. Rex pedibus iter plerumque faciebat: 5
tunc admoveri sibi et Artabāzo equos iussit, ne, ipso in-
grediente pedibus, senex equo vehi erubesceret.

(15) Ut deinde castra sunt posita, Graecos, quos Ar- 6
tabāzus adduxerat, convocari iubet: at illi, nisi fides La-
cedaemoniis quoque et Sinopensibus daretur, respondent,
se, quid agendum ipsis foret, deliberaturos. Legati erant 7
Lacedaemoniorum missi ad Darēum, quo victo applicue-
rant se Graecis mercede apud Persas militantibus. Rex, 8
omissis sponsionum fideique pignoribus, venire eos iussit,
fortunam, quam ipse dedisset, habituros. Diu cunctantes,
plerisque consilia variantibus, tandem venturos se polli-
centur. At Democrătes Atheniensis, qui maxime Macedŏ- 9
num opibus semper obstiterat, desperata venia, gladio se
transfigit. Ceteri, sicut constituerant, ditioni Alexandri
ipsos se permittunt. Mille et D milites erant: praeter hos 10
legati ad Darēum missi XC. In supplementum distributus
miles, ceteri remissi domum praeter Lacedaemonios, quos
tradi in custodiam iussit.

(16) Mardorum erat gens confinis Hyrcaniae, cultu 11
vitae aspera et latrociniis assueta. Haec sola nec legatos
miserat nec videbatur imperata factura. Itaque rex in-
dignatus, si una gens posset efficere, ne invictus esset,
impedimentis cum praesidio relictis, invicta manu comi-
tante, procedit. Noctu iter fecerat, et prima luce hostis in 12
conspectu erat: tumultus magis quam proelium fuit. De-
turbati ex collibus, quos occupaverant, barbari profuge-

13 runt, proximique vici ab incolis deserti capiuntur. Inte-
riora regionis eius haud sane adiri sine magna vexatione
exercitus poterant. Iuga montium praealtae silvae rupes-
que inviae sepiunt: ea, quae plana sunt, novo munimenti
14 genere impedierant barbari. Arbores densae sunt de in-
dustria consitae, quarum teneros adhuc ramos manu fle-
ctunt, quos intortos rursus inserunt terrae: inde velut ex
15 alia radice laetiores virent trunci. Hos, qua natura fert,
adolescere non sinunt: quippe alium alii quasi nexu con-
serunt, qui ubi multa fronde vestiti sunt, operiunt terram.
Itaque occulti ramorum velut laquei perpetua sepe iter
16 cludunt. Una ratio erat caedendo aperire saltum, sed
hoc quoque magni operis. Crebri namque nodi durave-
rant stipites, et in se implicati arborum rami, suspensis
17 circulis similes, lento vimine frustrabantur ictus. In-
colae autem ritu ferarum virgulta subire soliti tum quo-
que intraverant saltum occultisque telis hostem laces-
sebant.

(17) Ille venantium modo latibula scrutatus plerosque
confodit: ad ultimum circumire saltum milites iubet, ut, si
18 qua pateret, irrumperent. Sed ignotis locis plerique ober-
rabant, exceptique sunt quidam, inter quos equus regis
(Bucephălam vocabant), quem Alexander non eodem, quo
ceteras pecudes, animo aestimabat. Namque ille nec in
dorso insidere suo patiebatur alium et regem, quum vellet
ascendere, sponte genua submittens excipiebat credeba-
19 turque sentire, quem veheret. Maiore ergo, quam decebat,
ira simul ac dolore stimulatus equum vestigari iubet et per
interpretem pronuntiari, ni reddidissent, neminem esse
victurum. Hac denuntiatione territi cum ceteris donis
20 equum adducunt. Sed ne sic quidem mitigatus caedi sil-
vas iubet aggestaque humo e montibus planitiem ramis
21 impeditam exaggerari. Iam aliquantum altitudinis opus
creverat, quum barbari, desperato, regionem, quam occu-
paverant, posse retineri, gentem suam dedidere. Rex, ob-
sidibus acceptis, Phradāti parere eos iussit.

22 (18) Inde quinto die in stativa revertitur. Artabā-
zum deinde, geminato honore, quem Darēus habuerat

ei, remittit domum. Iam ad urbem Hyrcaniae, in qua
regia Darēi fuit, ventum erat. Ibi Nabarzānes, accepta
fide, occurrit, dona ingentia ferens. Inter quae Bagōas 23
erat, specie singulari spado atque in ipso flore pueri-
tiae, cui et Darēus assuetus fuerat et mox Alexander
assuevit: eiusque maxime precibus motus Nabarzāni
ignovit.

(19) Erat, ut supra dictum est, Hyrcaniae finitima 24
gens Amazŏnum, circa Thermodonta amnem Themiscȳrae
incolentium campos. Reginam habebant Thalestrin, omni- 25
bus inter Caucăsum montem et Phasin amnem imperitan-
tem. Haec cupidine visendi regis accensa finibus regni
sui excessit et, quum haud procul abesset, praemisit indi-
cantes, venisse reginam adeundi eius cognoscendique avi-
dam. Protinus facta potestate veniendi, ceteris iussis sub- 26
sistere, trecentis feminarum comitata processit: atque ut
primum rex in conspectu fuit, equo ipsa desiluit, duas
lanceas dextra praeferens. Vestis non toto Amazŏnum 27
corpori obducitur: nam laeva pars ad pectus est nuda,
cetera deinde velantur. Nec tamen sinus vestis, quem
nodo colligunt, infra genua descendit. Altera papilla in- 28
tacta servatur, qua muliebris sexus liberos alant: aduri-
tur dextera, ut arcus facilius intendant et tela vibrent. In- 29
territo vultu regem Thalestris intuebatur, habitum eius
haudquaquam rerum famae parem oculis perlustrans.
Quippe omnibus barbaris in corporum maiestate veneratio
est, magnorumque operum non alios capaces putant, quam
quos eximia specie donare natura dignata est. Ceterum 30
interrogata, num aliquid petere vellet, haud dubitavit fa-
teri, ad communicandos cum rege liberos se venisse, di-
gnam, ex qua ipse regni generaret heredes. Feminini sexus
se retenturam, marem reddituram patri. Alexander, an cum 31
ipso militare vellet, interrogat: at illa causata, sine cu-
stode regnum reliquisse, petere perseverabat, ne se irri-
tam spei abire pateretur. Acrior ad Venĕrem feminae cu- 32
pido, quam regis, ut paucos dies subsisteret, perpulit. XIII
dies in obsequium desiderii eius absumpti sunt. Tum illa
regnum suum, rex Parthiēnen petiverunt.

CAP. VI.

1 (20) Hic vero palam cupiditates suas solvit conti-
nentiamque et moderationem, in altissima quaque fortuna
2 eminentia bona, in superbiam ac lasciviam vertit. Patrios
mores disciplinamque Macedŏnum regum salubriter tem-
peratam et civilem habitum velut leviora magnitudine sua
ducens Persicae regiae par deorum potentiae fastigium
3 aemulabatur. Iacere humi venerabundos ipsum, paulatim-
que servilibus ministeriis tot victores gentium imbuere et
4 captivis pares facere expetebat. Itaque purpureum dia-
dema, distinctum albo, quale Darēus habuerat, capiti cir-
cumdedit vestemque Persicam sumpsit, ne omen quidem
veritus, quod a victoris insignibus in devicti transiret ha-
5 bitum. Et ille se quidem spolia Persarum gestare dicebat:
sed cum illis quoque mores induerat, superbiamque ha-
6 bitus animi insolentia sequebatur. Litteras quoque, quas
in Europam mitteret, veteris anuli gemma obsignabat, his,
quas in Asiam scriberet, Darēi anulus imprimebatur: ut
appareret, unum animum duorum non capere fortunam.
7 Amicos vero et equites (hi namque principes militum)
aspernantes quidem, sed recusare non ausos Persicis
8 ornaverat vestibus. Pellices CCC et LX, totidem, quot Da-
rēi fuerant, regiam implebant, quas spadonum greges, et
ipsi muliebria pati assueti, sequebantur.
9 (21) Haec luxu et peregrinis infecta moribus veteres
Philippi milites, rudis natio ad voluptates, palam aversa-
bantur, totisque castris unus omnium sensus ac sermo
erat, plus amissum victoria, quam bello esse quaesitum.
10 Tum maxime vinci ipsos dedique alienis moribus et ex-
ternis: quo tandem ore domos, quasi in captivo habitu,
reversuros? Pudere iam sui. Regem victis quam victori-
bus similiorem ex Macedoniae imperatore Darēi satrapen
11 factum. Ille non ignarus, et principes amicorum et exer-
citum graviter offendi, gratiam liberalitate donisque re-
parare tentabat. Sed, opinor, liberis pretium servitutis in-
12 gratum est. Igitur ne in seditionem res verteretur, otium
interpellandum erat bello, cuius materia opportune aleba-
13 tur. Namque Bessus, veste regia sumpta, Artaxerxen ap-

pellari se iusserat Scythasque et ceteros Tanăis accolas
contrahebat. Haec Satibarzānes nuntiabat, quem receptum
in fidem regioni, quam antea obtinuerat, praefecit. Et 14
quum grave spoliis apparatuque luxuriae agmen vix mo-
veretur, suas primum, deinde totius exercitus sarcinas,
exceptis admodum necessariis, conferri iussit in medium.
Planities spatiosa erat, in quam vehicula onusta perduxe- 15
rant. Expectantibus cunctis, quid deinde esset imperatu-
rus, iumenta iussit abduci suisque primum sarcinis face
subdita ceteras incendi praecepit. Flagrabant, exurentibus 16
dominis, quae ut intacta ex urbibus hostium raperent,
saepe flammas restinxerant, nullo sanguinis pretium au-
dente deflere, quum regius opes idem ignis exureret.
Brevis deinde oratio mitigavit dolorem, habilesque militiae 17
et ad omnia parati laetabantur, sarcinarum potius quam
disciplinae fecisse iacturam. Igitur Bactriānam regionem 18
petebant.

(22) Sed Nicānor, Parmeniōnis filius, subita morte
correptus magno desiderio sui affecerat cunctos. Rex ante 19
omnes maestus cupiebat quidem subsistere, funeri affutu-
rus, sed penuria commeatuum festinare cogebat. Itaque
Philōtas cum duobus milibus et DC relictus, ut iusta fratri
persolveret: ipse contendit ad Bessum.

Iter facienti ei litterae afferuntur a finitimis satrapa- 20
rum, e quibus cognoscit, Bessum quidem hostili animo oc-
currere cum exercitu, ceterum Satibarzānem, quem satra-
pam Ariorum ipse praefecisset, defecisse ab eo. Itaque 21
quamquam Besso imminebat, tamen ad Satibarzānem op-
primendum praeverti optimum ratus levem armaturam et
equestres copias educit totaque nocte itinere strenue facto
improvisus hosti supervenit. Cuius cognito adventu Satibar- 22
zānes cum II milibus equitum (nec plures subito contrahi
poterant) Bactra perfugit, ceteri proximos montes occu-
paverunt. Praerupta rupes est, qua spectat occidentem: 23
eadem, qua vergit ad orientem, leniore summissa fastigio,
multis arboribus obsita, perennem habet fontem, ex quo
largae aquae manant. Circuitus eius XXX et II stadia
comprehendit. In vertice herbidus campus. In hoc multi-

tudinem imbellem considere iubent: ipsi, qua rupes [adiri]
poterat, arborum truncos et saxa obmoliuntur. XIII milia
25 armata erant. In quorum obsidione Cratĕro relicto ipse
Satibarzānem sequi festinat.
(23) Et quia longius abesse eum cognoverat, ad ex-
pugnandos eos, qui edita montium occupaverant, redit.
26 Ac primo repurgari iubet, quicquid ingredi possent: de-
inde, ut occurrebant inviae cotes praeruptaeque rupes,
27 irritus labor videbatur, obstante natura. Ille, ut erat animi
semper obluctantis difficultatibus, quum et progredi ar-
duum et reverti periculosum esset, versabat se ad omnes
cogitationes, aliud atque aliud, ita ut fieri solet, ubi prima
quaeque damnamus, subiiciente animo. Haesitanti, quod
28 ratio non potuit, fortuna consilium subministravit. Vehe-
mens Favonius erat, et multam materiam ceciderat miles,
aditum per saxa molitus. Haec vapore torrida casu inarse-
29 rat. Ergo aggeri alias arbores iubet et igni dari alimenta:
celeriterque stipitibus cumulatis fastigium montis aequa-
30 tum est. Tunc undique ignis iniectus cuncta compre-
hendit. Flammam in ora hostium ventus ferebat, fumus
31 ingens velut quadam nube absconderat coelum. Sonabant
incendio silvae, atque ea quoque, quae non incenderat
miles, concepto igne, proxima quaeque adurebant. Bar-
bari suppliciorum ultimum, si qua intermoreretur ignis,
effugere tentabant, sed, qua flamma dederat locum, hostis
32 obstabat. Varia igitur caede consumpti sunt: alii in me-
dios ignes, alii petris praecipitavere se, quidam manibus
hostium se obtulerunt, pauci semiustulati venere in po-
testatem.
33 (24) Hinc ad Cratĕrum, qui Artacoāna obsidebat, re-
dit. Ille, omnibus praeparatis, regis expectabat adventum,
34 captae urbis titulo, sicut par erat, cedens. Igitur Alexan-
der turres admoveri iubet: ipsoque aspectu barbari territi,
e muris supinas manus tendentes, orare coeperunt, iram
in Satibarzānem, defectionis auctorem, reservaret, sup-
plicibus semet dedentibus parceret. Rex, data venia
non obsidionem modo solvit, sed omnia sua incolis red-
didit.

Ab hac urbe digresso supplementum novorum mili- 35
tum occurrit. Zoïlus D equites ex Graecia adduxerat: III
milia ex Illyrico Antipăter miserat: Thessăli equites C et
XXX cum Philippo erant: ex Lydia II milia et DC, pere-
grinus miles, advenerant: CCC equites, gentis eiusdem,
sequebantur. Hac manu adiecta, Drangas [pervenit]. Bel- 36
licosa natio est. Satrapes erat Barzaëntes, sceleris in re-
gem suum particeps Besso. Is suppliciorum, quae merue
rat, metu profugit in Indiam.

CAP. VII.

A. 330 a. Chr. n. mense Octobri. Ol. 112, 3.

(25) Iam nonum diem stativa erant, quum 1
externa vi non tutus modo rex, sed invictus, in-
testino facinore petebatur. Dimnus, modicae apud 2
regem auctoritatis et gratiae, exoleti, cui Nico-
măcho erat nomen, amore flagrabat, obsequio uni sibi de-
diti corporis vinctus. Is, quod ex vultu quoque perspici 3
poterat, similis attonito, remotis arbitris, cum iuvene se-
cessit in templum, arcana se et silenda afferre praefatus,
suspensumque expectatione per mutuam caritatem et pi- 4
gnora utriusque animi rogat, ut affirmet iureiurando, quae
commisisset, silentio esse tecturum. Et ille ratus, nihil, 5
quod etiam cum periurio detegendum foret, indicaturum,
per praesentes deos iurat. Tum Dimnus aperit, in tertium 6
diem regi insidias comparatas seque eius consilii fortibus
viris et illustribus esse participem. Quibus iuvenis audi- 7
tis se vero fidem in parricidio dedisse constanter abnuit,
nec ulla religione, ut scelus tegat, posse constringi. Di- 8
mnus et amore et metu amens, dexteram exoleti com-
plexus et lacrimans, orare primum, ut particeps consilii
operisque fieret: si id sustinere non posset, attamen ne 9
proderet se, cuius erga ipsum benivolentiae praeter alia
hoc quoque haberet fortissimum pignus, quod caput suum
permisisset fidei adhuc inexpertae. Ad ultimum aversari 10
scelus perseverantem mortis metu terret: ab illo capite
coniuratos pulcherrimum facinus inchoaturos. Alias de- 11
inde effeminatum et muliebriter timidum, alias proditorem
amatoris appellans, nunc ingentia promittens interdumque

regnum quoque, versabat animum tanto facinore procul
12 abhorrentem. Strictum deinde gladium modo illius, modo
suo admovens iugulo, supplex idem et infestus, expressit
tandem, ut non solum silentium, sed etiam operam polli-
13 ceretur. Namque abunde constantis animi et dignus, qui
pudicus esset, nihil ex pristina voluntate mutaverat, sed
14 se captum Dimni amore simulabat nihil recusare. Sciscі-
tari inde pergit, cum quibus tantae rei societatem inisset:
plurimum referre, quales viri tam memorabili operi ad-
15 moturi manus essent. Ille et amore et scelere male sanus
simul gratias agit, simul gratulatur, quod fortissimis iu-
venum non dubitasset se adiungere, Demetrio, corporis
custodi, Peucolāo, Nicanŏri. Adiicit his Aphobētum, Io-
leum, Dioxĕnum, Archepŏlim, Amyntam.
16 (26) Ab hoc sermone dimissus Nicomăchus ad fra-
trem (Cebalīno erat nomen), quae acceperat, defert. Pla-
cet, ipsum subsistere in tabernaculo, ne, si regiam intras-
set, non assuetus adire regem, coniurati proditos se esse
17 resciscerent. Ipse Cebalīnus ante vestibulum regiae — ne-
que enim propius aditus ei patebat — consistit, opperiens
aliquem amicorum ex prima cohorte, quo introduceretur ad
18 regem. Forte, ceteris dimissis, unus Philōtas, Parmeniōnis
filius, incertum, quam ob causam, substiterat in regia.
Huic Cebalīnus ore confuso magnae perturbationis notas
prae se ferens aperit, quae ex fratre compererat, et sine
19 dilatione nuntiari regi iubet. Philōtas, collaudato eo, pro-
tinus intrat ad Alexandrum: multoque invicem de aliis
rebus sermone consumpto nihil eorum, quae ex Cebalīno
20 cognoverat, nuntiat. Sub vesperam eum prodeuntem in
vestibulo regiae excipit iuvenis, an mandatum executus
21 foret, requirens. Ille non vacasse sermoni suo regem cau-
satus discessit. Postero die Cebalīnus venienti in regiam
praesto est intrantemque admonet pridie communicatae
cum ipso rei. Ille curae sibi esse respondet: ac ne tum
quidem regi, quae audierat, aperit. Coeperat Cebalīno esse
22 suspectus. Itaque non ultra interpellandum ratus nobili
iuveni (Metron erat ei nomen) super armamentarium po-
23 sito, quod scelus pararetur, indicat. Ille, Cebalīno in arma-

mentario abscondito, protinus regi corpus forte curanti,
quid ei index detulisset, ostendit.
(27) Rex, ad comprehendendum Dimnum missis satel- 24
litibus, armamentarium intrat. Ibi Cebalīnus gaudio elatus,
Habeo te, inquit, *incolumem ex impiorum manibus ereptum.*
Percontatus deinde Alexander, quae noscenda erant, or- 25
dine cuncta cognoscit. Rursusque institit quaerere, quo-
tus dies esset, ex quo Nicomăchus ad eum detulisset in-
dicium: atque illo fatente, iam tertium esse, existimans, 26
haud incorrupta fide tanto post deferre, quae audierat,
vinciri eum iusserat. Ille clamitare coepit, eodem tempo- 27
ris momento, quo audisset, ad Philōtam decurrisse: ab eo
percontaretur. Rex item quaerens, an Philōtam adisset, an 28
institisset ei, ut perveniret ad se, perseverante eo affir-
mare, quae dixerat, manus ad coelum tendens, mananti-
bus lacrimis, hanc sibi a carissimo quondam amicorum
relatam gratiam querebatur. Inter haec Dimnus haud 29
ignarus, quam ob causam accerseretur a rege, gladio, quo
forte erat cinctus, graviter se vulnerat occursuque satelli-
tum inhibitus perfertur in regiam. Quem intuens rex, *Quod*, 30
inquit, *in te, Dimne, tantum cogitavi nefas, ut tibi Macedŏ-
num regno dignior Philōtas me quoque ipso videretur?* Illum
iam defecerat vox. Itaque edito gemitu vultuque a con-
spectu regis averso, subinde collapsus extinguitur.
(28) Rex, Philōta venire in regiam iusso, *Cebalīnus*, 31
inquit, *ultimum supplicium meritus, si in caput meum prae-
paratas insidias biduo texit, huius criminis Philōtam reum
substituit, ad quem protinus indicium detulisse se affirmat.
Quo propiore gradu amicitiae me contingis, hoc maius est* 32
*dissimulationis tuae facinus, et ego Cebalīno magis quam
Philōtae id convenire fateor. Faventem habes iudicem, si,
quod admitti non oportuit, saltem negari potest.* Ad haec 33
Philōtas haud sane trepidus, si animus vultu aestimaretur,
Cebalīnum quidem scorti sermonem ad se detulisse, sed
ipsum tam levi auctori nihil credidisse respondit, veritum,
ne iurgium inter amatorem et exoletum non sine risu alio-
rum detulisset: quum Dimnus interemerit semet, qualia- 34
cunque erant, non fuisse reticenda. Complexusque regem

orare coepit, ut praeteritam vitam potius quam culpam,
silentii tamen, non facti ullius, intueretur. Haud facile
dixerim, crediderítne ei rex, an altius iram suppresserit:
dextram reconciliatae gratiae pignus obtulit et contem-
ptum magis quam celatum indicium esse videri sibi dixit.

CAP. VIII.

1 (29) Advocato tum consilio amicorum, cui tamen Phi-
2 lōtas adhibitus non est, Nicomăchum introduci iubet. Is
eadem, quae detulerat ad regem, ordine exposuit. Erat
Cratĕrus regi carus in paucis et eo Philōtae ob aemulatio-
3 nem dignitatis adversus: neque ignorabat, saepe Alexan-
dri auribus nimia iactatione virtutis atque operae gravem
fuisse et ob ea non quidem sceleris, sed contumaciae ta-
4 men esse suspectum. Non aliam premendi inimici occa-
sionem aptiorem futuram ratus, odio suo pietatis praefe-
rens speciem, *Utinam*, inquit, *in principio quoque huius rei*
5 *nobiscum deliberasses. Suasissemus, si Philōtae velles igno-*
scere, patereris potius, ignorare eum, quantum deberet tibi,
quam usque ad mortis metum adductum cogeres saepius de
periculo suo quam de tuo cogitare beneficio. Ille enim sem-
per insidiari tibi poterit, tu non semper Philōtae poteris igno-
6 *scere. Nec est, quod existimes, eum, qui tantum facinus au-*
sus est, venia posse mutari. Scit, eos, qui misericordiam con-
7 *sumpserunt, amplius sperare non posse. At ego, etiamsi ipse*
vel poenitentia vel beneficio tuo victus quiescere volet, patrem
eius Parmeniōnem, tanti ducem exercitus et inveterata apud
milites tuos auctoritate haud multum infra magnitudinis tuae
fastigium positum, scio non aequo animo salutem filii sui de-
8 *biturum tibi. Quaedam beneficia odimus. Meruisse mortem*
confiteri pudet. Superest, ut malit videri iniuriam accepisse,
quam vitam. Proinde scito, tibi cum illis de salute esse pu-
9 *gnandum. Satis hostium superest, ad quos persequendos*
ituri sumus: latus a domesticis hostibus muni. Hos si sum-
moves, nihil metuo ab externo.
10 (30) Haec Cratĕrus. Nec ceteri dubitabant, quin con-
iurationis indicium suppressurus non fuisset, nisi auctor
aut particeps. Quem enim pium et bonae mentis, non ami-

cum modo, sed ex ultima plebe, auditis, quae ad eum de-
lata erant, non protinus ad regem fuisse cursurum? ne 11
Cebalīni quidem exemplo, qui ex fratre comperta ipsi nun-
tiasset, Parmeniōnis filium, praefectum equitatus, omnium
arcanorum regis arbitrum! simulasse etiam, non vacasse
sermoni suo regem, ne index alium internuntium quaereret.
Nicomăchum religione quoque deûm astrictum conscien- 12
tiam suam exonerare properasse: Philōtam, consumpto
per ludum iocumque paene toto die, gravatum esse pauca
verba, pertinentia ad caput regis, tam longo et forsitan
supervacuo inserere sermoni. At enim se non credidisse 13
talia deferentibus pueris! Cur igitur extraxisset biduum,
tanquam indicio haberet fidem? dimittendum fuisse Ce-
balīnum, si delationem eius damnabat. In suo quemque 14
periculo magnum animum habere, quum de salute regis
timeretur, credulos esse debere, vana quoque deferentes
admittere. Omnes igitur quaestionem de eo, ut participes 15
sceleris indicare cogeretur, habendam esse decernunt.
Rex admonitos, uti consilium silentio premerent, dimittit.

(31) Pronuntiari deinde iter in posterum iubet, ne
qua novi initi consilii daretur nota. Invitatus est etiam 16
Philōtas ad ultimas ipsi epulas, et rex non coenare
modo, sed etiam familiariter colloqui cum eo, quem
damnaverat, sustinuit. Secunda deinde vigilia, luminibus 17
extinctis, cum paucis in regiam coëunt Hephaestion et
Cratĕrus et Coenus et Erigyius, hi ex amicis: ex armigeris
autem Perdiccas et Leonnātus. Per hos imperatum, ut, qui
ad praetorium excubabant, armati vigilarent. Iam ad 18
omnes aditus dispositi erant equites, itinera quoque ob-
sidere iussi, ne quis ad Parmeniōnem, qui tum Mediae
magnisque copiis praeerat, occultus evaderet. Atharrĭas 19
autem cum trecentis armatis intraverat regiam: huic de-
cem satellites traduntur, quorum singulos deni armigeri
sequebantur. Hi ad alios coniuratos comprehendendos 20
distributi sunt: Atharrĭas cum trecentis ad Philōtam mis-
sus clausum aditum domus moliebatur, quinquaginta iu-
venum promptissimis stipatus: nam ceteros cingere undi-
que domum iusserat, ne occulto aditu Philōtas posset elabi.

21 Illum sive securitate animi sive fatigatione resolutum
somnus oppresserat: quem Atharrĭas torpentem adhuc
22 occupat. Tandem ei, sopore discusso, quum iniicerentur
catenae, *Vicit*, inquit, *bonitatem tuam, rex, inimicorum
meorum acerbitas.* Nec plura elocutum, capite velato, in re-
giam adducunt.
23 (32) Postero die rex edixit, omnes armati coirent.
Sex milia fere militum venerant: praeterea turba lixarum
24 calonumque impleverant regiam. Philōtam armigeri agmine
suo tegebant, ne ante conspici posset a vulgo, quam rex
25 allocutus milites esset. De capitalibus rebus vetusto Ma-
cedŏnum modo inquirebat exercitus: in pace erat vulgi:
et nihil potestas regum valebat, nisi prius valuisset aucto-
26 ritas. Igitur Dimni primum cadaver infertur, plerisque,
quid parasset quove casu extinctus esset, ignaris.

CAP. IX.

1 Rex deinde in concionem procedit, vultu praeferens
dolorem animi. Amicorum quoque maestitia expectatio-
2 nem haud parvam rei fecerat. Diu rex, demisso in terram
vultu, attonito stupentique similis stetit. Tandem recepto
animo, *Paene*, inquit, *milites, paucorum hominum scelere
vobis ereptus sum: deûm providentia et misericordia vivo.
Conspectusque vestri venerabilis coëgit, ut vehementius par-
ricidis irascerer, quoniam spes, immo unus vitae meae fru-
ctus est, tot fortissimis viris et de me optime meritis referre
3 adhuc gratiam posse.* Interrupit orationem militum gemi
tus, obortaeque sunt omnibus lacrimae. Tum rex, *Quanto*,
inquit, *maiorem in animis vestris motum excitabo, quum
tanti sceleris auctores ostendero! quorum mentionem adhuc
reformido et, tanquam salvi esse possint, nominibus abstineo.
4 Sed vincenda est memoria pristinae caritatis, et coniuratio
impiorum civium detegenda. Quomodo autem tantum nefas
sileam? Parmenio, illa aetate, tot meis, tot parentis mei me-
ritis devinctus, omnium nobis amicorum vetustissimus, ducem
5 se sceleri tanto praebuit. Minister eius Philōtas Peucolāum et
Demetrium et hunc Dimnum, cuius corpus aspicitis, ceteros-
que, eiusdem amentiae, in caput meum subornavit.*

(33) Fremitus undique indignantium querentiumque 6
tota concione obstrepebat, qualis solet esse multitudinis,
et maxime militaris, ubi aut studio agitur aut ira. Nico- 7
măchus deinde et Metron et Cebalīnus producti, quae quis-
que detulerat, exponunt. Nullius eorum indicio Philōtas
ut particeps sceleris destinabatur. Itaque, indignatione
repressa, vox indicum silentio excepta est. Tum rex, 8
Qualis, inquit, *ergo animi vobis videtur*, *qui huius rei dela-*
tum indicium ad ipsum suppressit? Quod non fuisse vanum,
Dimni exitus declarat. Incertam rem deferens tormenta non 9
timuit Cebalīnus: Metron ne momentum quidem temporis
distulit exonerare se, ut eo, ubi lavabar, irrumperet: Philōtas 10
solus nihil timuit, nihil credidit. O magni animi virum! Iste
regis periculo commoveretur, vultum mutaret, indicem tan-
tae rei sollicitus audiret! Subest nimirum silentio facinus, et 11
avida spes regni praecipitem animum ad ultimum nefas im-
pulit. Pater Mediae praeest. Ipse apud multos copiarum
duces meis praepotens viribus maiora, quam capit, spirat.
Orbitas quoque mea, quod sine liberis sum, spernitur. Sed 12
errat Philōtas. In vobis liberos, parentes, consanguineos ha-
beo: vobis salvis, orbus esse non possum.

(34) Epistolam deinde Parmeniōnis interceptam, quam 13
ad filios Nicanŏrem et Philōtam scripserat, recitat, haud
sane indicium gravioris consilii praeferentem. Namque 14
summa eius haec erat: *Primum vestri curam agite, deinde*
vestrorum: sic enim, quae destinavimus, efficiemus. Adiecit- 15
que rex, sic esse scriptam, ut, sive ad filios pervenisset,
a consciis posset intelligi, sive intercepta esset, falleret
ignaros. *At enim Dimnus, quum ceteros participes sceleris* 16
indicaret, Philōtam non nominavit! Hoc quidem illius non
innocentiae, sed potentiae indicium est, quod sic ab iis timetur
etiam, a quibus prodi potest, ut, quum de se fateantur, illum
tamen celent. Ceterum Philōtam ipsius indicat vita. Hic 17
Amyntae, qui mihi consobrinus fuit et in Macedonia capiti
meo impias comparavit insidias, socium se et conscium ad-
iunxit. Hic Attălo, quo graviorem inimicum non habui, so-
rorem suam in matrimonium dedit. Hic, quum scripsissem 18
ei pro iure tam familiaris usus atque amicitiae, qualis sors

*edita esset Iovis Hammōnis oraculo, sustinuit rescribere mihi,
se quidem gratulari, quod in numerum deorum receptus
essem, ceterum misereri eorum, quibus vivendum esset sub*
19 *eo, qui modum hominis excederet. Haec sunt etiam pridem
animi alienati a me et invidentis gloriae meae indicia: quae
equidem, milites, quamdiu licuit, in animo meo pressi. Vi-
debar enim mihi partem viscerum meorum abrumpere, si, in*
20 *quos tam magna contuleram, viliores mihi facerem. Sed iam
non verba punienda sunt: linguae temeritas pervenit ad*
21 *gladios. Hos, si mihi creditis, Philōtas in me acuit. [Id] si
ipsi admiseritis, quo me conferam, milites? cui caput meum
credam? Equitatui, optimae exercitus parti, principibus
nobilissimae iuventutis, unum praefeci: salutem, spem, victo-*
22 *riam meam fidei eius tutelaeque commisi. Patrem in idem
fastigium, in quo me ipsum posuistis, admovi: Mediam, qua
nulla opulentior regio est, et tot civium sociorumque milia
imperio eius ditionique subieci. Unde praesidium petieram,*
23 *periculum extitit. Quam feliciter in acie occidissem, potius
hostis praeda, quam civis victima! Nunc servatus ex pericu-
lis, quae sola timui, in haec incidi, quae timere non debui.*
24 *Soletis identidem a me, milites, petere, ut saluti meae parcam.
Ipsi mihi praestare potestis, quod suadetis ut faciam. Ad
vestras manus, ad vestra arma confugio: invitis vobis, salvus
esse nolo: volentibus, non possum, nisi vindicor.*
25 (35) Tum Philōtam, religatis post tergum manibus, ob-
soleto amiculo velatum iussit induci. Facile apparebat,
motos esse tam miserabili habitu non sine invidia paulo
26 ante conspecti. Ducem equitatus pridie viderant: sciebant,
regis interfuisse convivio. Repente non reum quidem,
27 sed etiam damnatum, immo vinctum intuebantur. Subibat
animos Parmeniōnis quoque, tanti ducis, tam clari civis,
fortuna, qui modo duobus filiis, Hectōre ac Nicanōre, or-
batus cum eo, quem reliquum calamitas fecerat, absens
28 diceret causam. Itaque Amyntas, regius praetor, inclina-
tam ad misericordiam concionem rursus aspera in Philō-
tam oratione commovit: proditos eos esse barbaris: ne-
minem ad coniugem suam, neminem in patriam et ad
parentes fuisse rediturum: velut truncum corpus, dempto

capite, sine spiritu, sine nomine, aliena terra, ludibrium
hostis futuros. Haudquaquam pro spe ipsius Amyntae 29
oratio grata regi fuit, quod coniugum, quod patriae ad-
monitos pigriores ad cetera munia exequenda fecisset.
(36) Tum Coenus, quamquam Philōtae sororem ma- 30
trimonio secum coniunxerat, tamen acrius, quam quis-
quam, in Philōtam invectus est, parricidam esse regis, pa-
triae, exercitus, clamitans: saxumque, quod forte ante 31
pedes iacebat, arripuit, emissurus in eum, ut plerique cre-
didere, tormentis subtrahere cupiens. Sed rex manum
eius inhibuit, dicendi prius causam debere fieri potesta-
tem reo nec aliter iudicari passurum se affirmans. Tum 32
dicere iussus Philōtas, sive conscientia sceleris sive peri-
culi magnitudine amens et attonitus, non attollere oculos,
non hiscere audebat. Lacrimis deinde manantibus, lin- 33
quente animo, in eum, a quo tenebatur, incubuit: abster-
sisque amiculo eius oculis paulatim recipiens spiritum ac
vocem dicturus videbatur. Iamque rex intuens eum, *Ma-* 34
cedŏnes, inquit, *de te iudicaturi sunt: quaero, an patrio*
sermone sis apud eos usurus. Tum Philōtas, *Praeter Ma-* 35
cedŏnas, inquit, *plerique adsunt, quos facilius, quae di-*
cam, percepturos arbitror, si eadem lingua fuero usus, qua
tu egisti, non ob aliud, credo, quam ut oratio tua intelligi
posset a pluribus. Tum rex, *Ecquid videtis, adeo etiam ser-* 36
monis patrii Philōtam taedere? solus quippe fastidit eum di-
cere. Sed dicat sane, utcunque ei cordi est, dum memineritis,
aeque illum a nostro more quam a sermone abhorrere. At-
que ita concione excessit.

CAP. X.

(37) Tum Philōtas, *Verba*, inquit, *innocenti reperire* 1
facile est, modum verborum misero tenere difficile. Itaque 2
inter optimam conscientiam et iniquissimam fortunam desti-
tutus ignoro, quomodo et animo meo et tempori paream. Ab- 3
est quidem optimus causae meae iudex, qui cur me ipse au-
dire noluerit, non mehercule excogito, quum illi, utrimque
cognita causa, tam damnare me liceat, quam absolvere: non
cognita vero, liberari ab absente non possum, qui a praesente

4 damnatus sum. Sed quamquam vincti hominis non superva-
cua solum, sed etiam invisa defensio est, qui iudicem non do-
cere videtur, sed arguere: tamen, utcunque licet me dicere,
memet ipse non deseram nec committam, ut damnatus etiam
5 mea sententia videar. Equidem, cuius criminis reus sim, non
video. Inter coniuratos nemo me nominat: de me Nico-
măchus nihil dixit: Cebalīnus plus, quam audierat, scire non
6 potuit. Atqui coniurationis caput me fuisse credit rex! Po-
tuit ergo Dimnus eum praeterire, quem sequebatur? praeser-
tim quum quaerenti socios vel falso fuerim nominandus, quo
7 facilius, qui tentabatur, posset impelli. Non enim detecto
facinore nomen meum praeteriit, ut posset videri socio pe-
percisse: Nicomăcho, quem taciturum arcana de semetipso
credebat, confessus, aliis nominatis, me unum subtrahebat.
8 Quaeso, commīlitones, si Cebalīnus me non adisset, nihil me
de coniuratis scire voluisset, num hodie dicerem causam,
9 nullo me nominante? Dimnus sane, si viveret adhuc, ut vellet
mihi parcere: quid ceteri? qui de se confitebuntur, me vide-
licet subtrahent! Maligna est calumitas, et fere noxius,
10 quum suo supplicio crucietur, acquiescit alieno. Tot conscii
ne in equuleum quidem impositi verum fatebuntur? Atqui
nemo parcit morituro, nec cuiquam moriturus, ut opinor.
11 (38) Ad verum crimen et ad unum revertendum mihi
est: cur rem delatam ad te tacuisti? cur tam securus audisti?
Hoc, qualecunque est, confesso mihi, ubicunque es, Alexan-
der, remisisti: dexteram tuam amplexus, reconciliati pignus
12 animi, convivio quoque interfui. Si credidisti mihi, absolutus
sum, si pepercisti, dimissus: vel iudicium tuum serva. Quid
hac proxima nocte, qua digressus sum a mensa tua, feci?
quod novum facinus delatum ad te mutavit animum tuum?
13 Gravi sopore acquiescebam, quum me malis indormientem
meis inimici vinciendo excitaverunt. Unde et parricidae et
14 proditori tam alti quies somni? Scelerati, conscientia obstre-
pente, condormire non possunt: agitant eos furiae, non con-
summato modo, sed etiam cogitato parricidio. At mihi secu-
ritatem primum innocentia mea, deinde tua dextera obtulerat:
non timui, ne plus alienae crudelitati apud te liceret, quam
15 clementiae tuae. Sed ne te mihi credidisse poeniteat: res ad

me deferebatur a puero, qui non testem, non pignus indicii
exhibere poterat, impleturus omnes metu, si coepisset audiri.
Amatoris et scorti iurgio interponi aures meas credidi infe- 16
lix et fidem eius suspectam habui, quod non ipse deferret,
sed fratrem potius subornaret. Timui, ne negaret, mandasse 17
sese Cebalīno, et ego viderer multis amicorum regis fuisse
periculi causa. Sic quoque, quum laeserim neminem, inveni, 18
qui mallet, perire me, quam incolumem esse: quid inimicitia-
rum creditis excepturum fuisse, si insontes lacessissem? At 19
enim Dimnus se occidit! Num igitur facturum eum divinare
potui? Minime. Ita, quod solum indicio fidem fecit, id me,
quum a Cebalīno interpellatus sum, movere non poterat.
(39) At hercule, si conscius Dimno tanti sceleris fuis- 20
sem, biduo illo, proditos esse nos, dissimulare non debui: Ceba-
līnus ipse tolli de medio nulloque negotio potuit. Denique post 21
delatum indicium, quo periturus eram, cubiculum regis solus
intravi, ferro quidem cinctus. Cur distuli facinus? An sine
Dimno non sum ausus? Ille igitur princeps coniurationis 22
fuit! sub illius umbra Philōtas latebam, qui regnum Mace-
dŏnum affecto! Ecquis e vobis corruptus est donis? quem
ducem, quem praefectum impensius colui? Mihi quidem ob-
iicitur, quod societatem patrii sermonis asperner, quod Ma-
cedŏnum mores fastidiam. Sic ergo imperio, quod dedignor,
immineo! Iam pridem nativus ille sermo commercio aliarum 23
gentium exolevit: tam victoribus, quam victis peregrina lin-
gua discenda est. Non mehercule ista me magis laedunt, 24
quam quod Amyntas, Perdiccae filius, insidiatus est regi:
cum quo quod amicitia fuerit mihi, non recuso defendere, si
fratrem regis non oportuit diligi a nobis. Sin autem in 25
illo fortunae gradu positum etiam venerari necesse erat,
utrum, quaeso, quod non divinavi, reus sum, an impiorum
amicis insontibus quoque moriendum est? Quod si aequum
est, cur tamdiu vivo? si iniustum, cur nunc demum occidor?
At enim scripsi, misereri me eorum, quibus vivendum esset 26
sub eo, qui se Iovis filium crederet. Fides amicitiae, veri con-
silii periculosa libertas, vos me decepistis! vos, quae sentie-
bam, ne reticerem, impulistis! Scripsisse me haec fateor 27
regi, non de rege scripsisse. Non enim faciebam invidiam,

sed pro eo timebam. Dignior mihi Alexander videbatur, qui
Iovis stirpem tacitus agnosceret, quam qui praedicatione ia-
28 *ctaret. Sed quoniam oraculi fides certa est, sit deus causae*
meae testis. Retinete me in vinculis, dum consulitur Ham
mon, dum arcanum et occultum scelus. Iupiter enim, qui
regem nostrum dignatus est filium, neminem eorum, qui stirpi
29 *suae insidiati sunt, latere patietur. Si certiora oraculis cre-*
ditis esse tormenta, ne hanc quidem exhibendae veritatis
fidem deprecor.
30 (40) *Solent rei capitis adhibere vobis parentes. Duos*
fratres ego nuper amisi: patrem nec ostendere possum nec
31 *invocare audeo, quum et ipse tanti criminis reus sit. Parum*
est enim, tot modo liberûm parentem, in unico filio acquie-
scentem, eo quoque orbari, nisi ipse in rogum meum imponi-
32 *tur. Ergo, carissime pater, et propter me morieris et mecum!*
Ego tibi vitam adimo, ego senectutem tuam extinguo! Quid
enim me procreabas infelicem, adversantibus diis? an ut hos
33 *ex me fructus perciperes, qui te manent? Nescio, adolescen-*
tia mea miserior sit, an senectus tua: ego in ipso robore aeta-
tis eripior: tibi carnifex spiritum adimet, quem, si fortuna
34 *expectare voluisset, natura reposcebat. Admonuit me patris*
mei mentio, quam timide et cunctanter, quae Cebalīnus detu-
lerat ad me, indicare debuerim. Parmenio enim, quum au-
disset, venenum a Philippo medico regi parari, deterrere
eum voluit epistola scripta, quo minus medicamentum biberet,
quod medicus dare constituerat. Num creditum est patri meo?
35 *num ullam auctoritatem eius litterae habuerunt? Ego ipse,*
quotiens, quae audieram, detuli, cum ludibrio credulitatis
repulsus sum. Si et, quum indicamus, invisi et, quum tacemus,
36 *suspecti sumus, quid facere nos oportet?* Quumque unus e
circumstantium turba exclamasset: *Bene meritis non insi-*
37 *diari*, Philōtas, *Recte*, inquit, *quisquis es, dicis. Itaque si in-*
sidiatus sum, poenam non deprecor et finem facio dicendi,
quoniam ultima verba gravia sunt visa auribus. Abducitur
deinde ab his, qui custodiebant eum.

CAP. XI.

1 (41) Erat inter duces manu strenuus Bolon quidam,

pacis artium et civilis habitus rudis, vetus miles, ab humili
ordine ad eum gradum, in quo tunc erat, promotus: qui, 2
tacentibus ceteris, stolida audacia ferox admonere eos
coepit, quotiens suis quisque diversoriis, quae occupas-
sent, proturbatus esset, ut purgamenta servorum Philōtae
reciperentur eo, unde commilitones expulisset. Auro ar- 3
gentoque vehicula eius onusta totis vicis stetisse, ac ne in
viciniam quidem diversorii quemquam commilitonum re-
ceptum esse, sed per dispositos, quos supra somnum ha-
bebat, omnes procul relegatos, ne femina illa murmu-
rantium inter se silentio verius quam sono excitaretur.
Ludibrio ei fuisse rusticos homines Phrygasque et Pa- 4
phlagŏnas appellatos: qui non erubesceret, Macĕdo na-
tus, homines linguae suae per interpretem audire. Nunc 5
cur Hammōnem consuli vellet? eundem Iovis arguisse
mendacium, Alexandrum filium agnoscentis, scilicet ve-
ritum, ne invidiosum esset, quod dii offerrent. Quum 6
insidiaretur capiti regis et amici, non consuluisse eum Io-
vem: nunc ad oraculum mittere, dum pater eius sollici-
tetur, qui praesit in Media, et pecunia, cuius custodia
commissa sit, perditos homines ad societatem sceleris
impellat. Ipsos missuros ad oraculum, non qui Iovem in- 7
terrogent, quod ex rege cognoverint, sed qui gratias
agant, qui vota pro incolumitate regis optimi persolvant.
Tum vero universa concio accensa est, et a corporis cu- 8
stodibus initium factum, clamantibus, discerpendum esse
parricidam manibus eorum. Id quidem Philōtas, qui gra-
viora supplicia metueret, haud sane iniquo animo au-
diebat.

(42) Rex in concionem reversus, sive ut in custodia 9
quoque torqueret, sive ut diligentius cuncta cognosceret,
concilium in posterum diem distulit et, quamquam in
vesperam inclinabat dies, tamen amicos convocari iubet.
Et ceteris quidem placebat, Macedŏnum more obrui saxis, 10
Hephaestion autem et Cratĕrus et Coenus tormentis veri-
tatem exprimendam esse dixerunt, et illi quoque, qui aliud
suaserant, in horum sententiam transeunt. Consilio ergo 11
dimisso, Hephaestion cum Cratĕro et Coeno ad quaestio-

12 nem de Philōta habendam consurgunt. Rex, Cratĕro ac-
cersito et sermone habito, cuius summa non edita est, in
intimam diversorii partem secessit et, remotis arbitris, in
13 multam noctem quaestionis expectavit eventum. Tortores
in conspectum Philōtae omnia crudelitatis instrumenta
14 proponunt. Et ille ultro, *Quid cessatis*, inquit, *regis inimi-
cum, interfectorem, confitentem occidere? quid quaestione
opus est? cogitavi, volui.* Cratĕrus exigere, ut, quae con-
15 fiteretur, in tormentis quoque diceret. Dum corripitur,
dum obligantur oculi, dum vestis exuitur, deos patrios,
gentium iura nequicquam apud surdas aures invocabat.
Per ultimos deinde cruciatus, utpote et damnatus et ini-
16 micis in gratiam regis torquentibus, laceratur. Ac primo,
quamquam hinc ignis, illinc verbera iam non ad quaestio-
nem, sed ad poenam ingerebantur, non vocem modo, sed
17 etiam gemitus habuit in potestate: sed postquam intu-
mescens corpus ulceribus flagellorum ictus nudis ossibus
incussos ferre non poterat, si tormentis adhibituri modum
18 essent, dicturum se, quae scire expeterent, pollicetur. Sed
finem quaestioni fore, iurare eos per Alexandri salutem
volebat removerique tortores. Et utroque impetrato, *Cra-
19 tĕre*, inquit, *dic, quid me velis dicere.* Illo indignante,
ludificari eum, rursusque revocante tortores, tempus pe-
tere coepit, dum reciperet spiritum, cuncta, quae sciret,
indicaturus.

20 Interim equites, nobilissimus quisque, et ii maxime,
qui Parmeniōnem propinqua cognatione contingebant,
postquam Philōtam torqueri fama vulgaverat, legem Ma-
cedŏnum veriti, qua cautum erat, ut propinqui eorum, qui
regi insidiati essent, cum ipsis necarentur, alii se inter-
ficiunt, alii in devios montes vastasque solitudines fugiunt,
ingenti per tota castra terrore diffuso: donec rex, tumultu
cognito, legem de supplicio coniunctorum sontibus re-
mittere edixit.

21 (43) Philōtas verone an mendacio liberare se a cru-
ciatu voluerit, anceps coniectura est, quoniam et vera
confessis et falsa dicentibus idem doloris finis ostenditur:
22 ceterum, *Pater*, inquit, *meus Hegelŏcho quam familiariter*

usus sit, non ignoratis: illum dico Hegelŏchum, qui in acie
cecidit: omnium malorum nobis fuit causa. Nam quum pri- 23
mum Iovis filium se salutari iussit rex, id indigne ferens ille,
hunc igitur regem agnoscimus, inquit, qui Philippum de-
dignatur patrem? actum est de nobis, si ista perpeti possu-
mus. Non homines solum, sed etiam deos despicit, qui postu- 24
lat deus credi. Amisimus Alexandrum, amisimus regem:
incidimus in superbiam nec diis, quibus se exaequat, nec
hominibus, quibus se eximit, tolerabilem. Nostrone sanguine 25
deum fecimus, qui nos fastidiat? qui gravetur mortalium
adire concilium? Credite mihi, et nos, si viri sumus, a diis
adoptabimur. Quis proavum huius Alexandrum, quis deinde 26
Archelāum, quis Perdiccam occisos ultus est? hic quidem
interfectoribus patris ignovit. Haec Hegelŏchus dixit super 27
coenam: et postero die prima luce a patre accersor. Tristis
erat et me maestum videbat. Audieramus enim, quae sollici-
tudinem incuterent. Itaque ut experiremur, utrumne vino 28
gravatus effudisset illa, an altiore concepta consilio, accersi
eum placuit. Venit: eodemque sermone ultro repetito adiecit,
se, sive auderemus duces esse, proximas a nobis partes vin-
dicaturum, sive deesset animus, consilium silentio esse tectu-
rum. Parmeniōni, vivo adhuc Darēo, intempestiva res vide- 29
batur: non enim sibi, sed hosti esse occisuros Alexandrum:
Darēo vero sublato, praemium regis occisi Asiam et totum
orientem interfectoribus esse cessura. Approbatoque consilio
in haec fides et data est et accepta. Quod ad Dimnum perti- 30
net, nihil scio: et haec confessus intelligo, non prodesse mihi,
quod proximi sceleris expers sum. Illi, rursus tormentis ad- 31
motis, quum ipsi quoque hastis os oculosque eius everbe-
rarent, expressere, ut hoc quoque crimen confiteretur.
Exigentibus deinde, ut ordinem cogitati sceleris expone- 32
ret, quum diu Bactra retentura regem viderentur, timuisse
respondit, ne pater LXX natus annos, tanti exercitus dux,
tantae pecuniae custos, interim extingueretur, ipsique
spoliato tantis viribus occidendi regis causa non esset.
Festinasse ergo se, dum praemium in manibus haberet, 33
repraesentare consilium: cuius patrem expertem fuisse
nisi crederent, tormenta, quamquam iam tolerare non

34 posset, tamen non recusare. Illi collocuti, satis quaesitum
videri, ad regem revertuntur.
(44) Qui postero die et, quae confessus erat Philōtas,
recitari et ipsum, quia ingredi non poterat, iussit afferri.
35 Omnia agnoscente eo, Demetrius, qui proximi sceleris
particeps esse arguebatur, producitur. Multa affirmatione
animique pariter constantia et vultus abnuens, quicquam
sibi in regem cogitatum esse, tormenta etiam deposcebat
36 in semetipsum: quum Philōtas, circumlatis oculis, ut in-
cideret in Calin quendam haud procul stantem, propius
eum iussit accedere. Illo perturbato et recusante transire
ad eum, *Patieris*, inquit, *Demetrium mentiri rursusque me*
37 *excruciari?* Calin vox sanguisque defecerant: et Macedŏ-
nes Philōtam inquinare innoxios velle suspicabantur, quia
nec a Nicomăcho nec ab ipso Philōta, quum torqueretur,
nominatus esset adolescens. Qui ut praefectos regis cir-
cumstantes se vidit, Demetrium et semetipsum id facinus
38 cogitasse confessus est. Omnes ergo a Nicomăcho nomi-
39 nati more patrio, dato signo, saxis obruti sunt. Magno
non salutis, sed etiam invidiae periculo liberatus erat
Alexander: quippe Parmenio et Philōtas, principes ami-
corum, nisi palam sontes, sine indignatione totius exer-
40 citus non potuissent damnari. Itaque anceps quaestio fuit:
dum infitiatus est facinus, crudeliter torqueri videbatur,
post confessionem Philōtas ne amicorum quidem miseri-
cordiam meruit.

LIBER VII.

ARGUMENTUM.

I. Alexander Lyncestem, maiestatis reum, interfici iubet: deinde in Amyntam et Simmiam, Philotae amicos, inquirit, qui suam innocentiam gravi oratione defendunt. II. Amynta et fratribus in gratiam receptis, Polydamas regis iussu celeriter in Mediam profectus Parmenionem interficit: unde indignatio et seditio militum Parmenionis oritur, quae tandem extinguitur. III. Varios populos Alexander domat et septendecim diebus cum exercitu Caucasum superat. IV. Bessus de bello adversus Alexandrum gerendo inter epulas con

sultat, sapienti tamen Cobaris consilio non paret. Interim rex Bactra pervenit, ubi de Graecorum defectione et de Satibarzane ab Erigyio singulari certamine occiso nuntius ei affertur. V. Exercitus Alexandri, per Sogdianae deserta itinere facto, Oxum amnem singulari ratione superat. Bessus a Spitamene dolo captus ad Alexandrum adducitur, a quo Oxathri, Darei fratri, cruci figendus traditur. VI. Barbarorum et Macedonum erga regem benivolentia. Varias expugnat urbes. Alexandriam ad Tanaim amnem condit. VII. De bello Scythis inferendo Alexander aeger ex vulnere cum suis init consilium. Aristander vates regis voluntati sua accommodat responsa. Menedemus a Spitamene per insidias cum duobus milibus peditum et CCC equitibus a Dahis interficitur: quod callide dissimulat Alexander. VIII. Dum exercitus ad bellum accingitur, Scytharum legati adveniunt ac de pace egregiam ad Alexandrum habent orationem. IX. Rex, legatis dimissis, Tanaim superat: bellum Scythis infert: cum victis benigne agit. X. Sogdianorum nobilium invictus animus. Bessi supplicium. Novo milite augetur exercitus. XI. Petram ab Arimaze Sogdiano obsessam, situ naturae fere inexpugnabilem, ad deditionem cogit Alexander.

CAP. I.

(1 ed. Zumpt.) Philōtan sicut, recentibus sceleris eius 1
vestigiis, iure affectum supplicio censuerant milites, ita, postquam desierat esse, quem odissent, invidia in misericordiam vertit. Moverat et claritas iuvenis et patris eius 2
senectus atque orbitas. Primus Asiam aperuerat regi: 3
omnium periculorum eius particeps semper alterum in acie cornu defenderat, Philippo quoque ante omnes amicus et ipsi Alexandro tam fidus, ut occidendi Attălum non alio ministro uti mallet. Horum cogitatio subibat exerci- 4
tum, seditiosaeque voces referebantur ad regem. Quis ille haud sane motus satisque prudens, otii vitia negotio discuti, edicit, ut omnes in vestibulo regiae praesto sint. Quos ubi frequentes adesse cognovit, in concionem pro- 5
cessit. Haud dubie ex composito Atharrĭas postulare coepit, ut Lyncestes Alexander, qui multo ante quam Philōtas regem voluisset occidere, exhiberetur. A duobus indici- 6
bus, sicut supra diximus, delatus tertium iam annum custodiebatur in vinculis. Eundem in Philippi quoque caedem coniurasse cum Pausania pro comperto fuit: sed quia primus Alexandrum regem salutaverat, supplicio ma-

7 gis quam crimini fuerat exemptus. Tunc quoque Antipătri, soceri eius, preces iustam regis iram morabantur.
Ceterum recruduit soporatus dolor: quippe veteris peri-
8 culi memoriam praesentis cura renovabat. Igitur Alexan-
der ex custodia educitur iussusque dicere, quamquam
toto triennio meditatus erat defensionem, tamen haesitans
et trepidus pauca ex his, quae composuerat, protulit: ad
ultimum non memoria solum, sed etiam mens eum desti-
9 tuit. Nulli erat dubium, quin trepidatio conscientiae indi-
cium esset, non memoriae vitium. Itaque ex his, qui
proximi astiterant, obluctantem adhuc oblivioni lanceis
confoderunt.
10 (2) Cuius corpore ablato rex introduci iussit Amyn-
tam et Simmiam: nam Polĕmon, minimus ex fratribus,
11 quum Philōtam torqueri comperisset, profugerat. Omnium
Philōtae amicorum hi carissimi fuerant, ad magna et ho-
norata ministeria illius maxime suffragatione producti:
memineratque rex, summo studio ab eo conciliatos sibi,
nec dubitabat, huius quoque ultimi consilii fuisse partici-
12 pes: igitur olim sibi esse suspectos matris suae litteris,
quibus esset admonitus, ut ab his salutem suam tueretur.
Ceterum se invitum deteriora credentem, nunc manifestis
13 indiciis victum, iussisse vinciri. Nam pridie quam detege-
retur Philōtae scelus, quin secreto cum eo fuissent, non
posse dubitari. Fratrem vero, qui profugerit, quum de
14 Philōta quaereretur, aperuisse fugae causam. Nuper prae-
ter consuetudinem officii specie, amotis longius ceteris,
admovisse semetipsos lateri suo, nulla probabili causa
seque mirantem, quod non vice sua tali fungerentur offi-
cio, et ipsa trepidatione eorum perterritum strenue ad ar-
15 migeros, qui proxime sequebantur, recessisse. Ad haec
accedere, quod, quum Antiphănes, scriba equitum, Amyn-
tae denuntiasset pridie quam Philōtae scelus deprehen-
sum esset, ut ex suis equis more solito daret his, qui
amisissent suos, superbe respondisse, nisi incepto de-
16 sisteret, brevi sciturum, quis ipse esset. Iam linguae
violentiam temeritatemque verborum, quae in semetipsum
iacularentur, nihil aliud esse, quam scelesti animi indicem

ac testem. Quae si vera essent, idem meruisse eos, quod
Philōtam: si falsa, exigere ipsum, ut refellant. Productus 17
deinde Antiphănes de equis non traditis et adiectis etiam
superbe minis indicat.

(3) Tum Amyntas, facta dicendi potestate, *Si nihil,* 18
inquit, *interest regis, peto, ut, dum dico, vinculis liberer.* Rex
solvi utrumque iubet: desiderantique Amyntae, ut habitus
quoque redderetur armigeri, lanceam dari iussit. Quam 19
ut laeva comprehendit, evitato eo loco, in quo Alexandri
corpus paulo ante iacuerat, *Qualiscunque,* inquit, *exitus nos*
manet, rex, confitemur, prosperum tibi debituros, tristiorem
fortunae imputaturos. Sine praeiudicio dicimus causam, 20
liberis corporibus animisque. Habitum etiam, in quo te co-
mitari solemus, reddidisti. Causam non possumus, fortunam
timere desinemus. Et quaeso, permittas mihi id primum de- 21
fendere, quod a te ultimum obiectum est. Nos, rex, sermonis
adversus maiestatem tuam habiti nullius conscii sumus nobis.
Dicerem, iampridem vicisse te invidiam, nisi periculum esset,
ne alia malignius dicta crederes blanda oratione purgari.
Ceterum etiamsi militis tui vel in agmine deficientis et fati- 22
gati vel in acie periclitantis vel in tabernaculo aegri et
vulnera curantis aliqua vox asperior esset accepta, meruera-
mus fortibus factis, ut malles ea tempori nostro imputare,
quam animo. Quum quid accidit tristius, omnes rei sunt: 23
corporibus nostris, quae utique non odimus, infestas admove-
mus manus: parentes liberis si occurrant, et ingrati et invisi
sunt. Contra quum donis honoramur, quum praemiis onusti
revertimur, quis ferre nos potest? quis illam animorum ala-
critatem continere? Militantium nec indignatio nec laetitia 24
moderata est: ad omnes affectus impetu rapimur. Vitupera-
mus, laudamus, miseremur, irascimur, utcunque praesens
movit affectio: modo Indiam adire et Oceănum libet, modo
coniugum et liberorum patriaeque memoria occurrit. Sed 25
has cogitationes, has inter se colloquentium voces signum
tuba datum finit: in suos quisque ordines currimus, et, quic-
quid irarum in tabernaculo conceptum est, in hostium effun-
ditur capita. Utinam Philōtas quoque intra verba peccasset!
Proinde ad id praevertar, propter quod rei sumus. 26

(4) *Amicitiam, quae nobis cum Philōta fuit, adeo non
eo infitias, ut expetisse quoque nos magnosque ex ea fructus*
27 *percepisse confitear. An vero Parmeniōnis, quem tibi proxi-
mum esse voluisti, filium omnes paene amicos tuos dignatione*
28 *vincentem cultum a nobis esse miraris? Tu hercule, si verum
audire vis, rex, huius nobis periculi es causa. Quis enim
alius effecit, ut ad Philōtam decurrerent, qui placere vellent
tibi? Ab illo traditi ad hunc gradum amicitiae tuae ascendi-
mus. Is apud te fuit, cuius gratiam expetere et iram timere*
29 *possemus. Si non, propemodum in tua verba erratum est.
Omnes, te praeeunte, iuravimus, eosdem nos inimicos ami-
cosque habituros esse, quos tu haberes: hoc sacramento pie-
tatis obstricti aversaremur scilicet, quem tu omnibus prae-*
30 *ferebas! Igitur, si hoc crimen est, paucos innocentes habes:
immo hercule neminem. Omnes enim Philōtae amici esse
voluerunt, sed totidem, quot volebant esse, non poterant. Ita,
si a consciis amicos non dividis, ne ab amicis quidem sepa-*
31 *rabis illos, qui idem esse voluerunt. Quod igitur conscientiae
affertur indicium? Ut opinor, quia pridie familiariter et sine
arbitris locutus est nobiscum. At ego purgare non possem,
si pridie quicquam ex vetere vita ac more mutassem. Nunc
vero, si, ut omnibus diebus, illo quoque, qui suspectus est, fe-
cimus, consuetudo diluet crimen.*
32 (5) *Sed equos Antiphăni non dedimus, et pridie quam
Philōtas detectus est, haec mihi cum Antiphăne res erat! qui
si nos suspectos facere vult, quod illo die equos non dederi-
mus, semetipsum, quod eos desideraverit, purgare non pot-*
33 *erit. Anceps enim crimen est inter retinentem et exigentem:
nisi quod melior est causa suum non tradentis, quam poscen-*
34 *tis alienum. Ceterum, rex, equos decem habui, e quibus
Antiphănes octo iam distribuerat his, qui amiserant suos.
Omnino duos ipse habebam: quos quum vellet abducere homo
superbissimus, certe iniquissimus, nisi pedes militare vellem,*
35 *retinere cogebar. Nec infitias eo, liberi hominis animo locu-
tum esse me cum ignavissimo et hoc unum militiae suae usur-
pante, ut alienos equos pugnaturis distribuat. Huc enim
malorum ventum est, ut verba mea eodem tempore et Alexan-
dro excusem et Antiphăni.*

At hercule, mater de nobis inimicis tuis scripsit! Utinam 36
prudentius esset sollicita pro filio et non inanes quoque species
anxio animo figuraret! Quare enim non adscribit metus sui
causam? denique non ostendit auctorem? Quo facto dictove
nostro mota tam trepidas tibi litteras scripsit? O miseram 37
conditionem meam, cui forsitan non periculosius est, tacere,
quam dicere! Sed utcunque cessura res est, malo, tibi de-
fensionem meam displicere, quam causam. Agnosces autem,
quae dicturus sum: quippe meministi, quum me ad perdu-
cendos ex Macedonia milites mitteres, dixisse te, multos in-
tegros iuvenes in domo tuae matris abscondi. Praecepisti 38
igitur mihi, ne quem praeter te intuerer, sed detrectantes mi-
litiam perducerem ad te. Quod equidem feci, et liberius,
quam expediebat mihi, executus sum tuum imperium. Gor-
giam, Hecataeum et Gorgătam, quorum bona opera uteris,
inde perduxi. Quid igitur iniquius est, quam me, qui, si tibi 39
non paruissem, iure daturus fui poenas, nunc perire, quia
parui? Neque enim ulla alia matri tuae persequendi nos
causa est, quam quod utilitatem tuam muliebri praeposuimus
gratiae. Sex milia Macedŏnum peditum et DC equites ad- 40
duxi, quorum pars secutura me non erat, si militiam detre-
ctantibus indulgere voluissem. Sequitur ergo, ut, quia illa
propter hanc causam irascitur nobis, tu mitiges matrem, qui
irae eius nos obtulisti.

CAP. II.

(6) Dum haec Amyntas agit, forte supervenerunt, qui 1
fratrem eius Polemŏnem, de quo ante dictum est, fugien-
tem consecuti vinctum reducebant. Infesta concio vix in-
hiberi potuit, quin protinus suo more saxa in eum iaceret.
Atque ille sane interritus, *Nihil*, inquit, *pro me deprecor,* 2
modo ne fratrum innocentiae fuga imputetur mea. Haec si
defendi non potest, meum crimen sit. Horum ob id ipsum
melior est causa, quod ego, qui profugi, suspectus sum. At 3
haec elocuto universa concio assensa est: lacrimae deinde
omnibus manare coeperunt, adeo in contrarium repente
mutatis, ut solum pro eo esset, quod maxime laeserat.
Iuvenis erat primo aetatis flore pubescens, quem inter 4

equites tormentis Philōtae conturbatos alienus terror abstulerat: desertum eum a comitibus et haesitantem inter revertendi fugiendique consilium, qui secuti erant, occu-
5 paverunt. Is tum flere coepit et os suum converberare, maestus non suam vicem, sed propter ipsum periclitan-
6 tium fratrum. Moveratque iam regem quoque, non concionem modo, sed unus erat implacabilis frater, qui terribili vultu intuens eum, *Tum*, ait, *demens, lacrimare debueras, quum equo calcaria subderes, fratrum desertor et desertorum comes. Miser, quo et unde fugiebas? Effecisti, ut reus*
7 *capitis accusatoris uterer verbis.* Ille peccasse se, sed gravius in fratres quam in semetipsum fatebatur. Tum vero neque lacrimis neque acclamationibus, quibus studia sua multitudo profitetur, temperaverunt. Una vox erat pari emissa consensu, ut insontibus et fortibus viris parceret. Amici quoque, data misericordiae occasione, consurgunt flentes-
8 que regem deprecantur. Ille, silentio facto, *Et ipse*, inquit, *Amyntam mea sententia fratresque eius absolvo. Vos autem, iuvenes, malo beneficii mei oblivisci, quam periculi vestri meminisse. Eadem fide redite in gratiam mecum, qua ipse*
9 *vobiscum revertor. Nisi, quae delata essent, excussissem, valde dissimulatio mea suspecta esse potuisset. Sed satius est, purgatos esse, quam suspectos. Cogitate, neminem ab-*
10 *solvi posse, nisi qui dixerit causam. Tu, Amynta, ignosce fratri tuo. Erit hoc simpliciter etiam mihi reconciliati animi tui pignus.*

11 (7) Concione deinde dimissa, Polydamanta vocari iubet. Longe acceptissimus Parmeniōni erat, proximus lateri
12 in acie stare solitus. Et quamquam conscientia fretus in regiam venerat, tamen, ut iussus est fratres suos exhibere, admodum iuvenes et regi ignotos ob aetatem, fiducia in sollicitudinem versa, trepidare coepit, saepius, quae no-
13 cere possent, quam quibus eluderentur, reputans. Iam armigeri, quibus imperatum erat, produxerant eos, quum exsanguem metu Polydamanta propius accedere iubet: submotisque omnibus, *Scelere*, inquit, *Parmeniōnis omnes pariter appetiti sumus, maxime ego ac tu, quos amicitiae*
14 *specie fefellit. Ad quem persequendum puniendumque —*

vide, quantum fidei tuae credam — te ministro uti statui. Ob-
sides, dum hoc peragis, erunt fratres tui. Proficiscere in 15
Mediam et ad praefectos meos litteras scriptas manu mea
perfer. Velocitate opus est, qua celeritatem famae antecedas.
Noctu pervenire illuc te volo, postero die, quae scripta erunt,
exequi. Ad Parmeniōnem quoque epistolas feres, unam a me, 16
alteram Philōtae nomine scriptam. Signum anuli eius in mea
potestate est. Si pater credet, a filio impressum, quum te vi-
derit, nihil metuet.

(8) Polydămas tanto liberatus metu impensius etiam, 17
quam exigebatur, promittit operam: collaudatusque et
promissis oneratus, deposita veste, quam habebat, Ara-
bica induitur. Duo Arăbes, quorum interim coniuges ac 18
liberi, vinculum fidei, obsides apud regem erant, dati co-
mites. Per deserta etiam ob siccitatem loca camelis un-
decima die, quo destinaverat, perveniunt. Et priusquam 19
ipsius nuntiaretur adventus, rursus Polydămas vestem Ma-
cedonicam sumit et in tabernaculum Cleandri (praetor hic
regius erat) quarta vigilia pervenit. Redditis deinde litte- 20
ris, constituerunt prima luce ad Parmeniōnem coire. Nam-
que ceteri quoque, quibus litteras regis attulerat, ad eum
venturi erant. Iam Parmeniōni Polydamanta venisse nun-
tiaverunt. Qui dum laetatur adventu amici, simulque 21
noscendi, quae rex ageret, avidus — quippe longo inter-
vallo nullam ab eo epistolam acceperat — Polydamanta
requiri iubet. Diversoria regionis illius magnos recessus 22
habent amoenosque nemoribus manu consitis: ea praecipue
regum satraparumque voluptas erat. Spatiabatur in ne- 23
more Parmenion, medius inter duces, quibus erat impera-
tum litteris regis, ut occiderent. Agendae autem rei con-
stituerant tempus, quum Parmenion a Polydamante litteras
traditas legere coepisset. Polydămas procul veniens, ut a 24
Parmeniōne conspectus est, vultu laetitiae speciem prae-
ferente, ad complectendum eum cucurrit: mutuaque gra-
tulatione functi, Polydămas epistolam a rege scriptam ei
tradidit, Parmenion vinculum epistolae solvens, quidnam 25
rex ageret, requirebat. Ille ex ipsis litteris cogniturum esse
respondit. Quibus Parmenion lectis, *Rex,* inquit, *expedi-* 26

tionem parat in Arachosios. Strenuum hominem et numquam
cessantem! Sed tempus, saluti suae, tanta iam parta gloria,
27 *parcere.* Alteram deinde epistolam, Philōtae nomine scri-
ptam, laetus, quod ex vultu notari poterat, legebat. Tum
latus eius gladio haurit Cleander, deinde iugulum ferit:
ceteri exanimum quoque confodiunt.

28 (9) Et armigeri, qui ad aditum nemoris astiterant,
cognita caede, cuius causa ignorabatur, in castra perve-
29 niunt et tumultuoso nuntio milites concitant. Illi armati ad
nemus, in quo perpetrata caedes erat, coëunt et, ni Poly-
dămas ceterique eiusdem noxae participes dedantur, mu-
rum circumdatum nemori eversuros denuntiant omnium-
30 que sanguine duci parentaturos. Cleander primores eorum
intromitti iubet litterasque regis scriptas ad milites reci-
tat, quibus insidiae Parmeniōnis in regem precesque, ut
31 ipsum vindicarent, continebantur. Igitur cognita regis vo-
luntate non quidem indignatio, sed tamen seditio com-
pressa est. Dilapsis pluribus, pauci remanserunt, qui,
saltem ut corpus ipsius sepelire permitterent, precabantur.
32 Diu id negatum est, Cleandri metu, ne offenderet regem.
Pertinacius deinde precantibus, materiem consternationis
subtrahendam ratus, capite deciso, truncum humare per
33 misit. Ad regem caput missum est.

Hic exitus Parmeniōnis fuit, militiae domique clari
viri. Multa sine rege prospere, rex sine illo nihil magnae
rei gesserat. Felicissimo regi et omnia ad fortunae suae
exigenti modum satisfecit. LXX natus annos iuvenis du-
cis et saepe etiam gregarii militis munia explevit: acer
consilio, manu strenuus, carus principibus, vulgo militum
34 acceptior. Haec impulerint illum ad regni cupiditatem, an
tantum suspectum fecerint, ambigi potest, quia Philōtas
ultimis cruciatibus victus verane dixerit, quae facta pro-
bari non poterant, an falsis tormentorum petierit finem,
re quoque recenti, quum magis posset liquere, dubita-
tum est.

35 (10) Alexander, quos libere mortem Parmeniōnis con-
questos esse compererat, separandos a cetero exercitu
ratus in unam cohortem secrevit ducemque his Leonĭdam

dedit, et ipsum Parmeniōni quondam intima familiaritate
coniunctum. Fere iidem erant, quos alioquin rex habue- 36
rat invisos, et qui forte taedium laboris per litteras erant
questi. Nam quum experiri vellet militum animos, admonuit,
qui litteras in Macedoniam ad suos scripsisset, his, quos
ipse mittebat, perlaturis cum fide, traderet. Simpliciter ad
necessarios suos quisque scripserat, quae sentiebat: aliis
gravis erat, plerisque non ingrata militia. Ita et agentium 37
gratias et querentium litterae exceptae sunt. Hanc seor-
sus cohortem a ceteris tendere ignominiae causa iubet,
fortitudine usurus in bello, libertatem linguae ab auribus
credulis remoturus. Et consilium, temerarium forsitan, —
quippe fortissimi iuvenes contumelia irritati erant, — sicut
omnia alia, felicitas regis excepit. Nihil illis ad bella prom- 38
ptius fuit. Incitabat virtutem et ignominiae demendae cu-
pido et quia fortia facta in paucis latere non poterant.

CAP. III.

(11) His ita compositis, Alexander, Aria- 1
norum satrape constituto, iter pronuntiari iubet
in Arimaspos, quos iam tunc mutato nomine Eu-
ergĕtas appellabant, ex quo frigore victusque
penuria Cyri exercitum affectum tectis et commeatibus iu-
verant. Quintus dies erat, ut in eam regionem pervenerat. 2
Cognoscit, Satibarzānem, qui ad Bessum defecerat, cum
equitum manu irrupisse rursus in Arīos. Itaque Carānum
et Erigyium cum Artabāzo et Andronīco et sex milibus
Graecorum peditum * *: DC equites sequebantur. Ipse LX 3
diebus gentem Euergetarum ordinavit, magna pecunia ob
egregiam in Cyrum fidem donata.

A. 330 a. Chr. n mense Octobri. Ol. 112, 3.

Relicto deinde, qui iis praeesset, Amedīne 4
(scriba is Darēi fuerat), Arachosios, quorum re-
gio ad Ponticum mare pertinet, subegit. Ibi exer-
citus, qui sub Parmeniōne fuerat, occurrit. Sex
milia Macedŏnum erant et CC nobiles et quinque milia
Graecorum cum equitibus DC, haud dubie robur omnium
virium regis. Arachosiis datus Menon praetor, IV milibus 5
peditum et DC equitibus in praesidium relictis.

A. 330 a. Chr. n exeunte et a. 329 ineunte Ol. 112, 3.

(12) Ipse rex nationem ne finitimis quidem satis no-
tam, quippe nullo commercio colentem mutuos usus, cum
6 exercitu intravit. Parapamisădae appellantur, agreste ho-
minum genus et inter barbaros maxime inconditum. Lo-
7 corum asperitas hominum quoque ingenia duraverat. Ge-
lidissimum septentrionis axem ex magna parte spectant,
Bactriānis ad occidentem coniuncti sunt: meridiana regio
8 ad mare Indicum vergit. Tuguria latere puro struunt et,
quia sterilis est terra materia, in nudo etiam montis dorso
usque ad summum aedificiorum fastigium eodem latereulo
9 utuntur. Ceterum structura latior ab imo paulatim incre-
mento operis in artius cogitur, ad ultimum in carinae
maxime modum coit. Ibi foramine relicto, superne lumen
10 accipiunt. Ad medium vites et arbores, si quae in tanto
terrae rigore durare potuerunt, obtegunt: penitus hieme
defossae latent: quum nix discussa aperire humum coepit,
11 coelo solique redduntur. Ceterum adeo altae nives pre-
munt terram, gelu et perpetuo paene rigore constrictae, ut
ne avium quidem feraeve ullius vestigium extet. Obscura
coeli verius umbra quam lux, nocti similis, premit terram,
vix ut, quae prope sunt, conspici possint.
12 (13) In hac tamen omnis humani cultus solitudine
destitutus exercitus, quicquid malorum tolerari potest,
pertulit, inopiam, frigus, lassitudinem, desperationem.
13 Multos exanimavit rigor insolitus nivis: multorum adussit
pedes: plurimorum oculis praecipue perniciabilis fuit.
Fatigati quippe in ipso gelu deficientia corpora sterne-
bant: quae quum moveri desissent, vis frigoris ita adstrin-
14 gebat, ut rursus ad surgendum conniti non possent. A
commilitonibus torpentes excitabantur: neque aliud reme-
dium erat, quam ut ingredi cogerentur. Tum demum, vitali
15 calore moto, membris aliquis redibat vigor. Si qui tuguria
barbarorum adire potuerunt, celeriter refecti sunt. Sed
tanta caligo erat, ut aedificia nulla alia res quam fumus
16 ostenderet. Illi, nunquam ante in terris suis advena viso,
quum armatos repente conspicerent, exanimati metu, quic-
quid in tuguriis erat, afferebant, ut corporibus ipsorum
17 parceretur, orantes. Rex agmen circumibat pedes, iacen-

tes quosdam erigens et alios, quum aegre sequerentur,
adminiculo corporis sui excipiens. Nunc ad prima signa,
nunc in medio, nunc in ultimo agmine, itineris multiplicato
labore, aderat. Tandem ad loca cultiora perventum est, 18
commeatuque largo recreatus exercitus: simul et, qui
consequi non potuerant, in illa castra venerunt.

(14) Inde agmen processit ad Caucăsum montem, 19
cuius dorsum Asiam perpetuo iugo dividit: hinc simul
mare, quod Ciliciam subit, illinc Caspium fretum et amnem
Araxen aliaque regionis Scythiae deserta spectat. Taurus, 20
secundae magnitudinis mons, committitur Caucăso, a Cap-
padocia se attollens Ciliciam praeterit Armeniaeque mon-
tibus iungitur. Sic inter se tot iuga velut serie cohaerentia 21
perpetuum habent dorsum, ex quo Asiae omnia fere flu-
mina, alia in rubrum, alia in Caspium mare, alia in Hyrca-
nium et Ponticum decidunt. XVII dierum spatio 22
Caucăsum superavit exercitus. Rupes in eo X in
circuitu stadia complectitur, quattuor in altitudi-
nem excedit: in qua vinctum Promethĕa fuisse an-
tiquitas tradit. Condendae in radicibus montis urbi sedes 23
electa est. VII milibus seniorum Macedŏnum et praeterea
militibus, quorum opera uti desisset, permissum in novam
urbem considere. Hanc quoque Alexandrīam incolae ap-
pellaverunt.

A. 329 a. Chr. n. vere incipiente. Ol. 112, 3.

CAP. IV.

(15) At Bessus Alexandri celeritate perterritus, diis pa- 1
triis sacrificio rite facto, sicut illis gentibus mos est, cum
amicis ducibusque copiarum inter epulas de bello consul-
tabat. Graves mero suas vires extollere, hostium nunc 2
temeritatem, nunc paucitatem spernere incipiunt. Praeci- 3
pue Bessus ferox verbis et parto per scelus regno super-
bus ac vix potens mentis dicere orditur, socordia Darēi
crevisse hostium famam. Occurrisse enim in Ciliciae an- 4
gustissimis faucibus, quum retrocedendo posset perdu-
cere incautos in loca naturae situ invia, tot fluminibus ob-
iectis, tot montium latebris, inter quas deprehensus hostis
ne fugae quidem, nedum resistendi occasionem fuerit

5 habiturus. Sibi placere in Sogdiānos recedere, Oxum
amnem velut murum obiecturum hosti, dum ex finitimis
6 gentibus valida auxilia concurrerent. Venturos autem Cho-
rasmios et Dahas Sacasque et Indos et ultra Tanăim amnem
colentes Scythas, quorum neminem adeo humilem esse,
ut humeri eius non possent Macedŏnis militis verticem
7 aequare. Conclamant temulenti, unam hanc sententiam sa-
lubrem esse: et Bessus circumferri merum largius iubet,
debellaturus super mensam Alexandrum.
8 (16) Erat in eo convivio Cobăres, natione Medus, sed
magicae artis (si modo ars est, non vanissimi cuiusque
ludibrium) magis professione quam scientia celeber, alio-
9 qui moderatus et probus. Is quum praefatus esset, scire,
servo utilius esse, parere dicto, quam afferre consilium,
quum illos, qui pareant, idem quod ceteros maneat, qui
vero suadeant, proprium sibi periculum * *: [Bessus] * *
10 poculum ei etiam, quod habebat in manu, tradidit. Quo
accepto Cobăres, *Natura*, inquit, *mortalium hoc quoque no-
mine prava et sinistra dici potest, quod in suo quisque negotio*
11 *hebetior est, quam in alieno. Turbida sunt consilia eorum,
qui sibi suadent. Obstat metus, alias cupiditas, nonnunquam
naturalis eorum, quae excogitaveris, amor: nam in te super-
bia non cadit. Expertus es utcunque, quod ipse reppereris,*
12 *aut solum aut optimum ducere. Magnum onus sustines capite,
regium insigne. Hoc aut moderate perferendum est, aut,
quod abominor, in te ruet. Consilio, non impetu opus est.*
13 Adiicit deinde, quod apud Bactriānos vulgo usurpabant,
canem timidum vehementius latrare, quam mordere, altis-
sima quaeque flumina minimo sono labi. Quae inserui, ut,
qualiscunque inter barbaros potuit esse prudentia, trade-
14 retur. His audientium expectationem suspenderat. Tum
consilium aperit, utilius Besso, quam gratius. *In vestibulo*,
inquit, *regiae tuae velocissimus consistit rex. Ante ille ag-*
15 *men, quam tu mensam istam movebis. Nunc ab Tanăi exer-
citum accerses et armis flumina oppones. Scilicet, qua tu
fugiturus es, hostis sequi non potest! Iter utrique commune
est, victori tutius. Licet strenuum metum putes esse, velocior*
16 *tamen est spes. Quin validioris occupas gratiam dedisque te,*

utcunque cesserit, meliorem fortunam deditus quam hostis habiturus? Alienum habes regnum, quo facilius eo careas. 17
Incipies forsitan iustus esse rex, quum ipse fecerit, qui tibi et dare potest regnum et eripere. Consilium habes fidele, quod 18
diutius exequi supervacuum est. Nobilis equus umbra quoque virgae regitur: ignavus ne calcari quidem concitari potest.
Bessus et ingenio et multo mero ferox adeo exarsit, ut vix 19
ab amicis, quo minus occideret eum, — nam strinxerat quoque acinacem, — contineretur. Certe e convivio prosiluit, haudquaquam potens mentis. Cobăres inter tumultum elapsus ad Alexandrum transfugit.

(17) VIII milia Bactrianorum habebat armata Bessus, 20
quae, quamdiu propter coeli intemperiem Indiam potius Macedŏnas petituros crediderant, obedienter imperata fecerunt: postquam adventare Alexandrum compertum est, in suos quisque vicos dilapsi Bessum reliquerunt. Ille 21
eum clientium manu, qui non mutaverant fidem, Oxo amne superato exustisque navigiis, quibus transierat, ne iisdem hostis uteretur, novas copias in Sogdiānis contrahebat.

Alexander Caucăsum quidem, ut supra dictum est, 22
transierat, sed inopia frumenti prope ad famem ventum erat. Suco ex sesamo expresso haud secus quam oleo 23
artus perungebant. Sed huius suci ducenis quadragenis denariis amphorae singulae, mellis denariis trecenis nonagenis, trecenis vini aestimabantur: tritici nihil aut admodum exiguum reperiebatur. Siros vocabant barbari, quos 24
ita sollerter abscondunt, ut, nisi qui defoderunt, invenire non possint: in his conditae fruges erant. In quarum penuria milites fluviatili pisce et herbis sustinebantur. Iam- 25
que haec ipsa alimenta defecerant, quum iumenta, quibus onera portabant, caedere iussi sunt: horum carne, dum in Bactriānos perventum, traxere vitam.

(18) Bactriānae terrae multiplex et varia natura est. 26
Alibi multa arbor et vitis largos mitesque fructus alit: solum pingue crebri fontes rigant: quae mitiora sunt, frumento conseruntur, cetera armentorum pabulo cedunt. Magnam deinde partem eiusdem terrae steriles arenae 27

tenent: squalida siccitate regio non hominem, non frugem
alit: quum vero venti a Pontico mari spirant, quicquid sa-
buli in campis iacet, converrunt. Quod ubi cumulatum est,
magnorum collium procul species est, omniaque pristini
28 itineris vestigia intereunt. Itaque, qui transeunt campos,
navigantium modo noctu sidera observant, ad quorum
cursum iter dirigunt, et propemodum clarior est noctis
29 umbra, quam lux. Ergo interdiu invia est regio, quia nec
vestigium, quod sequantur, inveniunt et nitor siderum ca-
ligine absconditur. Ceterum si quos ille ventus, qui a mari
30 exoritur, deprehendit, arena obruit. Sed qua mitior terra
est, ingens hominum equorumque multitudo gignitur. Ita-
31 que Bactriāni equites XXX milia expleverant. Ipsa Bactra,
regionis eius caput, sita sunt sub monte Parapamīso. Bac-
trus amnis praeterit moenia. Is urbi et regioni dedit
nomen.

32 (19) Hic regi stativa habenti nuntiatur ex Graecia Pe-
loponnesiorum Laconumque defectio. Nondum enim victi
erant, quum proficiscerentur tumultus eius principia nun-
tiaturi. Et alius praesens terror affertur, Scythas, qui ultra
Tanăim amnem colunt, adventare, Besso ferentes opem.
Eodem tempore, quae in gente Ariorum Carānus et Eri-
33 gyius gesserant, perferuntur. Commissum erat proelium
inter Macedŏnes Ariosque. Transfuga Satibarzānes barbaris
praeerat: qui quum pugnam segnem utrimque aequis vi-
ribus stare vidisset, in primos ordines adequitavit dempta-
que galea, inhibitis, qui tela iaciebant, si quis viritim di-
micare vellet, provocavit ad pugnam: nudum se caput in
34 certamine habiturum. Non tulit ferociam barbari dux hosti-
lis exercitus [Erigyius], gravis quidem aetate, sed et animi
et corporis robore nulli iuvenum postferendus. Is, galea
dempta, canitiem ostentans, *Venit*, inquit, *dies*, *quo aut
victoria aut morte honestissima*, *quales amicos et milites
35 Alexander habeat, ostendam.* Nec plura elocutus equum in
hostem egit. Crederes imperatum, ut acies utraeque tela
cohiberent. Protinus certe recesserunt, dato libero spatio,
intenti in eventum non duorum modo, sed etiam suae sor-
36 tis, quippe alienum discrimen secuturi. Prior barbarus

emisit hastam, quam Erigyius modica capitis declinatione
vitavit, atque ipse infestam sarissam, equo calcaribus con-
cito, in medio barbari gutture ita fixit, ut per cervicem
emineret. Praecipitatus ex equo barbarus adhuc tamen 37
repugnabat. Sed ille extractam e vulnere hastam rursus
in os dirigit. Satibarzānes manu complexus, quo maturius
interiret, ictum hostis adiuvit. Et barbari, duce amisso, 38
quem magis necessitate quam sponte secuti erant, tunc
haud immemores meritorum Alexandri arma Erigyio tra-
dunt. Rex his quidem laetus, de Spartānis haudquaquam 39
securus, magno tamen animo defectum eorum tulit, dicens,
non ante ausos consilia nudare, quam ipsum ad fines In-
diae pervenisse cognossent. Ipse Bessum persequens co- 40
pias movit: cui Erigyius spolia barbari caesi, opimum belli
decus, praeferens occurrit.

CAP. V.

(20) Igitur Bactrianorum regione Artabāzo tradita, 1
sarcinas et impedimenta ibi cum praesidio relinquit. Ipse
cum expedito agmine loca deserta Sogdianorum intrat,
nocturno itinere exercitum ducens. Aquarum, ut ante di- 2
ctum est, penuria prius desperatione quam desiderio bi-
bendi sitim accendit. Per CCCC stadia ne modicus quidem
humor existit. Arenas vapor aestivi solis accendit: quae 3
ubi flagrare coeperunt, haud secus quam continenti incen-
dio cuncta torrentur. Caligo deinde immodico terrae fer- 4
vore excitata lucem tegit, camporumque non alia quam
vasti et profundi aequoris species est. Nocturnum iter to- 5
lerabile videbatur, quia rore et matutino frigore corpora
levabantur. Ceterum cum ipsa luce aestus oritur, omnem-
que naturalem absorbet humorem siccitas: ora visceraque
penitus uruntur. Itaque primum animi, deinde corpora 6
deficere coeperunt. Pigebat et consistere et progredi.
Pauci a peritis regionis admoniti praepararant aquam. 7
Haec paulisper repressit sitim: deinde crescente aestu
rursus desiderium humoris accensum est. Ergo, quicquid
vini oleique erat, oribus ingerebatur, tantaque dulcedo

8 bibendi fuit, ut in posterum sitis non timeretur. Gra-
ves deinde avide hausto humore non sustinere arma,
non ingredi poterant, et feliciores videbantur, quos aqua
defecerat, quum ipsi sine modo infusam vomitu coge-
9 rentur egerere. Anxium regem tantis malis circumfusi
amici, ut meminisset sui, orabant: animi sui magnitudi-
10 nem unicum remedium deficientis exercitus esse: quum
ex his, qui praecesserant ad capiendum locum castris,
duo occurrunt, utribus aquam gestantes, ut filiis suis,
quos in eodem agmine esse et aegre pati sitim non igno-
11 rabant, occurrerent. Qui quum in regem incidissent, alter
ex eis, utre resoluto, vas, quod simul ferebat, implet, por-
rigens regi. Ille accipit: percontatus, quibus aquam por-
12 tarent, filiis ferre cognoscit. Tunc poculo pleno, sicut
oblatum est, reddito, *Nec solus*, inquit, *bibere sustineo nec
tam exiguum dividere omnibus possum. Vos currite et liberis
vestris, quod propter illos attulistis, date.*
13 (21) Tandem ad flumen Oxum ipse pervenit prima
fere vespera. Sed exercitus magna pars non potuerat con-
sequi: in edito monte ignes iubet fieri, ut ii, qui aegre se-
quebantur, haud procul castris ipsos abesse cognoscerent.
14 Eos autem, qui primi agminis erant, mature cibo ac potione
firmatos, implere alios utres, alios vasa, quibuscunque
15 aqua portari posset, iussit ac suis opem ferre. Sed qui
intemperantius hauserunt, intercluso spiritu, extincti sunt,
multoque maior horum numerus fuit, quam ullo amiserat
16 proelio. At ille thoracem adhuc indutus nec aut cibo re-
fectus aut potu, qua veniebat exercitus, constitit nec ante
ad curandum corpus recessit, quam praeterierant, qui
agmen cludebant: totamque eam noctem cum magno animi
17 motu perpetuis vigiliis egit. Nec postero die laetior erat,
quia nec navigia habebat nec pons erigi poterat, circum
amnem nudo solo et materia maxime sterili. Consilium
igitur, quod unum necessitas subiecerat, init. Utres quam
18 plurimos, stramentis refertos, dividit. His incubantes trans-
navere amnem, quique primi transierant, in statione erant,
dum traiicerent ceteri. Hoc modo sexto demum die in ul-
teriore ripa totum exercitum exposuit.

(22) Iamque ad persequendum Bessum statuerat pro- 19
gredi, quum ea, quae in Sogdiānis erant, cognoscit. Spi-
tamĕnes erat inter omnes amicos praecipuo honore cultus
a Besso. Sed nullis meritis perfidia mitigari potest: quae 20
tamen minus in eo invisa esse poterat, quia nihil ulli ne-
fastum in Bessum, interfectorem regis sui, videbatur. Ti-
tulus facinori speciosus praeferebatur, vindicta Darēi: sed
fortunam, non scelus oderat Bessi. Namque ut Alexan- 21
drum flumen Oxum superasse cognovit, Dataphernem et
Catĕnem, quibus a Besso maxima fides habebatur, in so-
cietatem cogitatae rei asciscit. Illi promptius adsunt, quam
rogabantur, assumptisque octo fortissimis iuvenibus talem
dolum intendunt. Spitamĕnes pergit ad Bessum et, remo- 22
tis arbitris, comperisse ait se, insidiari ei Dataphernem et
Catĕnem, ut vivum Alexandro traderent, agitantes: a se-
met occupatos esse et vinctos teneri. Bessus tanto merito, 23
ut credebat, obligatus partim gratias agit, partim avidus
explendi supplicii adduci eos iubet. Illi, manibus sua 24
sponte religatis, a participibus consilii trahebantur: quos
Bessus truci vultu intuens consurgit, manibus non tempe-
raturus. Atque illi, simulatione omissa, circumsistunt eum
et frustra repugnantem vinciunt, direpto ex capite regni
insigni lacerataque veste, quam e spoliis occisi regis in-
duerat. Ille deos, sui sceleris ultores, adesse confessus 25
adiecit, non Darēo iniquos fuisse, quem sic ulciscerentur,
sed Alexandro propitios esse, cuius victoriam semper
etiam hostes adiuvissent. Multitudo an vindicatura Bes- 26
sum fuerit, incertum est, nisi illi, qui vinxerant, iussu
Alexandri fecisse ipsos ementiti dubios adhuc animi
terruissent. In equum impositum Alexandro tradituri
ducunt.

(23) Inter haec rex, quibus matura erat missio, electis 27
DCCCC fere, bina talenta equiti dedit, pediti terna dena-
riûm milia, monitosque, ut liberos generarent, remisit
domum. Ceteris gratiae actae, quod ad reliqua belli na-
vaturos operam pollicebantur. Dum Bessus perducitur, 28
perventum erat in parvulum oppidum: Branchĭdae eius
incolae erant. Milēto quondam iussu Xerxis, quum e

Graecia rediret, transierant et in ea sede constiterant,
quia templum, quod Didymēon appellatur, in gratiam
29 Xerxis violaverant. Mores patrii nondum exoleverant,
sed iam bilingues erant, paulatim a domestico externo
sermone degeneres. Magno igitur gaudio regem exci-
piunt, urbem seque dedentes. Ille Milesios, qui apud
30 ipsum militarent, convocari iubet. Vetus odium Milesii
gerebant in Branchidarum gentem proditionis ergo. Iis,
sive iniuriae, sive originis meminisse mallent, liberum
31 de Branchĭdis permittit arbitrium. Variantibus deinde sen-
tentiis, se ipsum consideraturum, quid optimum factu
esset, ostendit. Postero die occurrentibus Branchĭdis, se-
cum procedere iubet. Quumque ad urbem ventum esset,
32 ipse cum expedita manu portam intrat: phalanx moenia
oppidi circumire iussa et, dato signo, diripere urbem, pro-
33 ditorum receptaculum, ipsosque ad unum caedere. Illi
inermes passim trucidantur, nec aut commercio linguae
aut supplicum velamentis precibusque inhiberi crudelitas
potest. Tandem, ut deiicerent fundamenta murorum, ab
34 imo moliuntur, ne quod urbis vestigium extaret. Nemora
quoque [et] lucos sacros non caedunt modo, sed etiam
extirpant, ut vasta solitudo et sterilis humus, excussis
35 etiam radicibus, linqueretur. Quae si in ipsos proditionis
auctores excogitata essent, iusta ultio esse, non crudelitas
videretur: nunc culpam maiorum posteri luere, qui ne
viderant quidem Milētum, ideo et Xerxi non potuerant
prodere.

36 (24) Inde processit ad Tanăim amnem. Quo perdu-
ctus est Bessus, non vinctus modo, sed etiam omni vela-
mento corporis spoliatus. Spitaměnes eum tenebat collo
inserta catena, tam barbaris, quam Macedonibus gratum
37 spectaculum. Tum Spitaměnes, *Et te*, inquit, *et Darēum,*
reges meos, ultus interfectorem domini sui adduxi, eo modo
captum, cuius ipse fecit exemplum. Aperiat ad hoc specta-
culum oculos Darēus! Existat ab inferis, qui illo supplicio
38 *indignus fuit et hoc solatio dignus est!* Alexander, multum
collaudato Spitaměne, conversus ad Bessum, *Cuius*, inquit,
ferae rabies occupavit animum tuum, quum regem de te

optime meritum prius vincire, deinde occidere sustinuisti?
Sed huius parricidii mercedem falso regis nomine persolvisti.
Ibi ille facinus purgare non ausus regis titulum se usur- 39
pare dixit, ut gentem suam tradere ipsi possit: qui si ces-
sasset, alium fuisse regnum occupaturum. Et Alexander 40
Oxāthren, fratrem Darēi, quem inter corporis custodes ha-
bebat, propius iussit accedere tradique Bessum ei, ut
cruci affixum, mutilatis auribus naribusque, sagittis con-
figerent barbari asservarentque corpus, ut ne aves quidem
contingerent. Oxāthres cetera sibi curae fore pollicetur: 41
aves non ab alio quam a Catĕne posse prohiberi adiicit,
eximiam eius artem cupiens ostendere: namque adeo certo
ictu destinata feriebat, ut aves quoque exciperet. Nunc si 42
forsitan, sagittandi tam celebri usu, minus admirabilis vi-
deri ars haec possit, tunc ingens visentibus miraculum
magnoque honori Catĕni fuit. Dona deinde omnibus, qui 43
Bessum adduxerant, data sunt. Ceterum supplicium eius
distulit, ut eo loco, in quo Darēum ipse occiderat, ne-
caretur.

CAP. VI.

(25) Interea Macedŏnes ad petendum pabulum incom- 1
posito agmine egressi a barbaris, qui de proximis monti-
bus decurrerunt, opprimuntur, pluresque capti sunt, quam
occisi: barbari autem captivos prae se agentes rursus in 2
montem recesserunt. XX milia latronum erant. Fundis sa-
gittisque pugnam invadunt. Quos dum obsidet rex, inter 3
promptissimos dimicans sagitta ictus est, quae in medio
crure fixa reliquerat spiculum. Illum quidem maesti et at- 4
toniti Macedŏnes in castra referebant: sed nec barbaros
fefellit subductus ex acie: quippe ex edito monte cuncta
prospexerant. Itaque postero die misere legatos ad regem, 5
quos ille protinus iussit admitti solutisque fasciis, magni-
tudinem vulneris dissimulans, crus barbaris ostendit. Illi 6
iussi considere affirmant, non Macedŏnes quam ipsos
tristiores fuisse, cognito vulnere ipsius: cuius si auctorem
repperissent, dedituros fuisse: cum diis enim pugnare
sacrilegos tantum. Ceterum se gentem in fidem dedere, 7

superatos virtute illius. Rex, fide data et captivis rece-
8 ptis, gentem in deditionem accepit. Castris inde motis,
lectica militari ferebatur, quam pro se quisque eques pe-
desque subire certabant. Equites, cum quibus rex proe-
lia inire solitus erat, sui muneris id esse censebant: pe-
dites contra, quum saucios commilitones ipsi gestare as-
suevissent, eripi sibi proprium officium tum potissimum,
9 quum rex gestandus esset, querebantur. Rex in tanto
utriusque partis certamine et sibi difficilem et praeteri-
tis gravem electionem futuram ratus invicem subire eos
iussit.

10 (26) Hinc quarto die ad urbem Maracanda perven-
tum est. LXX stadia murus urbis amplectitur: arx alio
cingitur muro. Ac praesidio urbis relicto proximos vicos
depopulatur atque urit.

11 Legati deinde Abiorum Scytharum superveniunt, li-
beri, ex quo decesserat Cyrus, tum imperata facturi. Iu-
stissimos barbarorum constabat: armis abstinebant, nisi
lacessiti: libertatis modico et aequali usu principibus hu
12 miliores pares fecerant. Hos benigne allocutus ad eos
Scythas, qui Europam incolunt, Berdam quendam misit
ex amicis, qui denuntiaret his, ne Tanăim, amnem regionis,
iniussu regis transirent. Eidem mandatum, ut contempla-
retur locorum situm et illos quoque Scythas, qui super
13 Bospŏrum colunt, viseret. Condendae urbi sedem super
ripam Tanăis elegerat, claustrum et iam perdomitorum
et quae deinde adire decreverat. Sed consilium distulit
Sogdianorum nuntiata defectio, quae Baetriānos quoque
14 traxit. VII milia equitum erant, quorum auctoritatem ce-
teri sequebantur. Alexander Spitamĕnem et Catĕnem, a
quibus ei traditus erat Bessus, haud dubius, quin eorum
opera redigi possent in potestatem, qui novaverant res,
15 iussit accersi. At illi, defectionis, ad quam coercendam
evocabantur, auctores, vulgaverant fama, Bactriānos equi-
tes a rege omnes, ut occiderentur, accersi idque impera-
tum ipsis: non sustinuisse tamen exequi, ne inexpiabile
in populares facinus admitterent: non magis Alexandri
saevitiam quam Bessi parricidium ferre potuisse. Itaque

sua sponte iam motos metu poenae haud difficulter conci-
taverunt ad arma.

(27) Alexander, transfugarum defectione comperta, 16
Cratĕrum obsidere Cyropŏlim iubet, ipse aliam urbem re-
gionis eiusdem corona capit: signoque, ut puberes inter-
ficerentur, dato reliqui in praedam cessere victoris: urbs
diruta est, ut ceteri cladis eius exemplo continerentur.
Memacēni, valida gens, obsidionem non ut honestiorem 17
modo, sed etiam ut tutiorem ferre decreverant. Ad quo-
rum pertinaciam mitigandam rex L equites praemisit, qui
clementiam ipsius in deditos simulque inexorabilem ani-
mum in devictos ostenderent. Illi nec de fide nec de po- 18
tentia regis ipsos dubitare respondent equitesque tendere
extra munimenta urbis iubent: hospitaliter deinde exce-
ptos gravesque epulis et somno intempesta nocte adorti
interfecerunt. Alexander haud secus, quam par erat, mo- 19
tus urbem corona circumdedit, munitiorem, quam ut pri-
mo impetu capi posset. Itaque Meleāgrum et Perdiccam
in obsidionem iungit, [ipse ad Craterum proficiscitur,] Cyropŏ-
lim, ut ante dictum est, obsidentem. Statuerat autem par- 20
cere urbi conditae a Cyro: quippe non alium gentium illa-
rum magis admiratus est, quam hunc regem et Semirămim,
quos et magnitudine animi et claritate rerum longe emi-
cuisse credebat. Ceterum pertinacia oppidanorum iram 21
eius accendit. Itaque captam urbem diripi iussit [et] de-
leri. [Tum] Memacēnis haud iniuria infestus ad Meleāgrum
et Perdiccam redit. Sed non alia urbs fortius obsidionem 22
tulit: quippe et militum promptissimi cecidere et ipse rex
ad ultimum periculum venit. Namque cervix eius saxo ita
icta est, ut, oculis caligine offusa, collaberetur, ne mentis
quidem compos: exercitus certe, velut erepto eo, ingemuit.
Sed invictus adversus ea, quae ceteros terrent, nondum 23
percurato vulnere, acrius obsidioni institit, naturalem ce-
leritatem ira concitante. Cuniculo ergo suffossa moenia
ingens nudavere spatium, per quod irrupit: victorque ur-
bem dirui iussit.

(28) Hinc Menedēmum cum III milibus peditum et 24
DCCC equitibus ad urbem Maracanda misit. Spitamĕnes

transfuga, praesidio Macedŏnum inde deiecto, muris urbis
eius incluserat se, haud oppidanis consilium defectionis
approbantibus. Sequi tamen videbantur, quia prohibere
25 non poterant. Interim Alexander ad Tanăim amnem redit
et, quantum soli occupaverant castris, muro circumde-
dit. LX stadiorum urbis murus fuit: hanc quoque urbem
26 Alexandrīam appellari iussit. Opus tanta celeritate per-
fectum est, ut decimo septimo die, quam munimenta ex-
citata erant, tecta quoque urbis absolverentur. Ingens mi-
litum certamen inter ipsos fuerat, ut suum quisque munus
27 — nam divisum erat — primus ostenderet. Incolae novae
urbi dati captivi, quos, reddito pretio dominis, liberavit:
quorum posteri nunc quoque non apud eos tam longa ae-
tate propter memoriam Alexandri exoleverunt.

CAP. VII.

1 (29) At rex Scytharum, cuius tum ultra Tanăim im-
perium erat, ratus, eam urbem, quam in ripa amnis Mace-
dŏnes condiderant, suis impositam esse cervicibus, fra-
trem, Carthăsim nomine, cum magna equitum manu misit
ad diruendam eam proculque amne submovendas Mace-
2 dŏnum copias. Bactriānos Tanăis ab Scythis, quos Euro-
paeos vocant, dividit. Idem Asiam et Europam finis inter-
3 fluit. Ceterum Scytharum gens haud procul Thracia sita
ab oriente ad septentrionem se vertit Sarmatarumque, ut
4 quidam credidere, non finitima, sed pars est. Recta deinde
regione [ad] Alaunum ultra Istrum iacentem colit: ultima
Asiae, quae Bactra sunt, stringit. Habitant, quae septen-
trioni propiora sunt: profundae inde silvae vastaeque so-
litudines excipiunt: rursus, quae et Tanăim et Bactra spe-
5 ctant, humano cultu haud disparia sunt. Primus cum hac
gente non provisum bellum Alexander gesturus, quum in
conspectu eius obequitaret hostis, adhuc aeger ex vulnere,
praecipue voce deficiens, quam et modicus cibus et cer-
vicis extenuabat dolor, amicos in consilium advocari iu-
6 bet. Terrebat eum non hostis, sed iniquitas temporis.
Bactriāni defecerant: Scythae etiam lacessebant: ipse non
insistere in terra, non equo vehi, non docere, non hortari

suos poterat. Ancipiti periculo implicitus, deos quoque 7
incusans, querebatur, se iacere segnem, cuius velocitatem
nemo antea valuisset effugere: vix suos credere, non si-
mulari valetudinem.

(30) Ita, qui post Darēum victum ariolos et vates con- 8
sulere desierat, rursus ad superstitionem, humanarum
mentium ludibria, revolutus Aristandrum, cui credulitatem
suam addixerat, explorare eventum rerum sacrificiis iu-
bet. Mos erat aruspicibus, exta sine rege spectare et,
quae portenderentur, referre. Inter haec rex, dum fibris 9
pecudum explorantur eventus latentium rerum, propius
ipsum considere amicos iubet, ne contentione vocis cica-
tricem infirmam adhuc rumperet. Hephaestio, Cratĕrus et
Erigyius erant cum custodibus in tabernaculum admissi.
Discrimen, inquit, *me occupavit meliore hostium quam* 10
meo tempore. Sed necessitas ante rationem est, maxime in
bello, quo raro permittitur tempora legere. Defecere Bac- 11
triāni, in quorum cervicibus stamus, et, quantum in nobis
animi sit, alieno Marte experiuntur. Haud dubia fortuna, si
omiserimus Scythas ultro arma inferentes: contempti ad
illos, qui defecerunt, revertemur: si vero Tanăim transieri- 12
mus et ubique invictos esse nos Scytharum pernicie ac san-
guine ostenderimus, quis dubitabit parere etiam Europae
victoribus? Fallitur, qui terminos gloriae nostrae metitur 13
spatio, quod transituri sumus. Unus amnis interfluit, quem
si traiicimus, in Europam arma proferimus. Et quanti 14
aestimandum est, dum Asiam subigimus, in alio quodam-
modo orbe tropaea statuere et, quae tam longo intervallo
natura videtur diremisse, una victoria subito committere?
At hercule, si paululum cessaverimus, in tergis nostris 15
Scythae haerebunt. An soli sumus, qui flumina transnare
possumus? Multa in nosmetipsos recident, quibus adhuc vici-
mus. Fortuna belli artem victos quoque docet. Utribus amnem 16
traiiciendi exemplum fecimus nuper: hoc, ut Scythae imitari
nesciant, Bactriāni docebunt. Praeterea unus gentis huius 17
exercitus adhuc venit, ceteri expectantur. Ita bellum vitando
alemus et, quod inferre possumus, accipere cogemur. Ma- 18
nifesta est consilii mei ratio. Sed an permissuri sint mihi

Macedŏnes animo uti meo, dubito, quia, ex quo hoc vulnus
19 *accepi, non equo vectus sum, non pedibus ingressus. Sed si*
me sequi vultis, valeo, amici. Satis virium est ad toleranda
ista: aut, si iam adest vitae meae finis, in quo tandem opere
melius extinguar?
20 (31) Haec quassa adhuc voce, subdeficiens, vix proxi-
mis exaudientibus, dixerat, quum omnes a tam praecipiti
21 consilio regem deterrere coeperunt, Erigyius maxime, qui
haud sane auctoritate proficiens apud obstinatum animum
superstitionem, cuius potens non erat rex, incutere tenta-
vit dicendo, deos quoque obstare consilio magnumque
22 periculum, si flumen transisset, ostendi. Intranti Erigyio
tabernaculum regis Aristander occurrerat, tristia exta
fuisse significans: haec ex vate comperta Erigyius nun-
23 tiabat. Quo inhibito Alexander non ira solum, sed etiam
pudore confusus, quod superstitio, quam celaverat, dete-
24 gebatur, Aristandrum vocari iubet. Qui ut venit, intuens
eum, *Non rex*, inquit, *sed privatus sum. Sacrificium ut fa*
ceres, mandavi: quid eo portenderetur, cur apud alium quam
apud me professus es? Erigyius arcana mea et secreta, te
prodente, cognovit. Quem certum mehercule habeo extorum
25 *interprete uti metu suo. Tibi autem, qui scitius, quam potest*
[*ille, interpretaberis*], *denuntio, ipsi mihi indices, quid extis*
26 *cognoveris, ne possis infitiari, dixisse, quae dixeris.* Ille ex-
sanguis attonitoque similis stabat, per metum etiam voce
suppressa: tandemque, eodem metu stimulante, ne regis
expectationem moraretur, *Magni*, inquit, *laboris, non ir-*
riti discrimen instare praedixi: nec me ars mea, quam beni-
27 *volentia perturbat. Infirmitatem valetudinis tuae video et,*
quantum in uno te sit, scio. Vereor, ne praesenti fortunae
28 *tuae sufficere non possis.* Rex iussum confidere felicitati
suae remisit ad sacra: sibi ad gloriam concedere deos.
29 Consultanti inde cum iisdem, quonam modo flumen trans-
irent, supervenit Aristander, non alias laetiora exta vi-
disse se affirmans, utique prioribus longe diversa: tum
sollicitudinis causas apparuisse, nunc prorsus egregie lita-
tum esse.
30 (32) Ceterum, quae subinde nuntiata sunt regi, con-

tinuae felicitati rerum eius imposuerant labem. Menedē- 31
mum, ut supra dictum est, miserat ad obsidendum Spitaměnem, Bactriānae defectionis auctorem. Qui, comperto hostis adventu, ne muris urbis includeretur, simul fretus, excipi posse, qua venturum sciebat, consedit occultus. Silvestre iter aptum insidiis tegendis erat: ibi Dahas con- 32
didit. Equi binos armatos vehunt, quorum invicem singuli repente desiliunt: equestris pugnae ordinem turbant. Equo- 33
rum velocitati par hominum pernicitas. Hos Spitaměnes saltum circumire iussos pariter et a lateribus et a fronte et a tergo hosti ostendit. Menedēmus undique inclusus, ne 34
numero quidem par, diu tamen resistit, clamitans, nihil aliud superesse locorum fraude deceptis, quam honestae mortis solatium ex hostium caede. Ipsum praevalens 35
equus vehebat, quo saepius in cuneos barbarorum effusis habenis evectus magna strage eos fuderat. Sed quum 36
unum omnes peterent, multis vulneribus exsanguis Hypsĭdem quendam ex amicis hortatus est, ut in equum suum ascenderet et se fuga eriperet. Haec agentem anima defecit, corpusque ex equo defluxit in terram. Hypsĭdes 37
poterat quidem effugere, sed, amisso amico, mori statuit. Una erat cura, ne inultus occideret. Itaque, subditis calcaribus equo, in medios hostes se immisit et, memorabili edita pugna, obrutus telis est. Quod ubi videre, qui caedi 38
supererant, tumulum paulo quam cetera editiorem capiunt: quos Spitaměnes fame in deditionem subacturus obsedit. Cecidere eo proelio peditum II milia, CCC equites. Quam 39
cladem Alexander sollerti consilio texit, morte denuntiata his, qui ex proelio advenerant, si acta vulgassent.

CAP. VIII.

(33) Ceterum quum animo disparem vultum diutius 1
ferre non posset, in tabernaculum super ripam fluminis de industria locatum secessit. Ibi sine arbitris singula animi 2
consulta pensando noctem vigiliis extraxit, saepe pellibus tabernaculi allevatis, ut conspiceret hostium ignes, e quibus coniectare poterat, quanta hominum multitudo esset. Iamque lux appetebat, quum thoracem indutus procedit 3

ad milites, tum primum post vulnus proxime acceptum.
4 Tanta erat apud eos veneratio regis, ut facile periculi,
quod horrebant, cogitationem praesentia eius excuteret.
5 Laeti ergo et manantibus gaudio lacrimis consalutant eum
6 et, quod ante recusaverant bellum, feroces deposcunt. Ille
se ratibus equitem phalangemque transportaturum esse
7 pronuntiat: super utres iubet nare levius armatos. Plura
nec dici res desideravit nec rex dicere per valetudinem
8 potuit. Ceterum tanta alacritate militum rates iunctae sunt,
ut in triduum ad XII milia effectae sint. Iamque ad trans-
eundum omnia aptaverant, quum legati Scytharum XX
more gentis per castra equis vecti nuntiare iubent regi,
9 velle ipsos ad eum mandata perferre. Admissi in taberna-
culum iussique considere in vultu regis defixerant oculos,
credo, quia magnitudine corporis animum aestimantibus
10 modicus habitus haudquaquam famae par videbatur. Scy-
this autem non, ut ceteris barbaris, rudis et inconditus
sensus est: quidam eorum sapientiam capere dicuntur,
11 quantamcunque gens capit semper armata. Sicque locu-
tos esse apud regem memoriae proditum est. Abhorrent
forsitan moribus nostris et tempora et ingenia cultiora
sortitis: sed ut possit oratio eorum sperni, tamen fides
nostra non debet: quae utcunque sunt tradita, incorrupta
12 perferemus. Igitur unum ex his maximum natu ita locu-
tum accepimus:

(34) *Si dii habitum corporis tui aviditati animi parem
esse voluissent, orbis te non caperet: altera manu orientem,
altera occidentem contingeres et hoc assecutus scire velles,*
13 *ubi tanti numinis fulgor conderetur. Sic quoque concupiscis,
quae non capis. Ab Europa petis Asiam: ex Asia transis in
Europam: deinde, si humanum genus omne superaveris, cum
silvis et nivibus et fluminibus ferisque bestiis gesturus es bel-*
14 *lum. Quid? tu ignoras, arbores magnas diu crescere, una
hora extirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, alti-
tudinem non metitur. Vide, ne, dum ad cacumen pervenire
contendis, cum ipsis ramis, quos comprehenderis, decidas.*
15 *Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fuit, et
ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui pericu-*

lum non sit etiam ab invalido. Quid nobis tecum est? Nun- 16
quam terram tuam attigimus. Qui sis, unde venias, licetne
ignorare in vastis silvis viventibus? Nec servire ulli possumus
nec imperare desideramus. Dona nobis data sunt — ne Scytha- 17
rum gentem ignores — iugum boum et aratrum, hasta, sagitta,
patera. His utimur et cum amicis et adversus inimicos. Fru- 18
ges amicis damus, boum labore quaesitas: patera cum iisdem
vinum diis lĭbamus: inimicos sagitta eminus, hasta comminus
petimus. Sic Syriae regem et postea Persarum Medorumque
superavimus, patuitque nobis iter usque in Aegyptum. At tu, 19
qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, omnium
gentium, quas adisti, latro es. Lydiam cepisti, Syriam occu-
pasti, Persĭdem tenes, Bactriānos habes in potestate, Indos
petisti: iam etiam ad pecora nostra avaras et insatiabiles ma-
nus porrigis. Quid tibi divitiis opus est, quae te esurire co- 20
gunt? Primus omnium satietate parasti famem, ut, quo
plura haberes, acrius, quae non habes, cuperes. Non succur- 21
rit tibi, quamdiu circum Bactra haereas? dum illos subigis,
Sogdiāni bellare coeperunt. Bellum tibi ex victoria nascitur.
Nam ut maior fortiorque sis, quam quisquam, tamen alieni-
genam dominum pati nemo vult.

(35) Transi modo Tanăim: scies, quam late pateant, 22
nunquam tamen consequeris Scythas. Paupertas nostra ve-
locior erit, quam exercitus tuus, qui praedam tot nationum
vehit. Rursus, quum procul abesse nos credes, videbis in tuis
castris. Eadem enim velocitate et sequimur et fugimus. Scy- 23
tharum solitudines Graecis etiam proverbiis audio eludi. At
nos deserta et humano cultu vacua magis quam urbes et opu-
lentos agros sequimur. Proinde fortunam tuam pressis ma- 24
nibus tene. Lubrica est nec invita teneri potest. Salubre con-
silium sequens quam praesens tempus ostendit melius. Impone
felicitati tuae frenos: facilius illam reges. Nostri sine pedi- 25
bus dicunt esse fortunam, quae manus et pinnas tantum
habet: quum manus porrigit, pinnas quoque comprehendere
non sinit. Denique, si deus es, tribuere mortalibus beneficia 26
debes, non sua eripere: sin autem homo es, id quod es, sem-
per esse te cogita. Stultum est, eorum meminisse, propter
quae tui obliviscaris. Quibus bellum non intuleris, bonis 27

amicis poteris uti. Nam et firmissima est inter pares amicitia
et videntur pares, qui non fecerunt inter se periculum virium.
28 *Quos viceris, amicos tibi esse cave credas: inter dominum et*
servum nulla amicitia est: etiam in pace belli tamen iura ser-
29 *vantur. Iurando gratiam Scythas sancire ne credideris:*
colendo fidem iurant. Graecorum ista cautio est, qui pacta
consignant et deos invocant: nos religionem in ipsa fide po-
nimus. Qui non reverentur homines, fallunt deos. Nec tibi
30 *amico opus est, de cuius benivolentia dubites. Ceterum nos*
et Asiae et Europae custodes habebis: Bactra, nisi dividat
Tanăis, contingimus: ultra Tanăim usque ad Thraciam
colimus: Thraciae Macedoniam coniunctam esse fama est.
Utrique imperio tuo finitimos hostes an amicos velis esse, con-
sidera. Haec barbarus.

CAP. IX.

1 (36) Contra rex fortuna sua et consiliis eorum se usu-
rum esse respondet: nam et fortunam, cui confidat, et con-
silium suadentium, ne quid temere et audacter faciat, secu-
2 turum. Dimissisque legatis in praeparatas rates exercitum
imposuit. In proris clypeatos locaverat, iussos in genua sub-
3 sidere, quo tutiores essent adversus ictus sagittarum. Post
hos, qui tormenta intenderent, stabant, et ab utroque latere
et a fronte circumdati armatis. Reliqui, qui post tormenta
constiterant, remigem loricam indutum scutorum testudine
4 armati protegebant. Idem ordo in illis quoque ratibus,
quae equitem vehebant, servatus est. Maior pars a puppe
nantes equos loris trahebat. At illos, quos utres stramento
5 repleti vehebant, obiectae rates tuebantur. Ipse rex cum
delectis primus ratem solvit et in ripam dirigi iussit. Cui
Scythae admotos ordines equitum in primo ripae margine
opponunt, ut ne applicari quidem terrae rates possent.
6 Ceterum praeter hanc speciem ripis praesidentis exerci-
tus ingens navigantes terror invaserat: namque cursum
gubernatores, quum obliquo flumine impellerentur, regere
non poterant, vacillantesque milites et, ne excuterentur,
7 solliciti nautarum ministeria turbaverant. Ne tela quidem
conati nisu vibrare poterant, quum prior standi sine pe-

riculo quam hostem incessendi cura esset. Tormenta sa-
luti fuerunt, quibus in confertos ac temere se offerentes
haud frustra excussa sunt tela. Barbari quoque ingentem 8
vim sagittarum infudere ratibus, vixque ullum fuit scutum,
quod non pluribus simul spiculis perforaretur.

(37) Iamque terrae rates applicabantur, quum acies 9
clypeata consurgit et hastas certo ictu, utpote libero nisu,
mittit e ratibus: et ut territos recipientesque equos videre,
alacres mutua adhortatione in terram desiluere. Turbatis 10
acriter pedem inferre coeperunt. Equitum deinde turmae,
quae frenatos habebant equos, perfregere barbarorum
aciem. Interim ceteri agmine dimicantium tecti aptavere
se pugnae. Ipse rex, quod vigoris aegro adhuc corpori 11
deerat, animi firmitate supplebat. Vox adhortantis non
poterat audiri, nondum bene obducta cicatrice cervicis,
sed dimicantem cuncti videbant. Itaque ipsi quidem du- 12
cum fungebantur officio aliusque alium adhortati in hostem
salutis immemores ruere coeperunt. Tum vero non ora, 13
non arma, non clamorem hostium barbari tolerare potue-
runt, omnesque effusis habenis — namque equestris acies
erat — capessunt fugam. Quos rex, quamquam vexationem
invalidi corporis pati non poterat, per LXXX tamen stadia
insequi perseveravit. Iamque linquente animo suis prae- 14
cepit, ut, donec lucis aliquid superesset, fugientium tergis
inhaererent: ipse, exhaustis etiam animi viribus, in castra
se recepit. Reliquum [agmen sero] substitit. Transierant 15
iam Libĕri Patris terminos, quorum monumenta lapides
erant, crebris intervallis dispositi, arboresque procerae,
quarum stipites hedera contexerat: sed Macedŏnas ira 16
longius provexit: quippe media fere nocte in castra redie-
runt, multis interfectis, pluribus captis, equosque M et
DCCC abegere. Ceciderunt autem Macedŏnum equites LX,
pedites C fere, mille saucii fuerunt.

(38) Haec expeditio deficientem magna ex parte 17
Asiam fama tam opportunae victoriae domuit. Invictos
Scythas esse crediderant: quibus fractis nullam gentem
Macedŏnum armis parem fore confitebantur. Itaque Sacae
misere legatos, qui pollicerentur, gentem imperata factu-

18 ram. Moverat eos regis non virtus magis, quam clementia
in devictos Scythas: quippe captivos omnes sine pretio
remiserat, ut fidem faceret, sibi cum ferocissimis gentium
19 de fortitudine, non de ira fuisse certamen. Benigne igitur
exceptis Sacarum legatis, comitem Elpinīcon dedit, adhuc
admodum iuvenem, aetatis flore conciliatum sibi, qui, quum
specie corporis aequaret Hephaestiōnem, ei lepore haud
20 sane virili par non erat. Ipse, Cratĕro cum maiore parte
exercitus modicis itineribus sequi iusso, ad Maracanda
urbem contendit, ex qua Spitamĕnes, comperto eius ad-
21 ventu, Bactra perfugerat. Itaque quatriduo rex longum
itineris spatium emensus pervenerat in eum locum, in quo,
Menedēmo duce, II milia peditum et CCC equites amiserat.
Horum ossa tumulo contegi iussit et inferias more patrio
22 dedit. Iam Cratĕrus cum phalange subsequi iussus ad re-
gem pervenerat. Itaque ut omnes, qui defecerant, pariter
belli clade premerentur, copias dividit urique agros et in-
terfici puberes iussit.

CAP. X.

1 (39) Sogdiāna regio maiore ex parte deserta est:
octingenta fere stadia in latitudinem vastae solitudines te-
2 nent. Ingens spatium rectae regionis est, per quam amnis
(Polytimētum vocant incolae) fertur. Torrentem eum ri-
pae in tenuem alveum cogunt, deinde caverna accipit
3 et sub terram rapit. Cursus absconditi indicium est
aquae meantis sonus, quum ipsum solum, sub quo tan-
4 tus amnis fluit, ne modico quidem resudet humore. Ex
captivis Sogdianorum ad regem XXX nobilissimi, cor-
porum robore eximio, perducti erant: qui, ut per interpre-
tem cognoverunt, iussu regis ipsos ad supplicium trahi,
carmen laetantium modo canere tripudiisque et lasciviori
corporis motu gaudium quoddam animi ostentare coepe-
5 runt. Admiratus rex, tanta magnitudine animi oppetere
mortem, revocari eos iussit, causam tam effusae laetitiae,
6 quum supplicium ante oculos haberent, requirens. Illi,
si ab alio occiderentur, tristes morituros fuisse respon-
dent: nunc a tanto rege, victore omnium gentium, maiori-

bus suis redditos honestam mortem, quam fortes viri voto
quoque expeterent, carminibus sui moris laetitiaque cele-
brare. Tum rex: *Quaero itaque, an vivere velitis non inimici* 7
mihi, cuius beneficio victuri estis. Illi nunquam se inimicos 8
ei, sed bello lacessitos hostes fuisse respondent. Si quis
ipsos beneficio quam iniuria experiri maluisset, certatu-
ros fuisse, ne vincerentur officio. Interrogatique, quo 9
pignore fidem obligaturi essent, vitam, quam acciperent,
pignori futuram esse dixerunt: reddituros, quandoque re-
petisset. Nec promissum fefellerunt. Nam qui remissi do-
mos ierant, fide continuere populares: quattuor inter cu-
stodes corporis retenti nulli Macedŏnum in regem caritate
cesserunt.

(40) In Sogdiānis Peucolāo cum tribus mili- 10
bus peditum (neque enim maiori praesidio indige-
bat) relicto, Bactra pervenit. Inde Bessum Ecbatăna
duci iussit, interfecto Darēo poenas capite perso-
luturum. Iisdem fere diebus Ptolemaeus et Menĭdas pedi- 11
tum tria milia et equites mille adduxerunt, mercede mili-
taturos. Alexander quoque ex Lycia cum pari numero 12
peditum et D equitibus venit. Totidem ex Syria Asclepio-
dōrum sequebantur: Antipăter Graecorum VIII milia, in
quis DC equites erant, miserat. Itaque exercitu aucto, ad 13
ea, quae defectione turbata erant, componenda processit,
interfectisque consternationis auctoribus quarto die ad
flumen Oxum perventum est. Hic, quia limum vehit, tur-
bidus semper et insalubris est potui. Itaque puteos miles 14
coeperat fodere. Nec tamen, humo alte egesta, existebat
humor, quum in ipso tabernaculo regis conspectus est
fons, quem quia tarde notaverant, subito extitisse finxe-
runt: rexque ipse credi voluit, deorum donum id fuisse.
Superatis deinde amnibus Ocho et Oxo, ad urbem Marga- 15
niam pervenit. Circa eam VI oppidis condendis electa
sedes est: duo ad meridiem versa, quattuor spectantia
orientem, modicis inter se spatiis distabant, ne procul re-
petendum esset mutuum auxilium. Haec omnia sita sunt 16
in editis collibus, tum velut freni domitarum gentium, nunc
originis suae oblita serviunt, quibus imperaverunt.

A. 328 a. Chr. n. mensibus hibernis. Ol. 112, 4.

CAP. XI.

1 (41) Et cetera quidem pacaverat rex. Una erat petra,
quam Arimāzes Sogdiānus cum XXX milibus armatorum
obtinebat, alimentis ante congestis, quae tantae multitu-
2 dini vel per biennium suppeterent. Petra in altitudinem
XXX eminet stadia, circuitu C et L complectitur. Undique
3 abscissa et abrupta semita perangusta aditur. In medio alti-
tudinis spatio habet specum, cuius os artum et obscurum
est: paulatim deinde ulteriora panduntur, ultima etiam altos
recessus habent. Fontes per totum fere specum manant,
e quibus collatae aquae per prona montis flumen emittunt.
4 Rex, loci difficultate spectata, statuerat inde abire: cupido
5 deinde incessit animo naturam quoque fatigandi. Prius
tamen quam fortunam obsidionis experiretur, Cophen (Ar-
tabāzi hic filius erat) misit ad barbaros, qui suaderet, ut de-
derent rupem. Arimāzes loco fretus superbe multa respon-
dit, ad ultimum, an Alexander etiam volare posset, interro-
6 gat. Quae nuntiata regi sic accendere animum, ut adhibitis,
cum quibus consultare erat solitus, indicaret insolentiam
barbari, eludentis ipsos, quia pinnas non haberent. Se au-
tem proxima nocte effecturum, ut crederet, Macedŏnes
7 etiam volare. *Trecentos*, inquit, *pernicissimos iuvenes ex
suis quisque copiis perducite ad me, qui per calles et paene*
8 *invias rupes domi pecora agere consueverant.* Illi praestan-
tes et levitate corporum et ardore animorum strenue ad-
ducunt: quos intuens rex, *Vobiscum*, inquit, *o iuvenes et
mei aequales, urbium invictarum ante me munimenta supera-
vi, montium iuga perenni nive obruta emensus sum, angu-
stias Ciliciae intravi, Indiae sine lassitudine vim frigoris sum*
9 *perpessus. Et mei documenta vobis dedi et vestra habeo. Pe-
tra, quam videtis, unum aditum habet, quem barbari obsi-
dent: cetera negligunt: nullae vigiliae sunt, nisi quae castra*
10 *nostra spectant. Invenietis viam, si sollerter rimati fueritis
aditus ferentes ad cacumen. Nihil tam alte natura constituit.
quo virtus non possit eniti. Experiendo, quae ceteri despera-*
11 *verunt, Asiam habemus in potestate. Evadite in cacumen,
quod quum ceperitis, candidis velis signum mihi dabitis: ego*
12 *copiis admotis hostem in nos a vobis convertam. Praemium*

erit ei, qui primus occupaverit verticem, talenta X: uno minus accipiet, qui proximus ei venerit, eademque ad decem homines servabitur portio. Certum autem habeo, vos non tam liberalitatem intueri meam, quam voluntatem.

(42) His animis regem audierunt, ut iam cepisse ver- 13
ticem viderentur: dimissique ferreos cuneos, quos inter
saxa defigerent, validosque funes parabant. Rex circum- 14
vectus petram, qua minime asper ac praeruptus aditus vi-
debatur, secunda vigilia, quod bene verteret, ingredi iubet.
Illi, alimentis in biduum sumptis, gladiis modo atque hastis
armati subire coeperunt. Ac primo pedibus ingressi sunt: 15
deinde, ut in praerupta perventum est, alii manibus emi-
nentia saxa complexi levavere semet, alii adiectis funium
laqueis evasere: quibus [alii], quum cuneos inter saxa de-
figerent, gradus subdidere, quis insisterent. Diem inter
metum laboremque consumpserunt. Per aspera enisis du- 16
riora restabant, et crescere altitudo petrae videbatur. Illa
vero miserabilis erat facies, quum ii, quos instabilis gra-
dus fefellerat, ex praecipiti devolverentur. Mox eadem
in se patienda alieni casus ostendebat exemplum. Per 17
has tamen difficultates enituntur in verticem montis, om-
nes fatigatione continuati laboris affecti, quidam mul-
cati parte membrorum: pariterque eos et nox et somnus
oppressit. Stratis passim corporibus in inviis et asperis 18
saxorum, periculi instantis obliti in lucem quieverunt: tan-
demque velut ex alto sopore excitati, occultas subiectas-
que ipsis valles rimantes, ignari, in qua parte petrae tanta
vis hostium condita esset, fumum specu infra se ipsos
evolutum notaverunt. Ex quo intellectum, illam hostium 19
latebram esse. Itaque hastis imposuere, quod convenerat
signum: totoque e numero duos et XXX in ascensu inter-
isse agnoscunt.

(43) Rex non cupidine magis potiundi loci, quam vi- 20
cem eorum, quos ad tam manifestum periculum miserat,
sollicitus toto die cacumina montis intuens restitit. Noctu
demum, quum obscuritas conspectum oculorum ademis-
set, ad curandum corpus recessit. Postero die nondum 21
satis clara luce primus vela, signum capti verticis, con-

spexit. Sed ne falleretur acies, dubitare cogebat varietas
coeli, nunc internitente lucis fulgore, nunc condito. Verum
22 ut liquidior lux apparuit coelo, dubitatio exempta est: vo-
catumque Cophen, per quem barbarorum animos tentave-
rat, mittit ad eos, qui moneret, nunc saltem salubrius con-
silium inirent: sin autem fiducia loci perseverarent, ostendi
23 a tergo iussit, qui ceperant verticem. Cophes admissus
suadere coepit Arimāzi petram tradere, gratiam regis ini-
turo, si tantas res molientem in unius rupis obsidione
haerere non coëgisset. Ille ferocius superbiusque, quam
24 antea, locutus abire Cophen iubet. At is prensum manu
barbarum rogat, ut secum extra specum prodeat: quo im-
petrato iuvenes in cacumine ostendit eiusque superbiae
haud immerito illudens pinnas habere ait milites Alexan-
25 dri. Iamque e Macedŏnum castris signorum concentus et
totius exercitus clamor audiebatur. Ea res, sicut plera-
que belli vana et inania, barbaros ad deditionem traxit.
Quippe occupati metu paucitatem eorum, qui a tergo
26 erant, aestimare non poterant. Itaque Cophen (nam trepi-
dantes reliquerat) strenue revocant et cum eo XXX prin-
cipes mittunt, qui petram tradant et, ut incolumibus abire
27 liceat, paciscantur. Ille quamquam verebatur, ne, con-
specta iuvenum paucitate, deturbarent eos barbari, tamen
et fortunae suae confisus et Arimāzi superbiae infensus
28 nullam se conditionem deditionis accipere respondit. Ari-
māzes, desperatis magis quam perditis rebus, cum pro-
pinquis nobilissimisque gentis suae descendit in castra.
quos omnes verberibus affectos sub ipsis radicibus pe-
29 trae crucibus iussit affigi. Multitudo dediticiorum incolis
novarum urbium cum pecunia capta dono data est: Arta-
bāzus in petrae regionisque, quae apposita esset ei, tutela
relictus.

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

I. Massagetis, Dahis, Sogdianis subactis, Scythae sui regis filiam Alexandro coniugem offerunt. Rex, leone interfecto et quattuor milibus ferarum in venatione deiectis, Clitum in convivio liberius locutum interficit. II. Sera Alexandri poenitentia: bellicae deinde expeditiones adversus Bactrianos transfugas et Sysimithren. Philippi, strenuissimi iuvenis, et Erigyii, clarissimi ducis, obitus. III. Spitamenis uxorem interfecti mariti caput afferentem Alexander castris excedere iubet: provincias quasdam a praefectorum suorum iniuriis vindicat. IV. Frigoris nimia vi paene opprimitur exercitus, Gabazam aditurus. Alexandri constantia et erga gregarium militem humanitas: eiusdem, Oxyarte in fidem recepto, cum Roxane matrimonium. V. Cogitationibus in bellum Indicum versis, adulatorum fraude, nimia superbia elatus Alexander more Persarum Macedonas venerabundos ipsum salutare poscit, quod gravi oratione Callisthenes improbat. VI. Ex ignominia Hermolao, nobili puero, illata nascitur in caput Alexandri coniuratio: qua detecta cum auctoribus sceleris innocens Callisthenes in vincula coniicitur. VII. In Alexandri superbiam et crudelitatem invehitur, Callisthenem defendit Hermolaus. VIII. Hermolao Alexander respondet: Callisthenem et reliquos coniuratos necari iubet. IX. In Indiam movet Alexander. Disserit Curtius de Indiae situ, fluminibus, coeli temperie, animalibus, divitiis, de Indorum ingenio, regum luxuria, gymnosophistarum vita ac sapientia. X. Alexander Indiae cis Indum regulos nonnullos sibi occurrentes in fidem recipit, varias urbes et regiones deditionem detrectantes expugnat, in Mazagarum obsidione vulneratus se esse hominem fatetur. XI. Urbem Noram et petram Aornin ab Hercule frustra olim obsessam post multos labores tandem in ditionem redigit. XII. India cis Indum domita, Indum transit Alexander Omphimque se et sua tradentem restituit: mutua dona regia. XIII. Abisares se dedit, Barzaëntes et Samaxus vincti in custodiam traduntur. Alexandri castra ad Hydaspen et bellum cum Poro: cuius copiis varia arte distractis ripam adversam occupat Alexander. XIV. Indorum et Macedonum insignis et cruenta pugna: Pori captivi magnanimitas et Alexandri regis clementia.

CAP. I.

(1 ed. Zumpt.) Alexander, maiore fama quam gloria 1
in ditionem redacta petra, quum propter vagum hostem spargendae manus essent, in tres partes divisit exercitum.

Hephaestiōnem uni, Coenon alteri duces dederat: ipse ce-
2 teris praeerat. Sed non eadem mens omnibus barbaris
fuit. Armis quidam subacti, plures ante certamen impe-
rata fecerunt: quibus eorum, qui in defectione persevera-
3 verant, urbes agrosque iussit attribui. At exules Bactriāni
cum DCCC Massagetarum equitibus proximos vicos vasta-
verunt. Ad quos coercendos Attīnas, regionis eius prae-
fectus, CCC equites, insidiarum, quae parabantur, ignarus,
4 eduxit. Namque hostis in silvis, quae erant forte campo
iunctae, armatum militem condidit, paucis propellentibus
pecora, ut improvidum ad insidias praeda perduceret.
5 Itaque incomposito agmine solutisque ordinibus Attīnas
praedabundus sequebatur: quem praetergressum silvam,
qui in ea consederant, ex improviso adorti cum omnibus
6 interemerunt. Celeriter ad Cratĕrum huius cladis fama
perlata est, qui cum omni equitatu supervenit: et Massa-
gĕtae quidem iam refugerant, Dahae mille oppressi sunt:
7 quorum clade totius regionis finita defectio est. Alexander
quoque, Sogdiānis rursus subactis, Maracanda repetit. Ibi
Berdes, quem ad Scythas super Bospŏrum colentes mi
8 serat, cum legatis gentis occurrit. Phrataphernes quoque,
qui Chorasmiis praeerat, Massagĕtis et Dahis regionum
confinio adiunctus, miserat, qui facturum imperata polli-
9 cerentur. Scythae petebant, ut regis sui filiam matrimonio
sibi iungeret: si dedignaretur affinitatem, principes Mace-
dŏnum cum primoribus suae gentis connubio coire pate-
retur: ipsum quoque regem venturum ad eum polliceban-
10 tur. Utraque legatione benigne audita, Hephaestiōnem et
Artabāzum opperiens stativa habuit: quibus adiunctis in
regionem, quae appellatur Bazaīra, pervenit.
11 (2) Barbarae opulentiae in illis locis haud ulla sunt
maiora indicia, quam magnis nemoribus saltibusque no-
12 bilium ferarum greges clusi. Spatiosas ad hoc eligunt sil-
vas, crebris perennium aquarum fontibus amoenas: muris
nemora cinguntur turresque habent venantium receptacula.
13 Quattuor continuis aetatibus intactum saltum fuisse con-
stabat: quem Alexander cum toto exercitu ingressus agi-
14 tari undique feras iussit. Inter quas quum leo, magnitudi-

nis rarae, ipsum regem invasurus incurreret, forte Lysi-
măchus, qui postea regnavit, proximus Alexandro vena-
bulum obiicere ferae coeperat. Quo rex repulso et abire
iusso adiecit, tam a semet uno, quam a Lysimăcho leo-
nem interfici posse. Lysimăchus enim quondam, quum 15
venaretur in Syria, occiderat quidem eximiae magnitudi-
nis feram solus, sed laevo humero usque ad ossa lacera-
tus ad ultimum periculi pervenerat. Id ipsum exprobrans 16
ei rex fortius, quam locutus est, fecit. Nam feram non ex-
cepit modo, sed etiam uno vulnere occidit. Fabulam, 17
quae obiectum leoni a rege Lysimăchum temere vulgavit,
ab eo casu, quem supra diximus, ortam esse crediderim.
Ceterum Macedŏnes, quamquam prospero eventu defun- 18
ctus erat Alexander, tamen scivere gentis suae more, ne
aut pedes venaretur aut sine delectis principum atque
amicorum. Ille, IV milibus ferarum deiectis, in eodem 19
saltu cum toto exercitu epulatus est.

(3) Inde Maracanda reditum est: acceptaque aetatis
excusatione ab Artabāzo provinciam eius destinat Clito.
Hic erat, qui apud Granīcum amnem nudo capite regem 20
dimicantem clypeo suo texit et Rhosăcis manum capiti re-
gis imminentem gladio amputavit: vetus Philippi miles
multisque bellicis operibus clarus. Hellanīce, quae Alexan- 21
drum educaverat, soror eius, haud secus quam mater a
rege diligebatur. Ob has causas validissimam imperii par-
tem fidei eius tutelaeque commisit. Iamque iter parare in 22
posterum iussus sollemni et tempestivo adhibetur convi-
vio. In quo rex, quum multo incaluisset mero, immodicus
aestimator sui, celebrare, quae gesserat, coepit, gravis
etiam eorum auribus, qui sentiebant, vera memorari. Si- 23
lentium tamen habuere seniores, donec Philippi res orsus
obterere nobilem apud Chaeronēam victoriam sui operis
fuisse iactavit ademptamque sibi malignitate et invidia pa-
tris tantae rei gloriam. Illum quidem, seditione inter Ma- 24
cedŏnes milites et Graecos mercenarios orta, debilitatum
vulnere, quod in ea consternatione acceperat, iacuisse,
non alia re quam simulatione mortis tutiorem: se corpus
eius protexisse clypeo suo ruentesque in illum sua manu

25 occisos. Quae patrem nunquam aequo animo esse con-
fessum, invitum filio debentem salutem suam. Itaque post
expeditionem, quam sine eo fecisset ipse in Illyrios, vi-
ctorem scripsisse se patri, fusos fugatosque hostes nec
26 affuisse usquam Philippum. Laude dignos esse, non qui
Samothrācum initia viserent, quum Asiam uri vastarique
oporteret, sed eos, qui magnitudine rerum fidem antecés-
sissent.
27 (4) Haec et his similia laeti audiere iuvenes, ingrata
senioribus erant, maxime propter Philippum, sub quo diu-
28 tius vixerant: quum Clitus, ne ipse quidem satis sobrius,
ad eos, qui infra ipsum cubabant, conversus Euripĭdis
rettulit carmen, ita ut sonus magis quam sermo exaudiri
29 posset a rege, quo significabatur, male instituisse Grae-
cos, quod tropaeis regum dumtaxat nomina inscriberen-
tur: alieno enim sanguine partam gloriam intercipi. Itaque
rex, quum suspicaretur, malignius habitum esse sermonem,
30 percontari proximos coepit, quid ex Clito audissent. Et
illis ad silendum obstinatis Clitus paulatim maiore voce
Philippi acta bellaque in Graecia gesta commemorat, omnia
31 praesentibus praeferens. Hinc inter iuniores senesque
orta contentio est, et rex, velut patienter audiret, quîs Cli-
32 tus obterebat laudes eius, ingentem iram conceperat. Ce-
terum quum animo videretur imperaturus, si finem proca-
citer orto sermoni Clitus imponeret, nihil eorum omittente,
33 magis exasperabatur. Iamque Clitus etiam Parmeniōnem
defendere audebat et Philippi de Atheniensibus victoriam
Thebarum praeferebat excidio, non vino modo, sed etiam
34 animi prava contentione provectus. Ad ultimum, *Si mo-
riendum*, inquit, *est pro te, Clitus est primus: at quum victo-
riae arbitrium agis, praecipuum ferunt praemium, qui pro-*
35 *cacissime patris tui memoriae illudunt. Sogdiānam regionem
mihi attribuis, totiens rebellem et non modo indomitam, sed
quae ne subigi quidem possit. Mittor ad feras bestias, prae-*
36 *cipitia ingenia sortitas. Sed quae ad me pertinent, transeo:
Philippi milites spernis, oblitus, nisi hic Atharrĭas senex iu-
niores pugnam detrectantes revocasset, adhuc nos circa Ha-*
37 *licarnassum haesuros fuisse. Quomodo igitur Asiam etiam*

cum istis iunioribus subiecisti? Verum est, ut opinor, quod avunculum tuum in Italia dixisse constat, ipsum in viros incidisse, te in feminas.

(5) Nihil ex omnibus inconsulte ac temere iactis re- 38
gem magis moverat, quam Parmeniōnis cum honore mentio illata. Dolorem tamen rex pressit, contentus iussisse,
ut convivio excederet. Nec quicquam aliud adiecit, quam, 39
forsitan eum, si diutius locutus foret, exprobraturum sibi fuisse vitam a semetipso datam: hoc enim superbe saepe
iactasse. Atque illum cunctantem adhuc surgere, qui 40
proximi ei cubuerant, iniectis manibus, iurgantes monen-
tesque conabantur abducere. Clitus, quum abstraheretur, 41
ad pristinam violentiam ira quoque adiecta, suo pectore tergum illius esse defensum, nunc, postquam tanti meriti praeterierit tempus, etiam memoriam invisam esse procla-
mat. Attăli quoque eaedem obiiciebat et ad ultimum Iovis, 42
quem patrem sibi Alexander assereret, oraculum eludens, veriora se regi quam patrem eius respondisse dicebat.
Iam tantum irae conceperat rex, quantum vix sobrius 43
ferre potuisset. Enimvero olim mero sensibus victis, ex
lecto repente prosiluit. Attoniti amici, ne positis quidem, 44
sed abiectis poculis, consurgunt, in eventum rei, quam
tanto impetu acturus esset, intenti. Alexander, rapta lan- 45
cea ex manibus armigeri, Clitum adhuc eadem linguae intemperantia furentem percutere conatus a Ptolemaeo et
Perdicca inhibetur. Medium complexi et obluctari perse- 46
verantem morabantur: Lysimăchus et Leonnātus etiam
lanceam abstulerant. Ille militum fidem implorans com- 47
prehendi se a proximis amicorum, quod Darēo nuper accidisset, exclamat signumque tuba dari, ut ad regiam armati
coirent, iubet. Tum vero Ptolemaeus et Perdiccas genibus 48
advoluti orant, ne in tam praecipiti ira perseveret spatiumque potius animo det: omnia postero die iustius executu-
rum. Sed clausae erant aures, obstrepente ira. Itaque 49
impotens animi procurrit in regiae vestibulum et, vigili excubanti hasta ablata, constitit in aditu, quo necesse erat
his, qui simul coenaverant, egredi. Abierant ceteri. Clitus 50
ultimus sine lumine exibat. Quem rex, quisnam esset, in-

terrogat. Eminebat etiam in voce sceleris, quod parabat,
51 atrocitas. Et ille iam non suae, sed regis irae memor Cli-
52 tum esse et de convivio exire respondit. Haec dicentis
latus hasta transfixit morientisque sanguine aspersus, *I
nunc*, inquit, *ad Philippum et Parmeniōnem et Attălum.*

CAP. II.

1 (6) Male humanis ingeniis natura consuluit, quod ple-
rumque non futura, sed transacta perpendimus. Quippe
rex, postquam ira mente decesserat, etiam ebrietate dis-
cussa, magnitudinem facinoris sera aestimatione perspexit.
2 Videbat tunc, immodica libertate abusum, sed alioquin
egregium bello virum et, nisi erubesceret fateri, servato-
rem sui occisum. Detestabile carnificis ministerium occu-
paverat rex, verborum licentiam, quae vino poterat im-
3 putari, nefanda caede ultus. Manabat toto vestibulo cruor
paulo ante convivae: vigiles attoniti et stupentibus similes
procul stabant, liberioremque poenitentiam solitudo ex-
4 cipiebat. Ergo hastam ex corpore iacentis evulsam retor-
sit in semet iamque admoverat pectori, quum advolant vi-
giles et repugnanti e manibus extorquent allevatumque in
5 tabernaculum deferunt. Ille humi prostraverat corpus, ge-
mitu eiulatuque miserabili totam personans regiam. La-
niare deinde os unguibus et circumstantes rogare, ne se
6 tanto dedecori superstitem esse paterentur. Inter has
preces tota nox extracta est. Scrutantemque, num ira deo-
rum ad tantum nefas actus esset, subit, anniversarium sa-
crificium Libĕro Patri non esse redditum statuto tempore.
Itaque inter vinum et epulas caede commissa, iram dei
7 fuisse manifestam. Ceterum magis eo movebatur, quod
omnium amicorum animos videbat attonitos: neminem cum
ipso sociare sermonem postea ausurum: vivendum esse
in solitudine velut ferae bestiae, terrenti alias, alias timenti.
8 Prima deinde luce tabernaculo corpus, sicut adhuc cruen-
tum erat, iussit inferri. Quo posito ante ipsum, lacrimis
obortis, *Hanc*, inquit, *nutrici meae gratiam rettuli, cuius
duo filii apud Milētum pro mea gloria occubuere mortem, hic
frater, unicum orbitatis solatium, a me inter epulas occisus*

est. Quo nunc se conferet misera? Omnibus eius unus super- 9
sum, quem solum aequis oculis videre non poterit. Et ego,
servatorum meorum latro, revertar in patriam, ut ne dex-
tram quidem nutrici sine memoria calamitatis eius offerre
possim! Et quum finis lacrimis querelisque non fieret, 10
iussu amicorum corpus ablatum est. Rex triduum iacuit
inclusus. Quem ut armigeri corporisque custodes ad mo- 11
riendum obstinatum esse cognoverunt, universi in taber-
naculum irrumpunt diuque precibus ipsorum reluctatum
aegre vicerunt, ut cibum caperet. Quoque minus caedis 12
puderet, iure interfectum Clitum Macedŏnes decernunt, se-
pultura quoque prohibituri, ni rex humari iussisset.

(7) Igitur decem diebus maxime ad confirmandum 13
pudorem apud Maracanda consumptis, cum parte exerci-
tus Hephaestiōnem in regionem Bactriānam misit, com-
meatus in hiemem paraturum. Quam Clito autem destina- 14
verat provinciam, Amyntae dedit: ipse Xenippa pervenit.
Scythiae confinis est regio habitaturque pluribus ac fre-
quentibus vicis, quia ubertas terrae non indigenas modo
detinet, sed etiam advenas invitat. Bactrianorum exulum, 15
qui ab Alexandro defecerant, receptaculum fuerat. Sed
postquam regem adventare compertum est, pulsi ab inco-
lis II milia fere et quingenti congregantur. Omnes equites 16
erant, etiam in pace latrociniis assueti: tum ferocia inge-
nia non bellum modo, sed etiam veniae desperatio effera-
verat. Itaque ex improviso adorti Amyntam, praetorem
Alexandri, diu anceps proelium fecerant: ad ultimum, DCC 17
suorum amissis, quorum CCC hostis cepit, dedere terga
victoribus, haud sane inulti: quippe LXXX Macedŏnum
interfecerunt, praeterque eos CCC et L saucii facti sunt.
Veniam tamen etiam post alteram defectionem impetra- 18
verunt.

(8) His in fidem acceptis, in regionem, quam Nautăca 19
appellant, rex cum toto exercitu venit. Satrapes erat Sy-
simīthres, duobus ex sua matre filiis genitis: quippe apud
eos parentibus stupro coire cum liberis fas est. Is, arma- 20
tis popularibus, fauces regionis, qua in artissimum cogi-
tur, valido munimento sepserat. Praeterfluebat torrens

amnis, terga petra claudebat: hanc manu perviam incolae
21 fecerant. Sed aditus specus accipit lucem, interiora, nisi
illato lumine, obscura sunt. Perpetuus cuniculus iter prae-
22 bet in campos, ignotum, nisi indigenis. At Alexander,
quamquam angustias naturali situ munitas valida manu
barbari tuebantur, tamen arietibus admotis munimenta, quae
manu adiuncta erant, concussit fundisque et sagittis pro-
pugnantium plerosque deiecit: quos ubi dispersos fugavit,
ruinas munimentorum supergressus ad petram admovit
23 exercitum. Ceterum interveniebat fluvius, coëuntibus aquis
ex superiore fastigio in vallem: magnique operis videba-
24 tur, tam vastam voraginem explere. Caedi tamen arbores
et saxa congeri iussit: ingensque barbaros pavor, rudes ad
talia opera, concusserat, excitatam molem subito cernentes.
25 (9) Itaque rex, ad deditionem metu posse compelli ra-
tus, Oxarten misit, nationis eiusdem, sed ditionis suae, qui
26 suaderet duci, ut traderet petram. Interim ad augendam
formidinem et turres admovebantur et excussa tormentis
tela micabant. Itaque verticem petrae, omni alio praesidio
27 damnato, petiverunt. At Oxartes trepidum diffidentemque
rebus suis Sysimīthrem coepit hortari, ut fidem quam vim
Macedŏnum mallet experiri neu moraretur festinationem
victoris exercitus in Indiam tendentis: cui quisquis semet
offerret, in suum caput alienam cladem esse versurum.
28 Et ipse quidem Sysimīthres deditionem annuebat: ceterum
mater eademque coniunx morituram se ante denuntians,
quam in ullius veniret potestatem, barbari animum ad ho-
nestiora quam tutiora converterat, pudebatque, libertatis
29 maius esse apud feminas quam apud viros pretium. Ita-
que dimisso internuntio pacis, obsidionem ferre decreve-
rat. Sed quum hostis vires suasque pensaret, rursus mu-
liebris consilii, quod praeceps magis quam necessarium
30 esse credebat, poenitere eum coepit: revocatoque strenue
Oxarte futurum se in regis potestate respondit, unum pre-
catus, ne voluntatem et consilium matris suae proderet,
31 quo facilius venia illi quoque impetraretur. Praemissum
igitur Oxarten cum matre liberisque et totius cognationis
grege sequebatur, ne expectato quidem fidei pignore,

quod Oxartes promiserat. Rex, equite praemisso, qui re- 32
verti eos iuberet opperirique praesentiam ipsius, super-
venit: et victimis Minervae ac Victoriae caesis, imperium
Sysimīthri restituit, spe maioris etiam provinciae facta, si
cum fide amicitiam ipsius coluisset. Duos illi iuvenes, pa- 33
tre tradente, secum militaturos sequi iussit.

(10) Relicta deinde phalange, ad subigendos, qui de-
fecerant, cum equite processit. Arduum et impeditum 34
saxis iter primo utcunque tolerabant. Mox equorum non
ungulis modo attritis, sed corporibus etiam fatigatis, se-
qui plerique non poterant, et rarius subinde agmen fiebat,
pudorem, ut fere fit, immodico labore vincente. Rex ta- 35
men subinde equos mutans sine intermissione fugientes
insequebatur. Nobiles iuvenes comitari eum soliti defece-
rant praeter Philippum. Lysimăchi erat frater, tum pri-
mum adultus et, quod facile appareret, indolis rarae. Is 36
pedes, incredibile dictu, per D stadia vectum regem comi-
tatus est, saepe equum suum offerente Lysimăcho: nec
tamen, ut digrederetur a rege, effici potuit, quum lorica
indutus arma gestaret. Idem, quum perventum esset in 37
saltum, in quo se barbari abdiderant, nobilem edidit pug-
nam regemque comminus cum hoste dimicantem protexit.
Sed postquam barbari in fugam effusi deseruere silvas, 38
animus, qui in ardore pugnae corpus sustentaverat, liquit:
subitoque ex omnibus membris profuso sudore arboris
proximae stipiti se applicuit. Deinde, ne illo quidem ad- 39
miniculo sustinente, manibus regis exceptus est, inter
quas collapsus extinguitur. Maestum regem alius haud 40
levis dolor excepit. Erigyius inter claros duces fuerat:
quem extinctum esse, paulo antequam reverteretur in cas-
tra, cognovit. Utriusque funus omni apparatu atque ho-
nore celebratum est.

CAP. III.

(11) Dahas deinde statuerat petere: ibi namque Spi- 1
taměnen esse cognoverat. Sed hanc quoque expeditio-
nem, ut pleraque alia, fortuna indulgendo ei nunquam fa-
tigata pro absente transegit Spitaměnes uxoris immodico 2

amore flagrabat: quam aegre fugam et nova subinde exi-
lia tolerantem in omne discrimen comitem trahebat. Illa
malis fatigata identidem muliebres adhibere blanditias, ut
tandem fugam sisteret victorisque Alexandri clementiam
3 expertus placaret, quem effugere non posset. Tres adulti
erant liberi ex eo geniti: quos quum pectori patris admo-
visset, ut saltem eorum misereri vellet, orabat: et quo ef-
4 ficaciores essent preces, haud procul erat Alexander. Ille
se prodi, non moneri ratus et formae profecto fiducia cu-
pere eam quamprimum dedi Alexandro, acinacem strinxit,
percussurus uxorem, nisi prohibitus esset fratrum eius
5 occursu. Ceterum abire e conspectu iubet, addito metu
mortis, si se oculis eius obtulisset: et ad desiderium le-
6 vandum noctes agere inter pellices coepit. Sed penitus
haerens amor fastidio praesentium accensus est. Itaque
rursus uni ei deditus orare non destitit, ut tali consilio abs-
tineret patereturque sortem, quamcunque iis fortuna fe-
7 cisset: sibi mortem deditione esse leviorem. At illa pur-
gare se, quod, quae utilia esse censebat, muliebriter
forsitan, sed fida tamen mente suasisset: de cetero futu-
8 ram in viri potestate. Spitaměnes simulato captus obse-
quio de die convivium apparari iubet: vinoque et epulis
9 gravis et semisomnus in cubiculum fertur. Quem ut alto
et gravi somno sopitum esse sensit uxor, gladium, quem
veste occultaverat, stringit caputque eius abscisum, cruore
10 respersa, servo suo conscio facinoris tradit. (12) Eodem
comitante, sicuti erat, cruenta veste, in Macedŏnum castra
pervenit nuntiarique Alexandro iubet, esse, quae ex ipsa
11 deberet cognoscere. Ille protinus barbaram iussit admitti.
Quam ut respersam cruore conspexit, ratus, ad deploran-
12 dam contumeliam venisse, dicere, quae vellet, iubet. At
illa servum, quem in vestibulo stare iusserat, introduci
desideravit. Qui, quia caput Spitaměnis veste tectum ha-
bebat, suspectus scrutantibus, quid occuleret, ostendit.
13 Confuderat oris exsanguis notas pallor, nec, quis esset,
nosci satis poterat. Ergo rex certior factus, humanum ca-
put afferre eum, tabernaculo excessit percontatusque, quid
14 rei sit, illo profitente, cognoscit. Variae hinc cogitationes

invicem animum diversa agitantem commoverant. Meri-
tum ingens in semet esse credebat, quod transfuga et pro-
ditor, tantis rebus, si vixisset, iniecturus moram, inter-
fectus esset: contra facinus ingens aversabatur, quum
optime meritum de ipsa, communium parentem liberorum,
per insidias interemisset. Vicit tamen gratiam meriti sce- 15
leris atrocitas, denuntiarique iussit, ut excederet castris
neu licentiae barbarae exemplar in Graecorum mores et
mitia ingenia transferret.

(13) Dahae, Spitaměnis caede comperta, Datapher- 16
nem, defectionis eius participem, vinctum Alexandro se-
que dedunt. Ille maxima praesentium curarum parte li-
beratus convertit animum ad vindicandas iniurias eorum,
quibus a praetoribus suis avare ac superbe imperabatur.
Ergo Phratapherni Hyrcaniam et Mardos cum Tapūris tra- 17
didit mandavitque, ut Phradāten, cui succedebat, ad se in
custodiam mitteret. Arsămi, Drangarum praefecto, substi-
tutus est Stasānor: Arsăces in Mediam missus, ut Oxydā-
tes inde discederet. Babylonia, demortuo Mazaeo, Staměni
subiecta est.

CAP. IV.

(14) His compositis, tertio mense ex hibernis 1
movit exercitum, regionem, quae Gabāza appella-
tur, aditurus. Primus dies quietum iter praebuit: 2
proximus ei nondum quidem procellosus et tristis,
obscurior tamen pristino, non sine minis crescentis mali
praeteriit. Tertio ab omni parte coeli emicare fulgura et, 3
nunc internitente luce, nunc condita, non oculos modo
meantis exercitus, sed etiam animos terrere coeperunt.
Erat prope continuus coeli fragor, et passim cadentium 4
fulminum species visebatur, attonitisque auribus stupens
agmen nec progredi nec consistere audebat. Tum repente 5
imber grandinem incutiens torrentis modo effunditur. Ac
primo quidem armis suis tecti exceperant, sed iam nec
retinere arma lubricae et rigentes manus poterant nec
ipsi destinare, in quam regionem obverterent corpora,
quum undique tempestatis violentia maior, quam vitabatur,

A. 327 a. Chr. n. vere appropinquante. Ol. 113, 1.

6 occurreret. Ergo ordinibus solutis, per totum saltum errabundum agmen ferebatur, multique prius metu quam la-
bore defatigati prostraverant humi corpora, quamquam
7 imbrem vis frigoris concreto gelu astrinxerat. Alii se sti-
pitibus arborum admoverant: id plurimis et adminiculum
8 et suffugium erat. Nec fallebat ipsos, morti locum eligere,
quum immobiles vitalis calor linqueret: sed grata erat
pigritia corporum fatigatis, nec recusabant extingui quie-
scendo. Quippe non vehemens modo, sed etiam pertinax
vis mali insistebat, lucemque, naturale solatium, praeter
tempestatem haud disparem nocti silvarum quoque umbra
9 suppresserat. Rex unus tanti mali patiens circumire mili-
tes, contrahere dispersos, allevare prostratos, ostendere
procul evolutum ex tuguriis fumum hortarique, ut proxi-
10 ma quaeque suffugia occuparent. Nec ulla res magis sa-
luti fuit, quam quod multiplicato labore sufficientem malis,
quibus ipsi cesserant, regem deserere erubescebant.
11 (15) Ceterum efficacior in adversis necessitas, quam
ratio, frigoris remedium invenit. Dolabris enim silvas
sternere aggressi passim acervos struesque accenderunt.
12 Continenti incendio ardere crederes saltum et vix inter
flammas agminibus relictum locum. Hic calor stupentia
membra commovit, paulatimque spiritus, quem continue-
13 rat rigor, meare libere coepit. Excepere alios tecta barba-
rorum, quae in ultimo saltu abdita necessitas investigave-
rat, alios castra, quae in humido quidem, sed iam coeli
mitescente saevitia, locaverunt. Duo milia militum atque
14 lixarum calonumque pestis illa consumpsit. Memoriae
proditum est, quosdam applicatos arborum truncis et non
solum viventibus, sed etiam inter se colloquentibus similes
esse conspectos, durante adhuc habitu, in quo mors quem-
15 que deprehenderat. Forte Macĕdo gregarius miles, [aegre]
seque et arma sustentans, tandem in castra pervenerat.
Quo viso rex, quamquam ipse tummaxime admoto igne
refovebat artus, ex sella sua exiluit torpentemque militem
et vix compotem mentis, demptis armis, in sua sede iussit
16 considere. Ille diu nec, ubi requiesceret, nec, a quo esset
exceptus, agnovit. Tandem, recepto calore vitali, ut re-

giam sedem regemque vidit, territus surgit. Quem intuens 17
Alexander, *Ecquid intelligis*, *miles*, inquit, *quanto meliore sorte, quam Persae*, *sub rege vivatis? Illis enim in sella regis consedisse capital foret, tibi saluti fuit.* Postero die, convoca- 18
tis amicis copiarumque ducibus, pronuntiari iussit, ipsum omnia, quae amissa essent, redditurum. Et promisso fides extitit. Nam Sysimīthres multa iumenta et camelorum duo 19
milia adduxit pecoraque et armenta: quae distributa pariter militem et damno et fame liberaverunt. Rex gratiam 20
sibi relatam a Sysimīthre praefatus sex dierum cocta cibaria ferre milites iussit, Sagos petens. Totam hanc regionem depopulatus XXX milia pecorum ex praeda Sysimīthri dono dat.

(16) Inde pervenit in regionem, cui Oxyartes, satra- 21
pes nobilis, praeerat, qui se regis potestati fideique permisit. Ille, imperio ei reddito, haud amplius, quam ut duo ex tribus filiis secum militarent, exegit. Satrapes etiam 22
eum, qui penes ipsum relinquebatur, tradit. Barbara opulentia convivium, quo regem accipiebat, instruxerat. Id 23
quum multa comitate celebraret, introduci XXX nobiles virgines iussit. Inter quas erat filia ipsius, Roxāne nomine, eximia corporis specie et decore habitus in barbaris raro. Quae quamquam inter electas processerat, omnium tamen 24
oculos convertit in se, maxime regis, minus iam cupiditatibus suis imperantis inter obsequia fortunae, contra quam non satis cauta mortalitas est. Itaque ille, qui uxorem Da- 25
rēi, qui duas filias virgines, quibus forma praeter Roxānen comparari nulla poterat, haud alio animo quam parentis aspexerat, tunc in amorem virgunculae, si regiae stirpi compararetur, ignobilis ita effusus est, ut diceret, ad stabiliendum regnum pertinere, Persas et Macedŏnes connubio iungi: hoc uno modo et pudorem victis et superbiam victoribus detrahi posse. Achillem quoque, a quo 26
genus ipse duceret, cum captiva coisse: ne inferri nefas arbitrarentur, ita matrimonii iure velle iungi. Insperato 27
gaudio laetus pater sermonem eius excipit: et rex in medio cupiditatis ardore iussit afferri patrio more panem. Hoc erat apud Macedŏnes sanctissimum coëuntium pignus:

28 quem divisum gladio uterque libabat. Credo, eos, qui
gentis mores condiderunt, parco et parabili victu osten-
dere voluisse iungentibus opes, quantulo contenti esse
29 deberent. Hoc modo rex Asiae et Europae introductam
inter convivales ludos matrimonio sibi adiunxit, e captiva
30 geniturus, qui victoribus imperaret. Pudebat amicos, su-
per vinum et epulas socerum ex deditis esse delectum:
sed post Cliti caedem libertate sublata, vultu, qui maxime
servit, assentiebantur.

CAP. V.

1 (17) Ceterum Indiam et inde Occănum petiturus, ne
quid a tergo, quod destinata impedire posset, moveretur,
ex omnibus provinciis XXX milia iuniorum legi iussit et
ad se armata perduci, obsides simul habiturus et milites.
2 Cratĕrum autem ad persequendos Haustānem et Catĕnem,
qui ab ipso defecerant, misit: quorum Haustānes captus
est, Catĕnes in proelio occisus. Polypercon quoque re-
gionem, quae Bubacēne appellatur, in ditionem redegit.
3 Itaque, omnibus compositis, cogitationes in bellum Indi-
cum vertit. Dives regio habebatur non auro modo, sed
gemmis quoque margaritisque, ad luxum magis quam ad
4 magnificentiam exculta. Periti militares auro et ebore ful-
gere dicebant: itaque, necubi vinceretur, quum ceteris
praestaret, scutis argenteas laminas, equis frenos aureos
addidit, loricas quoque alias auro, alias argento adorna-
vit. CXX milia armatorum erant, quae regem ad id bellum
5 sequebantur. Iamque omnibus praeparatis, quod olim
prava mente conceperat, tunc esse maturum [ratus], quo-
nam modo coelestes honores usurparet, coepit agitare.
Iovis filium non dici tantum se, sed etiam credi volebat,
6 tanquam perinde animis imperare posset ac linguis, ita-
que more Persarum Macedŏnas venerabundos ipsum sa-
lutare prosternentes humi corpora. Non deerat talia con-
cupiscenti perniciosa adulatio, perpetuum malum regum,
7 quorum opes saepius assentatio quam hostis evertit. Nec
Macedŏnum haec erat culpa, — nemo enim illorum quic-
quam ex patrio more labare sustinuit, — sed Graecorum,

qui professionem honestarum artium malis corruperant
moribus. Agis quidam Argīvus, pessimorum carminum 8
post Choerĭlum conditor, et ex Sicilia Cleo (hic quidem non
ingenii solum, sed etiam nationis vitio adulator) et cetera
urbium suarum purgamenta, quae propinquis etiam maxi-
morumque exercituum ducibus a rege praeferebantur, —
hi tum coelum illi aperiebant Herculemque et Patrem
Libĕrum et cum Pollūce Castŏrem novo numini cessuros
esse iactabant.

(18) Igitur festo die omni opulentia convivium exor- 9
nari iubet, cui non Macedŏnes modo et Graeci, principes
amicorum, sed etiam [barbari] nobiles adhiberentur. Cum
quibus quum discubuisset rex, paulisper epulatus convi-
vio egreditur. Cleo, sicut praeparatum erat, sermonem 10
cum admiratione laudum eius instituit. Merita deinde per-
censuit, quibus uno modo referri gratĭam posse, si, quem
intelligerent deum esse, confiterentur, exigua turis impensa
tanta beneficia pensaturi. Persas quidem non pie solum, 11
sed etiam prudenter reges suos inter deos colere: ma-
iestatem enim imperii salutis esse tutelam. Ne Hercŭlem
quidem et Patrem Libĕrum prius dicatos deos, quam vi-
cissent secum viventium invidiam: tantundem quoque
posteros credere, quantum praesens aetas spopondisset.
Quodsi ceteri dubitent, semetipsum, quum rex inisset con- 12
vivium, prostraturum humi corpus. Debere idem facere
ceteros, et inprimis sapientia praeditos: ab illis enim cul-
tus in regem exemplum esse prodendum. Haud perplexe 13
in Callisthĕnen dirigebatur oratio. Gravitas viri et prompta
libertas invisa erat regi, quasi solus Macedŏnas paratos
ad tale obsequium moraretur.

(19) Is tum, silentio facto, unum illum intuentibus 14
ceteris, *Si rex*, inquit, *sermoni tuo affuisset, nullius profecto
vox responsuri tibi desideraretur: ipse enim peteret, ne in
peregrinos externosque ritus degenerare se cogeres neu rebus
felicissime gestis invidiam tali adulatione contraheres. Sed* 15
*quoniam abest, ego tibi pro illo respondeo, nullum esse eun-
dem et diuturnum et praecocem fructum coelestesque honores
non dare te regi, sed auferre. Intervallo enim opus est, ut*

credatur deus, semperque hanc gratiam magnis viris posteri
16 *reddunt. Ego autem seram immortalitatem precor regi, ut et*
vita diuturna sit et aeterna maiestas. Hominem consequitur
17 *aliquando, nunquam comitatur divinitas. Hercŭlem modo et*
Patrem Libĕrum consecratae immortalitatis exempla refere-
bas. Credisne, illos unius convivii decreto deos factos? Prius
ab oculis mortalium amolita natura est, quam in coelum fama
18 *perveheret. Scilicet ego et tu, Cleo, deos facimus: a nobis*
divinitatis suae auctoritatem accepturus est rex. Potentiam
tuam experiri libet: fac aliquem regem, si deum potes fa-
19 *cere. Facilius est, coelum dare, quam imperium? Dii propitii*
sine invidia, quae Cleo dixit, audierint eodemque cursu, quo
fluxere adhuc res, ire patiantur. Nostris moribus velint nos
esse contentos. Non pudet patriae, nec desidero, ad quem
modum rex mihi colendus sit, [a victis] discere. Quos equi-
dem victores esse confiteor, si ab illis leges, quîs vivamus, ac-
cipimus.

20 (20) Aequis auribus Callisthĕnes, veluti vindex pu-
blicae libertatis, audiebatur. Expresserat non assensio-
nem modo, sed etiam vocem, seniorum praecipue, quibus
21 gravis erat inveterati moris externa mutatio. Nec quic-
quam eorum, quae invicem iactata erant, rex ignorabat,
quum post aulaea, quae lectis obduxerat, staret. Igitur ad
Agin et Cleōnem misit, ut, sermone finito, barbaros tan-
tum, quum intrasset, procumbere suo more paterentur:
et paulo post, quasi potiora quaedam egisset, convivium
22 repetit. Quem venerantibus Persis Polypercon, qui cuba-
bat supra regem, unum ex his mento contingentem hu-
mum per ludibrium coepit hortari, ut vehementius id qua-
teret ad terram, elicuitque iram Alexandri, quam olim
23 animo capere non poterat. Itaque rex, *Tu autem*, inquit,
non veneraberis me? An tibi uni digni videmur esse ludibrio?
Ille nec regem ludibrio nec se contemptu dignum esse
24 respondit. Tum detractum eum lecto rex praecipitat in
terram. Et quum is pronus corruisset, *Videsne*, inquit,
idem te fecisse, quod in alio paulo ante ridebas? Et tradi eo
in custodiam iusso convivium solvit. Polyperconti qui-
dem postea, castigato diu, ignovit.

CAP. VI.

In Callisthĕnen olim contumaciae suspectum pervicacioris irae fuit. Cuius explendae matura obvenit occasio. 1

(21) Mos erat, ut supra dictum est, principibus Macedŏnum, adultos liberos regibus tradere ad munia haud multum servilibus ministeriis abhorrentia. Excubabant, servatis noctium vicibus, proximi foribus eius aedis, in qua rex acquiescebat. Per hos pellices introducebantur alio aditu, quam quem armati obsidebant. Iidem acceptos ab agasonibus equos, quum rex ascensurus esset, admovebant comitabanturque et venantem et in proeliis, omnibus artibus studiorum liberalium exculti. Praecipuus honor habebatur, quod licebat sedentibus vesci cum rege. Castigandi eos verberibus nullius potestas praeter ipsum erat. Haec cohors velut seminarium ducum praefectorumque apud Macedŏnas fuit: hinc habuere posteri reges, quorum stirpibus post multas aetates Romani opes ademerunt. 2 3 4 5 6

Igitur Hermolāus, puer nobilis ex regia cohorte, quum aprum telo occupasset, quem rex ferire destinaverat, iussu eius verberibus affectus est. Quam ignominiam aegre ferens deflere apud Sostrătum coepit. Ex eadem cohorte erat Sostrătus, amore eius ardens. Qui quum laceratum corpus, in quo deperibat, intueretur, forsitan olim ob aliam quoque causam regi infestus, iuvenem sua sponte iam motum, data fide acceptaque, perpulit, ut occidendi regem consilium secum iniret. Nec puerili impetu rem executi sunt: quippe sollerter legerunt, quos in societatem sceleris asciscerent. Nicostrătum, Antipătrum Asclepiodorumque et Philŏtam placuit assumi: per hos adiecti sunt Antĭcles, Elaptonius et Epimĕnes. Ceterum agendae rei haud sane facilis patebat via. Opus erat, eadem omnes coniuratos nocte excubare, ne ab expertibus consilii impedirentur: forte autem alius alia nocte excubabat. Itaque in permutandis stationum vicibus ceteroque apparatu exequendae rei triginta et duo dies absumpti sunt. 7 8 9 10 11

12 (22) Aderat nox, qua coniurati excubare debebant,
mutua fide laeti, cuius documentum tot dies fuerant. Ne-
minem metus spesve mutaverat: tanta omnibus vel in re-
13 gem ira vel fides inter ipsos fuit. Stabant igitur ad fores
aedis eius, in qua rex vescebatur, ut convivio egressum
14 in cubiculum deducerent. Sed fortuna ipsius simulque
epulantium comitas provexit omnes ad largius vinum:
ludi etiam convivales extraxere tempus, nunc laetantibus
coniuratis, quod sopitum aggressuri essent, nunc sollici-
15 tis, ne in lucem convivium extraheret. Quippe alios in
stationem oportebat prima luce succedere, ipsorum post
septimum diem reditura vice: nec sperare poterant, in
16 illud tempus omnibus duraturam fidem. Ceterum quum
iam lux appeteret, et convivium solvitur et coniurati ex-
ceperunt regem, laeti, occasionem exequendi sceleris ad-
motam: quum mulier, attonitae, ut creditum est, mentis,
conversari in regia solita, quia instinctu videbatur futura
praedicere, non occurrit modo abeunti, sed etiam semet
obiecit vultuque et oculis motum praeferens animi, ut re-
17 diret in convivium, monuit: et ille per ludum bene deos
suadere respondit revocatisque amicis in horam diei
18 ferme secundam convivii tempus extraxit. Iam alii ex co-
horte in stationem successerant, ante cubiculi fores ex-
cubituri, adhuc tamen coniurati stabant, vice officii sui
expleta: adeo pertinax spes est, quam humanae mentes
19 ingentia concupiscentes devoraverunt. Rex benignius
quam alias allocutus discedere eos ad curanda corpora,
quoniam tota nocte perstitissent, iubet. Data sunt singulis
quinquaginta sestertia, collaudatis quoque, quod etiam
aliis tradita vice tamen excubare perseverassent.
20 (23) Illi tanta spe destituti domos abeunt. Et ceteri
quidem expectabant stationis suae noctem: Epiměnes sive
comitate regis, qua ipsum inter coniuratos exceperat, re-
pente mutatus, sive quia coeptis deos obstare credebat,
fratri suo Eurylŏcho, quem antea expertem esse consilii
21 voluerat, quid pararetur, aperit. Omnībus Philōtae suppli-
cium in oculis erat. Itaque protinus iniicit fratri manum
et in regiam pervenit excitatisque custodibus corporis ad

salutem regis pertinere, quae afferret, affirmat. Et tempus, 22
quo venerant, et vultus, haud sane securi animi index, et
maestitia e duobus alterius Ptolemaeum ac Leonnātum ex-
cubantes ad cubiculi limen excitaverunt. Itaque apertis
foribus et lumine illato, sopitum mero ac somno excitant
regem. Ille, paulatim mente collecta, quid afferrent, inter-
rogat. Nec cunctatus Eurylŏchus non ex toto domum suam 23
aversari deos dixit, quia frater ipsius, quamquam impium
facinus ausus foret, tamen et poenitentiam eius ageret et
per se potissimum profiteretur indicium. In eam ipsam
noctem, quae decederet, insidias comparatas fuisse, au-
ctores scelesti consilii esse, quos minime crederet rex.
Tum Epimĕnes cuncta ordine consciorumque nomina ex- 24
ponit. Callisthĕnen non ut participem facinoris nominatum
esse constabat, sed solitum puerorum sermonibus vitupe-
rantium criminantiumque regem faciles aures praebere.
Quidam adiiciunt, quum Hermolāus apud eum quoque 25
verberatum se a rege quereretur, dixisse Callisthĕnen, me-
minisse debere eos, iam viros esse: idque ad consolan-
dam patientiam verberum, an ad incitandum iuvenum do-
lorem dictum esset, in ambiguo fuisse.

Rex, animi corporisque sopore discusso, quum tanti 26
periculi, quo evaserat, imago oculis oberraret, Eurylŏchum
L talentis et cuiusdam Tyridātis opulentis bonis protinus
donat fratremque, antequam pro salute eius precaretur,
restituit. Sceleris autem auctores interque eos Callisthĕ- 27
nen vinctos asservari iubet: quibus in regiam adductis
toto die et nocte proxima mero ac vigiliis gravis ac-
quievit.

(24) Postero autem frequens consilium adhibuit, cui 28
patres propinquique eorum, de quibus agebatur, inter-
erant, ne de sua quidem salute securi: quippe Macedŏnum
more perire debebant, omnium devotis capitibus, qui san-
guine contigissent eos. Rex introduci coniuratos praeter 29
Callisthĕnen iussit: atque, quae agitaverant, sine cuncta-
tione confessi sunt. Increpantibus deinde universis eos, 30
ipse rex, quo suo merito tantum in semet cogitassent fa-
cinus, interrogat.

CAP. VII.

1 Stupentibus ceteris, Hermolāus, *Nos vero*, inquit, *quo-*
niam, quasi nescias, quaeris, occidendi te consilium inivimus,
quia non ut ingenuis imperare coepisti, sed quasi in mancipia
2 *dominaris.* Primus ex omnibus pater ipsius Sopŏlis, par-
ricidam etiam parentis sui clamitans esse, consurgit et, ad
os manu obiecta, scelere et malis insanientem ultra negat
3 audiendum. Rex, inhibito patre, dicere Hermolāum iubet,
quae ex magistro didicisset Callisthĕne. Et Hermolāus,
Utor, inquit, *beneficio tuo et dico, quae nostris malis didici.*
4 *Quota pars Macedŏnum saevitiae tuae superest? quotus qui-*
dem non e vilissimo sanguine? Attălus et Philōtas et Parmenio
et Lyncestes Alexander et Clitus, quantum ad hostes pertinet,
vivunt, stant in acie, te clypeis suis protegunt et pro gloria
tua, pro victoria vulnera accipiunt: quibus tu egregiam
5 *gratiam rettulisti. Alius mensam tuam sanguine suo aspersit,*
alius ne simplici quidem morte defunctus est. Duces exerci-
tuum tuorum in equuleum impositi Persis, quos vicerant,
fuere spectaculo. Parmenio indicta causa trucidatus est, per
6 *quem Attălum occideras. Invicem enim miserorum uteris*
manibus ad expetenda supplicia et, quos paulo ante ministros
7 *caedis habuisti, subito ab aliis iubes trucidari.* Obstrepunt
subinde cuncti Hermolāo, pater supremum strinxerat fer-
rum, percussurus haud dubie, ni inhibitus esset a rege:
quippe Hermolāum dicere iussit petiitque, ut causas sup-
plicii augentem patienter audirent.

8 (25) Aegre ergo coerciti, rursus Hermolāus, *Quam*
liberaliter, inquit, *pueris rudibus ad dicendum agere permit-*
tis! at Callisthĕnis vox carcere inclusa est, quia solus potest
9 *dicere. Cur enim non producitur, quum etiam confessi audiun-*
tur? nempe quia liberam vocem innocentis audire metuis ac
10 *ne vultum quidem pateris. Atqui nihil eum fecisse contendo.*
Sunt hic, qui mecum rem pulcherrimam cogitaverunt: nemo
est, qui conscium fuisse nobis Callisthĕnen dicat, quum morti
11 *olim destinatus sit a iustissimo et patientissimo rege. Haec*
ergo sunt Macedŏnum praemia, quorum ut supervacuo et
sordido abuteris sanguine! At tibi XXX milia mulorum
captivum aurum vehunt, quum milites nihil domum praeter

gratuitas cicatrices relaturi sint. Quae tamen omnia tolerare 12
potuimus, antequam nos barbaris dederes et novo more victo-
res sub iugum mitteres. Persarum te vestis et disciplina de-
lectat, patrios mores exosus es. Persarum ergo, non Mace-
dŏnum regem occidere voluimus et te transfugam belli iure
persequimur. Tu Macedŏnas voluisti genua tibi ponere vene- 13
rarique te ut deum: tu Philippum patrem aversaris et, si quis
deorum ante Iovem haberetur, fastidires etiam Iovem. Mi- 14
raris, si liberi homines superbiam tuam ferre non possumus?
Quid speramus ex te, quibus aut insontibus moriendum est,
aut, quod tristius morte est, in servitute vivendum? Tu qui- 15
dem, si emendari potes, multum mihi debes. Ex me enim
scire coepisti, quid ingenui homines ferre non possint. De
cetero parce [parentibus et], quorum orbas senectutem, sup-
pliciis ne oneraveris: nos iube duci, ut, quod ex tua morte
petieramus, consequamur ex nostra. Haec Hermolāus.

CAP. VIII.

(26) At rex, *Quam falsa sint*, inquit, *quae iste tradita* 1
a magistro suo dixit, patientia mea ostendit. Confessum enim 2
ultimum facinus tamen non solum ipse [audivi, sed etiam,
ut vos] audiretis, expressi, non imprudens, quum permisissem
latroni huic dicere, usurum eum rabie, qua compulsus est, ut
me, quem parentis loco colere deberet, vellet occidere. Nuper 3
quum procacius se in venatione gessisset, more patrio et ab
antiquissimis Macedoniae regum usurpato castigari eum
iussi. Hoc et oportet fieri et ferunt a tutoribus pupilli, a ma-
ritis uxores: servis quoque pueros huius aetatis verberare
concedimus. Haec est saevitia in ipsum mea, quam impia 4
caede voluit ulcisci. Nam in ceteros, qui mihi permittunt uti
ingenio meo, quam mitis sim, non ignoratis, et commemorare
supervacuum est. Hermolāo parricidarum supplicia non 5
probari, quum eadem ipse meruerit, minime hercule admiror.
Nam quum Parmeniōnem et Philōtam laudat, suae servit
causae. Lyncesten vero Alexandrum bis insidiatum capiti 6
meo a duobus indicibus liberavi, rursus convictum per bien-
nium tamen distuli, donec vos postularetis, ut tandem debito
supplicio scelus lueret. Attălum, antequam rex essem, hostem 7

meo capiti fuisse meministis. Clitus utinam non coëgisset me
sibi irasci! Cuius temerariam linguam probra dicentis mihi
et vobis diutius tuli, quam ille eadem me dicentem tulisset.
8 Regum ducumque clementia non in ipsorum modo, sed etiam
in illorum, qui parent, ingeniis sita est. Obsequio mitigantur
imperia: ubi vero reverentia excessit animis, et summa imis
confundimus, vi opus est, ut vim repellamus.

9 (27) Sed quid ego mirer, istum crudelitatem mihi obie-
cisse, qui avaritiam exprobrare ausus sit? Nolo singulos
vestrum excitare, ne invisam liberalitatem meam faciam, si
pudori vestro gravem fecero. Totum exercitum aspicite: qui
paulo ante nihil praeter arma habebat, nunc argenteis cubat
lectis: mensas auro onerant, servorum greges ducunt, spolia de
10 hostibus sustinere non possunt. At enim Persae, quos vicimus,
in magno honore sunt apud me! Equidem moderationis meae
certissimum indicium est, quod ne victis quidem superbe im-
pero. Veni enim in Asiam, non ut funditus everterem gentes,
nec ut dimidia parte terrarum solitudinem facerem, sed ut
illos quoque, quos bello subegissem, victoriae meae non poeni-
11 teret. Itaque militant vobiscum, pro imperio vestro sangui-
nem fundunt, qui superbe habiti rebellassent. Non est diu-
turna possessio, in quam gladio inducimur: beneficiorum
12 gratia sempiterna est. Si habere Asiam, non transire volu-
mus, cum his communicanda est nostra clementia: horum
fides stabile et aeternum faciet imperium. Et sane plus ha-
bemus, quam capimus. Insatiabilis autem avaritiae est, ad-
13 huc impleri velle, quod iam circumfluit. Verumtamen eorum
mores in Macedŏnas transfundo! In multis enim gentibus
esse video, quae non erubescamus imitari: nec aliter tantum
imperium apte regi potest, quam ut quaedam et tradamus
illis et ab iisdem discamus.

14 (28) Illud paene risu dignum fuit, quod Hermolāus
postulabat a me, ut aversarer Iovem, cuius oraculo agnoscor.
15 An etiam, quid dii respondeant, in mea potestate est? Obtulit
mihi filii nomen: recipere ipsis rebus, quas agimus, haud
alienum fuit. Utinam Indi quoque deum esse me credant!
Fama enim bella constant, et saepe etiam, quod falso credi-
16 tum est, veri vicem obtinuit. An me luxuriae indulgentem pu-

talis arma vestra auro argentoque adornasse? Assuetis, nihil vilius hac videri materia, volui ostendere, Macedŏnas, invictos ceteris, ne auro quidem vinci. Oculos ergo primum 17
eorum sordida omnia et humilia spectantium capiam et docebo, nos non auri aut argenti cupidos, sed orbem terrarum subacturos venire. Quam gloriam tu, parricida, intercipere voluisti et Macedŏnas, rege adempto, devictis gentibus dedere. At nunc mones me, ut vestris parentibus parcam! Non opor- 18
tebat quidem vos scire, quid de his statuissem, quo tristiores periretis, si qua vobis parentum memoria et cura est: sed olim istum morem occidendi cum scelestis insontes propinquos parentesque solvi et profiteor, in eodem honore futuros omnes eos, in quo fuerunt. Nam tuum Callisthĕnen, cui uni 19
vir videris, quia latro es, scio, cur produci velis: ut coram his probra, quae in me modo iecisti, modo audisti, illius quoque ore referantur. Quem, si Macĕdo esset, tecum introduxissem, dignissimum te discipulo magistrum: nunc Olynthio non idem iuris est.

(29) Post haec consilium dimisit tradique damnatos 20
norum manibus, qui ex eadem cohorte erant, iussit. Illi, ut fidem suam saevitia regi approbarent, excruciatos necaverunt. Callisthĕnes quoque tortus interiit, initi consilii 21
in caput regis innoxius, sed haudquaquam aulae et assentantium accommodatus ingenio. Itaque nullius caedes 22
maiorem apud Graecos Alexandro excitavit invidiam, quod praeditum optimis moribus artibusque, a quo revocatus ad vitam erat, quum, interfecto Clito, mori perseveraret, non tantum occiderit, sed etiam torserit, indicta quidem causa. Quam crudelitatem sera poenitentia consecuta est. 23

CAP. IX.

(30) Sed ne otium serendis rumoribus natum aleret, in Indiam movit, semper bello quam post victoriam clarior. India tota ferme spectat 2 orientem, minus in latitudinem, quam recta regione spatiosa. Quae austrum accipiunt, in altius terrae 3 fastigium excedunt: plana sunt cetera multisque inclitis amnibus Caucăso monte ortis placidum per campos iter 1

A. 327 a. Chr. n. exeunte vere. Ol. 113, 1.

4 praebent. Indus gelidior est, quam ceteri: aquas vehit a
5 colore maris haud multum abhorrentes. Ganges, omnium
ab oriente fluvius eximius, ad meridianam regionem de-
currit et magnorum montium iuga recto alveo stringit: inde
6 eum obiectae rupes inclinant ad orientem. Uterque rubro
mari accipitur. Indus ripas multasque arbores cum magna
7 soli parte exsorbet, saxis quoque impeditus, quîs crebro
reverberatur: ubi mollius solum reperit, stagnat insulas-
8 que molitur: Acesīnes eum auget. Ganges * decursurum
in mare intercipit, magnoque motu amnis uterque colli-
ditur: quippe Ganges asperum os influenti obiicit, nec
9 repercussae aquae cedunt. Dyardănes minus celeber au-
ditu est, quia per ultima Indiae currit: ceterum non cro-
codilos modo, uti Nilus, sed etiam delphinos ignotasque
10 aliis gentibus beluas alit. Ethimantus crebris flexibus sub-
inde curvatus ab accolis rigantibus carpitur: ea causa est,
cur tenues reliquias iam sine nomine in mare emittat.
11 Multis praeter hos amnibus tota regio dividitur, sed igno-
12 bilibus, quia non adeo interfluunt. Ceterum, quae pro-
piora sunt mari, aquilone maxime deuruntur: is cohibitus
iugis montium ad interiora non penetrat, ita alendis fru-
13 gibus mitia. Sed adeo in illa plaga mundus statas tem-
porum vices mutat, ut, quum alia fervore solis exaestuant,
Indiam nives obruant, rursusque, ubi cetera rigent, illic
intolerandus aestus existat. Nec, cur ibi se natura [inver-
14 terit, patescit] causa. Mare certe, quo alluitur, ne colore
quidem abhorret a ceteris. Ab Erȳthro rege inditum est
nomen: propter quod ignari rubere aquas credunt.
15 (31) Terra lini ferax: inde plerisque sunt vestes. Libri
arborum, teneri haud secus quam chartae, litterarum no-
16 tas capiunt. Aves ad imitandum humanae vocis sonum
dociles sunt. Animalia inusitata ceteris gentibus, nisi in-
17 vecta. Eadem terra rhinocerotas alit, non generat. Ele-
phantorum maior est vis, quam quos in Africa domitant:
18 et viribus magnitudo respondet. Aurum flumina vehunt,
19 quae leni modicoque lapsu segnes aquas ducunt. Gem-
mas margaritasque mare litoribus infundit: neque alia
illis maior opulentiae causa est, utique postquam vitiorum

commercium vulgavere in exteras gentes: quippe aestimantur purgamenta exaestuantis freti pretio, quod libido
constituit. Ingenia hominum, sicut ubique, apud illos lo- 20
corum quoque situs format. Corpora usque pedes car- 21
baso velant, soleis pedes, capita linteis vinciunt: lapilli ex auribus pendent: brachia quoque et lacertos auro colunt, quibus inter populares aut nobilitas aut opes eminent.
Capillum pectunt saepius, quam tondent: mentum semper 22
intonsum est: reliquam oris cutem ad speciem levitatis exaequant.

(32) Regum tamen luxuria, quam ipsi magnificentiam 23
appellant, super omnium gentium vitia. Quum rex semet in publico conspici patitur, turibula argentea ministri ferunt totumque iter, per quod ferri destinavit, odoribus
complent. Aurea lectica, margaritis circumpendentibus, re- 24
cubat: distincta sunt auro et purpura carbasa, quae indutus est: lecticam sequuntur armati corporisque custodes,
inter quos ramis aves pendent, quas cantu seriis rebus 25
obstrepere docuerunt. Regia auratas columnas habet: to- 26
tas eas vitis auro caelata percurrit, aviumque, quarum visu maxime gaudent, argenteae effigies opera distinguunt.
Regia adeuntibus patet, quum capillum pectit atque ornat: 27
tunc responsa legationibus, tunc iura popularibus reddit.
Demptis soleis, odoribus illinuntur pedes. Venatus maxi- 28
mus labor est, inclusa vivario animalia inter vota cantusque pellicum figere. Binûm cubitorum sagittae sunt, quas emittunt maiore nisu, quam effectu. Quippe telum, cuius
in levitate vis omnis est, inhabili pondere oneratur. Bre- 29
viora itinera equo conficit: longior ubi expeditio est, elephanti vehunt currum, et tantarum beluarum corpora tota contegunt auro. Ac ne quid perditis moribus desit, lecticis aureis pellicum longus ordo sequitur: separatum a re-
ginae ordine agmen est aequatque luxuriam. Feminae 30
epulas parant. Ab iisdem vinum ministratur, cuius omnibus Indis largus est usus. Regem mero somnoque sopitum in cubiculum pellices referunt, patrio carmine noctium invocantes deos.

(33) Quis credat, inter haec vitia curam esse sapien- 31

tiae? Unum agreste et horridum genus est, quod sapien-
32 tes vocant. Apud hos occupare fati diem pulchrum, et
vivos se cremari iubent, quibus aut segnis aetas aut in-
commoda valetudo est: expectatam mortem pro dedecore
vitae habent. Nec ullus corporibus, quae senectus solvit,
honos redditur: inquinari putant ignem, nisi qui spirantes
33 recipit. Illi, qui in urbibus publicis moribus degunt, side-
rum motus scite spectare dicuntur et futura praedicere.
Nec quemquam admovere leti diem credunt, cui expectare
34 interrito liceat. Deos putant, quicquid colere coeperunt,
35 arbores maxime, quas violare capital est. Menses in qui-
nos denos descripserunt dies, anni plena spatia servantur.
36 Lunae cursu notant tempora, non, ut plerique, quum or-
bem sidus implevit, sed quum se curvare coepit in cornua,
et idcirco breviores habent menses, qui spatium eorum
37 ad hunc lunae modum dirigunt. Multa et alia traduntur
quibus morari ordinem rerum haud sane operae vide-
batur.

CAP. X.

1 (34) Igitur Alexandro fines Indiae ingresso gentium
suarum reguli occurrerunt, imperata facturi, illum tertium
Iove genitum ad ipsos pervenisse memorantes: Patrem
Libĕrum atque Hercŭlem fama cognitos esse, ipsum coram
2 adesse cernique. Rex benigne exceptos sequi iussit, iis-
dem itinerum ducibus usurus. Ceterum quum amplius
nemo occurreret, Hephaestiōnem et Perdiccam cum co-
piarum parte praemisit ad subigendos, qui aversarentur
imperium: iussitque ad flumen Indum procedere et navi-
gia facere, quis in ulteriora transportari posset exercitus.
3 Illi, quia plura flumina superanda erant, sic iunxere naves,
4 ut solutae plaustris vehi possent rursusque coniungi. Post
se Cratĕro cum phalange iusso sequi, equitatum ac levem
armaturam eduxit eosque, qui occurrerant, levi proelio
5 in urbem proximam compulit. Iam supervenerat Cratĕrus.
Itaque ut principio terrorem incuteret genti nondum arma
Macedŏnum expertae, praecipit, ne cui parceretur, muni-
6 mentis urbis, quam obsidebat, incensis. Ceterum dum ob-

equitat moenibus, sagitta ictus est. Cepit tamen oppidum,
et, omnibus incolis eius trucidatis, etiam in tecta saevi-
tum est.

(35) Inde, domita ignobili gente, ad Nysam urbem 7
pervenit. Forte castris ante ipsa moenia in silvestri loco
positis, nocturnum frigus vehementius quam alias horrore
corpora affecit, opportunumque remedium ignis oblatum
est. Caesis quippe silvis flammam excitaverunt, quae, 8
igni alita, oppidanorum sepulcra comprehendit. Vetusta
cedro erant facta conceptumque ignem late fudere, donec
omnia solo aequata sunt. Et ex urbe primum canum la- 9
tratus, deinde etiam hominum fremitus auditus est. Tum
et oppidani hostem, et Macedŏnes ad urbem ipsos venisse
cognoscunt. Iamque rex eduxerat copias et moenia obsi- 10
debat, quum hostium, qui discrimen tentaverant, obruti
telis sunt. Aliis ergo deditionem, aliis pugnam experiri
placebat: quorum dubitatione comperta circumsideri tan-
tum eos et abstineri caedibus iussit: tandemque obsidio- 11
nis malis fatigati dedidere se. A Libĕro Patre conditos se
esse dicebant: et vera haec origo erat. Sita est sub radi- 12
cibus montis, quem Meron incolae appellant. Inde Graeci
mentiendi traxere licentiam, Iovis femine Libĕrum Patrem
esse celatum.

(36) Rex, situ montis cognito ex incolis, cum toto 13
exercitu, praemissis commeatibus, verticem eius ascendit.
Multa hedera vitisque toto gignitur monte: multae peren-
nes aquae manant. Pomorum quoque varii salubresque 14
suci sunt, sua sponte fortuitorum seminum fruges humo
nutriente. Lauri baccarisque multa in illis rupibus agrestis
est silva. Credo equidem, non divino instinctu, sed lasci- 15
via esse provectos, ut passim hederae ac vitium folia de-
cerperent redimitique fronde toto nemore similes bacchan-
tibus vagarentur. Vocibus ergo tot milium praesidem 16
nemoris eius deum adorantium iuga montis collesque re-
sonabant, quum orta licentia a paucis, ut fere fit, in omnes
se repente vulgasset. Quippe velut in media pace per 17
herbas aggestamque frondem prostravere corpora. Et rex
fortuitam laetitiam non aversatus, large ad epulas omnibus

praebitis, per decem dies Libĕro Patri operatum habuit
18 exercitum. Quis neget, eximiam quoque gloriam saepius
fortunae quam virtutis esse beneficium? quippe ne epu-
lantes quidem et sopitos mero aggredi ausus est hostis,
haud secus bacchantium ululantiumque fremitu perterri-
tus, quam si proeliantium clamor esset auditus. Eadem
felicitas ab Oceăno revertentes temulentos comissantesque
inter ora hostium texit.
19 (37) Hinc ad regionem, quae Daedăla vocatur, per-
ventum est. Deseruerant incolae sedes et in avios sil-
vestresque montes confugerant. Ergo Acadīra transit,
20 aeque usta et destituta incolentium fuga. Itaque rationem
belli necessitas mutavit. Divisis enim copiis, pluribus si-
mul locis arma ostendit, oppressique, ubi non expectave-
21 rant hostem, omni clade perdomiti sunt. Ptolemaeus plu-
rimas urbes, Alexander maximas cepit: rursusque, quas
22 distribuerat, copias iunxit. Superato deinde Choaspe
amne, Coenon in obsidione urbis opulentae (Beīram inco-
lae vocant) reliquit: ipse ad Mazăgas venit. Nuper Assa-
căno, cuius regnum fuerat, demortuo, regioni urbique
23 praeerat mater eius Cleŏphis. XXXVIII milia peditum
tuebantur urbem non situ solum, sed etiam opere muni-
tam. Nam qua spectat orientem, cingitur amne torrenti,
qui, praeruptis utrimque ripis, aditum ad urbem impedit.
24 Ad occidentem et a meridie velut de industria rupes prae-
altas admolita natura est, infra quas cavernae et voragi-
nes longa vetustate in altum cavatae iacent, quaque desi-
25 nunt, fossa ingentis operis obiecta est. XXXV stadia
murus urbis complectitur, cuius inferiora saxo, superiora
crudo latere sunt structa. Lateri vinculum lapides sunt,
quos interposuere, ut duriori materiae fragilis incumberet,
26 simulque terra humore diluta. Ne tamen universa consi-
deret, impositae erant trabes validae, quibus iniecta ta-
27 bulata muros et tegebant et pervios fecerant. Haec muni-
menta contemplantem Alexandrum consiliique incertum,
quia nec cavernas, nisi aggere, poterat implere nec tor-
menta aliter muris admovere, quidam e muro sagitta per-
28 cussit. Tum forte in suram incidit telum: cuius spiculo

evulso admoveri equum iussit: quo vectus, ne obligato quidem vulnere, haud segnius destinata exequebatur. Ce- 29
terum quum crus saucium penderet, et, cruore siccato, frigescens vulnus aggravaret dolorem, dixisse fertur, se quidem Iovis filium dici, sed corporis aegri vitia sentire. Non tamen ante se recepit in castra, quam cuncta per- 30
spexit et, quae fieri vellet, edixit.

(38) Ergo, sicut imperatum erat, alii extra urbem tecta moliebantur ingentemque vim materiae faciendo aggeri detrahebant, alii magnarum arborum stipites cum ramis ac moles saxorum in cavernas deiiciebant. Iamque 31
agger aequaverat summae fastigium terrae: itaque turres erigebantur: quae opera ingenti militum ardore intra nonum diem absoluta sunt. Ad ea visenda rex, nondum obducta vulneri cicatrice, processit laudatisque militibus admoveri machinas iussit, e quibus ingens vis telorum in propugnatores effusa est. Praecipue rudes talium operum 3
terrebant mobiles turres, tantasque moles nulla ope, quae cerneretur, admotas deorum numine agi credebant: pila quoque muralia et excussas tormentis praegraves hastas negabant convenire mortalibus. Itaque, desperata urbis 3
tutela, concessere in arcem. Inde, quia nihil obsessis praeter deditionem placebat, legati ad regem descenderunt, veniam petituri. Qua impetrata regina venit cum 3
magno nobilium feminarum grege, aureis pateris vina libantium. Ipsa, genibus regis parvo filio admoto, non ve-
niam modo, sed etiam pristinae fortunae impetravit decus. Quippe appellata regina est: et credidere quidam, plus formae quam miserationi datum. Puero quoque certe postea ex ea utcunque genito Alexandro fuit nomen.

CAP. XI.

(39) Hinc Polypercon ad urbem Noram cum exercitu missus inconditos oppidanos proelio vicit: intra munimenta compulsos secutus urbem in ditionem redegit. Multa ignobilia oppida deserta a suis venere in regis potestatem Quorum incolae armati petram, Aornin nomine, occupa-

verunt. Hanc ab Hercŭle frustra obsessam esse terraeque
3 motu coactum absistere fama vulgaverat. Inopem consilii
Alexandrum, quia undique praeceps et abrupta rupes erat,
senior quidam peritus locorum cum duobus filiis adit, si
pretium operae esset, aditum se monstraturum esse pro-
4 mittens. LXXX talenta constituit daturum Alexander et,
altero ex iuvenibus obside retento, ipsum ad exequenda,
5 quae obtulerat, dimisit. Leviter armatis dux datus est
Mullīnus, scriba regis. Hos enim, circuitu qui fallerent
6 hostem, in summum iugum placebat evadere. Petra non,
ut pleraeque, modicis ac mollibus clivis in sublime fasti-
gium crescit, sed in metae maxime modum erecta est, cu-
ius ima spatiosiora sunt, altiora in artius coëunt, summa
7 in acutum cacumen exsurgunt. Radices eius Indus amnis
subit, praealtus, utrimque asperis ripis: ab altera parte
voragines eluviesque praeruptae sunt. Nec alia expugnandi
8 patebat via, quam ut replerentur. Ad manum silva erat,
quam rex ita caedi iussit, ut nudi stipites iacerentur:
quippe rami fronde vestiti impedissent ferentes. Ipse pri-
mus truncam arborem iecit, clamorque exercitus, index
alacritatis, secutus est, nullo detrectante munus, quod rex
occupavisset.
9 (40) Intra septimum diem cavernas expleverant, quum
rex sagittarios et Agriānos iubet per ardua niti: iuvenes-
10 que promptissimos ex sua cohorte XXX delegit. Duces
his dati sunt Charus et Alexander, quem rex nominis,
quod sibi cum eo commune esset, admonuit. Ac primo,
quia tam manifestum periculum erat, ipsum regem discri-
11 men subire non placuit: sed ut signum tuba datum est,
vir audaciae promptae conversus ad corporis custodes
sequi se iubet primusque invadit in rupem. Nec deinde
quisquam Macedŏnum substitit, relictisque stationibus sua
12 sponte regem sequebantur. Multorum miserabilis fuit ca-
sus, quos ex praerupta rupe lapsos amnis praeterfluens
hausit, triste spectaculum etiam non periclitantibus: quum
vero alieno exitio, quid ipsis timendum foret, admoneren-
tur, in metum misericordia versa, non extinctos, sed semet-
13 ipsos deflebant. Et iam eo perventum erat, unde sine per-

nicie, nisi victores, redire non possent, ingentia saxa in
subeuntes provolventibus barbaris, quis perculsi instabili
et lubrico gradu praecipites recidebant. Evaserant tamen 14
Alexander et Charus, quos cum XXX delectis praemiserat
rex, et iam pugnare comminus coeperant: sed quum su-
perne tela barbari ingererent, saepius ipsi feriebantur,
quam vulnerabant. Ergo Alexander et nominis sui et pro- 15
missi memor, dum acrius quam cautius dimicat, confossus
undique obruitur. Quem ut Charus iacentem conspexit, 16
ruere in hostem omnium praeter ultionem immemor coe-
pit multosque hasta, quosdam gladio interemit: sed quum
tot unum incesserent manus, super amici corpus procu-
buit exanimis. Haud secus, quam par erat, promptissimo- 17
rum iuvenum ceterorumque militum interitu commotus rex
signum receptui dedit. Saluti fuit, quod sensim et intre- 18
pidi se receperunt, et barbari hostem depulisse contenti
non instiere cedentibus.

(41) Ceterum Alexander, quum statuisset desistere 19
incepto, — quippe nulla spes potiundae petrae offereba-
tur, — tamen speciem ostendit in obsidione perseverantis.
Nam et itinera obsideri iussit et turres admoveri et fatiga-
tis alios succedere. Cuius pertinacia cognita Indi per bi- 20
duum quidem ac duas noctes cum ostentatione non fidu-
ciae modo, sed etiam victoriae epulati sunt, tympana suo
more pulsantes: tertia vero nocte tympanorum quidem 21
strepitus desierat audiri: ceterum ex tota petra faces re-
fulgebant, quas accenderant barbari, ut tutior esset ipsis
fuga, obscura nocte per invia saxa cursuris. Rex, Balăcro, 22
qui specularetur, praemisso, cognoscit, petram fuga Indo-
rum esse desertam. Tum dato signo, ut universi concla-
marent, incomposite fugientibus metum incussit: multique, 23
tanquam adesset hostis, per lubrica saxa perque invias
cotes praecipitati occiderunt: plures aliqua membrorum
parte mulcati ab integris deserti sunt. Rex, locorum ma- 24
gis quam hostium victor, [speciem] tamen magnae victo-
riae sacrificiis et cultu deûm fecit. Arae in petra locatae
sunt Minervae Victoriaeque. Ducibus itineris, quo subire 25
iusserat leviter armatos, etsi promissis minora praestite-

rant, pretium cum fide redditum est. Petrae regionisque
ei adiunctae Sisocosto tutela permissa.

CAP. XII.

1 Inde processit Ecbolĭma: et quum angustias itineris
obsideri XX milibus armatorum ab Erĭce quodam com-
perisset, gravius agmen exercitus Coeno ducendum mo-
2 dicis itineribus tradidit. Ipse praegressus, per funditores
ac sagittarios deturbatis, qui obsederant saltum, sequenti-
3 bus se copiis viam fecit. Indi sive odio ducis, sive gra-
tiam victoris inituri Erĭcen fugientem adorti interemerunt
caputque eius atque arma ad Alexandrum detulerunt. Ille
facto impunitatem dedit, honorem denegavit exemplo.
4 (42) Hinc ad flumen Indum sextisdecimis castris
pervenit omniaque, ut praeceperat, ad traiiciendum prae-
parata ab Hephaestiōne repperit. Regnabat in ea regione
Omphis, qui patri quoque fuerat auctor dedendi regnum
5 Alexandro et post mortem parentis legatos miserat, qui
consulerent eum, regnare se interim vellet, an privatum
6 opperiri eius adventum. Permissoque, ut regnaret, non
tamen ius datum usurpare sustinuit. Is benigne quidem
exceperat Hephaestiōnem, gratuitum frumentum copiis
eius admensus, non tamen ei occurrerat, ne fidem ullius,
7 nisi regis, experiretur. Itaque venienti obviam cum ar-
mato exercitu egressus est: elephanti quoque per modica
intervalla militum agmini immixti procul castellorum fe-
8 cerant speciem. Ac primo Alexander non socium, sed
hostem adventare credebat. Iamque et ipse arma milites
capere et equites discedere in cornua iusserat, paratus
ad pugnam. At Indus, cognito Macedŏnum errore, iussis
subsistere ceteris, ipse concitat equum, quo vehebatur:
9 idem Alexander quoque fecit, sive hostis sive amicus oc-
curreret, vel sua virtute vel illius fide tutus. Coivere, quod
ex utriusque vultu posset intelligi, amicis animis: ceterum
sine interprete non poterat conseri sermo. Itaque adhi-
bito eo, barbarus occurrisse se dixit cum exercitu, totas
imperii vires protinus traditurum, nec expectasse, dum
10 per nuntios daretur fides. Corpus suum et regnum per

mittere illi, quem sciret gloriae militantem nihil magis
quam famam timere perfidiae.
(43) Laetus simplicitate barbari rex et dextram fidei
suae pignus dedit et regnum restituit. LVI elephanti erant, 11
quos tradidit Alexandro, multaque pecora eximiae magni-
tudinis, tauros ad III milia, pretiosum in ea regione acce-
ptumque animis regnantium armentum. Quaerenti Alexan- 12
dro, plures agricultores haberet, an milites, cum duobus
regibus bellanti sibi maiore militum quam agrestium manu
opus esse respondit. Abisăres et Porus erant, sed in Poro 13
eminebat auctoritas. Uterque ultra Hydaspen amnem re-
gnabat et belli fortunam, quisquis arma inferret, experiri
decreverat. Omphis, permittente Alexandro, et regium in- 14
signe sumpsit et more gentis suae nomen, quod patris
fuerat. Taxĭlen appellavere populares, sequente nomine
imperium, in quemcunque transiret. Igitur quum per tri- 15
duum hospitaliter Alexandrum accepisset, quarto die et,
quantum frumenti copiis, quas Hephaestion duxerat, prae-
bitum a se esset, ostendit et aureas coronas ipsi amicis-
que omnibus, praeter haec signati argenti LXXX talenta
dono dedit. Qua benignitate eius Alexander mire laetus 16
et, quae is dederat, remisit et mille talenta ex praeda,
quam vehebat, adiecit multaque convivalia ex auro et ar-
gento vasa, plurimum Persicae vestis, XXX equos ex suis
cum iisdem insignibus, quîs assueverant, quum ipsum
veherent. Quae liberalitas sicut barbarum obstrinxerat, 17
ita amicos ipsius vehementer offendit. E quibus Meleāger
super coenam largiore vino usus gratulari se Alexandro
dixit, quod saltem in India repperisset dignum talentis
mille. Rex haud oblitus, quam aegre tulisset, quod Clitum 18
ob linguae temeritatem occidisset, iram quidem tenuit,
sed dixit, invidos homines nihil aliud quam ipsorum esse
tormenta.

CAP. XIII.

(44) Postero die legati Abisărae adiere regem. Omnia 1
ditioni eius, ita ut mandatum erat, permittebant: firmata-
que invicem fide remittuntur ad regem. Porum quoque 2

nominis sui fama ratus ad deditionem posse compelli,
misit ad eum Cleochăren, qui denuntiaret ei, ut stipen-
dium penderet et in primo suorum finium aditu occurreret
regi. Porus alterum ex his facturum sese respondit, ut
3 intranti regnum suum praesto esset, sed armatus. Iam
Hydaspen Alexander superare decreverat, quum Barzaën-
tes, defectionis Arachosiis auctor, vinctus trigintaque ele-
phanti simul capti perducuntur, opportunum adversus In-
dos auxilium: quippe plus in beluis quam in exercitu spei
4 ac virium illis erat. Samaxusque, rex exiguae partis In-
dorum, qui Barzaënti se coniunxerat, vinctus adductus
5 est. Igitur transfuga et regulo in custodiam, elephantis
autem Taxĭli traditis, ad amnem Hydaspen pervenit, in
cuius ulteriore ripa Porus consederat, transitu prohibitu-
6 rus hostem. LXXX et V elephantos obiecerat, eximio cor-
porum robore, ultraque eos currus CCC et peditum XXX
fere milia, in quîs erant sagittarii, sicuti ante dictum est,
7 gravioribus telis, quam ut apte excuti possent. Ipsum ve-
hebat elephantus, super ceteras beluas eminens, armaque
auro et argento distincta corpus rarae magnitudinis ho-
nestabant. Par animus robori corporis et, quanta inter
rudes poterat esse, sapientia.

8 (45) Macedŏnas non conspectus hostium solum, sed
etiam fluminis, quod transeundum erat, magnitudo terre-
bat. Quattuor in latitudinem stadia diffusum, profundo
alveo et nusquam vada aperiente, speciem vasti maris
9 fecerat. Nec pro spatio aquarum late stagnantium impe-
tum coercebat, sed, quasi in artum coëuntibus ripis, tor-
rens et elisus ferebatur, occultaque saxa inesse ostende-
10 bant pluribus locis undae repercussae. Terribilior erat
facies ripae, quam equi virique compleverant. Stabant in-
gentes vastorum corporum moles et de industria irritatae
11 horrendo stridore aures fatigabant. Hinc amnis, hinc ho-
stis capacia quidem bonae spei pectora et saepe se ex-
perta improviso tamen pavore percusserant. Quippe
inhabiles rates nec dirigi ad ripam nec tuto applicari posse
12 credebant. Erant in medio amne insulae crebrae, in quas
et Indi et Macedŏnes nantes, levatis super capita armis,

transibant. Ibi levia proelia conserebantur, et uterque rex
parvae rei discrimine summae experiebatur eventum. Ce- 13
terum in Macedŏnum exercitu temeritate atque audacia
insignes fuere Symmăchus et Nicānor, nobiles iuvenes et
perpetua partium felicitate ad spernendum omne pericu-
lum accensi. Quis ducibus promptissimi iuvenum lanceis 14
modo armati transnavere in insulam, quam frequens ho-
stis tenebat, multosque Indorum, nulla re melius quam au-
dacia armati, interemerunt. Abire cum gloria poterant, si 15
unquam temeritas felix inveniret modum: sed dum super-
venientes contemptim et superbe quoque expectant, cir-
cumventi ab his, qui occulti enaverant, eminus obruti te-
lis sunt. Qui effugerant hostem, aut impetu amnis ablati 16
sunt aut vorticibus impliciti.

(46) Eaque pugna multum Pori fiduciam erexit, cun-
cta cernentis e ripa. Alexander inops consilii tandem ad 17
fallendum hostem talem dolum intendit. Erat insula in flu-
mine amplior ceteris, silvestris eadem et tegendis insidiis
apta. Fossa quoque praealta haud procul ripa, quam te-
nebat ipse, non pedites modo, sed etiam cum equis viros
poterat abscondere. Igitur ut a custodia huius opportuni- 18
tatis oculos hostium averteret, Ptolemaeum omnibus tur-
mis obequitare iussit procul insula et subinde Indos cla-
more terrere, quasi flumen transnaturus foret. Per com- 19
plures dies Ptolemaeus id fecit eoque consilio Porum
quoque agmen suum ei parti, quam se petere simulabat,
coëgit advertere. Iam extra conspectum hostis insula erat. 20
Alexander in diversa parte ripae statui suum tabernacu-
lum iussit assuetamque comitari ipsum cohortem ante id
tabernaculum stare et omnem apparatum regiae magnifi-
centiae hostium oculis de industria ostendi. Attălum 21
etiam, aequalem sibi et haud disparem habitu oris et cor-
poris, utique quum procul viseretur, veste regia exornat,
praebiturum speciem, ipsum regem illi ripae praesidere
nec agitare de transitu. Huius consilii effectum primo mo- 22
rata tempestas est, mox adiuvit, incommoda quoque ad
bonos eventus vertente fortuna. Traiicere amnem cum ce- 23
teris copiis in regionem insulae, de qua ante dictum est,

parabat, averso hoste in eos, qui cum Ptolemaeo inferio-
rem obsederant ripam: quum procella imbrem vix sub
tectis tolerabilem effundit. Obrutique milites nimbo in ter-
ram refugerunt, navigiis ratibusque desertis: sed tumul-
tuantium fremitus, obstrepentibus ventis, ab hoste non
24 poterat audiri. Deinde momento temporis repressus est
imber: ceterum adeo spissae intendere se nubes, ut con-
derent lucem, vixque colloquentium inter ipsos facies
25 noscitarentur. Terruisset alium obducta nox coelo, quum
ignoto amne navigandum esset, forsitan hoste eam ipsam
ripam, quam caeci atque improvidi et ex periculo gloriam
26 accersentes [petebant], occupante: [Alexander] obscurita-
tem, quae ceteros terrebat, suam occasionem ratus, dato
signo, ut omnes silentio ascenderent, ratem eam, qua
27 ipse vehebatur, primam iussit expelli. Vacua erat ab ho-
stibus ripa, quae petebatur: quippe adhuc Porus Ptole-
maeum tantum intuebatur. Una ergo navi, quam petrae
fluctus illiserat, haerente, ceterae evadunt: armaque ca-
pere milites et ire in ordines iussit.

CAP. XIV.

1 (47) Iamque agmen in cornua divisum ipse
ducebat, quum Poro nuntiatur, armis virisque ri-
pam obtineri et rerum adesse discrimen. Ac
primo humani ingenii vitio spei suae indulgens
Abisăren belli socium (et ita convenerat) adven-
2 tare credebat. Mox, liquidiore luce aperiente
hostem, C quadrigas et IIII milia equitum venienti agmini
obiecit. Dux erat copiarum, quas praemisit, Hages, fra-
3 ter ipsius, summa virium in curribus. Senos viros sin-
guli vehebant, duos clypeatos, duos sagittarios, ab utroque
latere dispositos: aurigae erant ceteri, haud sane iner-
mes: quippe iacula complura, ubi comminus proeliandum
4 erat, omissis habenis, in hostem ingerebant. Ceterum vix
ullus usus huius auxilii eo die fuit. Namque, ut supra
dictum est, imber violentius quam alias fusus campos lu-
bricos et inequitabiles fecerat, gravesque et propemodum
5 immobiles currus illuvie ac voraginibus haerebant. Contra

A. 326 a. Chr. n. mense Aprili vel Maio. Ol. 113, 2 mense Munychione.

Alexander expedito ac levi agmine strenue invectus est.
Scythae et Dahae primi omnium invasere Indos: Perdic-
cam deinde cum equitibus in dextrum cornu hostium emi-
sit. Iam undique pugna se moverat, quum hi, qui currus 6
agebant, illud ultimum auxilium suorum rati effusis habe-
nis in medium discrimen ruere coeperunt. Anceps id 7
malum utrisque erat: nam et Macedŏnum pedites primo
impetu obterebantur et per lubrica atque invia immissi
currus excutiebant eos, a quibus regebantur: aliorum tur- 8
bati equi non in voragines modo lacunasque, sed etiam in
amnem praecipitavere curricula: pauci telis hostium ex- 9
acti penetravere ad Porum acerrime pugnam cientem.

(48) Is, ut dissipatos tota acie currus vagari sine re-
ctoribus vidit, proximis amicorum distribuit elephantos.
Post eos posuerat peditem ac sagittarios et tympana pul- 10
sare solitos. Id pro cantu tubarum Indis erat, nec stre-
pitu eorum movebantur, olim ad notum sonum auribus
mitigatis. Hercŭlis simulacrum agmini peditum praefere- 11
batur. Id maximum erat bellantibus incitamentum, et de-
seruisse gestantes militare flagitium habebatur. Capitis 12
etiam sanxerant poenam his, qui ex acie non rettulissent,
metu, quem ex illo hoste quondam conceperant, etiam in
religionem venerationemque converso. Macedŏnas non
beluarum modo, sed etiam ipsius regis aspectus parum-
per inhibuit. Beluae dispositae inter armatos speciem 13
turrium procul fecerant. Ipse Porus humanae magnitudi-
nis propemodum excesserat formam. Magnitudini Pori
adiicere videbatur belua, qua vehebatur, tantum inter ce-
teras eminens, quanto aliis ipse praestabat. Itaque Ale- 14
xander contemplatus et regem et agmen Indorum, *Tandem*,
inquit, *par animo meo periculum video. Cum bestiis simul
et cum egregiis viris res est.* Intuensque Coenon, *Quum* 15
ego, inquit, *Ptolemaeo Perdiccaque et Hephaestiōne comita-
tus in laevum hostium cornu impetum fecero, viderisque me
in medio ardore certaminis, ipse dextrum move et turbatis
signa infer. Tu, Antigĕne, et tu, Leonnate, et Tauron, inve-
hemini in mediam aciem et urgebitis frontem. Hastae nos-* 16
trae praelongae et validae non alias magis quam adversus

*beluas rectoresque earum usui esse poterunt: deturbate eos,
qui vehuntur, et ipsas confodite. Anceps genus auxilii est
et in suos acrius furit. In hostem enim imperio, in suos
17 pavore agitur.* Haec elocutus concitat equum primus:
iamque, ut destinatum erat, invaserat ordines hostium,
quum Coenus ingenti vi in laevum cornu invehitur.
18 Phalanx quoque mediam Indorum aciem uno impetu
perrupit.

(49) At Porus, qua equitem invehi senserat, beluas
agi iussit: sed tardum et paene immobile animal equorum
19 velocitatem aequare non poterat. Ne sagittarum quidem
ullus erat barbaris usus. Quippe longas et praegraves,
nisi prius in terra statuerent arcum, haud satis apte et
commode imponunt: tum, humo lubrica et ob id impe-
diente conatum, molientes ictus celeritate hostium occu-
20 pantur. Ergo spreto regis imperio, (quod fere fit, ubi
turbatis acrius metus quam dux imperare coepit) totidem
21 erant imperatores, quot agmina errabant. Alius iungere
aciem, alius dividere, stare quidam, et nonnulli circum-
vehi terga hostium iubebant. Nihil in medium consule-
22 batur. Porus tamen cum paucis, quibus metu potior fue-
rat pudor, colligere dispersos, obvius hosti ire pergit ele-
23 phantosque ante agmen suorum agi iubet. Magnum be-
luae iniecere terrorem, insolitusque stridor non equos
modo, tam pavidum ad omnia animal, sed viros quoque
24 ordinesque turbaverat. Iam fugae circumspiciebant lo-
cum paulo ante victores, quum Alexander Agriānos et
Thracas leviter armatos, meliorem concursatione quam
25 comminus militem, emisit in beluas. Ingentem hi vim te-
lorum iniecere et elephantis et regentibus eos. Phalanx
26 quoque instare constanter territis coepit. Sed quidam
avidius persecuti beluas in semet irritavere vulneribus.
Obtriti ergo pedibus earum ceteris, ut parcius instarent,
27 fuere documentum. Praecipue terribilis illa facies erat,
quum manu arma virosque corriperent et super se regen-
28 tibus traderent. Anceps ergo pugna nunc sequentium,
nunc fugientium elephantos in multum diei varium certa-
men extraxit: donec securibus (id namque genus auxilii

praeparatum erat) pedes amputare coeperunt. Copidas 29
vocabant gladios leviter curvatos, falcibus similes, quîs
appetebant beluarum manus. Nec quicquam inexpertum
non mortis modo, sed etiam in ipsa morte novi supplicii
timor omittebat.

(50) Ergo elephanti vulneribus tandem fatigati suos 30
impetu sternunt, et, qui rexerant eos, praecipitati in ter-
ram ab ipsis obterebantur. Itaque pecorum modo magis
pavidi quam infesti ultra aciem exigebantur, quum Porus, 31
destitutus a pluribus, tela multo ante praeparata in cir-
cumfusos ex elephanto suo coepit ingerere, multisque
eminus vulneratis, expositus ipse ad ictus, undique pete-
batur. Novem iam vulnera hinc tergo, illinc pectore ex- 32
ceperat multoque sanguine profuso languidis manibus
magis elapsa quam excussa tela mittebat. Nec segnius 33
belua instincta rabie, nondum saucia, invehebatur ordini-
bus, donec rector beluae regem conspexit, fluentibus mem-
bris omissisque armis, vix compotem mentis. Tum be- 34
luam in fugam concitat, sequente Alexandro: sed equus
eius multis vulneribus confossus deficiensque procubuit,
posito magis rege, quam effuso. Itaque dum equum mu-
tat, tardius insecutus est. Interim frater Taxĭlis, regis 35
Indorum, praemissus ab Alexandro monere coepit Porum,
ne ultima experiri perseveraret dederetque se victori. At 36
ille, quamquam exhaustae erant vires, deficiebatque san-
guis, tamen ad notam vocem excitatus, *Agnosco*, inquit,
Taxĭlis fratrem, imperii regnique sui proditoris: et telum,
quod unum forte non effluxerat, contorsit in eum: quod
per medium pectus penetravit ad tergum. Hoc ultimo 37
virtutis opere edito, fugere acrius coepit: sed elephantus
quoque, qui multa exceperat tela, deficiebat. Itaque sistit
fugam peditemque sequenti hosti obiecit. Iam Alexander 38
consecutus erat et, pertinacia Pori cognita, vetabat resi-
stentibus parci. Ergo undique et in pedites et in ipsum
Porum tela congesta sunt: quîs tandem gravatus labi ex
belua coepit. Indus, qui elephantum regebat, descendere 39
eum ratus more solito elephantum procumbere iussit in
genua: qui ut se submisit, ceteri quoque (ita enim insti-

tuti erant) demisere corpora in terram. Ea res et Po-
rum et ceteros victoribus tradidit.
40 (51) Rex spoliari corpus Pori, interemptum esse cre-
dens, iubet, et, qui detraherent loricam vestemque, con-
currere: quum belua dominum tueri et spoliantes coepit
appetere levatumque corpus eius rursus dorso suo impo-
nere. Ergo telis undique obruitur, confossoque eo in ve-
41 hiculum Porus imponitur. Quem rex ut vidit allevantem
oculos, non odio, sed miseratione commotus, *Quae, ma-*
lum, inquit, *amentia te coëgit, rerum mearum cognita fama,*
belli fortunam experiri, quum Taxiles esset in deditos cle-
42 *mentiae meae tam propinquum tibi exemplum?* At ille,
Quoniam, inquit, *percontaris, respondebo ea libertate, quam*
interrogando fecisti. Neminem me fortiorem esse censebam.
Meas enim noveram vires, nondum expertus tuas: fortiorem
esse te belli docuit eventus. Sed ne sic quidem parum felix
43 *sum, secundus tibi.* Rursus interrogatus, quid ipse victo-
rem statuere debere censeret, *Quod hic,* inquit, *dies tibi*
44 *suadet, quo expertus es, quam caduca felicitas esset.* Plus
monendo profecit, quam si precatus esset. Quippe magni-
tudinem animi eius interritam ac ne fortuna quidem in-
fractam non misericordia modo, sed etiam honore exci-
45 pere dignatus est. Aegrum curavit haud secus, quam si
pro ipso pugnasset: confirmatum contra spem omnium in
amicorum numerum recepit: mox donavit ampliore regno,
46 quam tenuit. Nec sane quicquam ingenium eius solidius
aut constantius habuit, quam admirationem verae laudis
et gloriae: simplicius tamen famam aestimabat in hoste,
quam in cive. Quippe a suis credebat magnitudinem suam
destrui posse: eandem clariorem fore, quo maiores fuis-
sent, quos ipse vicisset.

LIBER IX.

ARGUMENTUM.

I. Poro devicto, ad Hypasin usque penetrat Alexander variasque gentes et urbes, quarum mores describuntur, sibi subiicit. II. Gan-

garidas et Prasios aggressurus milites fatigatos et bellum detrectantes oratione ad perseverantiam adhortatur. III. Coenus pro exercitu Alexandro respondet, se paratos quidem esse sequi, sed exhaustos esse victoriis: assentiuntur ceteri duces et milites, quorum precibus victus rex ad Hydaspen revertitur classeque parata secundo amne devehitur. IV. Circa confluentes Hydaspis et Acesinis in Siborum fines pervenit indeque ad Mallos et Oxydracas. Oratione ad milites seditiosos habita, barbaros fugat eorumque oppidum, contempto vate Demophonte, obsidet. V. Alexander, qui praecipiti saltu se in urbem plenam armatorum solus immisit, graviter vulneratus ultimo tandem periculo a suis eripitur. Magnum eius ex vulnere periculum. VI. Nondum satis curato vulnere, barbaris se perisse credentibus ostendit atque amicis rogantibus, ut saluti suae publicaeque parceret, generose respondet, in instituto suo et consilio domandi orbis terrarum perseverans. VII. Graecorum quorundam in Bactriana defectio repressa. Malli et Oxydracae se dedunt. Horratas Macedo et Dioxippus Atheniensis imparibus armis singulari certamine inter se pugnant. Victor Dioxippus paulo post inimicorum calumniis ultra modum irritatus se ipse interimit. VIII. Donis a legatis Indorum acceptis, rex secundo Indo ad gentem Pataliam devehitur, domitis gentibus flumen accolentibus. Ptolemaei vulnus miraculo sanatum. IX. Alexander cupidine visendi Oceanum correptus non sine periculis propter aestus maritimos et nautarum imperitiam tandem voti sui compos redditur. X. Nearcho relicto, ut cum classe per Oceanum reverteretur, ipse rex per Arabitas et Oritas et ingentia Cedrosiae deserta movet, ubi exercitus cum summa fame et pestilentia luctatur. Tandem in Carmaniam pervenit eamque luxurioso agmine peragrat, Bacchi triumphum, victis Indiae gentibus, imitans.

CAP. I.

(1 ed. Zumpt.) Alexander tam memorabili victoria lae- 1
tus, qua sibi orientis fines apertos esse censebat, Soli victimis caesis, milites quoque, quo promptioribus animis reliqua belli munia obirent, pro concione laudatos docuit, quicquid Indis virium fuisset, illa dimicatione prostratum: cetera opimam praedam fore celebratasque opes in 2
ea regione eminere, quam peterent. Proinde iam vilia et obsoleta esse spolia de Persis: gemmis margaritisque et auro atque ebore Macedoniam Graeciamque, non suas tantum domos, repletum ire. Avidi milites et pecuniae et 3
gloriae, simul quia nunquam eos affirmatio eius fefellerat, pollicentur operam: dimissisque cum bona spe navi-

gia exaedificari iubet, ut, quum totam Asiam percurrisset,
4 finem terrarum, mare, inviseret. Multa materia navalis
in proximis montibus erat: quam caedere aggressi magni-
5 tudinis inusitatae repperere serpentes. Rhinocerotes quo-
que, rarum alibi animal, in iisdem montibus erant. Cete-
rum hoc nomen beluis inditum a Graecis: sermonis eius
6 ignari aliud lingua sua usurpant. Rex, duabus urbibus
conditis in utraque fluminis, quod superaverat, ripa, co-
piarum duces coronis et mille aureis singulos donat: ce-
teris quoque pro portione aut gradus, quem in amicitia
7 obtinebant, aut navatae operae honos habitus est. Abi-
săres, qui, priusquam cum Poro dimicaretur, legatos ad
Alexandrum miserat, rursus alios misit, pollicentes, om-
nia facturum, quae imperasset, modo ne cogeretur corpus
suum dedere: neque enim aut sine regio imperio victu-
8 rum, aut regnaturum esse captivum. Cui Alexander nun-
tiari iussit, si gravaretur ad se venire, ipsum ad eum esse
venturum.

(2) Hinc, Poro amneque superato, ad interiora In-
9 diae processit. Silvae erant prope in immensum spatium
diffusae procerisque et in eximiam altitudinem editis ar-
10 boribus umbrosae. Plerique rami instar ingentium stipi-
tum flexi in humum rursus, qua se curvaverant, erigeban-
tur, adeo ut species esset non rami resurgentis, sed arbo-
11 ris ex sua radice generatae. Coeli temperies salubris·
quippe et vim solis umbrae levant et aquae largae ma-
12 nant e fontibus. Ceterum hic quoque serpentium magna
vis erat, squamis fulgorem auri reddentibus. Virus haud
ullum magis noxium est: quippe morsum praesens mors
13 sequebatur, donec ab incolis remedium oblatum est. Hinc
per deserta ventum est ad flumen Hyarōtim. Iunctum
erat flumini nemus, opacum arboribus alibi inusitatis agre-
14 stiumque pavonum multitudine frequens. Castris inde
motis, oppidum haud procul positum corona capit obsi-
dibusque acceptis stipendium imponit.

(3) Ad magnam deinde, ut in ea regione, urbem per-
15 venit, non muro solum, sed etiam palude munitam. Ce-
terum barbari vehiculis inter se iunctis dimicaturi occur-

rerunt: tela aliis hastae, aliis secures erant, transiliebant-
que in vehicula strenuo saltu, quum succurrere laboranti-
bus suis vellent. Ac primo insolitum genus pugnae Ma- 16
cedŏnas terruit, quum eminus vulnerarentur: deinde, spreto
tam incondito auxilio, ab utroque latere vehiculis circum-
fusi repugnantes fodere coeperunt. Et vincula, quis 17
conserta erant, iussit incidi, quo facilius singula circum-
venirentur. Itaque, VIII milibus suorum amissis, in op-
pidum refugerunt. Postero die, scalis undique admotis, 18
muri occupantur: paucis pernicitas saluti fuit: qui, cognito
urbis excidio, paludem transnavere et in vicina oppida
ingentem intulere terrorem, invictum exercitum et deorum
profecto advenisse memorantes.

(4) Alexander, ad vastandam eam regionem Perdicca 19
cum expedita manu misso, partem copiarum Eumĕni tra-
didit, ut is quoque barbaros ad deditionem compelleret:
ipse ceteros ad urbem validam, in quam aliarum quoque
confugerant incolae, duxit. Oppidani, missis, qui regem 20
deprecarentur, nihilominus bellum parabant. Quippe orta
seditio in diversa consilia diduxerat vulgum: alii omnia
deditione potiora, quidam nullam opem in ipsis esse du-
cebant. Sed dum nihil in commune consulitur, qui dedi- 21
tioni imminebant, apertis portis, hostem recipiunt. Ale- 22
xander, quamquam belli auctoribus iure poterat irasci,
tamen omnibus venia data et obsidibus acceptis, ad pro-
ximam deinde urbem castra movit. Obsides ducebantur 23
ante agmen. Quos quum ex muris agnovissent, utpote
gentis eiusdem, in colloquium convocaverunt. Illi cle-
mentiam regis simulque vim commemorando ad deditio-
nem eos compulere: ceterasque urbes simili modo domi-
tas in fidem accepit.

(5) Hinc in regnum Sopīthis perventum est. Gens, 24
ut barbari credunt, sapientia excellit bonisque moribus
regitur. Genitos liberos non parentum arbitrio tollunt 25
aluntque, sed eorum, quibus spectandi infantium habitum
cura mandata est. Si quos insignes aut aliqua parte mem-
brorum inutiles notaverunt, necari iubent. Nuptiis coëunt 26
non genere ac nobilitate coniunctis, sed electa corporum

27 specie, quia eadem aestimatur in liberis. Huius gentis
oppidum, cui Alexander admoverat copias, ab ipso So-
pīthe obtinebatur. Clausae erant portae, sed nulli in mu-
ris turribusque se armati ostendebant, dubitabantque Ma-
cedŏnes, deseruissent urbem incolae, an fraude se occu-
28 lerent: quum, subito patefacta porta, rex Indus cum
duobus adultis filiis occurrit, multum inter omnes barba-
29 ros eminens corporis specie. Vestis erat auro purpura-
que distincta, quae etiam crura velabat: aureis soleis
inseruerat gemmas: lacerti quoque et brachia margaritis
30 ornata erant. Pendebant ex auribus insignes candore et
magnitudine lapilli. Baculum aureum berylli distingue-
bant: quo tradito precatus, ut sospes acciperet, se libe-
rosque et gentem suam dedidit.
31 (6) Nobiles ad venandum canes in ea regione sunt:
latratu abstinere dicuntur, quum viderunt feram, leonibus
32 maxime infesti. Horum vim ut ostenderet Alexandro, in
conseptu leonem eximiae magnitudinis iussit emitti et IV
omnino admoveri canes, qui celeriter feram occupave-
runt. Tum ex his, qui assueverant talibus ministeriis,
unus canis leoni cum aliis inhaerentis crus avellere et,
33 quia non sequebatur, ferro amputare coepit: ne sic qui-
dem pertinacia victa, rursus aliam partem secare instituit
et inde non segnius inhaerentem ferro subinde caedebat.
Ille in vulnere ferae dentes moribundus quoque infixerat.
tantam in illis animalibus ad venandum cupiditatem inge-
34 nerasse naturam memoriae proditum est. Equidem plura
transcribo, quam credo: nam nec affirmare sustineo, de
35 quibus dubito, nec subducere, quae accepi. Relicto igi-
tur Sopīthe in suo regno, ad fluvium Hypăsin processit,
Hephaestiōne, qui diversam regionem subegerat, con-
36 iuncto. Phegeus erat gentis proximae rex: qui, popula-
ribus suis colere agros, ut assueverant, iussis, Alexandro
cum donis occurrit, nihil, quod imperaret, detrectans.

CAP. II.

1 (7) Biduum apud eum substitit rex: tertio die amnem
superare decreverat, transitu difficilem non spatio solum

aquarum, sed etiam saxis impeditum. Percontatus igitur 2
Phegĕa, quae noscenda erant, XI dierum ultra flumen per vastas solitudines iter esse cognoscit: excipere deinde Gangen, maximum totius Indiae fluminum: ulteriorem ri- 3
pam colere gentes Gangarĭdas et Prasios eorumque regem esse Aggrammen, XX milibus equitum ducentisque peditum obsidentem vias. Ad hoc quadrigarum duo milia 4
trahere et praecipuum terrorem elephantos, quos trium milium numerum explere dicebat. Incredibilia regi om- 5
nia videbantur. Igitur Porum (nam cum eo erat) percontatur, an vera essent, quae dicerentur. Ille vires quidem 6
gentis et regni haud falso iactari affirmat: ceterum, qui regnaret, non modo ignobilem esse, sed etiam ultimae sortis: quippe patrem eius, tonsorem vix diurno quaestu propulsantem famem, propter habitum haud indecorum cordi fuisse reginae. Ab ea in propiorem eius, qui tum 7
regnasset, amicitiae locum admotum, interfecto eo per insidias, sub specie tutelae liberûm eius invasisse regnum necatisque pueris hunc, qui nunc regnat, generasse, invisum vilemque popularibus, magis paternae fortunae quam suae memorem. Affirmatio Pori multiplicem animo re- 8
gis iniecerat curam. Hostem beluasque spernebat, situm locorum et vim fluminum extimescebat: relegatos in ulti- 9
mum paene rerum humanarum persequi terminum et eruere arduum videbatur. Rursus avaritia gloriae et insatiabilis cupido famae nihil invium, nihil remotum videri sinebat. Et interdum dubitabat, an Macedŏnes tot emensi 10
spatia terrarum, in acie et in castris senes facti, per obiecta flumina, per tot naturae obstantes difficultates secuturi essent: abundantes onustosque praeda magis parta frui velle, quam acquirenda fatigari. Non idem sibi et 11
militibus animi esse: [se], totius orbis imperium mente complexum, adhuc in operum suorum primordio stare: militem, labore defatigatum, proximum quemque fructum, finito tandem periculo, expetere.

(8) Vicit ergo cupido rationem, et, ad concionem vo- 12
catis militibus,. ad hunc maxime modum disseruit: *Non ignoro, milites, multa, quae terrere vos possent, ab incolis*

13 Indiae per hos dies de industria esse iactata: sed non est
improvisa vobis mentientium vanitas. Sic Ciliciae fauces, sic
Mesopotamiae campos, Tigrin et Euphrāten, quorum alte-
rum vado transivimus, alterum ponte, terribilem fecerant
14 Persae. Nunquam ad liquidum fama perducitur: omnia,
illa tradente, maiora sunt vero. Nostra quoque gloria, quum
15 sit ex solido, plus tamen habet nominis, quam operis. Modo
quis beluas offerentes moenium speciem, quis Hydaspen am-
nem, quis cetera auditu maiora quam vero sustinere posse
credebat? Olim hercule fugissemus ex Asia, si nos fabulae
16 debellare potuissent. Creditisne, elephantorum greges ma-
iores esse, quam usquam armentorum sunt, quum et rarum
sit animal nec facile capiatur multoque difficilius mitige-
17 tur? Atqui eadem vanitas copias peditum equitumque nu-
meravit. Nam flumen, quo latius fusum est, hoc placidius
stagnat: quippe angustis ripis coercita et in angustiorem
alveum elisa torrentes aquas invehunt: contra spatio alvei
18 segnior cursus est. Praeterea in ripa omne periculum est,
ubi applicantes navigia hostis expectat. Ita, quantumcun-
que flumen intervenit, idem futurum discrimen est evaden-
tium in terram.

19 (9) Sed omnia ista vera esse fingamus. Utrumne vos
magnitudo beluarum, an multitudo hostium terret? Quod
pertinet ad elephantos, praesens habemus exemplum: in suos
vehementius quam in nos incurrerunt: tam vasta corpora
20 securibus falcibusque mutilata sunt. Quid autem interest,
totidem sint, quot Porus habuit, an tria milia, quum, uno
aut altero vulneratis, ceteros in fugam declinari videamus?
21 Deinde paucos quoque incommode regunt: congregata vero
tot milia ipsa se elidunt, ubi nec stare nec fugere potuerint
inhabiles vastorum corporum moles. Equidem sic animalia
ista contempsi, ut, quum haberem, ipse non opposuerim, sa-
22 tis gnarus, plus suis quam hostibus periculi inferre. At enim
equitum peditumque multitudo vos commovet! Cum paucis
enim pugnare soliti estis et nunc primum inconditam susti-
23 nebitis turbam. Testis adversus multitudinem invicti Ma-
cedŏnum roboris Granīcus amnis et Cilicia inundata cruore
Persarum et Arbēla, cuius campi devictorum a nobis ossibus

strati sunt. Sero hostium legiones numerare coepistis, post- 24
quam solitudinem in Asia vincendo fecistis. Quum per Hel-
lespontum navigaremus, de paucitate nostra cogitandum fuit:
nunc nos Scythae sequuntur, Bactriāna auxilia praesto sunt,
Dahae Sogdianique inter nos militant.

(10) *Nec tamen illi turbae confido. Vestras manus* 25
intueor, vestram virtutem rerum, quas gesturus sum, vadem
praedemque habeo. Quamdiu vobiscum in acie stabo, nec
mei nec hostium exercitus numero: vos modo animos mihi
plenos alacritatis ac fiduciae adhibete. Non in limine ope- 26
rum laborumque nostrorum, sed in exitu stamus: pervenimus
ad solis ortum et Oceănum, nisi obstat ignavia: inde victores,
perdomito fine terrarum, revertemur in patriam. Nolite,
quod pigri agricolae faciunt, maturos fructus per inertiam
amittere e manibus. Maiora sunt periculis praemia: dives 27
eadem et imbellis est regio. Itaque non tam ad gloriam vos
duco, quam ad praedam. Digni estis, qui opes, quas illud
mare litoribus invehit, referatis in patriam, digni, qui nihil
inexpertum, nihil metu omissum relinquatis. Per vos glo- 28
riamque vestram, qua humanum fastigium exceditis, perque
et mea in vos et in me vestra merita, quibus invicti contendi-
mus, oro quaesoque, ne humanarum rerum terminos adeun-
tem alumnum commilitonemque vestrum, ne dicam regem,
deseratis. Cetera vobis imperavi, hoc unum debiturus sum. 29
Et is vos rogo, qui nihil unquam vobis praecepi, quin pri-
mus me periculis obtulerim, qui saepe aciem clypeo meo texi,
ne infregeritis in manibus meis palmam, qua Hercŭlem Li-
berumque Patrem, si invidia abfuerit, aequabo. Date hoc 30
precibus meis et tandem obstinatum silentium rumpite. Ubi
est ille clamor, alacritatis vestrae index? ubi ille meorum
Macedŏnum vultus? Non agnosco vos, milites, nec agnosci
videor a vobis. Surdas iamdudum aures pulso: aversos ani-
mos et infractos excitare conor.

(11) Quumque illi, in terram demissis capitibus, ta- 31
cere perseverarent, *Nescio quid*, inquit, *in vos imprudens*
deliqui, quod me ne intueri quidem vultis In solitudine
mihi videor esse. Nemo respondet, nemo saltem negat. Quos 32
alloquor? quid autem postulo? Vestram gloriam et magni-

tudinem vindicamus. Ubi sunt illi, quorum certamen paulo
ante vidi, contendentium, qui potissimum vulnerati regis
corpus exciperent? desertus, destitutus sum, hostibus dedi-
33 *tus. Sed solus quoque ire perseverabo. Obiicite me flumi-*
nibus et beluis et illis gentibus, quarum nomina horretis.
Inveniam, qui desertum a vobis sequantur: Scythae Bactria-
nique erunt mecum, hostes paulo ante, nunc milites nostri.
34 *Mori praestat, quam precario imperatorem esse. Ite redu-*
ces domos: ite deserto rege ovantes. Ego hic a vobis despe-
ratae victoriae aut honestae morti locum inveniam.

CAP. III.

1 Ne sic quidem ulli militum vox exprimi potuit. Ex-
pectabant, ut duces principesque ad regem perferrent,
vulneribus et continuo labore militiae fatigatos non de-
trectare munia, sed sustinere non posse. Ceterum illi
2 metu attoniti in terram ora defixerant. Igitur primo fre-
mitus sua sponte, deinde gemitus quoque oritur, paula-
timque liberius dolor erigi coepit, manantibus lacrimis,
adeo ut rex, ira in misericordiam versa, ne ipse quidem
quamquam cuperet, temperare oculis potuerit.
3 (12) Tandem, universa concione effusius flente, Coe-
nus ausus est, cunctantibus ceteris, propius tribunal ac-
4 cedere, significans, se loqui velle. Quem ut videre milites
detrahentem galeam capiti (ita enim regem alloqui mos
5 est), hortari coeperunt, ut causam exercitus ageret. Tum
Coenus, *Dii prohibeant*, inquit, *a nobis impias mentes: et*
profecto prohibent. Idem animus est tuis, qui fuit semper,
ire, quo iusseris, pugnare, periclitari, sanguine nostro com-
mendare posteritati tuum nomen. Proinde, si perseveras,
inermes quoque et nudi et exsangues, utcunque tibi cordi est,
6 *sequimur vel antecedimus. Sed si audire vis non fictas tuo-*
rum militum voces, verum necessitate ultima expressas,
praebe, quaeso, propitias aures imperium atque auspicium
tuum constantissime secutis et, quocunque pergis, secuturis.
7 *Vicisti, rex, magnitudine rerum non hostes modo, sed etiam*
milites. Quicquid mortalitas capere poterat, implevimus.
Emensis maria terrasque melius nobis quam incolis omnia

nota sunt. Paene in ultimo mundi fine consistimus. In 8
alium orbem paras ire et Indiam quaeris, Indis quoque igno-
tam: inter feras serpentesque degentes eruere ex latebris et
cubilibus suis expetis, ut plura, quam sol videt, victoria lus-
tres. Digna prorsus cogitatio animo tuo, sed altior nostro. 9
Virtus enim tua semper in incremento erit, nostra vis iam in
fine est. Intuere corpora exsanguia, tot perfossa vulneri- 10
bus, tot cicatricibus putria. Iam tela hebetia sunt, iam arma
deficiunt. Vestem Persicam induimus, quia domestica sub-
vehi non potest. In externum degeneravimus cultum. Quo- 11
tocuique lorica est? quis equum habet? iube quaeri, quam
multos servi ipsorum persecuti sint, quid cuique supersit ex
praeda. Omnium victores omnium inopes sumus. Nec lu-
xuria laboramus, sed bello instrumenta belli consumpsimus.
Hunc tu pulcherrimum exercitum nudum obiicies beluis? 12
quarum ut multitudinem augeant de industria barbari, ma-
gnum tamen esse numerum etiam ex mendacio intelligo.
Quodsi adhuc penetrare in Indiam certum est, regio a meri- 13
die minus vasta est: qua subacta licebit decurrere in illud
mare, quod rebus humanis terminum voluit esse natura. Cur 14
circuitu petis gloriam, quae ad manum posita est? hic quo-
que occurrit Oceănus. Nisi mavis errare, pervenimus, quo
tua fortuna ducit. Haec tecum, quam sine te cum his, lo- 15
qui malui, non uti inirem circumstantis exercitus gratiam,
sed ut vocem loquentium potius quam gemitum murmuran-
tium audires.

(13) Ut finem orationi Coenus imposuit, clamor un- 16
dique cum ploratu oritur, regem, patrem, dominum con-
fusis appellantium vocibus. Iamque et alii duces praeci- 17
pueque seniores, quîs ob aetatem et excusatio honestior
erat et auctoritas maior, eadem precabantur. Ille nec 18
castigare obstinatos nec mitigare poterat iratos. Itaque
inops consilii desiluit e tribunali claudique regiam iussit,
omnibus praeter assuetos adire prohibitis. Biduum irae 19
datum est: tertio die processit erigique XII aras ex
quadrato saxo, monumentum expeditionis suae, muni-
menta quoque castrorum iussit extendi cubiliaque am-
plioris formae, quam pro corporum habitu, relinquī, ut

speciem omnium augeret, posteritati fallax miraculum
praeparans.
20 Hinc repetens, quae emensus erat, ad flumen Acesī-
nem locat castra. Ibi forte Coenus morbo extinctus est.
Cuius morte ingemuit quidem rex, adiecit tamen, propter
paucos dies longam orationem eum exorsum, tanquam
21 solus Macedoniam visurus esset. Iam in aqua classis,
quam aedificari iusserat, stabat. Inter haec Memnon ex
Thracia in supplementum equitum V milia, praeter eos ab
Harpălo peditum septem milia adduxerat armaque XXV
milia auro et argento caelata pertulerat, quîs distributis
22 vetera cremari iussit. Mille navigiis aditurus Oceănum
discordesque et vetera odia retractantes Porum et Taxĭ-
len, Indiae reges, firmata per affinitatem gratia, relinquit
in suis regnis, summo in aedificanda classe amborum stu-
23 dio usus. Oppida quoque duo condidit, quorum alterum
Nicaeam appellavit, alterum Bucephălam, equi, quem ami-
24 serat, memoriae ac nomini dedicans urbem. Elephan-
tis deinde et impedimentis terra sequi iussis, secundo
amne defluxit, quadraginta ferme stadia singulis diebus
procedens, ut opportunis locis exponi subinde copiae
possent

CAP. IV.

1 (14) Perventum erat in regionem, in qua A. 326
2 Hydaspes amnis Acesīni committitur. Hinc de- a. Chr. n.
currit in fines Siborum. Hi de exercitu Hercŭlis exeunte Octobri.
maiores suos esse memorant: aegros relictos Ol. 113, 3.
3 esse: cepisse sedem, quam ipsi obtinebant. Pelles fera-
rum pro veste, clavae tela erant: multaque, etiam quum
Graeci mores exolevissent, stirpis ostendebant vestigia.
4 Hinc, excensione facta, CC et L stadia excessit depopula-
5 tusque regionem oppidum, caput eius, corona cepit. XL
peditum milia gens in ripa fluminum opposuerat: quae,
amne superato, in fugam compulit inclusosque moenibus
expugnat. Puberes interfecti sunt, ceteri venierunt.
6 Alteram deinde urbem expugnare adortus magnaque vi
defendentium pulsus multos Macedŏnum amisit. Sed

quum in obsidione perseverasset, oppidani, desperata sa-
lute, ignem subiecere tectis, se quoque ac liberos con-
iugesque incendio cremant. Quod quum ipsi augerent, 7
hostes extinguerent, nova forma pugnae erat. Delebant
incolae urbem, hostes defendebant: adeo etiam naturae
iura bellum in contrarium mutat. Arx erat oppidi in- 8
tacta, in qua praesidium dereliquit: ipse navigiis circum-
vectus est arcem.

(15) Quippe III flumina tota India praeter Gangem
maxima munimento arcis applicant undas. A septen-
trione Indus alluit, a meridie Acesīnes Hydaspi confundi-
tur. Ceterum amnium coetus maritimis similes fluctus 9
movet, multoque ac turbido limo, quod aquarum concursu
subinde turbatur, iter, qua meant navigia, in tenuem al-
veum cogitur. Itaque quum crebri fluctus se inveherent 10
et navium hinc proras, hinc latera pulsarent, subducere
nautae vela coeperunt. Sed ministeria eorum hinc aestu,
hinc praerapida celeritate fluminum occupantur. In ocu- 11
lis omnium duo maiora navigia submersa sunt: leviora,
quum et ipsa nequirent regi, in ripam tamen innoxia ex-
pulsa sunt. Ipse rex in rapidissimos vortices incidit,
quibus intorta navis obliqua et gubernaculi impatiens age-
batur. Iam vestem detraxerat corpori, proiecturus semet 12
in flumen, amicique, ut exciperent eum, haud procul na-
bant, apparebatque anceps periculum tam nataturi, quam
navigare perseverantis. Ergo ingenti certamine conci- 13
tant remos, quantaque vis humana esse poterat, admota
est, ut fluctus, qui se invehebant, everberarentur. Findi 14
crederes undas et retro gurgites cedere. Quibus tandem
navis erepta non tamen ripae applicatur, sed in proximum
vadum illiditur. Cum amni bellum fuisse crederes. Ergo
aris pro numero fluminum positis sacrificioque facto,
XXX stadia processit.

(16) Inde ventum est in regionem Oxydracarum 15
Mallorumque, quos alias bellare inter se solitos tunc pe-
riculi societas iunxerat. Nonaginta milia iuniorum pedi-
tum in armis erant, praeter hos equitum X milia nongen-
taeque quadrigae. At Macedŏnes, qui omni discrimine 16

iam defunctos se esse crediderant, postquam integrum
bellum cum ferocissimis Indiae gentibus superesse cogno-
verunt, improviso metu territi rursus seditiosis vocibus
17 regem increpare coeperunt: Gangen amnem et quae ultra
essent coactum transmittere non tamen finisse, sed mu-
tasse bellum. Indomitis gentibus se obiectos, ut sanguine
18 suo aperirent ei Oceănum. Trahi extra sidera et solem
cogique adire, quae mortalium oculis natura subduxerit.
Novis identidem armis novos hostes existere. Quos ut
omnes fundant fugentque, quod praemium ipsos manere?
caliginem ac tenebras et perpetuam noctem profundo in-
cubantem mari, repletum immanium beluarum gregibus
fretum, immobiles undas, in quibus emoriens natura de-
fecerit.

19 Rex non sua, sed militum sollicitudine anxius, con-
cione advocata, docet, imbelles esse, quos metuant. Nihil
deinde praeter has gentes obstare, quominus terrarum
spatia emensi ad finem simul mundi laborumque perve
20 niant. Cessisse illis metuentibus Gangen et multitudinem
nationum, quae ultra amnem essent: declinasse iter eo,
21 ubi par gloria, minus periculum esset. Iam prospicere
se Oceănum, iam perflare ad ipsos auram maris: ne invi-
derent sibi laudem, quam peteret. Hercŭlis et Libĕri Pa-
tris terminos transituros illos, regi suo parvo impendio
immortalitatem famae daturos. Paterentur, se ex India
redire, non fugere.

22 (17) Omnis multitudo, et maxime militaris, mobili
impetu effertur. Ita seditionis non remedia quam princi-
23 pia maiora sunt. Non alias tam alacer clamor ab exer-
citu est redditus, iubentium, duceret diis secundis aequa-
retque gloria, quos aemularetur. Laetus his acclamatio-
24 nibus ad hostes protinus castra movet. Validissimae In-
dorum gentes erant et bellum impigre parabant: ducem-
que ex natione Oxydracarum, spectatae virtutis, elegerant,
qui sub radicibus montis castra posuit lateque ignes, ut
speciem multitudinis augeret, ostendit, clamore quoque
ac sui moris ululatu identidem acquiescentes Macedŏnas
5 frustra terrere conatus. Iam lux appetebat, quum rex

fiduciae ac spei plenus alacres milites arma capere et ex-
ire in aciem iubet. Sed — haud traditur, metune, an
oborta seditione inter ipsos — subito profugerunt bar-
bari: certe avios montes et impeditos occupaverunt: quo-
rum agmen rex frustra persecutus impedimenta cepit.
(18) Perventum deinde est ad oppidum Oxydraca- 26
rum, in quod plerique confugerant, haud maiore fiducia
moenium, quam armorum. Iam admovebat rex, quum 27
vates monere eum coepit, ne committeret, aut certe differ-
ret obsidionem: vitae eius periculum ostendi. Rex De- 28
mophontem (is namque vates erat) intuens, *Si quis*, inquit,
*te arti tuae intentum et exta spectantem sic interpellet, non
dubitem, quin incommodus ac molestus videri tibi possit.*
Et quum ille ita prorsus futurum respondisset, *Censesne*, 29
inquit, *tantas res, non pecudum fibras ante oculos habenti
ullum esse maius impedimentum, quam vatem superstitione
captum?* Nec diutius, quam respondit, moratus admoveri 30
iubet scalas cunctantibusque ceteris evadit in murum.
Angusta muri corona erat: non pinnae, sicut alibi, fasti-
gium eius distinxerant, sed perpetua lorica obducta tran-
situm sepserat. Itaque rex haerebat magis quam stabat 31
in margine, clypeo undique incidentia tela propulsans:
nam ubique eminus ex turribus petebatur. Nec subire 32
milites poterant, quia superne vi telorum obruebantur.
Tandem magnitudinem periculi pudor vicit: quippe cer-
nebant, cunctatione sua dedi hostibus regem. Sed festi- 33
nando morabantur auxilia. Nam dum pro se quisque cer-
tat evadere, oneravere scalas: quîs non sufficientibus de-
voluti unicam spem regis fefellerunt. Stabat enim in con-
spectu tanti exercitus, velut in solitudine destitutus.

CAP. V.

(19) Iamque laevam, qua clypeum ad ictus circumfe- 1
rebat, lassaverat, clamantibus amicis, ut ad ipsos desiliret,
stabantque excepturi: quum ille rem ausus est incredibi-
lem atque inauditam multoque magis ad famam temerita-
tis quam gloriae insignem. Namque in urbem hostium 2
plenam praecipiti saltu semetipse immisit, quum vix spe-

rare posset, dimicantem certe et non inultum esse mori-
turum: quippe antequam assurgeret, opprimi poterat et
3 capi vivus. Sed forte ita libraverat corpus, ut se pedi-
bus exciperet. Itaque stans init pugnam: et ne circumiri
4 posset, fortuna providerat. Vetusta arbor haud procul
muro ramos multa fronde vestitos, velut de industria re-
gem protegentes, obiecerat: huius spatioso stipiti corpus,
ne circumiri posset, applicuit, clypeo tela, quae ex ad-
5 verso ingerebantur, excipiens. Nam quum unum procul
tot manus peterent, nemo tamen audebat propius acce-
6 dere: missilia ramis plura quam clypeo incidebant. Pu-
gnabat pro rege primum celebrati nominis fama, deinde
desperatio, magnum ad honeste moriendum incitamentum.
7 Sed quum subinde hostis afflueret, iam ingentem vim te-
lorum exceperat clypeo, iam galeam saxa perfregerant,
8 iam continuo labore gravia genua succiderant. Itaque
contemptim et incaute, qui proximi steterant, incurre-
runt: e quibus duos gladio ita excepit, ut ante ipsum
exanimes procumberent. Nec cuiquam deinde propius
incessendi eum animus fuit: procul iacula sagittasque
mittebant.

9 (20) Ille ad omnes ictus expositus aegre iam exce-
ptum poplitibus corpus tuebatur: donec Indus duorum
cubitorum sagittam (namque Indis, ut antea diximus, huius
magnitudinis sagittae erant) ita excussit, ut per thoracem
10 paulum super latus dextrum infigeret. Quo vulnere af-
flictus, magna vi sanguinis emicante, remisit arma, mori-
bundo similis adeoque resolutus, ut ne ad evellendum
quidem telum sufficeret dextera. Itaque ad expoliandum
11 corpus, qui vulneraverat, alacer gaudio accurrit. Quem
ut iniicere corpori suo manus sensit, credo, ultimi dede-
coris indignitate commotus linquentem revocavit animum
12 et nudum hostis latus subiecto mucrone hausit. Iacebant
circa regem tria corpora, procul stupentibus ceteris: ille,
ut, antequam ultimus spiritus deficeret, dimicans iam ex-
13 tingueretur, clypeo se allevare conatus est et, postquam
ad connitendum nihil supererat virium, dextera impenden-
tes ramos complexus tentabat assurgere. Sed ne sic

quidem potens corporis rursus in genua procumbit, manu
provocans hostes, si quis congredi auderet.
(21) Tandem Peucestes per aliam oppidi partem, de- 14
turbatis propugnatoribus, muri vestigia persequens regi
supervenit. Quo conspecto Alexander, iam non vitae 15
suae, sed mortis solatium supervenisse ratus, clypeo fati-
gatum corpus excepit. Subit inde Timaeus et paulo post
Leonnātus, huic Aristŏnus supervenit. Indi quoque, quum 16
intra moenia regem esse comperissent, omissis ceteris,
illuc concurrerunt urgebantque protegentes. Ex quibus
Timaeus, multis adverso corpore vulneribus acceptis egre-
giaque edita pugna, cecidit: Peucestes quoque tribus ia- 17
culis confossus non se tamen scuto, sed regem tuebatur:
Leonnātus, dum avide ruentes barbaros summovet, cer-
vice graviter icta, semianimis procubuit ante regis pedes.
Iam et Peucestes vulneribus fatigatus summiserat clypeum: 18
in Aristŏno spes ultima haerebat. Hic quoque graviter
saucius tantam vim hostium ultra sustinere non poterat.
Inter haec ad Macedŏnas regem cecidisse fama perlata 19
est. Terruisset alios, quod illos incitavit. Namque peri-
culi omnis immemores dolabris perfregere murum et, qua
moliti erant aditum, irrupere in urbem Indosque plures
fugientes quam congredi ausos ceciderunt. Non senibus, 20
non feminis, non infantibus parcitur: quisquis occurrerat,
ab illo vulneratum regem esse credebant. Tandemque
internecione hostium iustae irae parentatum est. Ptole- 21
maeum, qui postea regnavit, huic pugnae affuisse auctor
est Clitarchus et Timagĕnes. Sed ipse, scilicet gloriae
suae non refragatus, afuisse se, missum in expeditionem,
memoriae tradidit. Tanta componentium vetusta rerum
monumenta vel securitas vel, par huic vitium, creduli-
tas fuit!
(22) Rege in tabernaculum relato, medici lignum sa- 22
gittae corpori infixum ita, ne spiculum moveretur, absci-
dunt. Corpore deinde nudato, animadvertunt, hamos in- 23
esse telo nec aliter id sine pernicie corporis extrahi posse,
quam ut secando vulnus augerent. Ceterum, ne secantes 24
profluvium sanguinis occuparet, verebantur: quippe in-

gens telum adactum erat et penetrasse in viscera videba-
25 tur. Critobūlus, inter medicos artis eximiae, sed in tanto
periculo territus, [manus] admovere metuebat, ne in ip-
sius caput parum prosperae curationis recideret eventus.
26 Lacrimantem eum ac metuentem et sollicitudine prope-
modum exsanguem rex conspexerat. *Quid*, inquit, *quod-
ve tempus expectas et non quamprimum hoc dolore me sal-
tem moriturum liberas? An times, ne reus sis, quum insa-
27 nabile vulnus acceperim?* At Critobūlus tandem, vel finito
vel dissimulato metu, hortari eum coepit, ut se continen-
dum praeberet, dum spiculum evelleret: etiam levem cor-
28 poris motum noxium fore. Rex, quum affirmasset, nihil
opus esse iis, qui semet continerent, sicut praeceptum
erat, sine motu praebuit corpus. Igitur patefacto latius
vulnere et spiculo evulso, ingens vis sanguinis manare
coepit linquique animo rex et, caligine oculis offusa,
29 veluti moribundus extendi. Quumque profluvium medica-
mentis frustra inhiberent, clamor simul atque ploratus
amicorum oritur, regem expirasse credentium. Tandem
constitit sanguis, paulatimque animum recepit et circum-
30 stantes coepit agnoscere. Toto eo die ac nocte, quae se-
cuta est, armatus exercitus regiam obsedit, confessus,
omnes unius spiritu vivere. Nec prius recesserunt, quam
compertum est, somno paulisper acquiescere. Hinc cer-
tiorem spem salutis eius in castra rettulerunt.

CAP. VI.

(23) Rex, septem diebus curato vulnere necdum ob-
ducta cicatrice, quum audisset, convaluisse apud barbaros
famam mortis suae, duobus navigiis iunctis, statui in me-
dium undique conspicuum tabernaculum iussit, ex quo se
ostenderet perisse credentibus: conspectusque ab incolis
2 spem hostium falso nuntio conceptam inhibuit. Secundo
deinde amne defluxit, aliquantum intervalli a cetera classe
praecipiens, ne quies corpori invalido adhuc necessaria
pulsu remorum impediretur.

3 Quarto, postquam navigare coeperat, die pervenit in
regionem desertam quidem ab incolis, sed frumento et

pecoribus abundantem. Placuit is locus et ad suam et ad
militum requiem. Mos erat principibus amicorum et cu- 4
stodibus corporis, excubare ante praetorium, quotiens ad-
versa regi valetudo incidisset. Hoc tum quoque more
servato, universi cubiculum eius intrant. Ille sollicitus, 5
ne quid novi afferrent, quia simul venerant, percontatur,
num hostium recens nuntiaretur adventus.

(24) At Cratĕrus, cui mandatum erat, ut amicorum 6
preces perferret ad eum, *Credisne*, inquit, *adventu magis*
hostium — ut iam in vallo consisterent — sollicitos nos
esse, quam cura salutis tuae, ut nunc est, tibi vilis? Quan- 7
talibet vis omnium gentium conspiret in nos, impleat armis
virisque totum orbem, classibus maria consternat, invisita-
tas beluas inducat: tu nos praestabis invictos. Sed quis 8
deorum hoc Macedoniae columen ac sidus diuturnum fore
polliceri potest, quum tam avide manifestis periculis offeras
corpus, oblitus, tot civium animas trahere te in casum? Quis 9
enim tibi superstes aut optat esse aut potest? Eo perveni-
mus, auspicium atque imperium secuti tuum, unde, nisi te
reduce, nulli ad penates suos iter est. Quodsi adhuc de Per- 10
sĭdis regno cum Darēo dimicares, etsi nemo vellet, tamen ne
admirari quidem posset, tam promptae esse te ad omne dis-
crimen audaciae: nam ubi paria sunt periculum ac prae-
mium, et secundis rebus amplior fructus est et adversis so-
latium maius: tuo vero capite ignobilem vicum emi, quis ferat 11
non tuorum modo militum, sed ullius gentis barbarae civis,
qui tuam magnitudinem novit? Horret animus cogitatione 12
rei, quam paulo ante vidimus. Eloqui timeo, invicti corpo-
ris spolia inertissimas manus fuisse infecturas, nisi te in-
terceptum misericors in nos fortuna servasset. Totidem pro-
ditores, totidem desertores sumus, quot te non potuimus per-
sequi. Universos licet milites ignominia notes, nemo recu- 13
sabit luere id, quod ne admitteret, praestare non potuit.
Patere nos, quaeso, alio modo esse viles tibi. Quocunque 14
iusseris, ibimus. Obscura pericula et ignobiles pugnas no-
bis deposcimus: temetipsum ad ea serva, quae magnitudinem
tuam capiunt. Cito gloria obsolescit in sordidis hostibus,
nec quicquam indignius est, quam consumi eam, ubi non

15 *possit ostendi.* Eadem fere Ptolemaeus, et similia his ce-
teri. Iamque confusis vocibus flentes eum orabant, ut
tandem exsatiatae laudi modum faceret ac saluti suae, id
est publicae, parceret.
16 (25) Grata erat regi pietas amicorum. Itaque singu-
17 los familiarius amplexus considere iubet. Altiusque ser-
mone repetito, *Vobis quidem,* inquit, *o fidissimi piissimique
civium atque amicorum, grates ago habeoque, non solum eo
nomine, quod hodie salutem meam vestrae praeponitis, sed
quod a primordiis belli nullum erga me benivolentiae pignus
atque indicium omisistis, adeo ut confitendum sit, nunquam
mihi vitam meam fuisse tam caram, quam esse coepit, ut vo-
18 bis diu frui possim. Ceterum non eadem est cogitatio eo-
rum, qui pro me mori optant, et mea,* [*qui*] *quidem hanc be-
nivolentiam vestram virtute meruisse me iudico. Vos enim
diuturnum fructum ex me, forsitan etiam perpetuum, per-
cipere cupiatis: ego me metior non aetatis spatio, sed gloriae.
19 Licuit paternis opibus contento intra Macedoniae terminos
per otium corporis expectare obscuram et ignobilem senectu-
tem: quamquam ne pigri quidem sibi fata disponunt, sed
unicum bonum diuturnam vitam existimantes saepe acerba
mors occupat: verum ego, qui non annos meos, sed victo-
rias numero, si munera fortunae bene computo, diu vixi.
20 Orsus a Macedonia imperium Graeciae teneo, Thraciam et
Illyrios subegi, Triballis Maedisque imperito, Asiam, qua Hel-
lesponto, qua rubro mari subluitur, possideo. Iamque haud
procul absum a fine mundi, quem egressus aliam naturam,
21 alium orbem aperire mihi statui. Ex Asia in Europae ter-
minos momento unius horae transivi. Victor utriusque re-
gionis post nonum regni mei, post vigesimum atque octavum
aetatis annum, videorne vobis in excolenda gloria, cui me
uni devovi, posse cessare?* (26) *Ego vero non deero et, ubi-
cunque pugnabo, in theatro terrarum orbis esse me credam
22 Dabo nobilitatem ignobilibus locis: aperiam cunctis gentibus
terras, quas natura longe summoverat. In his operibus ex-
tingui mihi, si fors ita feret, pulchrum est: ea stirpe sum
genitus, ut multam prius quam longam vitam debeam optare
23 Obsecro vos, cogitate, nos pervenisse in terras, quibus femi-*

nae ob virtutem celeberrimum nomen est. Quas urbes Semi-
rămis condidit! quas gentes redegit in potestatem! quanta
opera molita est! Nondum feminam aequavimus gloria, et
iam nos laudis satietas cepit? Dii faveant, maiora adhuc
restant. Sed ita nostra erunt, quae nondum attigimus, si 24
nihil parvum duxerimus, in quo magnae gloriae locus est.
Vos modo me ab intestina fraude et domesticorum insidiis
praestate securum: belli Martisque discrimen impavidus sub-
ibo. Philippus in acie tutior quam in theatro fuit: hostium 25
manus saepe vitavit, suorum effugere non valuit. Aliorum
quoque regum exitus si reputaveritis, plures a suis quam ab
hoste interemptos numerabitis. Ceterum, quoniam olim rei 26
agitatae in animo meo nunc promendae occasio oblata est,
mihi maximus laborum atque operum meorum erit fructus,
si Olympias mater immortalitati consecretur, quandocun-
que excesserit vita. Si licuerit, ipse praestabo hoc: si me
praeceperit fatum, vos mandasse memento. Ac tum qui-
dem amicos dimisit: ceterum per complures dies ibi sta-
tiva habuit.

CAP. VII.

(27) Haec dum in India geruntur, Graeci milites nu- 1
per in colonias a rege deducti circa Bactra, orta inter ipsos
seditione, defecerant, non tam Alexandro infensi, quam
metu supplicii. Quippe occisis quibusdam popularium, 2
qui validiores erant, arma spectare coeperunt et, Bactriāna
arce, quae casu negligentius asservata erat, occupata, bar-
baros quoque in societatem defectionis impulerant. Athe- 3
nodōrus erat princeps eorum, qui regis quoque nomen as-
sumpserat, non tam imperii cupidine, quam in patriam
revertendi cum his, qui auctoritatem ipsius sequebantur.
Huic Bito quidam, nationis eiusdem, sed ob aemulationem 4
infestus, comparavit insidias invitatumque ad epulas per
Boxum quendam Margiānum in convivio occidit. Postero 5
die, concione advocata, Bito ultro insidiatum sibi Atheno-
dōrum plerisque persuaserat: sed aliis suspecta erat fraus
Bitōnis, et paulatim in plures coepit manare suspicio.
Itaque Graeci milites arma capiunt, occisuri Bitōnem, si 6

daretur occasio: ceterum principes eorum iram multitudi-
7 nis mitigaverunt. Praeter spem suam Bito praesenti pe-
riculo ereptus, paulo post insidiatus auctoribus salutis
suae est: cuius dolo cognito et ipsum comprehenderunt
8 et Boxum. Ceterum Boxum protinus placuit interfici, Bi-
tōnem etiam per cruciatum necari. Iamque corpori tor-
menta admovebantur, quum Graeci, incertum, ob quam
9 causam, lymphatis similes ad arma discurrunt. Quorum
fremitu exaudito, qui torquere Bitōnem iussi erant, omi-
sere, veriti, ne id facere tumultuantium vociferatione pro-
10 hiberentur. Ille, sicut nudatus erat, pervenit ad Graecos,
et miserabilis facies supplicio destinati in diversum ani-
11 mos repente mutavit, dimittique eum iusserunt. Hoc modo
poena bis liberatus cum ceteris, qui colonias a rege attri-
butas reliquerunt, revertit in patriam. Haec circa Bactra
et Scytharum terminos gesta.
12 (28) Interim regem duarum gentium, de quibus ante
dictum est, centum legati adeunt. Omnes curru veheban-
tur, eximia magnitudine corporum, decoro habitu: lineae
13 vestes intexto auro purpuraque distinctae. Ei se dedere
ipsos, urbes agrosque referebant, per tot aetates invio-
latam libertatem illius primum fidei ditionique permissu-
ros: deos sibi deditionis auctores, non metum: quippe
14 intactis viribus iugum excipere. Rex, consilio habito, de-
ditos in fidem accepit, stipendio, quod Arachosiis utraque
natio pensitabat, imposito. Praeterea II milia et D equi-
15 tes imperat: et omnia obedienter a barbaris facta. Invi-
tatis deinde ad epulas legatis gentium regulisque, exornari
convivium iussit. Centum aurei lecti modicis intervallis
positi erant: lectis circumdederat aulaea purpura auroque
fulgentia, quicquid aut apud Persas vetere luxu aut apud
Macedŏnas nova immutatione corruptum erat, confusis
utriusque gentis vitiis, in illo convivio ostendens.
16 (29) Intererat epulis Dioxippus Atheniensis, pugil no-
bilis et ob eximiam virtutem virium regi pernotus et gratus.
Invidi malignique increpabant per seria et ludum, saginati
corporis sequi inutilem beluam: quum ipsi proelium ini-
17 rent, oleo madentem praeparare ventrem epulis. Eadem

igitur in convivio Horrătas Macĕdo iam temulentus expro-
brare ei coepit et postulare, ut, si vir esset, postero die se-
cum ferro decerneret: regem tandem vel de sua temeritate
vel de illius ignavia iudicaturum. Et a Dioxippo contemptim 18
militarem eludente ferociam accepta conditio est. Ac po-
stero die rex, quum etiam acrius certamen exposcerent,
quia deterrere non poterat, destinata exequi passus est.
Ingens hic militum convenerat multitudo: inter quos qui 19
erant Graeci, Dioxippo studebant. Macĕdo iusta arma
sumpserat, aereum clypeum, hastam, quam sarissam vo-
cant, laeva tenens, dextra lanceam, gladioque cinctus,
velut cum pluribus simul dimicaturus. Dioxippus oleo ni- 20
tens et coronatus laeva puniceum amiculum, dextra vali-
dum nodosumque stipitem praeferebat. Ea ipsa res om-
nium animos expectatione suspenderat: quippe armato
congredi nudum dementia, non temeritas videbatur. Igi- 21
tur Macĕdo haud dubius, eminus interfici posse, lanceam
emisit: quam Dioxippus quum exigua corporis declinatione
vitasset, antequam ille hastam transferret in dextram, as-
siluit et stipite mediam eam fregit. Amisso utroque telo, 22
Macĕdo gladium coeperat stringere: quem occupatum
complexu, pedibus repente subductis, Dioxippus arietavit
in terram ereptoque gladio pedem super cervicem iacenti
imposuit, stipitem intentans elisurusque eo victum, ni pro-
hibitus esset a rege. Tristis spectaculi eventus non Mace- 23
donibus modo, sed etiam Alexandro fuit, maxime, quia
barbari affuerant: quippe celebratam Macedŏnum fortitu-
dinem ad ludibrium recidisse verebatur. Hinc ad crimi- 24
nationem invidorum adapertae sunt aures regis. Et post
paucos dies inter epulas aureum poculum ex composito
subducitur, ministrique, quasi amisissent, quod amoverant,
regem adeunt. Saepe minus est constantiae in rubore, 25
quam in culpa. Coniectum oculorum, quibus ut fur desti-
nabatur, Dioxippus ferre non potuit: et quum excessisset
convivio, litteris conscriptis, quae regi redderentur, ferro
se interemit. Graviter mortem eius tulit rex, existimans, in- 26
dignationis esse, non poenitentiae testem, utique postquam
falso insimulatum eum nimium invidorum gaudium ostendit.

CAP. VIII.

1 (30) Indorum legati dimissi domos paucis post diebus
cum donis revertuntur. Trecenti erant equites, mille tri-
ginta currus, quos quadriiugi equi ducebant, lineae vestis
aliquantum, mille scuta Indica et ferri candidi talenta cen-
2 tum leonesque rarae magnitudinis et tigres, utrumque ani-
mal ad mansuetudinem domitum, lacertarum quoque in-
3 gentium pelles et dorsa testudinum. Cratĕro deinde imperat
rex, haud procul amne, per quem erat ipse navigaturus,
copias duceret: eos autem, qui comitari eum solebant,
imponit in naves et in fines Mallorum secundo amne de-
vehitur.
4 Inde Sabarcas adiit, validam Indiae gentem, quae
populi, non regum imperio regebatur. Sexaginta milia pe-
ditum habebant, equitum sex milia: has copias currus
quingenti sequebantur. Tres duces spectatos virtute bel-
5 lica elegerant. At qui in agris erant proximi flumini, (fre-
quentes autem vicos, maxime in ripa, habebant) ut videre
totum amnem, qua prospici poterat, navigiis constratum
et tot militum arma fulgentia, territi nova facie deorum
exercitum et alium Libĕrum Patrem, celebre in illis genti-
6 bus nomen, adventare credebant. Hinc militum clamor,
hinc remorum pulsus variaeque nautarum voces hortan-
7 tium pavidas aures impleverant. Ergo universi ad eos,
qui in armis erant, currunt, furere clamitantes et cum diis
proelium inituros: navigia non posse numerari, quae in-
victos viros veherent. Tantumque in exercitum suorum
intulere terroris, ut legatos mitterent, gentem dedituros.
8 (31) His in fidem acceptis, ad alias deinde gentes
quarto die pervenit. Nihilo plus animi his fuit, quam cete-
ris fuerat. Itaque oppido ibi condito, quod Alexandrīam
appellari iusserat, fines eorum, qui Musicāni appellantur,
9 intravit. Hic de Teriolte satrape, quem Parapamisădis
praefecerat, iisdem arguentibus, cognovit: multaque avare
10 ac superbe fecisse convictum interfici iussit. Oxyartes,
praetor Bactrianorum, non absolutus modo, sed etiam iure
amoris amplioris imperii donatus est finibus. Musicānis

deinde in ditionem redactis, urbi eorum praesidium im-
posuit.
Inde Praestos, et ipsam Indiae gentem, perventum 11
est. Porticānus rex erat, qui se munitae urbi cum magna
manu popularium incluserat. Hanc Alexander tertio die,
quam coeperat obsidere, expugnavit. Et Porticānus, quum 12
in arcem confugisset, legatos de conditione deditionis mi-
sit ad regem: sed antequam adirent eum, duae turres cum
ingenti fragore prociderant, per quarum ruinas Macedŏnes
evasere in arcem: qua capta Porticānus cum paucis re-
pugnans occiditur.
(32) Diruta igitur arce et omnibus captivis venunda- 13
tis, Sambi regis fines ingressus est multisque oppidis in
fidem acceptis validissimam gentis urbem cuniculo cepit.
Barbaris simile monstri visum est, rudibus militarium ope- 14
rum: quippe in media ferme urbe armati terra existebant,
nullo suffossi specus ante vestigio facto. Octoginta milia 15
Indorum in ea regione caesa Clitarchus est auctor, mul-
tosque captivos sub corona venisse. Rursus Musicāni 16
defecerunt, ad quos opprimendos missus est Pithon, qui
captum principem gentis eundemque defectionis auctorem
adduxit ad regem. Quo Alexander in crucem sublato rur-
sus amnem, in quo classem expectare se iusserat, repetit.
Quarto deinde die secundo amne pervenit ad oppidum, 17
quod in regno erat Sambi. Nuper se ille dediderat, sed
oppidani detrectabant imperium et clauserant portas. Quo- 18
rum paucitate contempta rex quingentos Agriānos moenia
subire iussit et sensim recedentes elicere extra muros ho-
stem, secuturum profecto, si fugere eos crederet. Agriāni, 19
sicut imperatum erat, lacessito hoste, subito terga vertunt:
quos barbari effuse sequentes in alios, inter quos ipse
rex erat, incidunt. Renovato ergo proelio, ex tribus mi-
libus barbarorum sexcenti caesi sunt, mille capti, ceteri
moenibus urbis inclusi.
(33) Sed non, ut prima specie laeta victoria, ita 20
eventu quoque fuit: quippe barbari veneno tinxerant gla-
dios. Itaque saucii subinde expirabant, nec causa tam
strenuae mortis excogitari poterat a medicis, quum etiam

21 leves plagae insanabiles essent. Barbari autem speraverant, incautum et temerarium regem excipi posse. Et forte
22 inter promptissimos dimicans intactus evaserat. Praeci-
pue Ptolemaeus laevo humero leviter quidem saucius, sed
maiore periculo quam vulnere affectus regis sollicitudinem
in se converterat. Sanguine coniunctus erat, et quidam
Philippo genitum esse credebant, certe pellice eius ortum
23 constabat. Idem corporis custos promptissimusque bel-
lator et pacis artibus quam militiae maior et clarior, mo-
dico civilique cultu, liberalis in primis adituque facili, ni-
24 hil ex fastu regiae assumpserat. Ob haec regi an popu-
laribus carior esset, dubitari poterat, tum certe primum
expertus suorum animos, adeo ut fortunam, in quam
postea ascendit, in illo periculo Macedŏnes ominati esse
25 videantur. Quippe non levior illis Ptolemaei fuit cura,
quam regis: qui et proelio et sollicitudine fatigatus quum
Ptolemaeo assideret, lectum, in quo ipse acquiesceret,
26 iussit inferri. In quem ut se recepit, protinus altior inse-
cutus est somnus. Ex quo excitatus per quietem vidisse
se exponit speciem draconis oblatam, herbam ferentis ore,
27 quam veneni remedium esse monstrasset: colorem quo-
que herbae referebat, agniturum, si quis repperisset, affir-
mans. Inventam deinde — quippe a multis simul erat
requisita — vulneri imposuit: protinusque dolore finito
28 intra breve spatium cicatrix quoque obducta est. Bar-
baros ut prima spes fefellerat, se ipsos urbemque dedi-
derunt.

(34) Hinc in proximam gentem Pataliam perventum
est. Rex erat Moeris, qui, urbe deserta, in montes pro-
29 fugerat. Itaque Alexander oppido potitur agrosque po-
pulatur. Magnae inde praedae actae sunt pecorum ar
30 mentorumque, magna vis reperta frumenti. Ducibus de
inde sumptis amnis peritis, defluxit ad insulam medio
ferme alveo enatam.

CAP. IX.

1 Ibi diutius subsistere coactus, quia duces socordius
asservati profugerant, misit qui conquirerent alios: nec

repertis pervicax cupido visendi Oceănum adeundique
terminos mundi [compulit] sine regionis peritis flumini
ignoto caput suum totque fortissimorum virorum salutem
permittere. Navigabant ergo omnium, per quae fereban- 2
tur, ignari. Quantum inde abesset mare, quae gentes co-
lerent, quam placidum amnis os, quam patiens longarum
navium esset, anceps et caeca aestimatio augurabatur.
Unum erat temeritatis solatium perpetua felicitas. Iam 3
CCCC stadia processerant, quum gubernatores agnoscere
ipsos auram maris et haud procul videri sibi Oceănum ab-
esse indicant regi. Laetus ille hortari nauticos coepit, in- 4
cumberent remis: adesse finem laboris omnibus votis ex-
petitum: iam nihil gloriae deesse, nihil obstare virtuti:
sine ullo Martis discrimine, sine sanguine orbem terrae
ab illis capi: ne naturam quidem longius posse proce-
dere: brevi incognita, nisi immortalibus, esse visuros.
Paucos tamen navigio emisit in ripam, qui agrestes vagos 5
exciperent, e quibus certiora nosci posse sperabat. Illi
scrutati omnia tuguria tandem latentes repperere. Qui 6
interrogati, quam procul abesset mare, responderunt, nul-
lum ipsos mare ne fama quidem accepisse: ceterum ter-
tio die perveniri posse ad aquam amaram, quae corrum-
peret dulcem. Intellectum est, mare destinari ab ignaris
naturae eius. Itaque ingenti alacritate nautici remigant, 7
et proximo quoque die, quo propius spes admovebatur,
crescebat ardor animorum. Tertio iam die mixtum flu-
mini subibat mare, leni adhuc aestu confundente dispares
undas. Tum aliam insulam medio amni sitam evecti paulo 8
lentius, quia cursus aestu reverberabatur, applicant clas-
sem et ad commeatus petendos discurrunt, securi casus
eius, qui supervenit ignaris.

(35) Tertia ferme hora erat, quum stata vice Oceă- 9
nus exaestuans invehi coepit et retro flumen urgere. Quod
primo coercitum, deinde vehementius pulsum maiore im-
petu adversum agebatur, quam torrentia praecipiti alveo
incurrunt. Ignota vulgo freti natura erat, monstraque et 10
irae deûm indicia cernere videbantur. Identidem intume-
scere mare et in campos paulo ante siccos descendere

11 superfusum. Iamque levatis navigiis et tota classe di-
spersa, qui expositi erant, undique ad naves trepidi et im-
12 proviso malo attoniti recurrunt. Sed in tumultu festinatio
quoque tarda est. Hi contis navigia appellebant et, dum
13 remos aptari prohibebant, consederant: quidam enavi-
gare properantes, sed non expectatis, qui simul esse de-
bebant, clauda et inhabilia navigia languide moliebantur:
aliae navium inconsulte ruentes omnes receperant: pari-
terque et multitudo et paucitas festinantes morabatur.
14 Clamor hinc expectare, hinc ire iubentium dissonaeque
voces nunquam idem atque unum tendentium non oculo-
15 rum modo usum, sed etiam aurium abstulerant. Ne in
gubernatoribus quidem quicquam opis erat, quorum nec
exaudiri vox a tumultuantibus poterat nec imperium a ter-
16 ritis incompositisque servari. Ergo collidi inter se naves,
abstergerique invicem remi, et alii aliorum navigia urgere
coeperunt. Crederes, non unius exercitus classem vehi,
17 sed duorum navale inisse certamen. Incutiebantur pup-
pibus prorae: premebantur a sequentibus, qui antece-
dentes turbaverant: iurgantium ira perveniebat etiam ad
manus.

18 (36) Iamque aestus totos circa flumen campos inun-
daverat, tumulis dumtaxat eminentibus, velut insulis par-
vis: in quos plerique trepidi, omissis navigiis, enare pro-
19 perant. Dispersa classis partim in praealta aqua stabat,
qua subsederant valles, partim in vado haerebat, utcun-
que inaequale terrae fastigium occupaverant undae: quum
20 subito novus et pristino maior terror incutitur. Recipro-
cari coepit mare, magno tractu aquis in suum fretum re-
currentibus, reddebatque terras paulo ante profundo salo
mersas. Igitur destituta navigia alia praecipitantur in
proras, alia in latera procumbunt. Strati erant campi sar-
cinis, armis, avulsarum tabularum remorumque fragmen-
21 tis. Miles nec egredi in terram nec in nave subsistere
audebat, identidem praesentibus graviora, quae seque-
rentur, expectans. Vix, quae perpetiebantur, videre ipsos
22 credebant, in sicco naufragia, in amni mare. Nec finis
malorum. Quippe aestum paulo post mare relaturum,

quo navigia allevarentur, ignari, famem et ultima sibimet
ominabantur. Beluae quoque fluctibus destitutae terribi-
les vagabantur.

(37) Iamque nox appetebat, et regem quoque despe- 23
ratio salutis aegritudine affecerat. Non tamen invictum
animum curae obruunt, quin tota nocte persideret in spe-
culis equitesque praemitteret ad os amnis, ut, quum mare
rursus exaestuare sensissent, praecederent. Navigia quo- 24
que et lacerata refici et eversa fluctibus erigi iubet para
tosque esse et intentos, quum rursus mare terras inun-
dasset. Tota ea nocte inter vigilias adhortationesque 25
consumpta, celeriter et equites ingenti cursu refugere et
secutus est aestus. Qui primo, aquis leni tractu subeun-
tibus, coepit levare navigia, mox totis campis inundans
etiam impulit classem: plaususque militum nauticorumque 26
insperatam salutem immodico celebrantium gaudio litori-
bus ripisque resonabat. Unde tantum redisset subito
mare, quo pridie refugisset, quaenam esset eiusdem ele-
menti natura, modo discors, modo imperio temporum ob-
noxia, mirabundi requirebant. Rex, quum ex eo, quod 27
acciderat, coniectaret, post solis ortum statum tempus
esse, de media nocte, ut aestum occuparet, cum paucis
navigiis secundo amne defluxit. Evectusque os eius qua-
dringenta stadia processit in mare, tandem voti sui com-
pos: praesidibusque et maris et locorum diis sacrificio
facto ad classem rediit.

CAP. X.

(38) Hinc adversum flumen subit classis et altero die 1
appulsa est haud procul lacu salso, cuius incognita natura
plerosque decepit, temere ingressos aquam. Quippe sca-
bies corpora invasit, et contagium morbi etiam in alios
vulgatum est. Oleum remedio fuit. Leonnāto deinde 2
praemisso, ut puteos foderet, qua terrestri itinere ductu-
rus exercitum videbatur, — quippe sicca erat regio, — ipse
cum copiis subsistit, vernum tempus expectans. In- A. 325 a. Chr. n.
terim et urbes plerasque condidit. Nearcho at- Ol. 113, 3. 3
que Onesicrĭto nauticae rei peritis imperavit, ut validis-

simas navium deducerent in Oceănum, progressique,
quoad tuto possent, naturam maris noscerent: vel eo-
dem amne vel Euphrāte subire eos posse, quum reverti
ad se vellent.
4 (39) Iamque mitigata hieme et navibus, quae inutiles
5 videbantur, crematis terra ducebat exercitum. Nonis cas-
tris in regionem Arabītôn, inde totidem diebus in Cedro
siorum perventum est. Liber hic populus, concilio ha
bito, dedidit se, nec quicquam deditis praeter commeatus
6 imperatum est. Quinto hinc die venit ad flumen: Ară-
bum incolae appellant. Regio deserta et aquarum inops
excipit: quam emensus in Orītas transit. Ibi maiorem
exercitus partem Hephaestiōni tradidit, levem armaturam
7 cum Ptolemaeo Leonnatoque partitus est. Tria simul ag-
mina populabantur Indos, magnaeque praedae actae sunt:
maritimos Ptolemaeus, ceteros ipse rex et ab alia parte
Leonnātus urebant. In hac quoque regione urbem condi-
dit, deductique sunt in eam Arachosii.
8 (40) Hinc pervenit ad maritimos Indos. Desertam
vastamque regionem late tenent ac ne cum finitimis qui-
9 dem ullo commercii iure miscentur. Ipsa solitudo natura
quoque immitia efferavit ingenia: prominent ungues nun-
10 quam recisi: comae hirsutae et intonsae sunt. Tuguria
conchis et ceteris purgamentis maris instruunt. Ferarum
pellibus tecti, piscibus sole duratis et maiorum quoque
11 beluarum, quas fluctus eiecit, carne vescuntur. Consum-
ptis igitur alimentis Macedŏnes primo inopiam, deinde ad
ultimum famem sentire coeperunt, radices palmarum —
12 namque sola ea arbor gignitur — ubique rimantes. Sed
quum haec quoque alimenta defecerant, iumenta caedere
aggressi ne equis quidem abstinebant: et quum deessent,
quae sarcinas veherent, spolia de hostibus, propter quae
13 ultima orientis peragraverant, cremabant incendio. Fa-
mem deinde pestilentia secuta est: quippe insalubrium
ciborum novi suci, ad hoc itineris labor et aegritudo animi
vulgaverant morbos, et nec manere sine clade nec pro-
gredi poterant: manentes fames, progressos acrior pesti-
14 lentia urgebat. Ergo strati erant campi paene pluribus

semivivis, quam cadaveribus. Ac ne levius quidem aegri
sequi poterant: quippe agmen raptim agebatur, tantum
singulis ad spem salutis ipsos proficere credentibus, quan-
tum itineris festinando praeciperent. Igitur, qui defece- 15
rant, notos ignotosque, ut allevarentur, orabant: sed nec
iumenta erant, quibus excipi possent, et miles vix arma
portabat, imminentisque et ipsis facies mali ante oculos
erat. Ergo saepius revocati ne respicere quidem suos
sustinebant, misericordia in formidinem versa. Illi relicti 16
deos testes et sacra communia regisque implorabant
opem, quumque frustra surdas aures fatigarent, in rabiem
desperatione versa, parem suo exitum similesque ipsis
amicos et contubernales precabantur.

(41) Rex dolore simul ac pudore anxius, quia causa 17
tantae cladis ipse esset, ad Phrataphernen Parthienorum
satrapen misit, qui iuberet camelis cocta cibaria afferre,
aliosque finitimarum regionum praefectos certiores neces-
sitatis suae fecit. Nec cessatum est ab his. Itaque fame 18
dumtaxat vindicatus exercitus tandem in Cedrosiae fines
perducitur. Omnium rerum sola fertilis regio est, in qua
stativa habuit, ut vexatos milites quiete firmaret. Hic 19
Leonnāti litteras accepit, conflixisse ipsum cum octo mili-
bus peditum et trecentis equitibus Oritarum prospero
eventu. A Cratĕro quoque nuntius venit, Ozīnen et Zari-
aspen, nobiles Persas, defectionem molientes oppressos
a se, in vinculis esse. Praeposito igitur regioni Sibyrtio, 20
(namque Menon, praefectus eius, nuper interierat morbo)
in Carmaniam ipse processit. Aspastes erat satrapes gen- 21
tis, suspectus, res novare voluisse, dum in India rex est.
Quem occurrentem, dissimulata ira, comiter allocutus, dum 22
exploraret, quae delata erant, in eodem honore habuit.

(42) Quum inde praefecti, sicut imperatum erat, equo-
rum iumentorumque iugalium vim ingentem ex omni,
quae sub imperio erat, regione misissent, quibus deerant
impedimenta, restituit. Arma quoque ad pristinum re- 23
fecta sunt cultum: quippe haud procul a Persĭde aberant,
non pacata modo, sed etiam opulenta. Igitur, ut supra 24
dictum est, aemulatus Patris Libĕri non gloriam solum,

quam ex illis gentibus deportaverat, sed etiam famam, sive
illud triumphus fuit ab eo primum institutus, sive bacchan-
tium lusus, statuit imitari, animo super humanum fastigium
25 elato. Vicos, per quos iter erat, floribus coronisque sterni
iubet, liminibus aedium crateras vino repletas et alia exi-
miae magnitudinis vasa disponi: vehicula deinde con-
strata, ut plures capere milites possent, in tabernaculo-
rum modum ornari, alia candidis velis, alia veste pretiosa.
26 Primi ibant amici et cohors regia, variis redimita floribus
coronisque: alibi tibicinum cantus, alibi lyrae sonus au-
diebatur: item in vehiculis pro copia cuiusque adornatis
comissabundus exercitus, armis, quae maxime decora
erant, circumpendentibus. Ipsum convivasque currus ve-
hebat, crateris aureis eiusdemque materiae ingentibus po-
27 culis praegravis. Hoc modo per dies septem bacchabun-
dum agmen incessit, parata praeda, si quid victis saltem
adversus comissantes animi fuisset: mille hercule, viri
modo et sobrii, septem dierum crapula graves in suo tri-
28 umpho capere potuerunt. Sed fortuna, quae rebus famam
pretiumque constituit, hoc quoque militiae probrum vertit
in gloriam. Et praesens aetas et posteritas deinde mirata
est, per gentes nondum satis domitas incessisse temulen-
tos, barbaris, quod temeritas erat, fiduciam esse creden-
29 tibus. Hunc apparatum carnifex sequebatur: quippe sa-
trapes Aspastes, de quo ante dictum est, interfici iussus
30 est. Adeo nec luxuriae quicquam crudelitas nec crudeli-
tati luxuria obstat.

LIBER X.

ARGUMENTUM.

I. Cleander ceterique praefecti copiarum, quae in Media relictae fuerant, scelerum in provincia admissorum poenas dant. Nearchi et Onesicriti adventus. Alexandri de orbe terrarum subigendo consilia. Orsines, Persa nobilissimus, insons supplicio afficitur. Litterae ex India et Europa. II. Dum Alexander Susis stativa habens Graeciam motam pacare, ex militibus aere alieno liberatis seniores

domum remittere, reliquos retinere cogitat, in castris oritur seditio, quam gravi oratione et regia auctoritate compescit. III. IV. Seditiosis supplicio affectis, Asiaticorum militum concione advocata, eorum se opera posthac usurum dicit iisque corporis custodiam committit. Militum suorum poenitentia non movetur. [Sequitur magna lacuna.] V. Rex moribundus exercitum salutat. Dicta et gesta eius ante obitum. Quantum a suis fuerit desideratus, praecipue vero a Darei matre, quae, audita eius morte, voluntariam mortem obit. Alexandri virtutes et vitia. VI. De rege, qui Alexandrum exciperet, inter Macedonas consultatio et variae sententiae. VII. Arrhidaeum, Philippi ex pellice filium, fratrem Alexandri, regem salutat Meleager: filio Alexandri ex Roxane futuro Perdiccam et Leonnatum tutores destinat Pithon. Regiam peditibus stipatus irrumpit Arrhidaeus cum Meleagro: equitibus comitibus ex urbe excedere statuunt Perdiccas et Leonnatus. VIII. Perdiccas e vitae periculo servatus, campis occupatis, Babylonem fame premit. Arrhidaeus autem pacis studiosus tumultum media quadam ratione componere conatur. IX. Perdiccas, dum patrio more exercitum lustrat, Meleagrum et trecentos fere alios discordiae auctores dolo opprimit. X. Alexandri imperium dividit Perdiccas, summam Arrhidaeo et sibi, provincias copiarum ducibus tribuens. Rumor de Alexandro veneno necato. Corpus eius Aegyptiorum et Chaldaeorum more curatum Ptolemaeus Alexandriam transfert.

CAP. I.

(1 ed. Zumpt.) Iisdem fere diebus Cleander et Sital- 1
ces et cum Agathōne Herăcon superveniunt, qui Parme-
niōnem iussu regis occiderant, quinque milia peditum cum
equitibus mille [adducentes]. Sed et accusatores eos e 2
provincia, cui praefuerant, sequebantur: nec tot facinora,
quot admiserant, compensare poterant caedis perquam
gratae regi ministerio. Quippe quum omnia profana spo- 3
liassent, ne sacris quidem abstinuerant, virginesque et
principes feminarum stupra perpessae corporum ludibria
deflebant. Invisum Macedŏnum nomen avaritia eorum ac 4
libido barbaris fecerat. Inter omnes tamen eminebat Cle- 5
andri furor, qui nobilem virginem constupratam servo
suo pellicem dederat. Plerique amicorum Alexandri non 6
tam criminum, quae palam obiiciebantur, atrocitatem, quam
memoriam occisi per illos Parmeniōnis, quod tacitum pro-
desse reis apud regem poterat, intuebantur, laeti, recidisse
iram in irae ministros nec ullam potentiam scelere quae-

7 sitam cuiquam esse diuturnam. Rex, cognita causa, pro-
nuntiavit, ab accusatoribus unum et id maximum crimen
esse praeteritum, desperationem salutis suae: nunquam
enim talia ausuros, qui ipsum ex India sospitem aut op-
8 tassent reverti aut credidissent reversurum. Igitur hos
quidem vinxit, DC autem militum, qui saevitiae eorum mi-
9 nistri fuerant, interfici iussit. Eodem die sumptum est
supplicium de iis quoque, quos auctores defectionis Per-
sarum Cratĕrus adduxerat.
10 (2) Haud multo post Nearchus et Onesicrĭtus, quos
longius in Occănum procedere iusserat, superveniunt.
11 Nuntiabant autem quaedam audita, alia comperta: insulam
ostio amnis subiectam auro abundare, inopem equorum
esse: singulos eos compererant ab iis, qui ex continenti
12 traiicere auderent, singulis talentis emi. Plenum esse be-
luarum mare: aestu secundo eas ferri, magnarum navium
corpora aequantes: truci cantu deterritas sequi classem
cum magno aequoris strepitu, velut demersa navigia, sub-
13 isse aquas. Cetera incolis crediderant, inter quae, rubrum
mare non a colore undarum, ut plerique crederent, sed
14 ab Erўthro rege appellari: esse haud procul a continenti
insulam palmis frequentibus consitam et in medio fere ne-
more columnam eminere, Erўthri regis monumentum, lit-
15 teris gentis eius scriptam. Adiiciebant, navigia, quae li-
xas mercatoresque vexissent, famam auri secutis guber-
natoribus, in insulam esse transmissa nec deinde ab his
16 postea visa. Rex cognoscendi plura cupidine accensus
rursus eos terram legere iubet, donec ad Euphrātis ostia
appellerent classem: inde adverso amne Babylōna subi-
turos.
17 (3) Ipse animo infinita complexus statuerat, omni ad
orientem maritima regione perdomita, ex Syria petere
Africam, Carthagini infensus, inde, Numidiae solitudini-
bus peragratis, cursum Gadis dirigere, — ibi namque co-
18 lumnas Hercŭlis esse fama vulgaverat, — Hispanias deinde,
quas Iberiam Graeci a flumine Ibēro vocabant, adire et
praetervehi Alpes Italiaeque oram, unde in Epīrum brevis
19 cursus est. Igitur Mesopotamiae praetoribus imperavit,

materia in Libăno monte caesa devectaque ad urbem Sy-
riae Thapsăcum, septingentarum carinas navium ponere:
septiremes omnes esse deducique Babyloniam. Cyprio-
rum regibus imperatum, ut aes stuppamque et vela prae-
berent.

Haec agenti Pori et Taxĭlis regum litterae traduntur, 20
Abisăren morbo, Philippum, praefectum ipsius, ex vul-
nere interisse oppressosque, qui vulnerassent eum. Igi- 21
tur Philippo substituit Eudaemŏnem (dux erat Thracum),
Abisăris regnum filio eius attribuit.

(4) Ventum est deinde Persagăda. Persica A. 324 22
est gens, cuius satrapes Orsīnes erat, nobilitate a. Chr. n. ineunte.
ac divitiis inter omnes barbaros eminens. Genus Ol. 113, 4. 23
ducebat a Cyro, quondam rege Persarum: opes et a maio-
ribus traditas habebat et ipse longa imperii possessione
cumulaverat. Is regi cum omnis generis donis, non ipsi 24
modo ea, sed etiam amicis eius daturus, occurrit. Equo-
rum domiti greges sequebantur currusque argento et auro
adornati, pretiosa supellex et nobiles gemmae, aurea
magni ponderis vasa vestesque purpureae et signati ar-
genti talentûm tria milia. Ceterum tanta benignitas bar- 25
baro causa mortis fuit. Nam quum omnes amicos regis
donis super ipsorum vota coluisset, Bagōae spadoni, qui
Alexandrum obsequio corporis devinxerat sibi, nullum
honorem habuit. Admonitusque a quibusdam, quam Ale- 26
xandro cordi esset, respondit, amicos regis, non scorta se
colere nec moris esse Persis, mares ducere, qui stupro
effeminarentur. His auditis, spado potentiam flagitio et 27
dedecore quaesitam in caput nobilissimi et insontis exer-
cuit. Namque gentis eiusdem levissimos falsis crimini-
bus adstruxit, monitos, tum demum ea deferre, quum ipse
iussisset. Interim, quotiens sine arbitris erat, credulas 28
regis aures implebat, dissimulans causam irae, quo gra-
vior criminantis auctoritas esset. Nondum suspectus erat 29
Orsīnes, iam tamen vilior. Reus enim in secreto ageba-
tur, latentis periculi ignarus: et importunissimum scor-
tum, ne in stupro quidem et dedecoris patientia frau-
dis oblitum, quotiens amorem regis in se accenderat,

Orsīnem modo avaritiae, interdum etiam defectionis ar-
guebat.
30 (5) Iam matura erant in perniciem innocentis menda-
cia, et fatum, cuius inevitabilis sors est, appetebat. Forte
enim sepulcrum Cyri Alexander iussit aperiri, in quo erat
31 conditum eius corpus, cui dare volebat inferias. Auro
argentoque repletum esse crediderat, — quippe ita fama
Persae vulgaverant, — sed praeter clypeum eius putrem
32 et arcus duos Scythicos et acinacem nihil repperit. Ce-
terum, corona aurea imposita, amiculo, cui assueverat
ipse, solium, in quo corpus iacebat, velavit, miratus, tanti
nominis regem, tantis praeditum opibus, haud pretiosius
33 sepultum esse, quam si fuisset e plebe. Proximus erat
lateri spado: qui regem intuens, *Quid mirum*, inquit, *est,*
inania sepulcra esse regum, *quum satraparum domus au-*
34 *rum inde egestum capere non possint? Quod ad me attinet,*
ipse hoc bustum antea non videram: sed ex Darēo ita ac-
35 *cepi*, *tria milia talentûm condita esse cum Cyro. Hinc illa*
benignitas in te, *ut*, *quod impune habere non poterat Orsī-*
36 *nes, donando etiam gratiam iniret.* Concitaverat iam ani-
mum in iram, quum hi, quibus negotium idem dederat,
superveniunt. Hinc Bagōas, hinc ab eo subornati falsis
37 criminibus occupant aures. Antequam accusari se suspi-
caretur Orsīnes, in vincula est traditus. Non contentus
supplicio insontis spado, ipse morituro manum iniecit.
Quem Orsīnes intuens, *Audieram*, inquit, *in Asia olim re-*
gnasse feminas: hoc vero novum est, *regnare castratum.*
38 Hic fuit exitus nobilissimi Persarum, nec insontis modo,
39 sed eximiae quoque benignitatis in regem. Eodem tem-
pore Phradātes regnum affectasse suspectus occiditur.
Coeperat esse praeceps ad repraesentanda supplicia, item
40 ad deteriora credenda. Scilicet res secundae valent com-
mutare naturam, et raro quisquam erga bona sua satis
cautus est. Idem enim paulo ante Lyncesten Alexandrum
41 delatum a duobus indicibus damnare non sustinuerat, hu-
miliores quoque reos contra suam voluntatem, quia cete-
ris videbantur insontes, passus absolvi: hostibus victis
42 regna reddiderat: ad ultimum contra tantum ab semet-

ipso degeneravit, ut, invictus quondam adversus libidinem animi, arbitrio scorti aliis regna daret, aliis adimeret vitam.

(6) Iisdem fere diebus litteras a Coeno accipit de re- 43
bus in Europa et Asia gestis, dum ipse Indiam subegit.
Zopyrio, Thraciae praepositus, quum expeditionem in 44
Getas faceret, tempestatibus procellisque subito coortis,
cum toto exercitu oppressus erat. Qua cognita clade 45
Seuthes Odrўsas, populares suos, ad defectionem compulerat. Amissa propemodum Thracia, ne Graecia quidem * *

[Freinshemii Supplementum.]

[tumultibus inconcussa mansit. Nam Alexander, punita satraparum quorundam insolentia, quam, dum in extremo orbe Indorum armis at tinetur, per summa scelera atque flagitia in provinciales exercuerant, ceterorum metum intenderat: qui in paribus delictis idem admissorum praemium expectantes in mercenariorum militum fidem confugiebant, illorum manibus, si ad supplicium poscerentur, salutem suam tutaturi: aut pecunia, quanta poterat, coacta, fugam inibant. Ea re cognita, litterae ad omnes Asiae praetores missae sunt, quibus inspectis e vestigio omnes peregrinos milites, qui stipendia sub ipsis facerent, dimittere iubebantur. Erat inter eos Harpalus, quem Alexander, quod ob ipsius amicitiam olim a Philippo eiectus solum vertisset, inter fidissimos habebat et post Mazaei mortem satrapia Babyloniae donaverat thesaurorumque custodiae praefecerat. Is igitur, quum fiduciam, quam in propensissima regis gratia habere poterat, magnitudine flagitiorum consumpsisset, quinque talentûm milia ex gaza regia rapit conductaque sex milium mercenariorum manu in Europam evadit. Iampridem enim luxu et libidinibus in praeceps tractus desperataque apud regem venia adversus iram ipsius in alienis opibus subsidium circumspicere coeperat: et Athenienses, quorum non contemnendam potentiam et apud ceteros Graecos auctoritatem, tum occultum in Macedonas odium norat, sedulo coluerat. Itaque spem suis faciebat, Athenienses, adventu suo cognito copiisque et pecuniis, quas adduceret, coram inspectis, protinus arma consiliaque sociaturos esse. Nam apud populum imperitum et mobilem per homines improbos et avaritia venales omnia se muneribus consecuturum existimabat.]

CAP. II.

(7) Igitur triginta navibus Sunium transmittunt (pro- 1
montorium est Attĭcae terrae), unde portum urbis petere

2 decreverant. His cognitis, rex Harpălo Atheniensibus-
que iuxta infestus classem parari iubet, Athēnas protinus
3 petiturus. Quod consilium quum clam agitat, litterae ei
redduntur, Harpălum intrasse quidem Athēnas, pecunia
conciliasse sibi principum animos, mox, concilio plebis
habito, iussum urbe excedere ad Graecos milites perve-
nisse, a quibus interceptum et trucidatum a quodam Thim-
4 brōne per insidias. His laetus in Europam traiiciendi
consilium omisit: sed exules praeter eos, qui civili san-
guine aspersi erant, recipi ab omnibus Graecorum civita-
5 tibus, quîs pulsi erant, iussit. Et Graeci haud ausi impe-
rium aspernari, quamquam solvendarum legum id prin-
cipium esse censebant, bona quoque, quae extarent, re-
6 stituere damnatis. Soli Athenienses non suae modo, sed
etiam publicae vindices [libertatis], colluvionem ordinum
omnium quia aegre ferebant, non regio imperio, sed legi-
7 bus moribusque patriis regi assueti. Prohibuere igitur
exules finibus, omnia potius toleraturi, quam purgamenta
quondam urbis suae, tunc etiam exilii, admitterent.
8 (8) Alexander, senioribus militum in patriam A. 324
remissis, tredecim milia peditum et duo milia a. Chr. n. vere.
equitum, quae in Asia retineret, eligi iussit, exi- Ol. 113, 4.
stimans, modico exercitu continere posse Asiam, quia
pluribus locis praesidia disposuisset: nuperque conditas
urbes, quas colonis replesset, res novare cupientibus ob-
9 stare credebat. Ceterum priusquam secerneret, quos
erat retenturus, edixit, ut omnes milites aes alienum pro-
fiterentur. Grave plerisque esse compererat: et quam-
quam ipsorum luxu contractum erat, dissolvere tamen
10 ipse decreverat. Illi tentari ipsos rati, quo facilius ab in-
tegris sumptuosos discerneret, prolatando aliquantum ex-
traxerant temporis. Et rex satis gnarus, professioni aeris
pudorem, non contumaciam obstare, mensas totis castris
11 poni iussit et decem milia talentûm proferri. Tum demum
[cum] fide facta professio est, nec amplius ex tanta pecunia
quam centum et triginta talenta superfuere. Adeo ille
exercitus, tot divitissimarum gentium victor, plus tamen
victoriae quam praedae deportavit ex Asia.

(9) Ceterum ut cognitum est, alios remitti domos, 12
alios retineri, perpetuam eum regni sedem in Asia habitu-
rum rati, vecordes et disciplinae militaris immemores se-
ditiosis vocibus castra complent regemque ferocius quam
alias adorti omnes simul missionem postulare coeperunt,
deformia ora cicatricibus canitiemque capitum ostentan-
tes. Nec aut praefectorum castigatione aut verecundia 13
regis deterriti tumultuoso clamore et militari violentia vo-
lentem loqui inhibebant, palam professi, nusquam inde,
nisi in patriam, vestigium esse moturos. Tandem silentio 14
facto, magis quia motum esse credebant, quam quia ipsi
moveri poterant, quidnam acturus esset, expectabant.
Ille, *Quid haec*, inquit, *repens consternatio et tam procax* 15
*atque effusa licentia denuntiat? Eloqui metuo: palam certe
rupistis imperium, et precario rex sum, cui non alloquendi,
non noscendi monendique aut intuendi vos ius reliquistis.
Equidem, quum alios dimittere in patriam, alios mecum* 16
*paulo post deportare statuerim, tam illos acclamantes video,
qui abituri sunt, quam hos, cum quibus praemissos subsequi
statui. Quid hoc est rei? dispari in causa idem omnium* 17
*clamor est. Pervelim scire, utrum, qui discedunt, an, qui
retinentur, de me querantur.* Crederes, uno ore omnes sus- 18
tulisse clamorem: ita pariter ex tota concione responsum
est, omnes queri.

(10) Tum ille, *Non hercule*, inquit, *potest fieri, ut ad-* 19
*ducar, querendi simul omnibus hanc causam esse, quam
ostenditis, in qua maior pars exercitus non est, utpote quum
plures dimiserim, quam retenturus sum. Subest nimirum* 20
*altius malum, quod omnes avertit a me. Quando enim re-
gem universus deseruit exercitus? Ne servi quidem uno
grege profugiunt dominos, sed est quidam in illis pudor a ce-
teris destitutos relinquendi. Verum ego tam furiosae con-* 21
*sternationis oblitus remedia insanabilibus conor adhibere.
Omnem hercule spem, quam ex vobis conceperam, damno
nec ut cum militibus meis, — iam enim esse desistis, — sed
ut cum ingratissimis operis agere decrevi. Secundis rebus,* 22
*quae circumfluunt vos, insanire coepistis, obliti status eius,
quem beneficio exuistis meo, digni hercule, qui in eodem con-*

senescatis, quoniam facilius est vobis, adversam quam se-
23 *cundam regere fortunam. En tandem! Illyriorum paulo*
ante et Persarum tributariis Asia et tot gentium spolia fa-
stidio sunt. Modo sub Philippo seminudis amicula ex pur-
pura sordent, aurum et argentum oculi ferre non possunt:
lignea enim vasa desiderant et ex cratibus scuta rubiginem-
24 *que gladiorum. Hoc cultu nitentes vos accepi, et quingenta*
talenta aeris alieni, quum omnis regia supellex haud am-
plius quam sexaginta talentorum esset, meorum operum fun-
damenta: quibus tamen — absit invidia! — imperium ma-
25 *ximae terrarum partis imposui. Asiaene pertaesum est,*
quae vos gloria rerum gestarum diis pares fecit? In Eu-
ropam ire properatis, rege deserto, quum pluribus vestrum
defuturum viaticum fuerit, ni aes alienum luissem, nempe
26 *in Asiatica praeda. Nec pudet profundo ventre devictarum*
gentium spolia circumferentes reverti velle ad liberos con-
iugesque, quibus pauci praemia victoriae potestis ostendere.
Nam ceterorum, dum etiam spei vestrae obviam istis, arma
27 *quoque pignori sunt. Bonis vero militibus cariturus sum,*
pellicum suarum concubinis: quibus hoc solum ex tantis
opibus superest, in quod impenditur. Proinde fugientibus
me pateant limites: facessite hinc ocius, ego cum Persis ab-
euntium terga tutabor. Neminem teneo: liberate oculos meos,
28 *ingratissimi cives. Laeti vos excipient parentes liberique*
sine vestro rege redeuntes: obviam ibunt desertoribus trans-
29 *fugisque. Triumphabo mehercule de fuga vestra et, ubi-*
cunque ero, expetam poenas hos, cum quibus me relin-
quitis, colendo praeferendoque vobis. Iam autem scietis,
et quantum sine rege valeat exercitus et quid opis in me
uno sit.
30 (11) Desiluit deinde frendens de tribunali et in medium armatorum agmen se immisit, notatos quoque, qui ferocissime oblocuti erant, singulos manu corripuit nec ausos repugnare tredecim asservandos custodibus corporis tradidit.

CAP. III.

1 Quis crederet, saevam paulo ante concionem obtor

puisse subito metu et, quum ad supplicium videret trahi
nihil ausos graviora quam ceteros, * *

[tam effusam antea licentiam atque seditiosam militum violentiam ita 2
compressam, ut non modo nullus ex omnibus irruenti regi restiterit,
verum etiam cuncti pavore exanimati, attonitis similes, quid de ipsis
quoque rex statuendum censeret, suspensa mente expectarent. Itaque]

sive nominis, quod gentes, quae sub regibus sunt, inter 3
deos colunt, sive propria ipsius veneratio, sive fiducia
tanta vi exercentis imperium conterruit eos: singulare 4
certe ediderunt patientiae exemplum adeoque non sunt
accensi supplicio commilitonum, quum sub noctem inter-
fectos esse cognossent, ut nihil omiserint, quod singuli
magis obedienter et pie facerent. Nam quum postero 5
die prohibiti aditu regis essent, Asiaticis modo militibus
admissis, lugubrem totis castris edidere clamorem, de-
nuntiantes, protinus esse morituros, si rex perseveraret
irasci.

(12) At ille, pervicacis ad omnia, quae agitasset, 6
animi, peregrinorum militum concionem advocari iubet,
Macedonibus intra castra cohibitis: et quum frequentes
coissent, adhibito interprete, talem orationem habuit:
Quum ex Europa traiicerem in Asiam, multas nobiles gen- 7
tes, magnam vim hominum imperio meo me additurum esse
sperabam. Nec deceptus sum, quod de his credidi famae. 8
Sed ad illa hoc quoque accessit, quod video fortes viros erga
reges suos pietatis invictae. Luxu omnia fluere credideram 9
et nimia felicitate mergi in voluptates. At hercule, munia
militiae hoc animorum corporumque robore aeque impigre
toleratis et, quum fortes viri sitis, non fortitudinem magis
quam fidem colitis. Hoc ego nunc primum profiteor, sed 10
olim scio. Itaque et delectum e vobis iuniorum habui et vos
meorum militum corpori immiscui. Idem habitus, eadem
arma sunt vobis, obsequium vero et patientia imperii longe
praestantior est, quam ceteris. Ergo ipse Oxyartis Persae 11
filiam mecum in matrimonio iunxi, non dedignatus ex ca-
ptiva liberos tollere. Mox deinde, quum stirpem generis 12
mei latius propagare cuperem, uxorem Darēi filiam duxi
proximisque amicorum auctor fui ex captivis generandi li-

beros, ut hoc sacro foedere omne discrimen victi et victoris
13 *excluderem. Proinde genitos esse vos mihi, non ascitos milites credite. Asiae et Europae unum atque idem regnum est. Macedŏnum vobis arma do. Inveteravi peregrinam*
14 *novitatem, et cives mei estis et milites. Omnia eundem ducunt colorem: nec Persis Macedŏnum morem adumbrare nec Macedonibus Persas imitari indecorum. Eiusdem iuris esse debent, qui sub eodem rege victuri sunt.* * * *

[Supplementum.]

15 [Hac oratione habita, Persis corporis sui custodiam credidit, Persas satellites, Persas apparitores fecit. Per quos quum Macedones, qui huic seditioni occasionem dedissent, vincti ad supplicia traherentur, unum ex iis auctoritate et aetate gravem ad regem ita locutum ferunt.]

CAP. IV.

1 (13) *Quousque*, inquit, *animo tuo etiam per supplicia, et quidem externi moris, obsequeris? Milites tui, cives tui, incognita causa, captivis suis ducentibus, trahuntur ad poenam. Si mortem meruisse iudicas, saltem ministros sup-*
2 *plicii muta.* Amico animo, si veri patiens fuisset, admonebatur, sed in rabiem ira pervenerat. Itaque rursus — nam parumper, quibus imperatum erat, dubitaverant —
3 mergi in amnem, sicut vincti erant, iussit. Ne hoc quidem supplicium seditionem militum movit. Namque copiarum duces atque amicos eius manipuli adeunt, petentes, ut, si quos adhuc pristina noxa iudicaret esse contactos, iuberet interfici: offerre se corpora irae: trucidaret. * * *

[Supplementum Freinshemii.]

[Tandem prae dolore vix mentis compotes universi concurrunt ad regiam armisque ante fores proiectis, tunicati astantes, nuda et obnoxia poenis corpora admitti flentes orabant. Non se deprecari, quin suppliciis sontium expiarentur, quae per contumaciam deliquissent. Regis iracundiam sibi morte tristiorem esse. Quumque dies noctesque ante regiam persistentes miserabili clamore habituque poenitentiam suam approbarent, biduum tamen adversus humillimas suorum preces iracundia regis duravit. Tertio die victus

conatantia supplicum processit incusataque leniter exercitus immodestia, non sine multis utrimque lacrimis, in gratiam se cum ipsis redire professus est. Digna tamen res visa est, quae maioribus hostiis expiaretur. Itaque sacrificio magnifice perpetrato, Macedonum simul Persarumque primores invitavit ad epulas. Novem milia eo convivio excepisse proditum est memoriae eosque omnes, invitante rege, ex eodem cratere libavisse, Graecis barbarisque vatibus tum alia fausta vota praeeuntibus, tum imprimis, ut ea utriusque imperii in idem corpus coalita societas perpetua foret. Maturata deinde est missio, et infirmissimus quisque exauctorati. Amicorum quoque seniorum quibusdam commeatum dedit: ex quîs Clitus, cognomento Albus, Gorgiasque et Polydamas et Antigenes fuere. Abeuntibus non modo praeteriti temporis stipendia cum fide persolvit, verum etiam talentum adiecit in singulos milites, viatici nomine. Filios ex Asiaticis uxoribus susceptos (ad decem milia fuisse traduntur) apud se relinqui iussit, ne in Macedoniam cum parentibus transgressi et coniugibus liberisque prioribus permixti familias singulorum contentionibus et discordiis implerent, sibi curae fore pollicitus, ut patrio more instituti militiae artes edocerentur. Ita supra decem veteranorum milia dimissa sunt, additusque est Craterus, qui eos deduceret, ex praecipuis regis amicis. Cui si quid humanitus accidisset, Polyperconti parere iussi sunt. Litteris etiam ad Antipatrum scriptis honorem emeritis haberi praecepit, ut, quotiens ludi atque certamina ederentur, in primis ordinibus coronati spectarent, utque fato functorum liberi etiam impuberes in paterna stipendia succederent. Craterum Macedoniae continentibusque regionibus cum imperio praeesse placuit, Antipatrum cum supplemento iuniorum Macedonum ad regem pergere. Verebatur enim, ne per discordiam praefecti cum Olympiade gravis aliqua clades acciperetur. Nam multas ad Alexandrum epistolas mater, multas Antipater miserat, vicissimque alter alterum arroganter et acerbe pleraque facere criminabantur, quae ad dedecus aut detrimentum regiae maiestatis pertinerent. Postquam enim rumor occisi regis temere vulgatus in Macedoniam penetravisset, mater eius sororque Cleopatra tumultuatae fuerant, et haec quidem paternum regnum, Olympias Epirum invaserat. Forte, dum eiusmodi litterae redduntur, Hephaestion assuetus, omnium arcanorum se participem haberi, resignatas ab Alexandro simul inspiciebat. Neque vetuit eum rex, sed detractum digito anulum ori legentis admovit, nihil eorum, quae perscripta essent, in alios efferendum significans. Incusasse autem ambos fertur et matris insolentia permotus exclamasse, eam pro habitatione decem mensium, quam in utero sibi praebuisset, gravem mercedem exigere: Antipatrum vero suspectum habuisse, quasi parta ex Spartanis victoria tollentem animos et imperio tot iam in annos prorogato supra praefecti modum elatum. Itaque quum eius gravitas atque integritas a quibusdam praedicaretur, subiecit, exte-

rius quidem album videri, sed, si penitus introspiciatur, totum esse purpureum. Pressit tamen suspicionem suam neque ullum manifestius abalienati animi indicium praetulit. Credidere tamen plerique, Antipatrum, evocari se supplicii causa ratum, impiis machinationibus regiae mortis, quae paulo post secuta est, auctorem extitisse.

Interea rex, ut imminuti exercitus detrimenta sarciret, optimum quemque Persarum in Macedonicos ordines allegit: mille etiam praestantissimos segregavit ad propiorem sui corporis custodiam: aliam hastatorum manum, haud pauciores decem milibus, circa regium tabernaculum excubias agere iussit. Haec agenti Peucestes supervenit cum viginti sagittariorum funditorumque milibus, quos ex sua provincia coëgerat. His per exercitum distributis, profectus est Susis et, Pasitigri amne transmisso, apud Caras castra metatus est: inde, quatriduo per Sittacenen ductis copiis, Sambana processit, ubi per septem dies quietum agmen tenuit. Tridui deinde itinere emenso, Celonas perventum est. Oppidum hoc tenent Boeotia profecti, quos Xerxes sedibus suis excitos in orientem transtulit: servabantque argumentum originis peculiari sermone, ex Graecis plerumque vocibus constante: ceterum ob commerciorum necessitatem finitimorum barbarorum lingua utebantur. Inde Bagistanen ingressus est, regionem opulentam et abundantem arborum amoeno et fecundo foetu ceterisque ad vitae non usum modo, verum etiam delectationem pertinentibus. Gravis inter haec Eumeni cum Hephaestione simultas inciderat. Nam servos Eumenis diversorio, quod pro hero suo anteceperant, Hephaestio proturbavit, ut Euius tibicen eo reciperetur. Neque multo post, quum iam sopita odia viderentur, nova exorta contentione adeo recruduerunt, ut etiam in atrox iurgium et acerba utrimque convicia prorumperent. Sed Alexandri interventu imperioque inimicitiae saltem in speciem abolitae sunt: quum ille quidem Hephaestioni etiam minatus esset, qui in flagrantissima regis gratia positus quamquam cupidum reconciliationis Eumenem pertinacius aversabatur.

Perventum deinde est in Mediae campos, ubi maximi equorum greges pascebantur. Nisaeos appellant, magnitudine et specie insignes. Supra quinquaginta milia ibi reperta, quum Alexander eo transiret, a comitibus illius annotatum est: olim triplo plures fuisse, sed inter bellorum turbas maximam eorum partem praedones abegisse. Ad triginta dies ibi substitit rex. Eo Atropates, Mediae satrapa, centum barbaras mulieres adduxit, equitandi peritas peltisque et securibus armatas: unde quidam crediderunt, Amazonum ex gente reliquias fuisse. Septimis deinde castris Ecbatana attigit, Mediae caput. Ibi sollemnia diis sacrificia fecit ludosque edidit et in convivia festosque dies laxavit animum, ut mox in novorum operum curam atque ministeria validior intenderetur. Sed ista volventem, velut iniecta manu, fatum alio traxit vitamque carissimo ami-

corum eius neque multo post ipsi quoque regi extorsit. Pueros in stadio certantes spectabat, quum nuntiatur, deficere Hephaestionem, qui, morbo ex crapula contracto, septimum iam diem decumbebat. Exterritus amici periculo statim consurgit et ad hospitium illius celeriter pergit: neque tamen prius eo pervenit, quam illum mors occupasset. Id regi omnium, quae in vita pertulerat, adversorum luctuosissimum accidisse certum habetur, eumque magnitudine doloris in lacrimas et lamenta victum multa animi de gradu deiecti argumenta edidisse. Sed ea quidem varie traduntur: illud inter omnes constat, ut quam decentissimas exequias ei duceret, noluisse Ecbatanis sepeliri, sed Babylonem, quo ipse concessurus erat, a Perdicca deferri curasse ibique funus inaudito antehac exemplo duodecim talentûm milibus locavisse. Per universum certe imperium lugeri eum iussit: et ne memoria eius in exercitu exolesceret, equitibus, quis praefuerat, nullum praefecit ducem, sed Hephaestionis alam appellari voluit et, quae ille signa instituisset, ea non immutari. Funebria certamina ludosque, quales nunquam editi fuissent, meditatus tria artificum milia coëgit: qui non multo post in ipsius exequiis certasse feruntur. Nec amici tam effuso affectu ad conciliandam eius gratiam segniter usi certatim repperere, per quae memoria defuncti clarior honoratiorque fieret. Igitur Eumenes, quum se ob simultatem cum Hephaestione regis indignationem incurrisse sensisset, multis auctor fuit aeque et arma sua Hephaestioni consecrandi pecuniasque ad cohonestandum funus large contulit. Hoc exemplum imitati sunt ceteri: eoque mox processit assentationum impudentia, ut regi maerore et desiderio defuncti insanienti persuasum tandem fuerit, deum esse Hephaestionem. Quo quidem tempore ex copiarum ducibus Agathocles Samius ad extremum periculi venit, quod illius tumulum praeteriens illacrimasse visus esset. Ac nisi Perdiccas, venanti sibi Hephaestionem apparuisse ementitus, per deos omnes ipsumque Hephaestionem deierasset, ex ipso se cognovisse, Agathoclem non ut mortuum et vanae divinitatis titulis frustra ornatum flevisse, verum ob memoriam pristinae sodalitatis lacrimas non tenuisse, vir fortis et de rege bene meritus pietatis in amicum graves poenas innoxio capite pependisset.

Ceterum ut paulisper a luctu avocaret animum, in Cossaeorum gentem expeditionem suscepit. Iuga Mediae vicina Cossaei tenent, asperum et acre genus et praedando vitam tolerare solitum. Ab his Persarum reges annuo tributo pacem redimere consueverant, ne in subiecta decurrentes infestam latrociniis regionem facerent. Nam vim tentantes Persas facile reppulerant, asperitate locorum defensi, in quae se recipiebant, quotiens armis superabantur. Iidem muneribus quotannis placabantur, ut regi Ecbatanis, ubi aestiva solebat agere, Babylonem remigranti tutus per ea loca transitus esset. Hos igitur Alexander bipartito agmine aggressus intra quadraginta dies perdomuit. Nam ab ipso rege et Ptolemaeo, qui partem exercitus

ducebat, saepe caesi, ut captivos suos reciperent, permisere se victori. Ille validas urbes opportunis locis extrui iussit, ne, abducto exercitu, fera gens obedientiam exueret. Motis inde castris, ut militem expeditione recenti fessum reficeret, lento agmine Babylonem procedebat. Iamque vix triginta ab urbe stadiis aberat, quum Nearchus occurrit, quem per Oceanum et Euphratis ostia Babylonem praemiserat: orabatque, ne fatalem sibi urbem vellet ingredi. Compertum id sibi ex Chaldaeis, qui multis iam praedictionum eventibus artis suae certitudinem abunde probavissent. Rex fama eorum hominum constantique asseveratione motus, dimissis in urbem amicorum plerisque, alia via praeter Babylonem ducit ac ducentis inde stadiis stativa locat. Sed ab Anaxarcho philosopho edoctus, contemptis Chaldaeorum monitis, quorum disciplinam inanem aut supervacuam arbitrabatur, urbem intrat. Legationes eo ex universo ferme orbe confluxerant. Quibus per complures dies studiose auditis, deinceps ad Hephaestionis exequias adiecit animum. Quae summo omnium studio ita celebratae sunt, ut nullius ad id tempus regis feralia magnitudine sumptuum apparatusque celebritate non vicerint. Post haec cupido incessit regi per Pallacopam amnem ad Arabum confinia navigandi: quo delatus, urbi condendae commoda sede reperta, Graecorum aetate aut vulneribus invalidos et si qui sponte remanserant ibi collocat. Quibus ex sententia perfectis iam futuri securus Chaldaeos irridebat, quod Babylonem non ingressus tantum esset incolumis, verum etiam excessisset. Enimvero revertenti per paludes, quas Euphrates in Pallacopam effusus efficit, foedum omen oblatum est. Quippe rami desuper impendentes detractum capiti regio diadema proiecerunt in fluctus. Quum deinde alia super alia prodigiosa et minacia nuntiarentur, procurandis iis Graeco simul barbaroque ritu continua sacra facta sunt. Neque tamen expiari praeterquam morte regis potuere. Qui, quum Nearchum excepisset convivio iamque cubitum iturus esset, Medii Larissaei obnixis precibus dedit, ut ad eum comissatum veniret. Ubi postquam tota nocte perpotasset, male habere coepit. Ingravescens deinde morbus adeo omnes vires intra sextum diem exhausit, ut ne vocis quidem potestas esset. Interea milites, sollicitudine desiderioque eius anxii, quamquam obtestantibus ducibus, ne valetudinem regis onerarent, expresserunt, ut in conspectum eius admitterentur.]

CAP. V.

1 (14) Intuentibus lacrimae obortae praebuere speciem
2 iam non regem, sed funus eius visentis exercitus. Maeror
tamen circumstantium lectum eminebat: quos ut rex adspexit, *Invenietis*, inquit, *quum excessero, dignum talibus*
3 *viris regem?* Incredibile dictu audituque, in eodem habitu

corporis, in quem se composuerat, quum admissurus mi-
lites esset, durasse, donec a toto exercitu illud ultimum
persalutatus est: dimissoque vulgo, velut omni vitae de-
bito liberatus, fatigata membra reiecit. Propiusque adire 4
iussis amicis — nam et vox deficere iam coeperat — de-
tractum anulum digito Perdiccae tradidit, adiectis manda-
tis, ut corpus suum ad Hammōnem ferri iuberent. Quae- 5
rentibus his, cui relinqueret regnum, respondit, ei, qui
esset optimus: ceterum providere iam se, ob id certamen
magnos funebres ludos parari sibi. Rursus Perdicca in- 6
terrogante, quando coelestes honores haberi sibi vellet,
dixit, tum velle, quum ipsi felices essent. Suprema haec
vox fuit regis, et paulo post extinguitur.

(15) Ac primo ploratu lamentisque et plan- 7
ctibus tota regia personabat: mox, velut in vasta
solitudine, omnia tristi silentio muta torpebant,
ad cogitationes, quid deinde futurum esset, do-
lore converso.

A. 323 a. Chr. n. die 11. vel 13. mensis Iunii. Ol. 114, 1.

Nobiles pueri custodiae corporis eius as- 8
sueti nec doloris magnitudinem capere nec se ipsos intra
vestibulum regiae tenēre potuerunt vagique et furentibus
similes totam urbem luctu ac maerore compleverant, nul-
lis questibus omissis, quos in tali casu dolor suggerit.
Ergo qui extra regiam astiterant, Macedōnes pariter bar- 9
barique, concurrunt, nec poterant victi a victoribus in
communi dolore discerni. Persae iustissimum ac mitissi-
mum dominum, Macedōnes optimum ac fortissimum re-
gem invocantes certamen quoddam maeroris edebant.
Nec maestorum solum, sed etiam indignantium voces ex- 10
audiebantur, tam viridem et in flore aetatis fortunaeque
invidia deûm ereptum esse rebus humanis. Vigor eius
et vultus educentis in proelium milites, obsidentis urbes,
evadentis in muros, fortes viros pro concione donantis
occurrebant oculis. Tum Macedōnes divinos honores ne- 11
gasse ei poenitebat, impiosque et ingratos fuisse se con-
fitebantur, quod aures eius debita appellatione frau-
dassent.

(16) Et quum diu nunc in veneratione, nunc in desi-
derio regis haesissent, in ipsos versa miseratio est. Ma- 12

cedonia profecti ultra Euphrāten [in] mediis hostibus no-
vum imperium aspernantibus destitutos se esse cernebant:
sine certo regis herede publicas vires ad se quemque tra-
13 cturum. Bella deinde civilia, quae secuta sunt, mentibus
augurabantur: iterum, non de regno Asiae, sed de rege,
ipsis sanguinem esse fundendum: novis vulneribus vete-
14 res rumpendas cicatrices: senes, debiles, modo petita mis-
sione a iusto rege, nunc morituros pro potentia forsitan
15 satellitis alicuius ignobilis. Has cogitationes volventibus
nox supervenit terroremque auxit. Milites in armis vigi-
labant: Babylonii alius e muris, alius e culmine sui quisque
16 tecti prospectabant, quasi certiora visuri. Nec quisquam
lumina audebat accendere. Et quia oculorum cessabat
usus, fremitus vocesque auribus captabant ac plerumque
vano metu territi per obscuras semitas, alius alii occur-
17 santes, invicem suspecti ac solliciti ferebantur. Persae,
comis suo more detonsis, in lugubri veste cum coniugi-
bus ac liberis non ut victorem et modo hostem, sed ut
gentis suae iustissimum regem vero desiderio lugebant.
Assueti sub rege vivere non alium, qui imperaret ipsis,
digniorem fuisse confitebantur.

18 (17) Nec muris urbis luctus continebatur, sed proxi-
mam regionem ab ea, deinde magnam partem Asiae cis
19 Euphrāten tanti mali fama pervaserat. Ad Darēi quoque
matrem celeriter perlata est. Abscissa ergo veste, qua
induta erat, lugubrem sumpsit laceratisque crinibus humi
20 corpus abiecit. Assidebat ei altera ex neptibus, nuper
amissum Hephaestiōnem, cui nupserat, lugens, proprias-
21 que causas doloris in communi maestitia retractabat. Sed
omnium suorum mala Sisygambis una capiebat. Illa suam,
illa neptium vicem flebat. Recens dolor etiam praeterita
revocaverat. Crederes, modo amissum Darēum et pari-
ter miserae duorum filiorum exequias esse ducendas.
22 Flebat simul mortuos vivosque. Quem enim puellarum
acturum esse curam? quem alium futurum Alexandrum?
iterum esse se captas, iterum excidisse regno. Qui, mor-
tuo Darēo, ipsas tueretur, repperisse: qui post Alexan-
23 drum respiceret, utique non reperturas. Subibat inter

haec animum, octoginta fratres suos eodem die ab Ocho,
saevissimo regum, trucidatos adiectumque stragi tot filio-
rum patrem: e septem liberis, quos genuisset ipsa, unum
superesse: ipsum Darēum floruisse paulisper, ut crude-
lius posset extingui. Ad ultimum dolori succubuit obvo- 24
lutoque capite accidentes genibus suis neptem nepotem-
que aversata cibo pariter abstinuit et luce. Quinto, post-
quam mori statuerat, die extincta est. Magnum profecto 25
Alexandro indulgentiae in eam iustitiaeque in omnes ca-
ptivos documentum est mors huius: quae, quum sustinuis-
set post Darēum vivere, Alexandro esse superstes erubuit.

(18) Et hercule, iuste aestimantibus regem liquet, bona 26
naturae eius fuisse, vitia vel fortunae vel aetatis. Vis in- 27
credibilis animi, laboris patientia propemodum nimia, for-
titudo non inter reges modo excellens, sed inter illos quo-
que, quorum haec sola virtus fuit, liberalitas saepe maiora 28
tribuentis, quam a diis petuntur, clementia in devictos, tot
regna aut reddita, quibus ea dempserat bello, aut dono
data, mortis, cuius metus ceteros exanimat, perpetua con- 29
temptio, gloriae laudisque ut iusto maior cupido, ita et iu-
veni et in tantis admittenda rebus, iam pietas erga paren- 30
tes, quorum Olympiăda immortalitati consecrare decreve-
rat, Philippum ultus erat, iam in omnes fere amicos 31
benignitas, erga milites benivolentia, consilium par magni-
tudini animi et, quantam vix poterat aetas eius capere,
sollertia, modus immodicarum cupiditatum, Veneris intra 32
naturale desiderium usus nec ulla, nisi ex permisso, volu-
ptas ingentes profecto dotes erant. Illa fortunae: diis 33
aequare se et coelestes honores accersere et talia sua
dentibus oraculis credere et dedignantibus venerari ipsum
vehementius, quam par esset, irasci, in externum habitum
mutare corporis cultum, imitari devictarum gentium mo-
res, quos ante victoriam spreverat. Nam iracundiam et 34
cupidinem vini sicuti iuventa irritaverat, ita senectus mi-
tigare potuisset. Fatendum est tamen, quum plurimum 35
virtuti debuerit, plus debuisse fortunae, quam solus om-
nium mortalium in potestate habuit. Quotiens illum a
morte revocavit? quotiens temere in pericula vectum per-

36 petua felicitate protexit? Vitae quoque finem eundem
illi quem gloriae statuit. Expectavere eum fata, dum,
oriente perdomito aditoque Oceăno, quicquid mortalitas
37 capiebat, impleret. Huic regi ducique successor quaere-
batur: sed maior moles erat, quam ut unus subire eam
posset. Itaque nomen quoque eius et fama rerum in to-
tum prepemodum orbem reges ac regna diffudit, clarissi-
mique sunt habiti, qui etiam minimae parti tantae fortunae
adhaeserunt.

CAP. VI.

1 (19) Ceterum Babylōne (inde enim devertit oratio)
corporis eius custodes in regiam principes amicorum du-
cesque copiarum advocavere. Secuta est militum turba
cupientium scire, in quem Alexandri fortuna esset trans-
2 itura. Multi duces frequentia militum exclusi regiam in-
trare non poterant, quum praeco, exceptis, qui nominatim
citarentur, adire prohiberet. Sed precarium spernebatur
3 imperium. Ac primum eiulatus ingens ploratusque reno-
vatus est: deinde futuri expectatio, inhibitis lacrimis, si-
4 lentium fecit. Tum Perdicca, regia sella in conspectum
vulgi data, in qua diadema vestisque Alexandri cum ar-
mis erant, anulum sibi pridie traditum a rege in eadem
sede posuit: quorum aspectu rursus obortae omnibus la-
5 crimae integravere luctum. Et Perdicca, *Ego quidem*, in-
quit, *anulum, quo ille regni atque imperii vices obsignare*
6 *erat solitus, traditum ab ipso mihi reddo vobis. Ceterum
quamquam nulla clades huic, qua affecti sumus, par ab ira-
tis diis excogitari potest, tamen magnitudinem rerum, quas
egit, intuentibus credere licet, tantum virum deos accommo-
dasse rebus humanis, quarum sorte completa cito repeterent
7 eum suae stirpi. Proinde quoniam nihil aliud ex eo super-
est, quam quod semper ab immortalitate seducitur, corpori
hominique quam primum iusta solvamus, haud obliti, in qua
8 urbe, inter quos simus, quali praeside ac rege spoliati. Tra-
ctandum est, commilitones, cogitandumque, ut victoriam
partam inter hos, de quibus parta est, obtinere possimus.
Capite opus est: hocine uno, an pluribus, in vestra potestate*

est. Illud scire debetis, militarem sine duce turbam corpus
esse sine spiritu. Sextus mensis est, ex quo Roxāne prae- 9
gnans est: optamus, ut marem enitatur, cuius regnum, diis
approbantibus, futurum, quando adoleverit. Interim, a qui-
bus regi velitis, destinate. Haec Perdicca.
(20) Tum Nearchus, Alexandri modo sanguinem ac 10
stirpem regiae maiestati convenire, neminem ait posse mi-
rari. Ceterum, expectari nondum ortum regem et, qui 11
iam sit, praeteriri, nec animis Macedŏnum convenire nec
tempori rerum. Esse e Barsīne filium regis: huic diadema
dandum. Nulli placebat oratio. Itaque suo more hastis 12
scuta quatientes obstrepere perseverabant. Iamque prope
ad seditionem pervenerant, Nearcho pervicacius tuente
sententiam. Tum Ptolemaeus, *Digna prorsus est soboles,* 13
inquit, *quae Macedŏnum imperet genti, Roxānes vel Barsī-*
nae filius, cuius nomen quoque Europam dicere pigebit, ma-
iore ex parte captivi. Est, cur Persas vicerimus, ut stirpi 14
eorum serviamus! quod iusti illi reges Darēus et Xerxes
tot milium agminibus tantisque classibus nequicquam peti-
verunt. Mea sententia haec est, ut, sede Alexandri in regia 15
posita, qui consiliis eius adhibebantur, coëant, quotiens in
commune consulto opus fuerit, eoque, quod maior pars eo-
rum decreverit, stetur: duces praefectique copiarum his pa-
reant. Ptolemaeo quidam, pauciores Perdiccae assentie- 16
bantur. Tum Aristŏnus orsus est dicere, Alexandrum con-
sultum, cui relinqueret regnum, voluisse, optimum deligi.
Iudicatum autem ab ipso optimum Perdiccam, cui anulum
tradidisset. Neque enim unum eum assedisse morienti, 17
sed circumferentem oculos ex turba amicorum delegisse,
cui traderet. Placere igitur, summam imperii ad Perdic-
cam deferri. Nec dubitavere, quin vera censeret. Itaque 18
universi procedere in medium Perdiccam et regis anulum
tollere iubebant. Haerebat inter cupiditatem pudoremque
et, quo modestius, quod expectabat, appeteret, pervica-
cius oblaturos esse credebat. Itaque cunctatus diuque, 19
quid ageret, incertus ad ultimum tamen recessit et post
eos, qui sederant proximi, constitit.
(21) At Meleāger, unus e ducibus, confirmato animo, 20

quem Perdiccae cunctatio erexerat, *Nec dii sierint*, inquit, *ut Alexandri fortuna tantique regni fastigium in istos humeros ruat: homines certe non ferent. Nihil dico de nobilioribus, quam hic est, sed de viris tantum, quibus invitis*
21 *nihil perpeti necesse est. Nec vero interest, Roxănes filium, quandoque genitus erit, an Perdiccam regem habeatis, quum iste sub tutelae specie regnum occupaturus sit. Itaque nemo ei rex placet, nisi qui nondum natus est, et in tanta omnium festinatione non iusta modo, sed etiam necessaria exactos menses solus expectat et iam divinat, marem esse conce-*
22 *ptum: quem vos dubitetis paratum esse vel subdere? Si mediusfidius Alexander hunc nobis regem pro se reliquisset, id solum ex his, quae imperasset, non faciendum esse cense-*
23 *rem. Quin igitur ad diripiendos thesauros discurritis? ha-*
24 *rum enim opum regiarum utique populus est heres.* Haec elocutus per medios armatos erupit, et, qui abeunti viam dederant, ipsum ad pronuntiatam praedam sequebantur.

CAP. VII.

1 (22) Iamque armatorum circa Meleāgrum frequens globus erat, in seditionem ac discordiam versa concione: quum quidam plerisque Macedŏnum ignotus ex infima plebe, *Quid opus est*, inquit, *armis civilique bello habentibus*
2 *regem, quem quaeritis? Arrhidaeus Philippo genitus, Alexandri paulo ante regis frater, sacrorum caerimoniarumque consors modo, nunc solus heres, praeteritur a vobis. Quo merito suo? quidve fecit, cur etiam gentium communi iure fraudetur? Si Alexandro similem quaeritis, nunquam re-*
3 *perietis: si proximum, hic solus est.* His auditis, concio primo silentium, velut iussa, habuit: conclamant deinde pariter, Arrhidaeum vocandum esse mortemque meritos,
4 qui concionem sine eo habuissent. Tum Pithon plenus lacrimarum orditur dicere, nunc vel maxime miserabilem esse Alexandrum, qui tam bonorum civium militumque fructu et praesentia fraudatus esset. Nomen enim memoriamque regis sui tantum intuentes ad cetera caligare eos.
5 * * * haud ambigue in iuvenem, cui regnum destinabatur. Impensa probra, quae obiecerat, magis ipsi odium, quam

Arrhidaeo contemptum attulerunt: quippe dum miseren-
tur, etiam favere coeperunt. Igitur non alium regem se, 6
quam eum, qui ad hanc spem genitus esset, passuros per-
tinaci acclamatione declarant vocarique Arrhidaeum iu-
bent. Quem Meleāger infestus invisusque Perdiccae stre- 7
nue perducit in regiam: et milites Philippum consalutatum
regem appellant.

(23) Ceterum haec vulgi erat vox, principum alia 8
sententia. E quibus Pithon consilium Perdiccae exequi
coepit tutoresque destinat filio ex Roxāne futuro Perdic-
cam et Leonnātum, stirpe regia genitos. Adiecit, ut in 9
Europa Cratĕrus et Antipăter res administrarent. Tum
iusiurandum a singulis exactum, futuros in potestate regis
geniti Alexandro. Meleāger haud iniuria metu supplicii 10
territus cum suis secesserat. Rursus Philippum trahens
secum irrupit in regiam, clamitans, suffragari spei publicae
de novo rege paulo ante conceptae robur aetatis: experi-
rentur modo stirpem Philippi et filium ac fratrem regum
duorum: sibimetipsis potissimum crederent. Nullum pro- 11
fundum mare, nullum vastum fretum et procellosum tan-
tos ciet fluctus, quantos multitudo motus habet, utique si
et nova et brevi duratura libertate luxuriat. Pauci Per- 12
diccae modo electo, plures Philippo, quem spreverant,
imperium dabant. Nec velle nec nolle quicquam diu po-
terant, poenitebatque modo consilii, modo poenitentiae
ipsius. Ad ultimum tamen in stirpem regiam inclinavere
studiis. Cesserat ex concione Arrhidaeus, principum au- 13
ctoritate conterritus: et, abeunte illo, conticuerat magis
quam langueral militaris favor. Itaque revocatus vestem
fratris — eam ipsam, quae in sella posita fuerat — indui-
tur, et Meleāger, thorace sumpto, capit arma, novi regis 14
satelles. Sequitur phalanx hastis clypeos quatiens, ex-
pletura se sanguine illorum, qui affectaverant nihil ad ip-
sos pertinens regnum. In eadem domo familiaque imperii 15
vires remansuras esse gaudebant: hereditarium imperium
stirpem regiam vindicaturam: assuetos esse nomen ipsum
colere venerarique, nec quemquam id capere, nisi geni-
tum, ut regnaret.

16 (24) Igitur Perdicca territus conclave, in quo Ale
xandri corpus iacebat, obserari iubet. Sexcenti cum ipso
erant, spectatae virtutis: Ptolemaeus quoque se adiunxe-
17 rat ei puerorumque regia cohors. Ceterum haud difficul-
ter a tot milibus armatorum claustra perfracta sunt. Et
rex quoque irruperat, stipatus satellitum turba, quorum
18 princeps erat Meleāger. Iratusque Perdicca hos, qui Ale-
xandri corpus tueri vellent, sevocat: sed, qui irruperant,
eminus tela in ipsum iaciebant. Multisque vulneratis tan-
dem seniores, demptis galeis, quo facilius nosci possent,
precari, qui cum Perdicca erant, coepere, ut absisterent
19 bello regique et pluribus cederent. Primus Perdicca arma
deposuit, ceterique idem fecere. Meleāgro deinde sua-
dente, ne a corpore Alexandri discederent, insidiis locum
quaeri rati diversa regiae parte ad Euphrāten fugam in-
20 tendunt. Equitatus, qui ex nobilissimis iuvenum consta-
bat, Perdiccam et Leonnātum frequens sequebatur, place-
21 batque excedere urbe et tendere in campis. Sed Perdicca
ne pedites quidem secuturos ipsum desperabat: itaque ne
abducendo equites abrupisse a cetero exercitu videretur,
in urbe subsistit.

CAP. VIII.

1 (25) At Meleāger regem monere non destitit, ius im-
perii Perdiccae morte sanciendum esse: ni occupetur im-
potens animus, res novaturum: meminisse eum, quid de
rege meruisset: neminem autem ei satis fidum esse, quem
2 metuat. Rex patiebatur magis, quam assentiebatur. Ita-
que Meleāger silentium pro imperio habuit misitque regis
nomine, qui Perdiccam accerserent. Iisdem mandatum,
3 ut occiderent, si venire dubitaret. Perdicca, nuntiato sa-
tellitum adventu, sedecim omnino pueris regiae cohortis
comitatus in limine domus suae constitit castigatosque,
et Meleāgri mancipia identidem appellans, sic animi vul-
tusque constantia terruit, ut vix mentis compotes fugerent.
4 Perdicca pueros equos iussit conscendere et cum paucis
amicorum ad Leonnātum pervenit, iam firmiore praesidio
5 vim propulsaturus, si quis inferret. Postera die indigna

res Macedonibus videbatur, Perdiccam ad mortis pericu-
lum adductum, et Meleāgri temeritatem armis ultum ire
decreverant. Atque ille, seditione provisa, quum regem 6
adissent, interrogare eum coepit, an Perdiccam compre-
hendi ipse iussisset. Ille, Meleāgri instinctu, se iussisse
respondit: ceterum non debere tumultuari eos, Perdiccam
enim vivere.

(26) Igitur concione dimissa Meleāger equitum ma- 7
xime defectione perterritus inopsque consilii — quippe in
ipsum periculum reciderat, quod inimico paulo ante in-
tenderat — triduum fere consumpsit incerta consilia vol-
vendo. Et pristina quidem regiae species manebat: nam 8
et legati gentium regem adibant et copiarum duces ade-
rant et vestibulum satellites armatique compleverant. Sed 9
ingens sua sponte maestitia ultimae desperationis index
erat, suspectique invicem non adire propius, non colloqui
audebant, secretas cogitationes intra se quoque volvente,
et ex comparatione regis novi desiderium excitabatur
amissi. Ubi ille esset, cuius imperium, cuius auspicium 10
secuti erant, requirebant. Destitutos se inter infestas in-
domitasque gentes, expetituras tot suarum cladium poe-
nas, quandocunque oblata esset occasio. His cogitatio- 11
nibus animos exedebant, quum annuntiatur, equites, qui
sub Perdicca essent, occupatis circa Babylōna campis, fru-
mentum, quod in urbem vehebatur, retinuisse. Itaque in- 12
opia primum, deinde fames esse coepit, et, qui in urbe
erant, aut reconciliandam cum Perdicca gratiam aut armis
certandum esse censebant. Forte ita acciderat, ut, qui 13
in agris erant, populationem villarum vicorumque veriti
confugerent in urbem, oppidani, quum ipsos alimenta de-
ficerent, urbe [excederent], et utrique generi tutior aliena
sedes quam sua videretur.

(27) Quorum consternationem Macedŏnes veriti in 14
regiam coëunt quaeque ipsorum sententia esset exponunt.
Placebat autem, legatos ad equites mitti de finienda dis-
cordia armisque ponendis. Igitur a rege legatur Pasas 15
Thessălus et Amissus Megalepolitānus et Perilāus: qui,
quum mandata regis edidissent, non aliter posituros arma

equites, quam si rex discordiae auctores dedidisset, tulere
16 responsum. His renuntiatis, sua sponte arma milites ca-
piunt. Quorum tumultu e regia Philippus excitus, *Nihil*,
inquit, *seditione est opus. Nam inter se certantium prae-*
17 *mia, qui quieverint, occupabunt. Simul mementote, rem*
esse cum civibus, quibus spem gratiae cito abrumpere ad
18 *bellum civile properantium est. Altera legatione an miti-*
gari possint, experiamur: et credo, nondum regis corpore
19 *sepulto, ad praestanda ei iusta omnes esse coituros. Quod*
ad me attinet, reddere hoc imperium malo, quam exercere
civium sanguine: et si nulla alia concordiae spes est, oro
20 *quaesoque, eligite potiorem.* Obortis deinde lacrimis, dia-
dema detrahit capiti, dextram, qua id tenebat, protendens,
21 ut si quis se digniorem profiteretur, acciperet. Ingentem
spem indolis ante eum diem fratris claritate suppressae
ea moderata excitavit oratio. Itaque cuncti instare coe-
22 perunt, ut, quae agitasset, exequi vellet. Eosdem rursus
legat, petituros, ut Meleāgrum tertium ducem acciperent.
Haud aegre id impetratum est. Nam et abducere Mele-
āgrum Perdicca a rege cupiebat et unum duobus impa-
23 rem futurum esse censebat. Igitur Meleāgro cum pha-
lange obviam egresso Perdicca equitum turmas antece-
dens occurrit. Utrumque agmen, mutua salutatione facta,
coit, in perpetuum, ut arbitrabantur, concordia et pace
firmata.

CAP. IX.

1 (28) Sed iam fatis admovebantur Macedŏnum genti
bella civilia. Nam et insociabile est regnum et a pluribus
2 expetebatur. Primum ergo collegere vires, deinde dis-
perserunt: et quum pluribus corpus, quam capiebat, one-
rassent, cetera membra deficere coeperunt: quodque im-
perium sub uno stare potuisset, dum a pluribus sustine-
3 tur, ruit. Proinde iure meritoque populus Romanus sa-
lutem se principi suo debere profitetur, qui noctis, quam
4 paene supremam habuimus, novum sidus illuxit. Huius
hercule, non solis ortus lucem caliganti reddidit mundo,
quum sine suo capite discordia membra trepidarent.

Quot ille tum extinxit faces! quot condidit gladios! quan- 5
tam tempestatem subita serenitate discussit! Non ergo
revirescit solum, sed etiam floret imperium. Absit modo 6
invidia, excipiet huius saeculi tempora eiusdem domus
utinam perpetua, certe diuturna posteritas. Ceterum, ut 7
ad ordinem, a quo me contemplatio publicae felicitatis
averterat, redeam, Perdicca unicam spem salutis suae in
Meleāgri morte deponebat: vanum eundem et infidum ce-
leriterque res novaturum et sibi maxime infestum occu-
pandum esse. Sed alta dissimulatione consilium preme- 8
bat, ut opprimeret incautum. Ergo clam quosdam ex co-
piis, quibus praeerat, subornavit, ut, quasi ignoraret ipse,
conquererentur palam, Meleāgrum aequatum esse Perdic-
cae. Quorum sermone Meleāger ad se relato furens ira 9
Perdiccae, quae comperisset, exponit. Ille, velut nova re
exterritus, admirari, queri dolentisque speciem ostentare
ei coepit: ad ultimum convenit, ut comprehenderentur tam
seditiosae vocis auctores. Agit Meleāger gratias ample- 10
xusque Perdiccam fidem eius in se ac benivolentiam col-
laudat. Tum communi consilio rationem opprimendi no- 11
xios ineunt. Placet, exercitum patrio more lustrari: et
probabilis causa videbatur praeterita discordia. Macedŏ- 12
num reges ita lustrare soliti erant milites, ut discissae ca-
nis viscera ultimo in campo, in quem deduceretur exerci-
tus, ab utraque abiicerent parte, intra id spatium armati
omnes starent, hinc equites, illinc phalanx.

(29) Itaque eo die, quem huic sacro destinaverant, 13
rex cum equitibus elephantisque constiterat contra pedi-
tes, quis Meleāger praeerat. Iam equestre agmen move- 14
batur, et pedites subita formidine ob recentem discordiam
haud sane pacati quicquam expectantes parumper addu-
bitavere, an in urbem subducerent copias: quippe pro
equitibus planities erat. Ceterum veriti, ne temere com- 15
militonum fidem damnarent, substitere, praeparatis ad di-
micandum animis, si quis vim inferret. Iam agmina coi-
bant, parvumque intervallum erat, quod aciem utramque
divideret. Itaque rex cum una ala obequitare peditibus 16
coepit, discordiae auctores — quos tueri ipse debebat —

instinctu Perdiccae ad supplicia deposcens: minabaturque,
omnes turmas cum elephantis inducturum se in recusan-
17 tes. Stupebant improviso malo pedites, nec plus in ipso
Meleāgro erat aut consilii aut animi. Tutissimum ex prae-
sentibus videbatur, expectare potius quam movere for-
18 tunam. Tum Perdicca, ut torpentes et obnoxios vidit,
CCC fere, qui Meleāgrum erumpentem ex concione, quae
prima habita est post mortem Alexandri, secuti erant, a
ceteris discretos elephantis in conspectu totius exercitus
obiecit: omnesque beluarum pedibus obtriti sunt, nec pro-
19 hibente Philippo nec auctore: apparebatque, id modo pro
suo vindicaturum, quod approbasset eventus. Hoc bel-
lorum civilium Macedonibus et omen et principium fuit.
20 Meleāger, sero intellecta fraude Perdiccae, tum quidem,
quia ipsius corpori vis non afferebatur, in agmine quietus
21 stetit: at mox, damnata spe salutis, quum eius nomine,
quem ipse fecerat regem, in perniciem suam abutentes
videret inimicos, confugit in templum: ac ne loci quidem
religione defensus occiditur.

CAP. X.

1 (30) Perdicca, perducto in urbem exercitu, consilium
principum virorum habuit, in quo imperium ita dividi pla-
cuit, ut rex quidem summam eius obtineret: satrapes Pto-
lemaeus Aegypti et Africae gentium, quae in ditione
2 erant: Laomedonti Syria cum Phoenīce data est: Philōtae
Cilicia destinata: Lyciam cum Pamphylia et maiore Phry-
gia obtinere iussus Antigŏnus: in Cariam Cassander, Me-
3 nander in Lydiam missi: Phrygiam minorem Hellesponto
adiunctam Leonnāti provinciam esse iusserunt: Cappado-
cia Eumĕni cum Paphlagonia cessit, praeceptumque est, ut
regionem eam usque ad Trapezunta defenderet, bellum
cum Ariarāthe gereret: solus hic detrectabat imperium.
4 Pithon Mediam, Lysimăchus Thraciam appositasque Thra-
ciae Ponticas gentes obtinere iussi. Qui Indiae quique
Bactris et Sogdiānis ceterisque aut Oceăni aut rubri maris
accolis praeerant, quibus quisque finibus habuisset, im-
perii etiam ius obtinerent, decretum est: Perdicca ut cum

rege esset copiisque praeesset, quae regem sequebantur.
Credidere quidam, testamento Alexandri distributas esse 5
provincias: sed famam eius rei, quamquam ab auctoribus
tradita est, vanam fuisse comperimus. Et quidem suas 6
quisque opes, divisis imperii partibus, tuebantur: quas
ipsi fundaverant, si unquam adversus immodicas cupiditates terminus staret. Quippe paulo ante regis ministri, 7
specie imperii alieni procurandi, singuli ingentia invaserant regna, sublatis certaminum causis, quum et omnes
eiusdem gentis essent et a ceteris sui quisque imperii regione discreti. Sed difficile erat, eo contentos esse, quod 8
obtulerat occasio: quippe sordent prima quaeque, quum
maiora sperantur. Itaque omnibus expeditius videbatur,
augere regna, quam fuisset, accipere.

(31) Septimus dies erat, ex quo corpus regis iacebat 9
in solio, curis omnium ad formandum publicum statum a
tam sollemni munere aversis. Et non aliis quam Meso- 10
potamiae regione fervidior aestus existit, adeo ut pleraque animalia, quae in nudo solo deprehendit, extinguat:
tantus est vapor solis et coeli, quo cuncta, velut igne, torrentur. Fontes aquarum et rari sunt et incolentium fraude 11
celantur: ipsis usus patet, ignotus est advenis. Ut tan- 12
dem curare corpus exanimum amicis vacavit, nulla tabe,
ne minimo quidem livore corruptum videre, qui intraverant. Vigor quoque, qui constat ex spiritu, non destituerat vultum. Itaque Aegyptii Chaldaeique, iussi corpus 13
suo more curare, primo non sunt ausi admovere, velut
spiranti, manus: deinde precati, ut ius fasque esset mortalibus, attrectare eum, purgavere corpus, repletumque est
odoribus aureum solium, et capiti adiecta fortunae eius
insignia. Veneno necatum esse credidere plerique: filium 14
Antipătri, inter ministros, Iollam nomine, patris iussu dedisse. Saepe certe audita erat vox Alexandri, Antipătrum
regium affectare fastigium maioremque esse praefecti opibus ac titulo Spartanae victoriae inflatum, omnia a se data
asserentem sibi. Credebant etiam, Cratĕrum cum veterum 15
militum manu ad interficiendum eum missum. Vim autem 16
veneni, quod in Macedonia gignitur, talem esse constat,

ut ferrum quoque exurat: ungulam iumenti dumtaxat pa-
17 tientem esse suci. Stygem appellant fontem, ex quo pe-
stiferum virus emanat. Hoc per Cassandrum allatum
traditumque fratri Iollae et ab eo supremae regis potioni
18 inditum. Haec, utcunque sunt credita, eorum, quos ru-
mor asperserat, mox potentia extinxit. Regnum enim Ma-
19 cedoniae Antipăter et Graeciam quoque invasit: soboles
deinde excepit, interfectis omnibus, quicunque Alexan-
20 drum etiam longinqua cognatione contigerant. Ceterum
corpus eius a Ptolemaeo, cui Aegyptus cesserat, Mem-
phim et inde paucis post annis Alexandrīam translatum
est, omnisque memoriae ac nomini honos habetur.

INDEX NOMINUM.

A.

D.

P.

PA 6376 A2 1871

Curtius Rufus, Quintus
De gestis Alexandri Magni regis Macedonum libri qui supersunt octo

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

